A svéd irodalom magyarországi fogadtatása

a kezdetektől 1900-ig

Mádl Péter
Annus Ildikó

Argumentum

Mádl Péter – Annus Ildikó

A svéd irodalom magyarországi
fogadtatása – a kezdetektől 1900-ig

Argumentum

Mádl Péter – Annus Ildikó:

A svéd irodalom magyarországi fogadtatása – a kezdetektől 1900-ig
Budapest, Argumentum Kiadó 2019

digitális kiadás:

ISBN 978-963-446-807-3

DOI: <https://doi.org/10.21862/978-963-446-807-3>

DOI szolgáltató: ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár

Tartalom

1. A befogadó ország	5
2. A legkorábbi fordítások a XVIII. században	9
3. A XIX. század első évtizedei	11
4. Az érdeklődés megélénkülése erős német hatás alatt – 1830-1842	15
5. A fellendülés évei (1843-1867): az epikus próza	21
6. Magas irodalmi státuszban (1868-1883)	45
7. A skandináv áttörés (1884-1900)	81
8. Svéd írók és művek magyar szépirodalmi művekben	119
9. Svéd írók utóélete az 1900-as évek első évtizedeiben	127
Szépirodalmi művek jegyzéke	139
Szerzők életrajzi adatai	167
Fordítók életrajzi adatai	171
Névmutató	173
Illusztrációk	181

1. A befogadó ország

Két nagyhatalom, ezzel együtt két világnézet és kultúra metszéspontjában, kelet és nyugat határán feküdt az újkori Magyarország¹, csomóponti fekvése pedig természetes módon kihatott kultúrájára és társadalmára egyaránt. Alighogy sikerült megszabadulni a közel két évszázados török uralomtól, az 1711-es szatmári béke a Habsburgok hatalmát hozta el. A számos háború ráadásul megtizedelte a lakosságot, így az 1700-as években jelentős betelepítés kezdődött – főleg németek kerültek nagy számban Magyarországra.

Mária Terézia uralkodása általában az építkezés és gyarapodás jegyében zajlott: az államszervezet megszilárdult, és ez a német nyelv státuszának megerősödését is maga után vonta – bár a műveltség nyelve még mindig a latin volt. A magyar nemesség, bár általában berzenkedett a német nyelv nagyobb mértékű használatára ellen, Mária Terézia oldalára állt és támogatta külpolitikájában, nem utolsósorban azért, hogy nemesi jogait és kiváltságait megvédje; Mária Terézia pedig a saját birodalmi érdekeiből fakadóan támogatta a magyarokat. A stabilnak tekinthető belpolitikai viszonyok révén ezekben az évtizedekben újraépült a korábban háborúkban lerombolt ország, kismemesi könyvtárak létesültek, és a haladás – bár nem túl gyorsan – minden területen éreztetett hatását. A műveltség ugyan nem tartozott a prioritások közé, de iskolaügyi reformtörekvések is megjelentek. Ebben a tekintetben leginkább az 1777-es tanügyi szabályzat, a Ratio Educationis érdemel említést, amelynek ugyan közvetlen hatása nem volt, tankötelezettséget ugyanis nem vezetett be, abból a szempontból mégis jelentőséggel bírt, hogy az oktatásügy az egyház kezéből az állam fennhatósága alá került.

II. József uralkodását kevesebb nyugalom jellemezte. Persze az európai események sem az ő malmára hajtották a vizet; de az sem javított magyarországi megítélésén, hogy 1784-ben a németet tette meg hivatalos nyelvnek. Felvilágosult reformjait nem mindenki üdvözölte örömmel, ráadásul a francia forradalom eszméi is egyre ellenszenvesebbé tették a bécsi politikát. A német nyelv helyett a francia kezdett tért hódítani. II. József és II. Lipót még többé-kevésbé szót tudtak érteni a magyarokkal, utódjuk I. Ferenc azonban a legkevesbé sem talált kedvező fogadtatásra az akkorra már érezhetően megerősödött értelmiség körében. II. József uralkodásának utolsó éveitől kezdve ugyanis kölcsönkönyvtárak és olvasóköri létesültek, ráadásul a századfordulón egyre több ponyva látott napvilágot, amely tehát lehetővé tette a szélesebb néprétegek egyháztól és főuraktól független művelődését és az olvasás mint szabadidős tevékenység elterjedését; ezeket a könyvtárakat és olvasókörieket azonban I. Ferenc betiltotta, hogy ezáltal is erősítse saját abszolút hatalmát.

¹ A fejezet a következő két kiadvány idevágó fejezeteinek felhasználásával készült: Hanák Péter (szerk.): *Egy ezredév*. Budapest: Gondolat, 1986.; valamint Csapodi Csaba – Tóth András – Vértessy Miklós: *Magyar könyvtártörténet*. Budapest: Gondolat, 1987.

A polgári kultúra és művelődés tehát csak igen lassan, ráadásul ellenszélben volt kénytelen bontogatni szárnyait.

Magyarországot kevésbé sújtották a napóleoni háborúk, mint más európai országokat, ez is a Napóleon iránt érzett szimpátiát erősítette, kivált a kezdeti időkben; az a viszonylagosan kevés azonban, ami mégis sújtotta, a francia forradalom eszméivel karöltve ráébresztette az embereket arra, hogy a nemesi kiváltságok ideje lejárt: egyfajta polgári átalakulás vette kezdetét.

A francia hatás azonban nem tartott sokáig. Napóleon hatalmának 1813-as gyengülése, majd ezt követően bukása, nem utolsósorban pedig I. Ferenc szigorúan abszolutista törekvései, ismét Bécsset és a német nyelvű kultúra státuszát erősítették. Az udvar egyre növekvő hatásának végét 1825, a reformkor kezdete fémjelezte, amikor bő egy évtized után ismét összehívták az országgyűlést. Kulturális szempontból is a korszak legjelentősebb vívmányai közé sorolható, hogy 1844-ben a magyar lett az államnyelv. Az 1840-es években ráadásul gazdasági fellendülés következett be, amelynek farvizében megerősödött a polgárosodást és a reformokat támogatók pártja is. A modernizáció eszméje széles néprétegeket tudott felsorakoztatni maga mögött: a feudális és abszolutisztikus rendszer ellenében nagyon különböző társadalmi osztályok voltak képesek összefogni. A Béccsel szembeni ellenállás kifejeződése volt az 1848-49-es forradalom és szabadságharc, amelynek bukása, a társadalmi és politikai veszteségek mellett, természetesen a kultúrára nézve is kemény csapást jelentett.

A forradalom leverését követő társadalmi elnyomásnak az 1867-es kiegyezés vetett véget, amely végső soron egy kölcsönös felismerés következményének is tekinthető: Bécsben belátták, hogy az általuk propagált abszolutizmus nem tartható, a magyarok pedig az elbukott forradalmak példáit látva ébredtek rá arra, hogy a nyílt szabadságharc helyett a politikai alku és megegyezés lehet a célravezetőbb. Nem utolsósorban azt is felismerte a magyar vezetés, hogy a török birodalom már nem tartozik a vezető hatalmak közé, azonban Oroszország egyre jelentősebb szerepet játszik a mindennapi európai politikában, így Magyarország továbbra is két nagyhatalom határán helyezkedik el. Saját keserű tapasztalataik is azt sugallták tehát, hogy érdemesebb összefogni az egyik nagyhatalommal, mint megvárni, míg az említett két hatalom szövetkezik ellenük. A magyarok és az osztrákok végletes álláspontja tehát félúton találkozott, és létrejöhett az 1918-ig fennálló Osztrák-Magyar Monarchia.

A kiegyezéssel lezárult a forradalmi korszak. Az 1867-ben kezdődő időszakot az építés és modernizáció jellemezte a társadalom minden területén. Bankok és gyárak létesültek, vasút épült, számottevő iparosodás kezdődött tehát. A fejlődésből a kultúra sem maradt ki: egyetemek létesültek, kiépültek a kulturális és művészeti intézmények, és az oktatás általános helyzete is fokozatos javulásnak indult, nem utolsósorban Eötvös József 1868-as népoktatási törvénye révén, amely tankötelezettséget írt elő minden gyermek számára. Maga Eötvös ugyan nem lehetett elégedett ezzel a sok huzavona után elfogadott törvénnyel, ő ugyanis sokkal határozottabb népművelést szeretett volna látni, azonban akármilyen kevésbé is volt elégedett azzal, hogy milyen

felügyeletet biztosított a törvény az állam számára az iskolák felett, mégis látható, hogy az oktatás kérdését egyre komolyabban kezdték venni. A művészeti élet tartalmi szempontból is változáson ment át: a romantikus eszmék eleinte még központi szerepet játszottak az irodalomban és a képzőművészetben egyaránt, de lassan egyre inkább átadták helyüket a hangosan és harsányan megszólaló új kulturális-művészeti áramlatoknak.

2. A legkorábbi fordítások a XVIII. században

Az első jelentősebb svéd nemzetiségű író, akinek művét magyarra fordították, alighanem Johan Thuresson Oxenstierna (1666-1733) volt: a KÜLÖMBFÉLE VÁLOGATOTT ELMEFUTTATÁSOK (PENSÉES DE MONSIEUR LE COMTE OXENSTIRN SUR DIVERS SUJETS, AVEC LES RÉFLEXIONS MORALES DU MÊME AUTEUR) című elmélkedésgyűjteménye 1788-ban jelent meg először magyarul. A kor általában előszeretettel viseltetett az efféle elmés-ségek iránt, Oxenstierna pedig alighanem a kedvencek egyike lehetett:² nem utolsósorban az bizonyítja ezt, hogy műve több kiadást, sőt több fordítást is megért.

Így az első megemlíthető fordító a jezsuita Illei János (1725-1794), aki a kor kulturális irányultságának megfelelően a francia eredetiből fordította magyarra a művet. Az 1788-as kiadást két évvel később követte egy újabb, majd 1816-ban ismét megjelent a mű, ezúttal azonban a német fordításból készült egy magyar változat, KÜLÖMBFÉLE TÁRGYAK IRÁNT HAT RÉSZEBEN FOGLALT GONDOLATTYAINAK RÖVID ÉRTELME, TULAJDON MÉLTÓSÁGÁÉRT, Sipeki Balás Károly fordítói munkája által. E kötet második része 1818-ban került kiadásra, ennek a második résznek pedig 1822-ben egy új kiadása jelent meg ezen cím alatt: MULATSÁGOS GONDOLATOK KÜLÖMBFÉLE TÁRGYAKRÓL GRÓF O. MUNKÁIBÓL. Ez az új fordítás egyszersmind a kulturális-politikai szelek irányváltását is jelentette; de azt is jelezte, hogy Oxenstierna elmélkedései néhány évtized leforgása alatt semmit sem veszítettek népszerűségükből.

Oxenstierna fogadtatásáról annyit mindenképpen meg lehet állapítani, hogy valószínűleg nagy hatást tett a korabeli művelt rétegre, méghozzá olyannyira, hogy évtizedekkel a megjelenést követően is élt még a köztudatban;³ a pontosabb kép megrajzolása, a szerző személyének pontos meghatározása azonban komoly akadályokba ütközik. Az egyik akadály könnyebben áthidalható: az ELMEFUTTATÁSOK magyar kiadásában ugyan nem szerepelt Oxenstierna teljes neve, csupán kezdőbetűi,⁴ de a kezdőbetűk feloldása után előkerül a teljes név is,⁵ a kor szokásának megfelelően különféle alakokba torzulva. A torzítás természetesen nem olyan mértékű, hogy ne lehetne felismerni (pl. Oxenstirna, Oxenstirn, Oxenstiern). Nagyobb akadályt jelent azonban maga a népes és befolyásos Oxenstierna család, amelynek különböző tagjai között a magyar köztudat nem mindig tudott különbséget tenni, egybemosva a kancellárt és az aforizmaszerzőt. Alighanem bonyolította a helyzetet, hogy az egyébként

² Lázár Béla: TANULMÁNYOK A JEZSUITA-DRÁMÁK KÖRÉBŐL. III. ILLEI JÁNOS. In: EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, XVI. évfolyam, 1892, p. 484., illetve Alszeghy Zsolt: TAXONYI JÁNOS. BUDAPESTI SZEMLE. 1912, 150. kötet, 425. szám, p. 313.

³ N. Takácsi Horváth János: A' NEMETEKRŐL. In: Horvát István (szerk.): TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY 19. évfolyam, 1835, 9. szám, p. 61.

⁴ Vö.: Komjáthy Miklósné: MAGYARORSZÁG BIBLIOGRAPHIÁJA 1712-1860, 5. KÖTET, PÓTLÁSOK. Budapest, 1971, p. 370., illetve Gragger Róbert: ILLEI TORNYOS PÉTERÉNEK FORRÁSAI. In: EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, XXXII. évfolyam, 1908, p. 586., 3-as számú lábjegyzet

⁵ Vö. Király György recenziója Alszeghy Zsolt Illeiről szóló művének kapcsán, in: EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, XXXIII. évfolyam, 1909. II., p. 692.

államférfiúi tetteiről és szerepéről híres Axel Oxenstiernát is elsősorban egy velős, gyűjteménybe illő mondásáról (*Parva sapientia regitur mundus*) ismerték és emlegették fel többször is a XIX. század folyamán,⁶ és ennek következtében idővel ezen híresebb Oxenstierna kapta meg a köztudatban a másik Oxenstierna ELMEFUTTATÁSAINAK szerzői jogát is.⁷

⁶ Pl.: Halász Imre: Az 1875-KI FEDEZET ÉS A PÉNZÜGYI KIBONTAKOZÁS. In: NEMZETGAZDASÁGI SZEMLE 1874, p. 421.; [n.n.]: EGYHÁZI TUDÓSÍTÁSOK. In: Breznay Béla (szerk.): RELIGIO, 1883., 2. félév, 7. szám, p. 53.; valamint BUDAPESTI HIRLAP, 1891-07-15, 11. évf., 192. szám, p. 2.

⁷ Ahogyan ezt egy újabb évszázaddal későbbi forrás is sejtetni engedi: Bényei Miklós: EÖTVÖS JÓZSEF JOGI ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI MŰVELTSÉGÉNEK FORRÁSA. In: Az MTA GAZDASÁG- ÉS JOGTUDOMÁNYI OSZTÁLYÁNAK KÖZLEMÉNYEI, 5. kötet, 3-4. szám. Budapest: MTA, 1971., p. 355., 200-as lábjegyzet

3. A XIX. század első évtizedei

A XIX. század első évtizedeiben az igazi, minden szempontból szépirodalminak tekinthető szerzők is elkezdtek megjelenni a különféle folyóiratokban. 1828-ban a Vörösmarty által szerkesztett TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY című folyóirat közölt egy írást Erik Johan Stagnelius 1824-ben svédül megjelent összes műveiről, ám a cikket jegyző „V” (amely jelölés mögött akár még maga Vörösmarty is állhat) már az elején leszögezi, hogy átvételről van szó: a szintén 1828-as DAS AUSLAND 57. számából fordították magyarra.⁸ Ilyenformán tehát egyértelmű, hogy a magyar cikkszerző nem közvetlenül találkozott a svéd szerzővel és ítélte meg munkásságát. Kétségtelenül érdekes kérdés azonban, hogy miért éppen egy svéd költő három kötetbe gyűjtött munkássága keltette fel a fordító figyelmét, miközben a DAS AUSLAND legfrissebb számaait lapozgatta, hiszen nyelvtudás híján nem sok esélye lehetett Stagnelius verseivel behatóbban megismerkedni, és ilyen módon megítélni a német recenzens dicsérő vagy elmarasztaló kritikájának jogosságát.

A recenzió Stagnelius méltatásával indul, majd a tematikusan összerendezett kötetek tartalmának taglalásával folytatódik, hosszasan ecsetelve a művek erőnyeit és gyengeségeit. A recenzens nem hallgatja el, hogy minden szimpátiája mellett is elég sok hibát talál Stagnelius eposzaiban és színjátékaiban, ám ami a lírikust illeti, véleménye szerint nem sok hozzá hasonló adatott meg a világnak:

Stagnelius munkáinak harmadik része az, mely lángeszének legtündöklőbb diadalmain foglalta magában. A' sok szép, 's magok nemében egyenlőn jeles költeményeknek illy gazdag gyűjteményéből alig lehet egyes darabot választani, mely a' többi fölött érdemlene ösmertetést: Kyrkogarden-ét (a' temető) 's vándor madarait (Flyttfoglarne) senki nem olvashatja, hogy egyszer'smind szerzőjüknek a' világ' első költői között helyet ne adjon. A' vallásos költemények gyűjteménye, a' „Sároni Liliomok” maga halhatatlanná tenné. Még készületlenebb darabjai is, melyek külsején a' nonum prematur in annum hibázik, a' legmélyebb költői érzést mutatják.⁹

A cikket a FLYTTFÅGLARNE című vers magyar fordítása (A' VÁNDOR MADARAK) zárja, szintén a német cikk nyomdokain haladva (bár a DAS AUSLAND még egy verset

⁸ V.: STAGNELIUS SVÉD KÖLTŐ MUNKÁI HÁROM KÖTETBEN JÖTTEK KI STOCKHOLMBAN 1824-BEN. EZEKBŐL AZ IDEI „AUSLAND” 57-IK SZÁMA ILLY ÉRTELMŰ. In: Vörösmarty Mihály (szerk.): TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY, 12. évfolyam, 1828., 11. szám, p. 113–120. Az eredeti német cikk valójában három részben, három különböző lapszámban jelent meg: DAS AUSLAND : EIN TAGEBLATT FÜR KUNDE DES GEISTIGEN UND SITTlichen LEBENS DER VÖLKER. MIT BESONDERER RÜCKSICHT AUF VERWANDTE ERSCHINUNGEN IN DEUTSCHLAND. Erster Jahrgang. Monat Januar bis Juni. Stuttgart ; München ; Augsburg ; Tübingen: Cotta, 1828, Nr. 57, 58 és 60. Forrás: <http://reader.digital-sammlungen.de/resolve/display/bsb10530660.html> (olvasva: 2016-08-04)

⁹ Ibid., p. 118.

—(119)—

Sohajtvá költöznek
Gauthiodnak partiról.
A' széllal egyitük
Panaszló hangjokat;
„Hol telepedjünk?
Hova visz parancsod?”
Igy kiált a' tollas sereg Istenhez.

Háborodva hagyjuk el
A' scandi partot.
Mi örültünk, mi
Olly boldogok valánk ott.
Viritó zöldágokban
Rakánk fészkeket;
Balzsamos szelek
Bizton rengettenek:
Most ösmeretlen térbe megyen röptünk.

Rózsás koszorúval
Arany fűrtökön,
Ült a' Nyárközéj
Oly kellemesen.
Nem tudánk alunni,
Oly gyönyörű volt,
Csak kényről álmodni
Mig a' reggel világosan
Föl nem kelte újolag fénylő szekeréről.

Szépén ereszté le itt a' fa
A' halom körül boltozatát,
Beharmatozá gyöngyökkel
A' tövisrózsá' bimbaját.
Most lombtalan a' tölgy
'S a' rózsá eltűnt,
A' szellők' susogása
Vészre változott,
Jég virágokkal van a' tavasz-mező fehéren
 ékítve.

tartalmazott, az AMANDA címűt, amely azonban nem került bele a TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY cikkébe). Ez a fordítás azonban, legyen akármilyen történelmi cselekedet is, kevés hasznót hozott a svéd irodalom magyarországi fogadtatásának. A svéd eredetihez képest már a német fordítás sem tekinthető különösebben jól sikerültnek: sem a rímet, sem a ritmust nem sikerült minden esetben tökéletesen megtartani; a magyar fordítás azonban még kevésbé adta vissza hűen az eredeti mű formai tulajdonságait, csupán a tartalomra koncentrált, kevésbé igazolva ezzel az olvasó szemében a recenzens dicsérő szavait.

Ugyanezen évre datálható egy másik svéd szerző magyarországi debütálása: Fábíán Gábor ugyanis két részletet is közölt Tegnér FRITHIOF-MONDÁJÁBÓL a KOSZORÚ című lapban. Bizonytalan hozzáállására jellemző, hogy ő maga is csupán „próbafordítás”-nak nevezi saját munkáját. Érdemes idézni azt a pár sort, amelyet az első fordítás elején közölt; ezzel ugyanis mintegy megadta az alaphangulatot a svéd irodalom iránti rajongáshoz, amely a magyar közönséget a következő évtizedekben jellemezte:

Jegyzés. E' miv ama' hires Svéd Költőtől Tegner Püspöktől való; ki azt egy ilyen nevű nemzeti regéből, mely északon a' 13-ik Század' vége oltá versben, prózában többféle formákba öntve ismeretes, romános éposszá alkotta. A' munka remek, 's nem csak otthon nyert kedvességet, hanem a' német napos-írásokban belőle közölt töredék-fordítások külföldön is először mindjárt nagy enthusiasmmal fogadtattak. – Az Eposz' hőse Frithióf; mezeje Norvégia; cífrái: az északon divatban volt eredeti mythoszok.¹⁰

Fábíán bőséges jegyzetapparátussal is ellátta munkáját: az óészaki hitvilág és gondolkodásmód annyira távoli és ismeretlen volt a XIX. század első felének magyar közönsége előtt, hogy kénytelen volt oldalanként akár 4-6 magyarázó lábjegyzettel is szolgálni. A fordítás németből készült – Fábíán ráadásul képtelen volt megérteni, miért akarja tőle bárki is, hogy a FRITHIOF kedvéért megtanuljon svédül.¹¹ Frithiof alakja és története a jelek szerint megmozgatta a magyarok fantáziáját: körülbelül két évtizeddel később Sárosy Gyula is belefogott a lefordításába, a munkát azonban félbehagyta.¹² Sárosy próbálkozását követően újabb két évtizedet kellett várni, hogy Tegnér eposza magyar fordítóra találjon.

¹⁰ KOSZORÚ. SZÉPLITERATÚRAI AJÁNDÉK A TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNYHEZ 8., 1828, p. 87.

¹¹ Kozocsa Sándor közlése szerint. Vö: Kozocsa Sándor: A SVÉD IRODALOM MAGYAR FOGADTATÁSÁNAK KEZDETEI. In: FILOLÓGIAI KOZLÓNY, 1974., XX. évfolyam, 3-4. szám, p. 433.

¹² Vö. Abafi Lajos: SÁROSY GYULA. In: FIGYELŐ 12., 1882, p. 97.

4. Az érdeklődés megélénkülése erős német hatás alatt – 1830-1842

Az 1830-as években megsokasodtak a svéd irodalomra, kultúrára és mentalitásra vonatkozó cikkek. Erik Gustaf Geijer viszonylag hamar feltűnt a láthatáron, ám nem elsősorban mint szépirodalmi szerző, hanem mint történész. Svédország történelméről írt könyve megemlítésre került az 1834-es lipcsei könyvvásárról szóló tudósításban,¹³ egy évvel később pedig egy magyar vonatkozású megjegyzése miatt került be egy lábjegyzetbe:

Már a' külföld is kezdi észrevenni, és hinni, hogy a' HUNNUSOK egy Nép voltak a' CHUNOKKAL. Geijer Erik Gustaf (Geschichte von Schweden. Sulzbach, 1826. 8vo. I. Theil. 103.) írja: „Von Hunnen (der Name wird auch Chunnen geschrieben) in Skandinavien”¹⁴

Megjegyzendő, hogy Geijert a későbbiekben is főleg történészként tartották számon, hiába volt egyben a svéd romantikus nemzedék egyik legtermékenyebb és legjelentősebb költője, Magyarországon szépirodalmi műveivel nem sikerül különösebb feltűnést keltenie – olyan mértékben, hogy az 1881-es MAGYAR LEXIKON a róla szóló szócikkében a legfontosabb életrajzi adatokon kívül csupán ennyit közöl: „Geijer Erik Gusztáv, érdemdus svéd történetíró, [...] mint zeneszerző [...] szintén ismeretes.”¹⁵ Költői tevékenysége ezek szerint a magyar szemekben említésre sem volt méltó.

Szintén 1835-ből származik egy nem irodalmi, ám ennek ellenére kétségtelen jelentőségű cikk.¹⁶ Jelentősége részben abban áll, hogy minden bizonnyal nem átvétel: a cikket jegyző Jakab István legalábbis nem utal arra, hogy írása egy az egyben fordítása lenne egy másik írásnak – ahol másokat idéz, ott ezt jelzi is. Jelentőségének másik oka pedig az, hogy alighanem ebben a cikkben lett első alkalommal komolyabb vizsgálat tárgya a svéd néplélek és mentalitás, és mint ilyen, az egekig magasztaltatott. Jakab tanulmányának kiindulópontja az északi országok polgárosodásának vizsgálata, illetve azok összehasonlítása a déli országok hasonló folyamataival, ám miután megtárgyalta az oroszokat, a

¹³ [n.n.]: 1834DIKI HÚSVÉTI KÖNYVVÁSAR LIPCSEBEN. In: Schedel Ferenc (szerk.): TUDOMÁNYTÁR. 1834., 4. kötet, p. 241-247. (Geijer a 245. oldalon). Ugyanezen cikkben pár oldallal korábban Swedenborgról emlíkezik meg. Maga a cikk egyébként szintén német átvételnek tűnik, amiképpen a befejező sorok tanúsítják: „S ennyit e' félévről általában Menzel' Literaturblatt-ja után.” (p. 247.)

¹⁴ Horvát István: KÖNYVESMÉRTETÉS: ESSAY TOWARDS A DICTIONARY, TIBETAN AND ENGLISH. In: Horvát István (szerk.): TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY 19. évfolyam, 1835., 12. szám, p. 125.

¹⁵ MAGYAR LEXIKON 8. FRANCZIA NYELV-HAUTE VOLÉE. Budapest, 1881, p. 138.

¹⁶ Jakab István: AZ EURÓPAI ÉJSZAK, ERKÖLCSI ÉS TÁRSASÁGI VISZONYAIVAL. In: Schedel Ferenc (szerk.): TUDOMÁNYTÁR, 1835., 5. kötet, p. 60-83.

szerzőt elragadta a lelkesedés, és a csaknem 24 oldalas cikkből tizenötöt a svédek dicséretére fordított. Bevezetésképpen ezt írta róluk:

Svédország például, éppen most örvend olly jólétnek, millyet durva és komor természetétől nem leheté várni. Földje, mely merő roppant gránit-tuskókból 's ezek közt elterülő nagy tavakból áll, éppen nem látszék illy sikerre alkalmasnak. Mind a' mellett is e' szomoru 's a' többi Europa előtt csaknem feledékenységbé ment ország, egyik a' legboldogabbak közül, melyeket ismerünk, 's bel gazdagságára nézve földrészünk' legszebb, legtermékenyebb tájait sokkal fölülhaladja.

A' dolgok' e' bámulandó mivoltának oka inkább erkölcsi állapotjában, mint kereskedésében 's műszorgalmában fekszik. Lakosai' általános rendtartásának, egyszerűségének 's csendességének tulajdonítandó azon boldogság és éldelet, melyet legújabb utazók Svédországban találtak. A' kézművek' és gyárak' készítményei nem tetemesek, 's a' kereskedés' mozgása alkalmasint gyenge. De az erkölcsi rugótoll még nem pattant szét. Itt még hitet, bizodalmat, vendégszeretést találhatni. A' nép mivelődött, a' nélkül, hogy elromlott volna. Nem engedi magát elámitatni az ál és hazug szabadságnak ama' telhetlen vágya és szomja, a dics- és dűlvágnak ama' szüksége 's amaz eszelős theoriák által, melyek más legtöbb népeknek lehetetlen éldeleteket ígérnek, 's jelen állapotjokat előttök türhetlenné teszik. [...] Az erkölcsök, melyek Svédországban mezeiek maradtak, a' polgárisodás által csak finomultak 's illyképen fölöttébb kellemesek lettek. A' költő ugy szólván valósultaknak találja bennök a' pásztori meséket. A' fogadóiban 's a' középrennd' és alsó osztály' minden lakában jó illatu fákbul készítetik a' ház' padolata 's talpdeszkázata. Ez utóbbi virágokkal 's fenyőágakkal hintetik be, és e' Sagaktól megszentelt szokás még városokban sem alutt el.¹⁷

Jakab ítélete tehát világosnak tűnik: a svédek szorgalmas, erkölcsös nép; véleménye pedig olyan jó volt róluk, hogy a későbbiekben gyakorlatilag minden megnyilvánulásukban a tökéletesség megvalósulásának legmagasabb fokát látta, és ott is okot látott a méltatásra, ahol más egyébként nem csupán nem találná, de nem is keresné a magasztosságot. Ilyen módon dicsérte például (mindenféle ironia nélkül) kocsisok részeg viselkedésüket is,¹⁸ valamint azt, hogy a kocsisok gyakorlatilag ostor nélkül, egy speciális hang segítségével képesek hajtani lovaikat.¹⁹ Svédország XX. századi népszerűsége sok tekintetben nem meglepetés, hiszen világháborús semlegességük, segélyakcióik, valamint a jóléti állam megteremtése mind-mind igen magas morális polcra helyezte a svédeket, irodalmuk, filmjeik, zenéjük vagy vállalataik sikere pedig világszerte

¹⁷ Ibid., p. 64-65.

¹⁸ Ibid., p. 67-68.

¹⁹ Ibid., p. 68.

ismertté és népszerűvé tette őket; az azonban, hogy az irántuk való lelkesedés, sőt elfogultság, ennél legalább száz esztendővel régebbi, éppolyan meglepő, mint amilyen nehezen magyarázható.

A Tudományos Gyűjtemény 1835-ös cikke, A' SKALDOK POÉSISÉRÖL²⁰ szigorúan véve nem tartozna bele az akkori svéd irodalom magyarországi recepciójába, a jegyzet szerzőjének tévedése folytán mégis említést kell róla tenni. A címben előforduló skaldot ugyanis a lábjegyzet ekképpen magyarázza meg:

Igy neveztek a' régi Svéd költők, Cancellarius Ihre szerént, ezen szótól: Skial; okosság, eszesség. Neveztek még Spekingr-eknek is, ettől a' szótól: Speke bőltsesség, mellytől veszi eredetét ezen angol szó: to speak: beszélni.²¹

A svéd irodalom magyarországi recepciója ugyanakkor még mindig elsősorban a német közvetítésre hagyatkozott. Az 1839-ben megjelent és Mód Károly által jegyzett TUDOMÁNYOS TUDÓSÍTÁSOK SVECZIÁBÓL²² a BLÄTTER FÜR LITERARISCHE UNTERHALTUNG előző évfolyamának 261-es számából való átvétel. A közleményben Bernhard Beskow, Böttiger, Mellin, Runeberg és Geijer került megemlítésre, valamint egy dán nyelvtörténeti munka svédre fordított, svéd nyelvre vonatkozó része. Az irodalomtörténet szempontjából nem mellékes, hogy Runeberget úgy emlegette, mint aki "A' jelenleg élő éjszaki költészek' legjelesbei közé tartozik",²³ Geijerről pedig, bár itt a DEN BLÅA BOKEN. STRÖDDA ANTECKNINGAR című művével került megemlítésre, „Svédzia' első történetírója”-ként emlékeztek meg,²⁴ a történetírói skatulyából tehát itt sem engedték kilépni.

Az 1830-as évek tehát a Svédországról és a svéd irodalomról szóló cikkek és közlemények számának növekedését hozta, anélkül ugyanakkor, hogy ez bármifajta változást jelentett volna a svéd irodalmi művek magyarországi megjelenésében. A német nyelvű lapok elég sokat segíthettek a svéd kultúra terjesztésében és alaposabb megismerésében, a belőlük nyert információkat az eredeti tanulmányok írásakor fel tudták használni. Ilyen módon lehettek képesek Tegnérrel mint a „jelenkori legjobb svéd író”-ról megemlékezni,²⁵ továbbá idézni tőle néhány sort a női emancipáció témakörében. Maga a tény, hogy egy svéd író gondolatait használják fel egy téma ismertetésére és megvitatására, árulkodik arról is, hogy a svéd irodalom jelentősége megnövekedett: olyan

²⁰ V. J.: A' SKALDOK POÉSISÉRÖL. In: Horvát István (szerk.): TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY 19. évfolyam, 1835, II. szám, p. 107-109.

²¹ Ibid., p. 107.

²² Mód Károly: TUDOMÁNYOS TUDÓSÍTÁSOK SVECZIÁBÓL. In: Almási Balogh Pál (szerk.): TUDOMÁNYTÁR. 1839., Literatura 3. kötet, 6. füz., p. 225-228.

²³ Ibid., p. 226.

²⁴ Ibid., p. 227.

²⁵ A' NÖNEM' EMANCIPATIÓJA A' KERESZTÉNYSÉG ÁLTAL. In: ATHENAEUM, 1840-09-20, 24. szám, p. 372.

kultúra lett tehát immár a svédké, amely, ha nem is volt meghatározó, a művelt ember számára mégiscsak megkerülhetetlennek tűnt.

Még akkor is így volt ez, ha ehhez a kultúrához egyelőre csak német közvetítéssel lehetett hozzájutni. A magyar lapok publicistái ugyanakkor nem hagytak kétséget afelől, hogy szorgalmasan ismerkedtek is ezzel a kultúrával, tájékozottságukról ugyanis többször tanúbizonyságot tettek. A jó regények hiányát panaszolta egy újságíró 1841-ben az ATHENAEUM hasábjain a következő bevezetéssel:

Regényekbeni hiány. – Ez Németországban mindinkább érezhetővé lesz. Ritkán jelenik meg napjainkban csak valamennyire is éldelhető regény. Még a' legközönségesebb kölcsönkönyvtárieledel is meghígul. Miután a' Palzowok' csillaga letűnt, beérik Bremer Friderikával, a' jó svéd nevelőnével. Most egy pár nő látja el a' közönségnek egy nagy részét. 'S ha néha néha – mond egy német lap – az angolok nem hoznának egy-egy ép, egészséges falatot, bizony csak asszonyi jámbor eledelek' meleg tejével kellene magunkon segitnünk.²⁶

Fredrika Bremer németországi karrierje 1841-ben valóban olyan repülőrajtot vett, hogy azt nem lehetett nem észrevenni annak, aki valamennyire is figyelemmel kísérte a kultúra történéseit. Ebben az évben Bremernek nem kevesebb, mint nyolc kötete jelent meg,²⁷ világosan jelezve azt, hogy az effajta irodalom a német olvasók kedvére való. A magyar kritikusok alighanem maguk is olvasták német fordításban Bremer műveit ebben az időben, de különösebben nem lelkesítette fel őket – ez az ismeretlen újságíró sem tudott róla jobbat mondani, mint hogy „jó svéd nevelőné”, akinek műveivel csupán akkor éri be az ember, ha éppen nincsen semmi jobb a láthatáron. Az újságíró ugyanakkor nem érezte úgy, hogy a magyar regényirodalom pillanatnyilag többet kínál, hiszen amiképpen megjegyezte: „Hát mi magyarok mit szóljunk? Jósika még mindig egyetlenünk; ő a' legtermékenyebb is regény-íróink közt. De a' Csehek 1839ben jelentek meg, 's mivel hozzá szoktatott bennünket productivitásához, Zrínyiére nyugtalanul várunk.”²⁸ A jó regények hiánya tehát mindenkit sújtó probléma volt, amely problémára mindenki a maga módján keresett valamilyen megoldást – a németek például beérték egy „nevelőnével”, miközben a magyarok nyugtalanul vártak a legnagyobbak visszatérésére – merthogy Bremer különböző okok miatt nem tetszett nekik.

A következő évben történelmi jelentőségű eseménynek lehetünk tanúi. Ekkor jelent meg ugyanis az első, irodalomtörténeti jellegű és igényű összefoglalás

²⁶ ATHENAEUM, 1841-09-28, 39. szám, p. 622.

²⁷ A Suecana extranea (http://libris.kb.se/form_extended.jsp?f=suec, olvasva 2017-01-29) szerint. Első német nyelvű megjelenése három évvel korábbra datálható a PRESIDENTENS DÖTTAR című regénye fordításával (DIE TÖCHTER DES PRÄSIDENTEN).

²⁸ Ibid., p. 623.

a svéd irodalomról a TUDOMÁNYTÁR című lapban, két részben.²⁹ Annyira nem történelmi a pillanat, hogy ne ezúttal is német átvételről legyen szó, ez azonban nem sokat csökkenti a publikáció jelentőségét: maga a megjelenés ugyanis nagyon élénk kulturális érdeklődést jelez a művelt, kulturálisan tudatos réteg részéről. Az áttekintés Stiernhielmmel és III. Gusztávval indul és Tegnérrel zárul, tárgyalva körülbelül kéttucat oldalon keresztül mintegy negyven szerzőt; ami kétségtelen bizonyíték a svéd irodalom magyarországi ismertségének erősödésére. Maga a cikk is utal arra, hogy a svéd irodalom a megelőző korokban fontos változásokon ment át: az első lépés az volt, hogy a reformáció okozta kulturális sokkot kiheverjék: „A’ svéd irodalom fejlődése csak a’ tizennyolczadik századdal kezdődik.”³⁰ Ezt követően pedig megállapítja: „miután a’ svéd költészet a’ romantismus’ zúrzavarán keresztül gázolt, valahára egyenlő rangra jutott más népeknek költészetével.”³¹ A német cikk írója is akképpen vélekedik tehát, hogy a fejlődés megtörtént, s a svéd irodalom nem csekélyebb jelentőségű már, mint a többiek; amely vélekedést a magyar kulturális elit is osztani látszik, és érzi magában a vágyat arra, hogy közelebből is megismerkedjen ennek az északi népnek az irodalmával.

²⁹ Fekete Soma: SVÉD IRODALOM. [Bulgarin után. 1. rész]. In: Luczenbacher János (szerk): TUDOMÁNYTÁR / ÉRTEKEZÉSEK. 1842., II. kötet, 3. füzet, p. 179-190., valamint Fekete Soma: SVÉD IRODALOM. [Bulgarin után. 2. rész]. In: Luczenbacher János (szerk): TUDOMÁNYTÁR / ÉRTEKEZÉSEK. 1842., II. kötet, 4. füzet, p. 235-244. Az eredeti cikk hat részben jelent meg: DAS AUSLAND : EIN TAGBLATT FÜR KUNDE DES GEISTIGEN UND SITTICHEN LEBENS DER VÖLKER. MIT BESONDERER RÜCKSICHT AUF VERWANDTE ERSCHINUNGEN IN DEUTSCHLAND. Dreizehnter Jahrgang. Stuttgart und Tübingen: Cotta, 1840., nr. 356, 358, 360, 363, 364, 365. (forrás: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10530680.html>, olvasva 2016-08-06). Megjelent továbbá egy hetedik rész is a DAS AUSLAND 366-os számában (DIE SCHWEDISCHE LITERATUR: GESCHICHTSCHREIBER), amely régebbi svéd szerzőket tárgyal, ez azonban nem került bele a TUDOMÁNYTÁRban közölt fordításba.

³⁰ 1. rész, p. 180.

³¹ Ibid., p. 190.

XIII.

S V É D I R O D A L O M. *).

Az iskolatudósság 's műveltség egy időben nyomúltak Svécziába a' művészeteknek 's tudományoknak új föléledésével nyugotti Európában, de a' catholicus időknek 's a' reformatio első korszakának szelleme, melly Svécziában is nagy hatalommal uralkodott egész III. Gusztávig, gátolá az irodalom' fejlődését. A' szép irodalommal foglalkodás silány, férjűhöz nem illő munkának látszék a' szigorú protestans szokásoknak, minthogy ennek a' physical munkásságoctól szabad idejét az isten 's jövő élet fölötti eszmélkedésnek kelle szentelnie. A' kolostorok eltöröltettek, a' protestansok azonban magány életbe vivék át a' kolostori szokások' szigorát. A' képzelet a' mysticismus' szülötteivel foglalkodék, 's nemcsak Svécziában, sőt Németország- 's Angliában is hívék a' Svedenborgot, mikép egyik bolygó csillagból másba bujdosik és szellemekkel társalkodik. Az előkelőknek szellemi munkásságuk mathematicai tudományokra szentelé magát, 's a' költészi

¹⁾ Ezen értekezés a' szerző' szavai szerint nem könyvekből merítették, hanem szellemi kivonata egy tudós' szóbeli előadásának.

5. A fellendülés évei (1843–1867): az epikus próza

Még az előzőhöz képest is jelentősebb fordulatokat hozott a svéd irodalom magyarországi recepciójában az 1843-as év. Úgy tűnik, hogy a svédek – főként a népnevelés és népművelés tárgyában – egyfajta példaként kezdtek szolgálni a művelt emberek számára. A PESTI HÍRLAP egyik júniusi számában az iskolai képzetegyesületek fontosságára hívják fel a figyelmet, mondván:

[...] az illy társulatokban a' magyar ifjú nemcsak anyanyelvét tanulja meg alaposan, hanem minthogy a' szavalásban is rendesen kell magát gyakorolnia, ez által az életbevágó szónoklatra jó eleve elkészül, ügyességet nyer, 's előtte állván a' jobb magyar könyvek és lapok választékos serege, vágyat, kedvet kap az olvasásra; 's minthogy irodalmi munkákat, részint tudományos értekezéseket, bírálatokat, részint költeményeket is szoktak készíteni, ezáltal az öngondolkodás szabad mezejére vezettetnek, a' netalán tétlen szendergő talentumok napfényre hozatnak, tovább képződnek 's gyakran megtörténik, hogy ennek eredménye, nem csupán a' magányélet szűk határai közt maradandó, de a' nyilvános életre is jótékonyan kiterjedhető szellemi művelődés, értelmi felvilágosodás, szív-nemesülés. [...] Atterbom, Svédhonban az upsalai tanulók közt „Aurora szövetsége” cím alatt alakított egy illy nyelvgyakorló társulatot, 's ő maga Svédhonnak egyik legjelesebb költője lett 's akkori társaiból is több derék honpolgár vált.³²

A művelt magyar réteg tehát már tisztában lehetett Atterbom létezésével és irodalomtörténeti jelentőségével, méghozzá olyan mértékű jelentőségével, amely a magyar ifjak számára is példaértékű lehet.

Régebbi ismerős volt akkor már a magyar olvasók előtt Tegnér személye. A RELIGIO ÉS NEVELÉS című lapban ugyanebben az évben NÉPNEVELÉS SVÉDHONBAN címmel jelent meg egy írás,³³ az egy évvel korábbi svéd népoktatási törvénnyel kapcsolatban, amelynek kapcsán Tegnér szigorú kritikát fogalmazott meg. Erről a kritikáról számol tehát be az újság: hiába az új törvény, és hiába művelt és olvasást kedvelő nép a svéd, ha közben a vallásos nevelést elhanyagolják, s emiatt „az erkölcsiség” legalacsonyabb lépcsőjén áll!”³⁴ Hogy a cikk szerzője – akinek a neve egyébként nincs feltüntetve – honnan vette értesüléseit, nem derül ki, a megjegyzés ugyanakkor szokatlan: az eddig igencsak jó visszhangokat kapott svéd kultúra éppen ebben az összefüggésben és megvilágításban igencsak rossz fényben tűnik fel. A svédekert sújtó kritika azonban csupán látszólagos. Hiszen

³² PESTI HÍRLAP, 1843-06-25, 259. szám, p. 427.

³³ In: Szaniszló Ferenc (szerk.): RELIGIO ÉS NEVELÉS, 1843. 2. félév, 1. szám, p. 5-6.

³⁴ Ibid., p. 6.

hiába a zord bűnözési adatok, éppen ők maguk, legalábbis közülük egyvalaki volt az, aki felhívta a figyelmet az anomáliára (vagyis a vallásos nevelés nélküli műveltség és bűnözés viszonyára), tehát végeredményben mégiscsak pozitív kicsengésű a svédekre nézve a cikk – hiszen az önkritika szép példáját mutatja be. Ráadásul mivel a kritikus nem is akárci volt, hanem a magyarok előtt sem ismeretlen „Tegnér püspök”, kinek mint ismeretes költésznek néhány munkái német nyelvre is fordítottak,³⁵ a vélemény nem csupán egy művelt embertől, hanem erkölcsileg is a lehető legmagasabb helyről érkezett.

Ugyanebből az évből egy még nagyobb jelentőségű eseményről is meg kell emékeznünk: a svéd epikus irodalom magyarországi megjelenéséről. Az első svéd regény magyar nyelvű kiadása minden fellelhető adat és bibliográfia szerint Emilie Flygare-Carlén A SZIGET RÓZSÁJA című műve, amelyben kiadási évként 1844 szerepel. Épp ezért meglepő tehát, hogy az említett regényt már a megelőző évben, 1843 augusztusában az újonnan megjelent kötetek között hirdette az ATHENAEUM.³⁶ Ugyanebben az évben, decemberben a PESTI HÍRLAP hasábjain jelent meg a hirdetés a következő szöveggel:

Hartleben K. A. könyvárosnál Pesten
(váczi-utca 437. sz. a.) épen most jelent meg és kapható:
Külföldi regénytár.
XIX. kötet: A' sziget Rózsája, svéd regény.³⁷

Úgy tűnik, hogy egy regény, amelyet augusztusban a frissen megjelent könyvek között reklámoztak, kis könyvkereskedői túlzással decemberben is ajánlható volt, mint olyasmi, ami „épen most jelent meg”. Miért szerepel azonban mindenhol az 1844-es évszám (tehát bibliográfiákban és egyéb, irodalomtörténeti jellegű forrásokban) az első megjelenés dátumaként, ha már 1843-ban bizonyítottan kapható volt a kiadvány? Pontos információk nem állnak rendelkezésre ahhoz, hogy ezt a kérdést tisztázni lehessen, elképzelhető azonban, hogy a következő történt: A SZIGET RÓZSÁJA német fordítása 1843-ban, tehát egy évvel a svéd eredeti kiadása után jelent meg; ezt a fordítást, ahogyan korábban más német nyelvű könyvet, a magyarok is olvashatták. A regény alighanem a magyar olvasók körében is tetszést aratott, így meglehetősen gyorsan döntöttek a mű magyarra fordításáról. A fordítás el is készült még ugyanabban az évben, a kiadó ugyanakkor valószínűleg nem bízott annyira a regény sikerében, hogy túlzottan nagy példányszámban kívánta volna megjelentetni. Az események azonban rácăfolhattak a kiadóra, A SZIGET RÓZSÁJÁT ugyanis vélhetőleg nagyon hamar elkapkodták, így decemberre időszerűvé vált egy újabb kiadás, ezúttal nagyobb példányszámban – és mivel az év vége felé jelent meg, elképzelhető, hogy a könyvre már az 1844-es kiadási évet nyomtatták.

³⁵ Ibid., p. 5.

³⁶ S. F.: LITERATURAI MOZGALMAK. In: ATHENAEUM, 3. füzet, 1843-08-15, p. 130.

³⁷ PESTI HÍRLAP, 1843-12-17, 309. szám, p. 867.

annak tekintetbe is kell azokat vennie. E' tények — egy szó mint száz — megvannak. Mondjátok bár, 's mondjátok bár joggal — a' league nek más jelleme, más céljai vannak, mint mellyeket vall.' — Legyen bár a' league képmutató, csalo; legyen bár a' lázadásnak trojai lova. A' felelet rá: 'De a' league elvégre is létezik.' Mondhatjátok bár, és igazsággal: 'A' leaguehez férfiak tartoznak, kik a' korona és egyház, a' peerek és nemesség, a' püspökök és bírák eskütt ellenségei; ez óriási szörnyeteg, melly most a' gabszörvények ellen szól és szavaltat, koldul, adóztat és zsakmányol 'stb; rövid idő múlva magasbra emelendi fejét, és minden törvényeket alávetend magának.' Mondhatjátok bár, hogy célja nem kikötőink megnyitása, nem a' kereskedés könnyebbitése és Anglia gazdagítása, hanem aristocratiáknak, mellyre a' leaguisták irigységgel tekintenek, 's mellytől szörnyednek — megsemmisítése; mondhatjátok bár, hogy becsületes és értelmes ember becsületének, vagy belátásának csorbitása nélkül nem törekedhetik arra, hogy egy pénzzavarban levő országot ama' méltányos jövedelmi ágtól megfoszsza, mellyet a' legnélkülözhetlenebb fogyasztási tárgyakra minden status ki szokott vetni; hogy e' tetszőleges ürügy és álarcz alatt a' leaguistáknak nincsen más céljok, mint ama' veszélyes crisiseket előidézni, mellyek egy ország

statusérhu cabinetjét meglátogatja, és mint bizonyos. A' mérsékletek bölcses tekintélye, a' gazdagok befolyása igen kény korlátok eszméletlen és fellobbant kedése ellen. A' tömeg örvöngése ment csapongásainak, miután a' csendesvér mellaltak figyelemre, 's miután az é szózata megvetetelt, és ha a' remegő órában felkiált: 'Vegyétek most az egy válasz fog elébe hangzani: 'Most m

SPANYOLHO

A' senatus ülésében novemb. 27-kéi ayuntamientosat tárgyzólag törvényjav elő, mellynek két legnevezeteseb czikk czikk. Az ayuntamientos tagjai köv tatnak. 2. cz. Minden polgár választó kort haladott 's következő arányban ad rosok lakos számának aránya szerint me mennyiség táblája következik.) A' tör lező választmányhoz utasított. A' ko emberig való ujonczállítást illető ren megerősítette. Erre a' kormányt az add szedésére felhatalmazó, és a' követkamr adott törvényjavaslat került szönyegre.

309. szám.

(1482)

Árverési hirdetés.

(1, 4)

Néhai Schindler Mátyás örökösének Pesten a' belvárosi nagyhíd-utczában 678. szám alatti fekvő két-emeletes házak — mellynek 237 ölnyi telke rajta fekvő épülettel együtt 146,780 v. fira bíróilag becsülötött 1844. évi januar. 13án a' helybeli városi telekhivatalban, az illető örökösök kívánságára, 's ennek folytában kelt tanács végzés következtében tartandó bírói árverés útján el fog adatni. Költ Pesten 1843. évi dec. 11tén. **Vojdischek József**, tanácsnok.

(1479)

Bírói árverés.

(1, 3)

Bihar megyébe lebelezett Csujafalva, Nadántelek és Kövesegyháza tizenkettődrésze, a' borsodmálás egy hatodrésze a' margitai nagy országt közelében levő Réti malom mellett levő szeszyárral, marha-istállókkal, hozzá tartozó 120 köblös földdel, 's két jobbágygyal jővő 1844ik évi januarus 2kán a' hely szinén t. i. a' szeszyárnál árverés útján el adandó.

Stankovics György, végrehajtó szolgabíró.

(1472)

Árverési hirdetés.

(2, 3)

Csütörtökön f. évi december 28kán a' szokott délelőtti 's délutáni órákban, reggeli kilencz-től kezdve, a' kir. hajózási raktárban, a' tabáni vonalon kívül, külön vastagságu 's hosszáságu óska kötelek, vasak, t. i. szegek, lakatos munkák, kapák, lapátok, fejszék 'stb. ugy hasonló egy dereglye 's más egyéb hajó-eszközök, árverés útján készfűtőesért fognak eladatni. A' venni szándékozik tehát a' kjelelt napra a' fenemlített kir. raktárhoz megjelenésre hivatalosak.

A' m. kir. építési főigazgatóság által Budán december 9kén 1843.

(1454)

Bírói árverés.

(2, 2)

Zala vármegyében kebelezett Sz. Gróth m. városában Stokhofer Rudolf urnak jól rendezett gyógyszerirtára bírói foglalás alá vétetvén, annak a' többet ígérés útján leendő előadására az 1844. évi januar. 5dike tűzött ki mellyre a' venni kívánók hivatalosak. Költ Zala-Egerszegen, november 26kán 1843. **Septej Ádám**, t. Zala megyei végrehajtó szolgabíró.

(1483)

Hartleben K. A. könyvtárossal Pesten

(1)

(váczi-utca 437. sz. a.) épen most jelent meg és kapható:

K ü l f ö l d i r e g é n y t á r .

XIX. kötet: **A' sziget Rózsája**, svéd regény.

Eddig tizenkilenc kötet van már a' közönség kezében, a' következő tartalommal: I. II. Eugenia Grandet. III.—VI. St. Roche. VII.—XI. Twist Olivér. XII. A' bőkezű szerető. XIII.—XV. Éj és korány. XVI. A' Koros hölgy. XVII.—XVIII. Hortensia grófné. XIX. A' sziget Rózsája, svéd regény, Flygaze-Carlér Emiliáról.

Ára mind a' tizenkilenc kötetnek és előfizetés a' 20dik kötetre 13 ft 20 kr. e. p.

(1460)

Ezer évi october sabban és Etöfi 24 kr.; bel Etöfi Vidé (szökdert-t

Tekintetbe véve, hogy Flygare-Carlén nem mindennapi karriert futott be Magyarországon, érdemes közelebbről megvizsgálni ezt a magyarul elsőként megjelent regényét, választ keresve egyrészt arra, hogy miért nyerhette meg éppen ez a történet annyira a magyar olvasók szívét, másrészt pedig arra, hogy miként juttathatta ez a mű Flygare-Carlént egy több évtizeden át tartó, gyakorlatilag töretlen magyarországi sikerhez. Az alapok, miként korábban láttuk, nem hiányoztak. A svéd irodalom és kultúra iránti érdeklődést az újságok a megelőző évtized folyamán igyekeztek kielégíteni; ugyanakkor a jó regény hiánya kínzó problémát jelentett a 40-es évek első éveiben: külföldi regényből éppúgy nem akadt jó, mint magyarból. A svéd epikus írók éppen ebben az időszakban kezdték nem csupán saját közönségüket ellátni, de külföldön is népszerűsége szert tenni. Németország jelentős felvevőpiaca volt ezeknek a műveknek, fontos volt továbbá közvetítői szerepe is: a svéd nyelv, bár irodalmát tekintve, ahogy láttuk, a magyar kritikusok szerint felzárkózott a nagy irodalmak mellé, mégiscsak kis nyelvnek kellett hogy számítson, olyan nyelvnek, amelynek szüksége van nagyobb nyelvek segítségére ahhoz, hogy elérhessen más kisebb nyelvek kultúrájához is. A „nevelőnő” Bremer németországi sikere a magyar olvasóközönség érdeklődését nem keltette fel, Flygare-Carlén azonban gyakorlatilag egy csapásra utat talált hozzájuk.

A SZIGET RÓZSÁJA ugyanis, bár nem az irodalom legmagasabb köreiből való, nem nélkülözi az írói igényességet. Azokban az években, amikor akármit megadtak volna egy jobbfejta regényért, de csak a hiányával tudtak szembenézni, Flygare-Carlén műve tartalmazott mindent, amit egy olvasó kívánhatott, sőt valamivel még annál is többet: van benne kaland, szerelem, bűn és bűnhődés, népi legenda és érzelmi feszültség; olyan, mint egy romantikus kalandregény realiztikus átírata, amelyet át- meg átszó a szentimentalizmus. Azáltal, hogy a regény tragédiával végződik, kifejezetten eltávolítja magát a hagyományos lektúrtól, még ha egyes elemeiben nem is riad vissza a ponyva jól ismert elemeinek használatától, hiszen szereplői korántsem mentesek a klisészerű jellemvonásoktól. Mindezek mellett ez a keverék bő másfél évszázaddal első megjelenése után is fogyasztható, ilyen minőségében pedig mindenképpen az igényesebb lektúrhöz nyerhet besorolást. A SZIGET RÓZSÁJA nem egyszerűen kalandregény, hanem sokkal inkább egyfajta érzelmi kalandregény, mely elsősorban az ekkor éppen gyors növekedésnek indult női olvasóközönséget célozta meg, és amelyben egy szereplő lelki és érzelmi reakciói adják a történet fő, legizgalmasabb elemeit, a külső események pedig csupán ezek katalizátoraiként kapnak szerepet. Az érzelmi kalandregényt érdemes megkülönböztetni a szerelmes vagy romantikus történettől, bár nem mindig könnyű meghúzni a határvonalat a kettő között. A szerelmes regény, amely tipikusan a lektúrirodalom egyik legsematikusabb műfaja, többnyire a magasabb társadalmi rétegekben játszódik, és bőszéggel használja nem csupán a megszokott kliséket, de a váratlan és irreális, érzékekre alaposan ható fordulatokat is. Az érzelmi kalandregény ezzel szemben a középosztály életéről szól és meglehetősen realista ábrázolásmóddal dolgozik; olyan környezetet és szereplőgárdát jelenít meg, amelyet sok olvasó felismerhet és magáénak érezhet. Az érzelmi kalandregény is bőven dolgozik klisékkel, de realizmusa

miatt kevésbé esik túlzásokba, egyszerűen szólva: hihetőbben képes elbeszélni egy mégoly izgalmas és fordulatos eseménysorozatot is, mint a szokványos szerelmes regény. Sem a kalandregény, sem az érzelmi kalandregény nem tart igényt arra, hogy komoly filozófiai problémákat feszegessen és bekerüljön a magas irodalom körébe, ez azonban nem zárja ki, hogy egyszer mégiscsak oda sorolják. Márpedig az idő Flygare-Carlént igazolta: ha nemzetközi ismertsége az eltelt bő egy évszázadban meg is csappant, Svédországban mind a mai napig emlékeznek rá, és éppen A SZIGET RÓZSÁJA az a könyve, amelyet újra meg újra kiadnak.³⁸

Magyarországi népszerűségét alighanem éppen ez a realisztikus ábrázolásmód befolyásolta jelentős mértékben. Svédország és a svéd kultúra iránt megvolt az érdeklődés, Flygare-Carlén leírásai a nyugat-svédországi szigetvilágról pedig kétségtelenül alkalmasak voltak arra, hogy táplálják ezt a érdeklődést, mi több, lelkesedést, és fokozzák a vad természet iránti romantikus érzéseket. Márpedig vad természetben A SZIGET RÓZSÁJA esetében nincsen hiány: az egzotikus, távolról csodált Svédország kézzelfogható alakot nyert benne. A SZIGET RÓZSÁJA a megjelenést követő években folyamatosan hozzáférhető volt a könyvkereskedésekben, erre látszik legalábbis utalni az a tény, hogy a hírlapokban több helyen is találkozunk a regényt kínáló hirdetésekkel.³⁹

A legkevésbé sincsen kizárva, hogy – akármilyen színvonalú irodalomhoz is soroltasson A SZIGET RÓZSÁJA – nagyobb hatással volt a korabeli irodalmi-kulturális életre, mint ahogy azt ma első látásra gondolnánk. 1844-ben, tehát a valószínű első magyar kiadást követő évben jelent meg ugyanis egy recenzió Carl Jonas Love Almqvist irodalmi ezermester szótárkísérletéről, az ORDBOK ÖFVER SVENSKA SPRÅKET I DESS NÄRVARANDE SKICK-RÖL:

Csudálkozandik egynémely, hogy e' helyt egy előttünk olly esmeretlen nyelv' szótárára kívánjuk figyelmeztetni olvasóinkat, millýen a' svéd nyelv. Azonban ezen szótár' története több tekintetben igen tanulságos lehet reánk nézve is. A' svéd academiának különösen tisztévé tétetett, mint a' magyarnak, egy szótár' kidolgozása, azonban mind eddig hijába várta azt a' svéd közönség. 'S egy a' svéd literatúrával igen esmeretes, szellemdús dán tudós, Molbech azt mondja, hogy a' svéd nyelvre nézve valóságos nyereség, hogy az academia mind eddig ezen kötelességét nem teljesíté. Elő nyelv' szótárának nem intézet vagy academia, hanem egyes ember által kell íratnia, különben következetes és általános egységről szó sem lehet. [...] Nagy nyereség hát a' svéd nyelvre nézve, jelen szótár, melynek szerzője, már közönséges nyelvtant, svéd orthographiát 's egy nagy eles-

³⁸ A kb.se szerint mintegy harminc különböző kiadást ért meg 1842 óta (utolsó lekérdezés: 2017-01-31)

³⁹ Például PESTI HÍRLAP, 1847-12-19, 1004. szám, p. 418., vagy KOSSUTH HÍRLAPJA, 1848-07-14, 12. szám, p. 54.

meréssel fogadott svéd nyelvtant irt, 's ki világos, vizsgáló szellemmel, széles és alapos nyelvesmerettel, fáradhatlan kitartással 's minden scandináv-német nyelvfajok' szoros esmeretével bír. [...] A' dolgozat igen dicséretes, és az adott ígéreteknek megfelelő, csak a' kiadat nem felel meg egy illy fontos és nagy jelentésű munka igényeinek.⁴⁰

Hogy Almási Balogh Pál miként jutott el Almqvist munkájához, nem derül ki a recenzióból – a legvalószínűbb, hogy ezúttal is német közvetítésről lehet szó. Azonban legyen akárki vagy akármi is a közvetítő, a kérdés leglényegesebb aspektusa az érdeklődés megléte: Svédország és a svéd kultúra, ezek szerint, érdemesnek bizonyult arra, hogy a magyar kultúra számára inspirációul szolgálhasson, hiszen a svédeknek igenis van kulturális mondanivalójuk.

Hogy jelen esetben nem csupán kulturális, de politikai – vagy legalábbis nyelvpolitikai – mondanivalóról is szó volt, alig két évtized múlva egyértelművé vált. Ekkor jelent meg ugyanis A MAGYAR NYELV SZÓTÁRA, melynek Előbeszédében a szótár keletkezéstörténetéről a következőket tudhatták meg az olvasók:

Még 1839-ben tett az Akadémia készüléket egy nagy szótár létrehozására, e célból utasítást dolgoztatván. Az utasítás a tagok számára 1840-ben kinyomatott és a tagok az Akadémia zsebszótára fonalán munkálataikat osztályonként meg is kezdték. Egykét évi tapasztalás az időnként befolyt mutatványok és előadások nyomán azon meggyőződést kelté, miszerént minden egyes tag saját nyelvtudományi elveiből és készségéből indulván ki, az egyes cikkek sokszor a legkülönbözőbb és eltérőbb nézeteket tüntetnek elé. Mely eljárás ha folytattaték, a szótár csupa vegyes nyelvnézeti elemeket tartalmazandó vala.

Elhatározatott tehát 1844-ben, hogy más útra térve, az Akadémia kiválóan két szakférfit bizzon meg az egésznek elkészítésével. S e nagy-szerű bizodalommal legkisebb igényünk és befolyásunk nélkül mi tiszteltetünk meg. [...] S hogy az Akadémia sőt az egész olvasó közönség a munka belső minőségéről is tudomást szerezhessen, magunktól is számos mutatványokat közlöttünk és független előadásokat tartottunk, mintegy kikémlendők illetékes férfiak nézeteit: és amik nagyobb részben mind az Akadémia mind a közönség helyeslését megnyerték vala, azokat követtük a további munkálatokban. De maga az Akadémia is azon kívül, hogy évenkénti bizottságok útján tudomást kívánt szerezni a munkálatok előhaladásáról, több ízben különösen az iránt is küldött ki kebeléből szak-férfiakat, – mint alább elé fog adatni – hogy a dolgozatokat belső tartalmukban és minőségekben is megvizsgálva, illetőleg vitatva ez iránt is tegyenek jelentést az Akadémiának.

⁴⁰ BIBLIOGRAPHIA [összeáll. Almási Balogh Pál]. In: Almási Balogh Pál (szerk.): TUDOMÁNYTÁR / LITERATÚRA, 1844., 8. kötet, 12. füzet, p. 473-475.

Igy készült el 1844-től kezdve és csupán a politikai zavarok évei alatt megszakadva, 1861-dik évnek mintegy közepéig az egész szótár, s tett jelentésünkre a nyomtatás azonnal megkezdett.⁴¹

Ákármí is volt Almqvist szótárának szerepe a kérdés eldöntésében, világos, hogy munkájának erőnyeit érvként használták fel a kérdés eldöntésére; hiszen maga a recenzió is úgy fogalmazott, hogy Almqvist szótárának története tanulságos lehet; A MAGYAR NYELV SZÓTÁRÁT pedig éppen a recenzió évétől, 1844-től fogva kezdték el készíteni nagyjából olyan módon, ahogyan Almqvist is tette saját szótárának esetében.

A szabadságharcot megelőző években Flygare-Carlén mellett Esaias Tegnér kapta a legnagyobb figyelmet a hírlapokban és folyóiratokban, bár első-sorban nem költőként. A PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAPOK című folyóiratban például „elhunyt svéd nevelő”-ként emlékezik meg Tegnerről és idézik ezt követően németül a nevelés fontosságáról tett megjegyzését: „Kein Staat besteht nur durch physische Kräfte, obgleich auch diese geübt und entwickelt werden müssen, sondern zugleich, und noch mehr, durch die Ausbildung des Geistes.”⁴² Ebben a cikkben a svéd kultúra ismét kedvező fényben tűnt fel: a cikk szerzője elismeri ugyan a magyar államnak és egyháznak a nevelés érdekében tett erőfeszítéseit, ám kénytelen sajnálattal megállapítani, hogy a megfelelő képességű néptanítók hiányoznak. Tegnér megjegyzésének idézése a cikk szerzőjének azon meggyőződésére világít rá, hogy a svéd kortársak ebben a tekintetben is képesek lényegbevágó kijelentést tenni, érdemes tehát odafigyelni a szavukra. Tegnér szavainak német nyelven való publikálása ráadásul magasabb tekintélyt kölcsönöz a svéd kultúrának, egészen a német mellé, vagy annak közelébe helyezve azt.

Kevésbé dicsérőleg nyilatkozott Tegnér püspökről ugyanezen lap csaknem két évvel később, a rövid hírek között ugyanis ezt olvashatták az érdeklődők:

Svédországban 1200 egyház van még minden elemi iskola nélkül. Minő tanúság a' gazdagon megalapítványozott, országgyűlésen olly hatalmas svéd papság ellen! A' papság egy része, pórrendtől támogatva 's Tegnér püspök által vezéreltetve, még 1840-ben is a' népoktatás kiszélesbítése ellen nyilatkozik. (A. Z. f. Ch. u. K.)⁴³

A csalódás szavai ezek: Tegnér püspöktől ennél többet vártak volna népoktatás terén – amivel ráadásul meg is cáfolta saját, két évvel korábban közölt kijelentését.

⁴¹ Czuczor Gergely – Fogarasi János: A MAGYAR NYELV SZÓTÁRA. / ELŐBESZÉD. EZEN SZÓTÁR KELETKEZÉSE; AKADÉMIAI UTASÍTÁS ÉS A SZERZŐK VEZÉRELVEI ANNAK KÉSZÍTÉSÉBEN. ELSŐ KÖTET. Pest: Emich, 1862., p. 1.

⁴² Dúl Béli: NÉPIKOLA-TANÍTÓ EGYLET F.-ZEMPLÉNEN. In: PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAPOK, 4. évf., 1845-12-07, 49. szám, p. 1173.

⁴³ In: Székács József, Török Pál (szerk.): PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAPOK, 6. évf., 1847-07-25, 30. szám, p. 752.

De bármekkora csalódást okozott is Tegnér, a svéd kultúra iránti érdeklődés vitathatatlanul jelen volt. Tekintve, hogy ebben a korszakban nem feltétlenül tüntették fel minden esetben a szerzők nevét egy-egy elbeszélés mellett, nem lehetséges tökéletesen feltérképezni a svéd – vagy bármely más – irodalom magyarországi ismertségét; egy eset azonban mindenképpen igényt tarthat a figyelmünkre. 1847. januárjában a TÁRSALKODÓ című folyóirat hat részben közölt egy „svéd beszélt”, EGY SVÉD HÁZASSÁG címmel.⁴⁴ Csupán a legutolsó rész végén közöltek nevet, egy bizonyos Garádyét (polgári nevén Fabó András), aki minden bizonnyal a fordító szerepét töltötte be; nem lehetett a szerző, hiszen akármilyen népszerűségnek örvendett is a svéd irodalom, egy magyar író még aligha ismerhette annyira a svédországi viszonyokat, hogy azt egy elbeszélésben hitelesen tudta volna ábrázolni. Az sem valószínű, hogy Garády közvetlenül svédből fordította volna a művet, ez azonban arra utal, hogy egy közvetítő nyelven hozzáférhető lehetett a novella a fordító számára. Ebben az időben a német nyelv erőfölénye vitathatatlan volt, azonban minden jel arra mutat, hogy az EGY SVÉD HÁZASSÁG kivételes módon franciából került lefordításra. A REVUE DE PARIS című lapban ugyanis 1845-ben megjelent egy UN MARIAGE SUÉDOIS című elbeszélés,⁴⁵ és a francia kiadvány munkatársai valamivel bőbeszédűbbek voltak TÁRSALKODÓBÉLI kollégáiknál: ők ugyanis elárulták olvasóiknak, hogy az általuk közölt novellát egy Streben álnevű svéd író jegyzi. Hogy valójában ki rejtőzhet ezen név mögött, tisztázatlan: a svéd Királyi Könyvtár adatbázisában a Streben szerzői névhez csupán ez az egyetlen mű tartozik, az álnevet pedig ők maguk sem tudták feloldani.⁴⁶ Elképzelhető, hogy a novella nem is svéd, hanem francia író alkotása, aki egy svéd író identitását magára öltve akart érdekessé válni; de ha ez így is van, arról a Francia Nemzeti Könyvtár katalógusa nem tud bizonyítékkal szolgálni.⁴⁷ Ám ha az EGY SVÉD HÁZASSÁG egy francia szerző műve is, az mégiscsak azt húzza alá, hogy a svéd irodalom és kultúra nagyobb befolyással bírt annál, mint amire periferikus helyzetükből következtetni lehetne. Akármilyen legyen is az igazság, egyvalami kétségbenvonhatatlan: számos olyan svéd alkotás rejtőzhet a magyar folyóiratok hasábjain, amelyek névtelenségük miatt rejtve maradnak a kutatók szeme előtt.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc küzdelmei és leverése természetesen a kulturális életre is kedvezőtlen hatással volt. Az éppen szárnyait bontogató epikus próza fejlődése hirtelen megszakadt, miután a könyv- és újságkiadás is egyéves kényszerpihenőre vonult;⁴⁸ amikor pedig ismét éledezni kezdett, kénytelen volt szembetalálni magát az osztrák cenzorok szigorú tekintetével. Ezek a feltételek, bár alapvetően nem kedveztek az irodalmi élet egészének, mégis előnyt jelentettek a svéd epikus irodalom fordításban törté-

⁴⁴ TÁRSALKODÓ, 1847-01-03 és 1847-01-21 között

⁴⁵ REVUE DE PARIS, 1845 május, p. 94-131.

⁴⁶ Ld.: <http://www.kb.se> (utolsó lekérdezés: 2017-11-18)

⁴⁷ Ld.: <http://www.bnf.fr/fr/acc/xaccueil.html> (utolsó lekérdezés: 2017-11-18)

⁴⁸ Szinnyei Ferenc: NOVELLA- ÉS REGÉNYIRODALMUNK AZ ABSZOLUTIZMUS KORÁNAK ELEJÉN. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1929., p. 3-4., 7.

UN

MARIAGE SUÉDOIS⁽¹⁾.

I.

UN VOYAGE DE DÉCOUVERTE.

Un soir d'été, l'*Eilwagen*, qui va de Leipzig à Francfort, déposa dans la petite ville d'Eisenach, à la porte de l'hôtel de l'Ange, un voyageur d'une physionomie si respectable, que, malgré l'exiguité du bagage qui l'accompagnait, M. Wolf, après avoir jeté sur lui son rapide et intelligent regard de maître d'hôtel, le fit conduire dans le plus bel appartement de la maison. Ce voyageur était un homme d'une quarantaine d'années, vêtu très-simplement, et portant à la boutonnière de sa redingote un ruban jaune. Son vrai signe de distinction était dans l'expression de sa figure ouverte et riante, noble et animée. Un quart d'heure après qu'il eut pris possession de sa chambre,

(1) Nous devons à une confiante amitié la communication de cette nouvelle inédite d'un jeune écrivain suédois qui, sous le pseudonyme de Streben, cache un des noms les plus honorables de la péninsule scandinave.

Részlet az EGY SVÉD HÁZASSÁG francia fordításából, a REVUE DE PARIS 1845 májusi számából

nő megjelenésének. Két előnye is volt a svéd regények magyarországi publikálásának. Az egyik előny a kérdéses művek politikailag veszélytelen jellege volt. A regények némelyikében előforduló történelmi témák a magyar olvasók számára nem jelentettek többet egyszerű mesénél, egyetlen cenzornak sem kellett attól félnie, hogy a svéd regények tartalma bármilyen módon is újabb forradalomra ösztökéli majd a magyarokat. A másik előny az volt, hogy a svéd írók erre az időre már megjelentek német nyelvterületen, sőt sikert is arattak: a már említett Fredrika Bremer és Flygare-Carlén voltak a legnevesebb szerzők, nem tűnt tehát logikátlannak, hogy a bevált sikerekkel próbálkozzanak a magyar könyvpiacra is. Ráadásul mivel Magyarországon a német nyelvtudás ebben az időben az regényolvasók körében igen elterjedt volt, a kérdéses regényeket nem is volt feltétlenül szükséges lefordítani. Így a mainzi születésű Conrad Adolf Hartleben kiadásában („Pest, Wien und Leipzig”, vagy pedig „Pest und Wien” kiadási hellyel) számos svéd epikus mű jelent meg magyar nyelvterületen német nyelven. Az első Flygare-Carlén *EIN GERÜCHT* című műve volt 1850-ben, azt követte a rákövetkező két évben egy újabb Flygare-Carlén-regény, valamint Pehr Sparre, Fredrika Bremer, Wilhelmina Stålberg, Carl Anton Wetterbergh egy-egy, és Carl Fredrik Ridderstad két regénye. Ugyanebben az időszakban, 1852-ben jelent meg A SZIGET RÓZSÁJA utáni első svéd epikus mű magyar nyelven, Wetterbergh *KÉT GYÜRÜ* című regénye.

Szintén ebben az időben kerül az érdeklődés homlokterébe a svéd irodalom egy másik műfaj, a népköltészet révén. Ennek közvetítésében és népszerűsítésében Erdélyi János vállalt oroszánrészt. 1852-ben ugyanis tíz skandináv balladát is lefordított, természetesen németből.⁴⁹ Meglepő módon ő is a svédeket részesítette előnyben, a tíz balladából ugyanis hat darab volt svéd eredetű – meglepő ez azért, mert ez az arány a legkevésbé sem felel meg a svéd balladák arányának a skandináv balladakincsben. Erdélyi munkája egy már létező érdeklődés kifejeződése volt, fordításaival – és főként azok számosságával – azonban fokozta is ezt az érdeklődést. Az előzmények ismeretében nem meglepő, hogy ezek a balladafordítások olyan nagy hatással voltak, hogy ezek segítségével vélték lehetségesnek a magyar irodalom megújítását is.⁵⁰

Az 1850-es évek első felében kezdődött egy újabb svéd anyanyelvű író magyarországi karrierje. Johan Ludvig Runeberg otthonában, Finnországban 1830-ban debütált, majd 1848-ban jelent meg a *FÄNRIK STÅLS SÄGNER* című versciklusának első része. Runeberg sikere korábban sem maradt minden visszhang nélkül Magyarországon, hiszen a korábban idézett, 1839-ben közölt *TUDOMÁNYOS TUDÓSÍTÁSOK SVÉCZIÁBÓL* című cikk tanúsága szerint „A’ jelenleg élő éjszakai költészek’ legjelesbei közé tartozik Runeberg János Lajos”⁵¹; arra azonban 1854-ig kellett

⁴⁹ T. Erdélyi Ilona: Az ÉSZAK-EURÓPAI BALLADAKÖLTÉSZET és Erdélyi János. In: PÁLYÁK ÉS PÁLMÁK. T. ERDÉLYI ILONA VÁLOGATOTT TANULMÁNYAI. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2008., p. 161.

⁵⁰ Ibid., p. 169.

⁵¹ Mód Károly: *TUDOMÁNYOS TUDÓSÍTÁSOK SVÉCZIÁBÓL*. In: Almási Balogh Pál (szerk.): *TUDOMÁNYTÁR. 1839., Literatura 3. kötet, 6. füz.*, p. 225.

várni, hogy a magyar irodalomkedvelők és -értők teljes figyelmükkel felé forduljanak. Ekkor ugyanis a BUDAPESTI HÍRLAP hasábjain megjelent róla egy tárca, melynek szerzője a következő szavakkal méltatta a finnek nemzeti költőjét:

Azon kötelékek dacára, mik őt Svédországhoz tartják, melynek nyelvét beszéli, s mely őt a legdicsőségesebb fiai közé számítja, minden kérelmet, minden ajánlatot visszautasítja, hogy Stockholmban lakjék, hol az akademia ajtai előtte nyitva álltak, s hol a legnagyobb szivesség és lelkesedéssel lett volna fogadva. Sohasem tudá rászánni magát, hogy elhagyja kedves Finnlandját, melynek tájképei őt a legszebb idyllek és legmeghatóbb elégiákra lelkesíték. Mint szerény és egyszerű életű férfiú szegény hazája földén elég gazdagnak érzé magát, miután költői lelkének gazdagsága az emlékekben állt. Borga városban lakik, hol egyszerű iskolai tanár.

Habár több kitűnő költeményt irt, s ez által a svéd irodalomban már elismert költő volt, de a balti-tenger és a finn-öböl partjain nagy népszerűséget egy kötet költemény által alapítá meg, melyek az 1808-ki finn háború eseményeit tartalmazzák ez általános cím alatt: „Fänrik Stals sagner – Stal zászlótartó elbeszélései.” E költemények, melyeknek megható és drámai alakja mindig a legegyszerűbb, legtöbbet hasonlítanak a népies költeményekhez a legtökélyesebb és magasabb értelemben.⁵²

Hogy miért kapott ekkora figyelmet éppen ez a mű, nem nehéz kitalálni. A FÄNRIK STALS SÄGNER elsősorban a nemzeti összetartozás megteremtésére íródott, ebben a tekintetben pedig a magyar érzések mellé helyezhető – nem utolsósorban azért, mert a finn nép múltját és jelenét egyaránt nagyhatalmak árnyékkolták be, és akárcsak a magyarok, ők is kénytelenek voltak harcolni függetlenségükért. A finnországi svéd kisebbséghez való tartozás még jobban aláhúzza a költő periferikus helyzetét, és küzdelmét szélmalomharchoz teszi hasonlatossá. Amikor pedig a cikk szerzője a költőről mint emberről nyilatkozik – „szerény és egyszerű életű férfiú szegény hazája földén” –, tovább erősödik a mítoszteremtés. A kép, amely a magyar olvasóban Runebergről kirajzolódik, egyértelműen az egyszerű, hazájához meleg szeretettel ragaszkodó tanár, aki kedves finn városában, Borgában maradt, hiába csábította őt a nagy Svédország csillogó akadémiaja. Runeberg így lesz a beszámoló alapján az elnyomásban élő szegény nép egyszerű, becsületes fia – akit bármelyik magyar olvasó a saját nemzeti-irodalomtörténeti hősei mellé állíthat –, nem pedig az, aki valójában: a korabeli finn kulturális élet központi alakja.

⁵² BUDAPESTI HÍRLAP, 1854-10-II, 542. szám, p. 3060.

A tárcza ezután a FÄNRIK STÅLS SÄGNER néhány részletének fordítását közli, amely szemelvények a lap következő három számában is folytatódnak.⁵³ Ezek a részletek leginkább fordítástörténeti szempontból szolgálnak érdekességgel. A Runeberg által határozottan verses formában megkomponált alkotásokat az ismeretlen fordító az akkori olvasó számára nem kifejezetten igényes módon, prózában fordítja le, kizárólag a tartalomra koncentrálna, semmit sem hagyva meg az eredeti sorok rímeiből és ritmusából. Akárcsak 1828-ban, Stagnelius FLYTTFÄGLARNE című versének magyarra való átültetésekor, itt is a tartalom volt az elsődleges – hiába telt el időközben csaknem három évtized, a magyar fordításirodalom a jelek szerint még mindig gyerekcipőben járt. Újabb bő egy évtizednek kellett még eltelnie, hogy olyan fordító érkezzen, aki belátja a rímek és ritmus jelentőségét, és aki nem csupán hajlandó, de képes is volt a formai elemek megtartásával magyarra átültetni egy svéd verses művet.

Hogy ez a néhány prózai fordítás mennyire keltette fel az érdeklődést Runeberg és a finnországi svéd irodalom iránt, nem tudni; mindenesetre valószínű, hogy ez is hozzájárult a Finnország iránt támadt érdeklődéshez. Az ÚJ MAGYAR MÚZEUM egyik 1856-os számában egy német cikk alapján közöltek írást FINNLAND ÉS A SKANDINAVISMUS címmel,⁵⁴ melyben Finnország történelmét, művelődéstörténetét és irodalmát vették elsősorban górcső alá. A bevezetés Finnország azon jellemzőit hangsúlyozta, amelyek a leginkább alkalmasnak tűntek arra, hogy felébresszék az olvasó rokonszenvét, a magyar olvasó pedig érezze a lelki rokonságot: a finnek függő helyzetét illetve alárendeltségét Svédországhoz és Oroszországhoz való viszonyukban. A két nagyhatalmú szomszéd között a finneknek meglehetősen kevés esélyük lehetett műveltségük kibontakoztatására – ám még ilyen nehéz körülmények között sem adták fel, és emiatt mindenki megbecsülését kiérdemelték. Kevéssé szokványos ugyanakkor, hogy két ország elnyomó-elnyomott viszonyában a nagyobbik fél is elismerést kapjon. Azonban mégiscsak ez történt, amikor a cikk szerzője így írt:

Az említett értelemben Finnland csupán azon hódításoknak, miket szent Erik 1157. kezdett azon tájakon, s az evvel kapcsolatban álló, svédek általi gyarmat- és polgárosításnak eredménye. Ezek koránsem tekinték hódítványaikat ellenséges földnek, hanem a többi tartományokkal egyrangú s állású országrésznek, szabadságuk- s mind azon törvényes jogoknak, mikkel magok bírtak, élvezetét a finneknek is megadják. Míg a kard s a

⁵³ BUDAPESTI HÍRLAP, 1854-10-12, 543. szám, p. 3064.; 1854-10-15, 546. szám, p. 3078-3079.; 1854-10-17, 547. szám, p. 3082. A IV. rész végén befejezésképpen néhány gondolatot közöl még a tárcza ismeretlen szerzője, kiemelve, hogy „Ez egyszerű, s mint minden nemzeti dal, nem világirodalmi igényekkel irt dalok, épen ez úgy szólva helyhez kötött tárgyuknál fogva birnak világ-irodalmi beccsel. Minél ismertebb körből merít a költő, annál élénkebben, hűbben színezhetsz épen e hűség, ez élénkség az, mi a teremő erőn kívül valódi értéket, beccset ad a műveknek. Ha Runeberg igénytelen környezetét tekintetbe nem véve ujkori irányeszmékkel telt regények írására adta volna magát, sokkal kevesebb beccset lesz vala képes írni s a művelt világ felényi érdekekkel sem olvasná azokat, mint ez egyszerű költői beszélyeket.”

⁵⁴ Kazinczy Gábor: FINNLAND ÉS A SKANDINAVISMUS. In: ÚJ MAGYAR MÚZEUM 6/1, 1856., p. 529-540.

németrend lovagai a kelettengeri tartományokban a legyőzött népséget rabjobbágyokká igázták: a svédek Finnlandba az ős skandináv parasztszabadságot vivék. E különbség a meghódított földek iránti eljárásban döntő hatással bírt lakosaik jelen helyzetére; mert míg az észti- és lieflandi paraszt az orosz rabjobbágy színvonalán túl nem emelkedett soha: a finn paraszt, még orosz uralom alatt is, személyileg független s amahoz képest emberhez méltó állásban van. Az ily bölcs és emberies politikának természetszerű eredménye a két ország legbensőbb egybeolvadása, s kölcsönös érdekeiknek tökéletes azonúlása s egyesülése lön.

Finnland nem csak egész műveltségét köszöni Svédországnak, desőt nemzeti egységét is. Kezdetben Finnland név alatt az országnak csupán délnyugati zugát, az utóbb úgynevezett Aboleht, értették; később kiterjesztették valamennyi meghódított tartományra kelet felé a botniai tengeröböltől, s a különböző, egymással viszálykodó fajok lassanként egy népegészszé olvadtak. E műtételnél kíméletesen járt el Svédország, s a legnagyobb tiszteletet mutatá a hazai jelleg s népsajátság iránt. Név szerint sohasem tönkísérletet a hazai nyelv elnyomása- vagy mellőzése; ellenkezőleg, a svéd papok tanulmányozák azt, a reformatio behozatala után finn nyelvre fordíták a bibliát, s ezen és más vallási művek által első alapjait veték meg a finn irlomnak, oly érdem, mit egész nagysága- s jelentőségében csak akkor foghatunk fel, ha elgondoljuk, hogy a különböző, egészen bárdolatlan népdialectusokból kellett még egy irodalmi nyelvet teremteni. Positiv rendszabályokat is hozott a svéd kormány Finnland emelésére. Ezek közt kétségen kívül legjelenteseb az aboi egyetem alapítása Krisztina kormánya alatt 1640., mit már Gusztáv-Adolf tervezett. Ez főiskola volt, s az jelenleg is, központja s alapföltétele minden magasb műveltségnek Finnlandban.⁵⁵

Svédország tehát ebből a szempontból a jó testvér szerepét ölti magára: a kisebb, szegényebb, kevésbé szerencsés nemzetet nem elnyomja, hanem tanítja, segíti a kiteljesedésben, majd amikor az illető nemzet már saját lábára állt, kiengedi a fészekből. Nem először fordult elő a magyar lapok hasábjain, hogy Svédország meglepően kedvező megítélést kapott: a svédek még az elnyomást is szerethetően csinálják.

Az ÚJ MAGYAR MUZEUM 1858-ban újabb, bemutató jellegű cikknek adott helyet. A téma ezúttal a svédországi svéd irodalom, és az írás nem annyira visszatekintő jellegű volt, mint inkább a kortárs irodalom akkori állapotát vázolta:

Svédhon. Az ország nyugodt állapota s emelkedő jóléte jótékony hatással volt az irodalomra is a két utóbbi év alatt, 1856-7. Név szerint a történelmi tudományokat számos mű képviseli. A „Nevezetes svédek életirásai encyklopaediája” a XXIII. kötettel ¹⁾ befejeztetett; Afzelius a

⁵⁵ Ibid., p. 530-531.

„Svéd nép legendairói évkönyvei” nek VIII. ²⁾, s „Fryxel Beszélyek a Svéd történelemből” című munkájának (XII. Károly kormányát tárgyzó) XXXIV. köt. ³⁾ bocsátá közre. Jeles mű mind a kettő, mely a történelmet nem szárazon, hanem majd a legendák, majd a szóbeli hagyomány ékítményeivel, majd a szellemdús s mély tudományosság teljességében adja.⁵⁶

Ahogy a jegyzet szerzője is rámutatott, Svédország ezekben az években, ha gazdaságilag nem is virágzó, de társadalmilag legalább nyugodt volt. Az irodalom állapotát a megelőző két évre vetítve írja le, a svéd békekorszak azonban – Európában ebben az időben ritkaságszámba menően – ennél jóval hosszabb: utolsó háborújukat 1814-ben vívták. A kultúra tehát ilyen körülmények között természetsszerűleg virágzásnak indulhat, ezt látszik legalábbis sugallni a bevezetés. De ha a háborúk elkerülése szerencse is, a svéd kultúra virágzása a cikk szerzője szerint a legkevésbé sem kizárólagosan a szerencsének tudható be. Az idézett részben látható három megjelölt rész feloldása a lap alján található meg, lábjegyzetben, a következő szöveggel:

¹⁾ Halljuk: huszonharmadik!) ²⁾ Nyolcadik ³⁾ Harmincnegyedik! stb stb. Aki maga magát megbecsüli – DE TETTEL ! – azt megbecsülik mások is! Szerk.

A svédek tehát – Almqvist szótára után ismét – példaképül állítják a magyarok elé. A svéd az a nemzet, amely nem csupán képes, de hajlandó is kötetek hosszú során át a saját történelmével foglalkozni: az egyik mű a huszonharmadik, a másik a nyolcadik, a harmadik pedig már a harmincnegyedik kötetnél jár, és ez felettébb imponáló a cikk szerzője számára. A svédek megbecsülik önmagukat, de nem csupán szavakkal, hanem kézzelfogható kulturális tettekkel, azaz tudományos írásokkal is; nem csoda hát, hogy mások is megbecsülik őket. Ez a rövid, utalásszerű megjegyzés tulajdonképpen az első explicit bizonyítéka annak, ami már régóta érezhető az akkori magyar újságírók attitűdjében: Svédország olyan ország, amely méltó a magyarok megbecsülésére.

Bizonyos, a svéd irodalom minőségéhez szorosan nem tartozó körülmények szintén a svédek kedvező megítélése felé terelték a magyar közvéleményt. A finn-magyar nyelvrokonság hosszú és változatos történetében a XIX. század folyamán új szakasz kezdődött, és az elmélet kezdett kissé rokonszenvesebb jelleget ölteni. Megsokasodtak hát a Finnországgal kapcsolatos írások. A hozzáállás változását legjobban talán egy 1860-as cikk foglalja össze:

Mióta nálunk a nyelvhasznítás előtérbe lépett, s a finn-kérdés újból, s mint kell, a tudomány komolyságával vitattatik, annyiszor emlegettetnek a finnek, hogy egynémely olvasó végre a puszta néven kívül egyebet is

⁵⁶ KÜLFÖLDI IRODALOM: SVÉDHON. In: ÚJ MAGYAR MUZEUM 8/1, 1858, p. 106.

szeretne talán felőlők hallani. Róluk eddig keveset olvashatni az összes európai irodalomban; hiszszük ez okból, hogy a magyar olvasó közönség óhajításával találkozunk, ha a „Lylly Suomen Historia, ja Maantiede” (Szuómi rövid Történelme és Földleírása) című, Helsingforsban 1849-ben megjelent munka nyomán elbeszéljük, a mit viselt dolgaikról s országuk állapotáról ők magok velünk közlenek.⁵⁷

A svéd–finn együttélés természetéből fakadóan ezen terjedelmes, 27 oldalas cikkben többször is szóba kerülnek a svéd írók, államférfiak, mindazon emberek, akik hozzájárultak a finnországi kultúra és művelődés formálásához. Mivel a finn–magyar nyelvrokonság kérdése okán a finnek iránt jóindulatú érdeklődés ébredt a magyarokban, a svédek pedig kisebbséggel rendelkeztek – és rendelkeznek mind a mai napig – Finnországban, ez a körülmény különleges kapcsolatot jelenthetett a svédek és a magyarok között. Ez a kapocs ugyanakkor még nem volt különösebben erős: amikor Runeberg *KARÁCSONY ESTÉJE A KUNYHÓBAN* című elbeszélése 1864-ben megjelent, csak annyit tüntettek fel az alcímben, hogy „Svéd beszély”, de sem az író, sem a fordító nevét nem tekintették elég lényegesnek ahhoz, hogy közöljék olvasóikkal.⁵⁸

A korábbiakban volt már szó Fredrika Bremer németországi karrierjéről, és arról, hogy 1841-ben egy ismeretlen magyar újságíró fanyalogva nyilatkozott „a jó svéd nevelőné” regényeiről. Időközben eltelt csaknem két évtized, és az ismeretlen újságírót nem cáfolta meg az élet: Bremernek magyar fordításban nem jelent meg műve. Karrierje azonban (amely ekkorra már világméreteket öltött) a jelek szerint feljogosíthatta őt arra, hogy felbukkanjon a lapok hasábjain; ez történt 1861-ben, amikor a *RELIGIO* című lap közölte Bremer találkozását IX. Pius pápával. A találkozót a cikk szerzője két különböző felekezet, két különböző vallásosság találkozásának is tekintette, elvégre Bremer svédként a lutheránus tan híve. A beszámoló ezekkel a szavakkal kezdődik:

Korunkban, midőn a protestánsok és egyéb hitfelekezetűek oly sokat emlegetik, a katolikusok pedig olyannyira gyakorolják a keresztény türelmet, s mégis mindig ez utóbbiaknak jut a szerencse, türelmetlenségről vádoltatni, kétszeresen, de még más tekintetben is érdekes a következő történetke, melyet az „Irishman” közlése után a „W. K. Z.” szerint fogunk előadni.⁵⁹

A cikk szerzőjének álláspontja tehát világos: a katolikus vallású emberek türelmesebbek, mint mások. Mindez a cikk végkicsengéséből is kitűnik, amelyben – a cikk szerint – Bremer megvallja:

⁵⁷ A finnek története – Finn eredeti után. – Fábian Istvántól. In: *Budapesti Szerle* 1860., 8. kötet, 24–25. szám, p. 79.

⁵⁸ Ld.: *AZ ORSZÁG TUKRE*. BUDAPESTI KÉPES KÖZLÖNY. 3. évf., 1864–06–21, p. 207–208.

⁵⁹ In: Pollák János (szerk.): *RELIGIO*, 1861., 2. félév, 7. szám, p. 51.

Ezen atyai szavakat olly kenet- s szeretetteljes hangon intézé hozzám ő szentsége, hogy azok egészen meghatották szívemet; s hálás alázattal szoritám meg kezét, melyet ő kegyesen nyújtott felém. Ama gondolat, hogy a pápa előtt állék, épen nem zavart meg; e perczben én igazi helytartóját szemlélttem benne Annak, ki élete és tanítása által alázatosságra, és pedig nem emberek, hanem Isten előtti alázatosságra, oktatótt minket; továbbá Annak, ki megtanított, mikint imádkozzunk az Atyához. – A pápa szavai igazak és evangeliumszerűek valának. Én szív-ömlengések közt mondék neki hálát, s midőn bucsut vévén tőle, távozámmal elégedettebb valék vele, mint enmagammal. En protestáns büszkeséggel teljes szívvel jövék hozzá; ő türelemmel hallgatott ki engem, jósággal felelt, s végre koránsem „pápai daczczal”, hanem egészen atyai hangon, apostoli szelídséggel intett meg. Az alázatosság olly érzetével hagyám őt el, melly eddig ismeretlen volt szívemben.⁶⁰

A találkozás így a leírás szerint a katolikusok fensőbbiségének meghatározó konstataciójával végződött, bár Fredrika Bremer saját beszámolójának egészen más a kicsengése: nála azt olvashatjuk, hogy a pápával való szóváltása nem általános, boldog összehorulásban zárult, melyben Bremer elismerte a katolikus hit fensőbbiségét, hanem Bremer fölényeskedő felkiáltásában, amely szerint ő maga katolikusabb, mint a pápa és kísérete.⁶¹

Dacára az irodalmi jelentőség magyarországi hiányának, Fredrika Bremer később is felbukkant a magyar újságok hasábjain. Egyik ilyen felbukkanása szintén a RELIGIO című laphoz köthető; itt egy, a rabszolgaságról szóló cikkben említették meg a nevét:

Bremer Friderika kisasszony megvallja, hogy Cuba szigeten 500,000-nél több szabad néger van, tehát fele a lakosságnak.⁶²

Hogy Fredrika Bremer mióta és miért számított a magyarok szemében bármilyen tekintetben is szaktekintélynek, megválaszolhatatlan kérdés; annyi sejtethető, hogy külföldi sikerei ha csodálatot nem is, de tiszteletet mindenképpen ébresztettek a magyar közönségben; és kivált mivel ezúttal is a vallási kérdéseket középpontba helyező RELIGIO című lapban bukkant fel, a jó „svéd nevelőné” éppen alkalmasnak tűnt arra, hogy az erkölcsöt és a lelkiismeretet érintő kérdésekben megfelelő szaktekintélyként idézzék.

Ezt a hozzáállást támasztja alá egy 1866-ban, A REGÉNYEK ÉS A PROT. EGYHÁZI IRODALOM címmel a SÁROSPATAKI FÜZETEKben megjelent tárcsa. Az írás apropója egy, a német PROTESTANTISCHE KIRCHENZEITUNGBAN megjelent kritika volt, amely kedvezően nyilatkozik Friedrich Volkmar ADEL UND EDEL című regényéről, jelezve azt, hogy

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Vö.: Rydén, Daniel: 101 HISTORISKA MÖTEN. Lund: Historiska Media, 2014: FREDRIKA BREMER FÄR AUDIENS HOS PIUS IX (e-book)

⁶² Pollák János (szerk.): RELIGIO, 1863., I. félév, 30. szám, p. 239.

mind vallásos, mind erkölcsi szempontból nemesíti olvasóit. Ezzel azonban a SÁROSPATAKI FÜZETEK munkatársa nem ért egyet fenntartások nélkül. Amiképpen írja is:

Tehát a Prot. Kirchenz. regény-olvasásra útasítja olvasóit, még pedig nyomtatékosan. Állapodjunk meg itt és gondolkozzunk egy kevésbé.

A német közönséget nem igen ismerjük, de az bizonyos, hogy a mi olvasó közönségünk nagyon különbözik az előbbi időkéttől ízlésére, olvasása módjára és tárgyaira nézve. Nemzetünk jelleme elég komoly; tudományos irodalmunk szegény állapota mégis azt mutatja, hogy a szorosan tudományos könyvet kevesen veszik és még kevesebben olvassák. Kísértsen meg valaki tudományos könyvet – nem iskolait, nem akadémiai pályaművet – kiadni, befogja látni, mily nagy száma van nálunk a tudományos olvasóknak. Hallgassa meg az akadémia előterjesztéseit legjelesb kiadványai keletéről, leveretve lett. A kor, midőn a teológiai vagy vallási munkákat nagy volumenekben adták ki, nagy szorgalommal olvasták, régen elmúlt, s oly kor, mely életszükségnek ismerje a tudományt nemesb értelemben, s ilyenek tárgyaló munkákat általában pártolja, még nálunk el nem következett. Így van a dolog a vallás- és erkölcstannal is.⁶³

A magyar olvasók tehát nincsenek olyan műveltségi szinten, hogy egy ilyen nevelő célzatú regény elolvasásában örömet leheltnék, érdeklődésüket más köti le. Ami a regényeket illeti, a cikk szerzője tisztában van a regényirodalom megváltozásával, és megvetni ezen olvasmányokat éppúgy nem kívánja, mint túlbecsülni. A regények kedvezőtlen lélektani hatása azóta aggasztotta a kritikusokat, amióta a regényolvasás népszerű időöltéssé vált, a cikk szerzőjének pedig érezhető a regények többségével szemben érzett, szkeptikus hozzáállása:

Mikép hatottak nálunk Eötvös, Jósika és Jókai munkái, nem könnyű mérlegelni, de lehetetlen nem érezni, mint a levegő élenyét vagy ártó alkotórészeit, a nélkül, hogy láthatnánk. Eme parány-erők oly hatalmasak a természetben, mint a szellemi világban! Egy véletlen eksplozió mutatja aztán meg a sok gyúladó elem léteztét, a kipattanó szikra a villany meggyülemlését!

Épen ily nagy hatása van a rossz regényféléknek, melyekkel nőink, gyermekeink táplálkoznak. Efféléről az egyh. irodalom körében megfeledezni nem szabad; az ily tényezőket feledve, vagy munkálkodni szabadon engedve kívül erős lehet egyházunk fala, belől undok, szennyes és végelgyengülésig juthat társadalmunk, melyben az erkölcsi erőnek egyedüli fészke a keresztyén vallásos család.

Külföldön tekintettel vannak e félékre. Az egyházi folyóiratok ismertetik a családi olvasmányokat, a mellett, hogy a vallásos társulatok olcsó és

⁶³ A-O: TÁRCA. A REGÉNYEK ÉS A PROT. EGYHÁZI IRODALOM. In: SÁROSPATAKI FÜZETEK 10., 1866, 6. füzet, p. 543.

köz olvasmányúl célszerűen szolgálható könyvekről, értekezésekről (tract, traité), egyháztörténeti egyediratokról, életiratokról gondoskodnak. Azonban a prot. német és angol írók természettel hajlandók, erkölcsileg tiszta, nemes és vallásos irányú, prot. színezetű regények írására. Bremer Friderika vallásos regényei svédből német, francia, angol nyelvre fordítva a szárazföldön és Amerikában igen elterjedtek, s kedves és tápláló olvasmányúl szolgálnak. Magyarúl még e szerzőtől semmit sem ismerünk.⁶⁴

Fredrika Bremer művei tehát a vallásos regények kategóriájába soroltattak. Maga Bremer – a női emancipáció elszánt harcosa – valószínűleg tiltakozott volna egy ilyen kategorizálás ellen, a német nyelvű fordítás magyar olvasója számára azonban ez a legfőbb, legfontosabb üzenete Bremer regényeinek: „kedves és tápláló” olvasmányok. Amint a tárca szerzője is megjegyzi, magyarul még nem jelent meg tőle semmi: mivel a magyar olvasók láthatólag elsősorban vallási-erkölcsi szempontból olvassák műveit, a kiadók nem tartják érdemesnek a kiadásra. Véleményét ettől függetlenül szívesen meghallgatják; mint ahogy az egy három évvel későbbi, W. H. Longfellow-ról írt cikkéből is kiderül:

Bremer Friderika, ki huzamosb ideig tartózkodott nála, igen előzékeny házi úrnak mondja, és nagy rokonszenvvvel nyilatkozik kedves és szeretetre-méltó második nejéről. Egyébiránt Longfellownak könnyű az előzékeny házi urat adni, ha meggondoljuk, hogy oly fényes anyagi viszonyok közt él, minőt nálunk a költők, írók és tanárok közt hasztalan keresünk.⁶⁵

Egyre inkább úgy tűnik, mintha Bremer megbízható tudósító volna, aki örömmel tájékoztatja az olvasókat az irodalom és a társadalom kisebb-nagyobb dolgairól; nem pedig író, aki maga is igényt tarthatna az olvasók irodalmi figyelmére.

Ha Fredrika Bremer nem is nyugőzte le a magyar kritikusokat, kolléganője, Emilie Flygare-Carlén diadalmenete a hatvanas években is folytatódott. A könyvkiadást illetően a szabadságharc utáni évtized irodalma svéd regények szempontjából – mint már volt róla szó – elsősorban német nyelvű fordítások kiadására szorított, az 1850-es évek első felében csupán Wetterbergh KÉT GYÜRÜ című elbeszélése jelent meg magyar nyelven. 1858-ban folytatódott Flygare-Carlén tizenöt esztendővel korábban indult magyar nyelvű karrierje: az EGY ÉVI HÁZASSÁGOT Horányi János magyarította, és Ráth Mór kínálta megvételre az érdeklődő közönségnek, az addig német nyelvű könyveket publikáló Hartleben pedig 1862-ben magyar nyelven is megjelentette Flygare-Carlén SZESZÉLYES HÖLGYÉT. A könyvkiadással párhuzamosan a folyóiratok is magukra találtak, és a kor szokásainak megfelelően egyre több epikus mű jelent meg folytatásokban: 1856-ban például August Blanche elbeszélésgyűjteményéből, A DANDERYDI KÁNTOR ÉLMÉNYEI című műből jelentek meg részletek Szenvey József fordításában a PESTI NAPLÓ két számában, de ide tartozott Flygare-Carlén SZERENCSES HÁZASSÁGA is,

⁶⁴ Ibid., p. 545.

⁶⁵ FŐVÁROSI LAPOK, 1869-01-16, 12. szám, p. 44.

amely a FŐVÁROSI LAPOKban jelent meg Dominkovich Mária fordításában 1865-ben. Ennek a fordításnak a közlése ráadásul szerencsés módon Flygare–Carlén magyarországi fogadtatásáról is szolgál némi felvilágosítással. Az egyik fejezetet közlő lapszámban ugyanis a következő néhány sor jelent meg a Szerkesztői üzenetek című rovatban:

K. J.-nek. Hogy Flygare Carlén Emiliának lapunkban most folyó beszélyét örömmel olvassa ön, az mindenesetre jó ízléséről tanúskodik. Úgy hisszük, hogy ez örömeben sokan osztoznak olvasóink közül, mert mindaz, mit e svéd író ír, oly egyszerű, igaz és megható, hogy lehetlen nem gyönyörködni rajzain. Igyekezni fogunk más fordítást is adni tőle nem sokára, föltéve, hogy kaphatunk valami rövidebbet – munkái közül. E művet azonban, mivel rövid, s nem sokára már bevégeződik, önállóan kiadni nem volna célszerű. Igen kis füzetkét képezne. Mivel azonban önt e munka nagyon érdekli, azt is megsúghatjuk, hogy ennek fordítását egy fiatal író (Palóczy Lászlónk unokája) eszközölte.⁶⁶

Nem sokkal később ismét üzent a szerkesztő a lap egyik, feltehetően kritikus hangot megütő olvasójának:

B. F. [...] Hogy mi a lélektanra nem sok súlyt fektetünk, nem áll egészen; hanem természetesen az oly meggyőző és hatásos lélektant szeretjük, minőt például most Flygare elbeszéléséből élvezhettek olvasóink.⁶⁷

Flygare–Carlént tehát – ha nem is számított a legmagasabban jegyzett írók közé – egyértelműen az igényes irodalom képviselőjének tekintették. Leírásának egyszerűsége hatásos lélektannal párosult, amely a kor olvasóinak – és talán nem kizárólag a női olvasóknak – elnyerte tetszését.

„Palóczy Lászlónk unokája”, azaz Dominkovich Mária hamarosan egy másik svéd író fordításába is belefogott. Marie Sophie Schwartz külföldi karrierje az 1860-as években kezdett elindulni: 1861-től kezdve folyamatosan jelentek meg művei német nyelven.⁶⁸ Műveit ezekben a német fordításokban minden bizonnyal nálunk is olvashatták; erről tanúskodik legalábbis a FŐVÁROSI LAPOK szerkesztőjének üzenete 1865-ből:

D. M. „Az egy hiú ember neje” című elbeszélést, kivált ha Schvarcz M. svéd író műve, szívesen veszszük, miután az ő tolla mindig igen érdekesen rajzolja a való életet.⁶⁹

⁶⁶ FŐVÁROSI LAPOK, 1865-07-11, 156. szám, p. 594.

⁶⁷ FŐVÁROSI LAPOK, 1865-07-23, 167. szám, p. 638.

⁶⁸ Vö. Kolbe, Gunlög: STRATEGIER FÖR FRAMGÅNG. MARIE SOPHIE SCHWARTZ SOM FÖREGÅNGSKVINNA. EFTERLÄMNADE PAPPER UTGIVNA AV HANS HANNER & EVA LILJA. Göteborg: Göteborgs universitet ; LIR.skrifter:varia, 2014., p. 29.

⁶⁹ FŐVÁROSI LAPOK, 1865-11-03, 252. szám, p. 1000.

Schwartz ekkor még nem volt olvasható magyarul; a lap szerkesztője tehát csak német fordítások révén ismerhette regényeit. Dominkovich Mária – minden bizonnyal őt jelöli a D. M. – a jelek szerint levelet küldött a szerkesztőségbe, hogy megkérdezze, érdekelné-e az újságot a fordítása; a szerkesztő pedig kapott az alkalmon: úgy ítélte meg (nem utolsósorban Flygare-Carlén addigi sikerei miatt), hogy ez az újabb svéd író is lelkes olvasókra találna nálunk. Az érdeklődés ugyanakkor nem kizárólagosan Flygare-Carlén sikereinek nyomán támadt, hiszen Bremer ekkorra, az 1860-as évek közepére kipróbált név volt európai, sőt tengerentúli körökben, mégsem kellett a magyar olvasóközönségnek. Schwartz műveivel viszont a szerkesztő gyanúja szerint hamar összeharátkoznának az olvasók: arra biztatja tehát D. M.-et, hogy küldje csak a fordítását.

Amikor azonban kezébe vette a kéziratot, lehervadt arcáról a mosoly. Ha gyors publikálásban reménykedett, akár ő, akár a fordító, mindenképpen csatlakozniuk kellett – és mindez maga Dominkovich Mária hibája volt, ahogy ezt a Szerkesztői üzenetek rovatában tudtára is adta:

„Egy hiú ember neje.” Megkaptuk. Kár, hogy ez is egymás után van írva, s még a párbeszédek kikezdései is hiányoznak. Nem képzeli ön, mennyi munkába és időbe kerül az ily kézirat sajtó alá rendezése, s csak ennek kérjük tulajdonítani, ha közlése kissé későbbre marad.⁷⁰

A „kissé későbbre” két éves csúszást jelentett: Schwartz 1867-ben debütált EGY HIÚ EMBER NEJE című regényével a lap hasábjain. Hogy ennek lehettek-e a technikai nehézségeken kívül egyéb, társadalmi-politikai jellegű okai is, ebből a – számunkra csupán egy oldalról ismert – üzenetváltásból nem derül ki, annyi azonban bizonyos, hogy a kiegyezés éve nem csupán Schwartz számára hozott változást saját kelet-európai fordításainak tekintetében, de a három svéd író magyarországi népszerűségének különbségeire is adott egy lehetséges magyarázatot.

1867-ben ugyanis Schwartz a könyvpiacra is megjelent Magyarországon: A HÁZAS ÉLET Szegefi Mórné fordításában jelent meg Khór-Weinnél. Egy és ugyanazon évben tehát két művét is olvashatták magyarul, és bár ez a tény minden bizonnyal csupán a véletlennek volt betudható, mégis jellemző képét adta a közgondolkodásnak. A három, Svédországon kívül is nagy sikereket arató író, Fredrika Bremer, Emilie Flygare-Carlén és Marie Sophie Schwartz, a legkevesbé sem egymás kópiái voltak sem származás, sem irodalmi témák tekintetében. Közülük a legidősebb, az 1801-es születésű Fredrika Bremer állt társadalmilag a legmagasabban, ilyen módon témái is elsősorban a polgárság izlését és érdeklődését igyekeztek kielégíteni. Aligha meglepő tehát, hogy Magyarországon, ahol ez a társadalmi osztály igencsak hiányosan volt jelen, művei nem arattak sikert, azok mondanivalóját kritikusai egy nevelő pedagógiai intelmeinek irodalmi manifestációjaként értékelték.

⁷⁰ FŐVÁROSI LAPOK, 1865-11-21, 267. szám, p. 1060.

Flygare-Carlén nagyobb eséllyel válhatott az olvasók kedvencévé. Erkölcsi jellegű mondanivalója természetesen neki is volt, ám sokkal nagyobb hangsúlyt fektetett a kalandra és az emberi – főként női – érzelmek megjelenítésére; mindezt azonban igyekezett olyan kevésbé végletesen ábrázolni, amennyire csak lehetett. Az 1867-ben kiadott *A REGÉNYHÖSNŐ* című műve például egyfajta paródiája a főként nőknek szóló regények hősnői szenvedéseinek, és bár a mű gyakran veszélyesen közel áll ahhoz, hogy maga is beleessen a szentimentalitás csapdájába, fő mondanivalója mégis az, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy milyen veszélyes az efféle művek túl gyakori fogyasztása. A regény ennek megfelelően végül egy kijózanítóan racionális megoldással zárul, amelyben a grófnak hitt hős egy hétköznapi, polgári foglalkozással rendelkező fiatalembernek bizonyul; ez a fordulat – amelyet az olvasó már idejekorán megsejthetett – mindenképpen hihetőbbé, átélhetőbbé, és nem utolsósorban: a magyar olvasó számára is sokkal elfogadhatóbbá teszi a regényt. Flygare-Carlén igyekszik elkerülni azokat a hibákat, amelyek a célcsoporttól független, kevésbé tartós irodalom jellegzetességeinek tekinthetők; népszerűsége ilyen módon tehát a kaland, az érzelmek és a szellemi mondanivaló szerencsés ötvözésének volt köszönhető. Munkásságára ugyanakkor nem úgy tekintettek, mint magas színvonalú irodalomra. Ez ha másban nem, megmutatkozott abban, hogy Flygare-Carlén *SZESZÉLYES HÖLGY* című regényét a „Jutányos fürdői és utazási olvasmányok” között reklámozta 1869-ben Ráth Mór könyvkereskedése;⁷¹ azaz olyan regény volt, amelyet nem kellett feltétlenül elmélyülten olvasni. Persze nem került rossz társaságba, hiszen az ajánlott könyvek között ott volt még Goldsmith *WAKEFIELDI LEKÉSZE*, Verne-től az *UTAZÁS A FÖLD KÖZÉPPONTJA FELE*, Dumas-tól a *JEHU TÁRSAI*, valamint Jósika egy regénye is. Nem a legalacsonyabb szintű irodalomhoz tartozik tehát; sokkal inkább egyfajta igényes szórakozást nyújtó könyvek listája ez, amely miatt nem kell senkinek szégyenkeznie. A nevek többsége azonban mára már többé-kevésbé feledésbe merült – amiképpen a mai magyar átlagolvasó számára Flygare-Carlén neve sem mond már semmit.

A három író közül a legfiatalabb, Marie Sophie Schwartz megint más háttérrel rendelkezett. Egy cselédlány és egy tehetős kereskedő házasságon kívül született gyermeke volt, egészen fiatalon pedig nevelőszülőkhöz került; tapasztalatai tehát minden bizonnyal érzékennyé tették a társadalmi problémákra. Irodalmi témáit is ez a társadalmi érzékenység határozta meg. Flygare-Carlén sem volt érzéketlen az emberi szenvedés iránt, az ő műveiben azonban nem a társadalmi igazságtalanságok felszámolásának vágya kapja a fő hangsúlyt, ahogy ez Schwartz esetében tapasztalható. Alighanem pontosan ez volt Schwartz magyarországi népszerűségének titka is. Az sem lehet teljes egészében véletlen, hogy a politikaibb színezetű témákkal jelentkező író éppen a nagy politikai változásokat hozó 1867-es évben debütált magyar nyelven, akkor, amikor a magyar közönség ismét szívesebben foglalkozott és már valamivel szabadabban is foglalkozhatott társadalmi-politikai kérdésekkel,

⁷¹ Többek között: *FŐVÁROSI LAPOK*, 1869-06-24, 142. szám, p. 566.; *PESTI NAPLÓ*, 1869-07-04, 151. szám, [oldalszám nélkül]; *PESTI NAPLÓ*, 1869-07-17, 188. szám, [oldalszám nélkül]

mint a megelőző két évtizedben. 1867 és 1875 között tucatnyi műve jelent meg folyóiratban vagy könyvalakban; közülük nem egy több kiadásban, és egyes esetekben többféle fordításban is.

Ha Flygare-Carlénról elmondható volt, hogy igyekezett nem túlságosan komolyan venni a ponyvairodalom legjellemzőbb elvárásait, akkor mindez fokozottan igaz Marie Sophie Schwartzra. Erre példaként *A NEMESEMBER LEÁNYA* című, két éven belül kétféle fordításban is megjelent regénye⁷² szolgálhat. A regény pontosan úgy indul, mint bármelyik, elsősorban női olvasóknak szánt, könnyfakasztásra hosszú- és rövidtávon egyaránt alkalmas epikai mű: a jóvágású, érzelmes fiatalember megpillantja a bájos, angyali természetűnek látszó ifjú hölgyet, és lehet sejteni, hogy amennyiben az első másfél oldalon nem szeretett bele, legkésőbb a második fejezetben mindenképpen megteszi. Ekkor azonban megjelenik a fiatalember zord tekintetű apja, és fülön csípi kalandozó fiacskáját. Eddig tehát felismerhetők a ponyvaregény tipikus kliséi. Abban a pillanatban azonban, amint a zord atya bemutatja fiának az angyali arcú lányban saját, házasságon kívül született lányát, megszűnik a ponyvairodalmi idill, és az olvasó máris egy szociális kérdéseket feszegető regényben találja magát.

Schwartz kétségtelen erénye, hogy felismeri a társadalom problémáit, és azáltal, hogy rávilágít az egyenlőtlenségekre és társadalmi igazságtalanságokra, továbbá a képzeletet segítségül hívva megoldást is javasol, íróként megtesz minden tőle telhetőt, hogy felszámolja ezeket az igazságtalanságokat. Az olvasóközönség alighanem pontosan emiatt kedvelte annyira műveit. Schwartz figyelme és rokonszenve mindig a gyengék és elnyomottak felé irányult, azok felé, akiknek egyébként egyáltalán nem lehetett hallani a hangját: Schwartz mindannyiuk szószólójává vált. A magyar olvasók megkapták tőle azt az együttérzést, amelyet a Fredrika Bremer polgári díszleteiből előbújó regényfiguráktól hiába vártak, akármilyen rokonszenves eszméket is mondtak azok magukénak; Schwartz alakjai és témái minden bizonnyal sokkal hitelesebbnek érződtek egy olyan társadalomban, amelyből a középosztály – Bremer középosztálya – lényegében hiányzott. Bremer regényei egy efféle társadalomban élő olvasóközönség szemében valóban nem szólnak másról, mint egy „jó nevelőné” intelmeiről: érzései és szándékai felettebb tiszteletreméltóak – ahogyan az a csendes tartózkodás is jelzi ezt, ahogyan Bremert a sajtóban említették –, de regényíróként, ha választani lehet, inkább valaki mást részesítettek előnyben.

Schwartz tehát ebből a szempontból mindenképpen Bremer fölé nőtt; művei ugyanakkor meglehetősen didaktikusak, így aligha csodálható, hogy nem tudták kiállni az idők próbáját.

⁷² 1873-ban Szabó Antal fordításában jelent meg a debreceni Telegdinél, *EGY NEMES EMBER LEÁNYA* címmel; míg Evva Lajos *A NEMES LEÁNYA* címmel fordította le és jelent meg a rákövetkező évben a fővárosban, Tettey N. és t. gondozásában.

asszony valami semmit mondó udvariassággal felelt. —

Aztán Sorenzához fordult, s annak kezét a következő szavak kíséretében fogta meg.

„Ime Arthur, ez itt Sorenza, az én leányom!”

Ha az ifjunak egy Medusa fejet mutattak volna, vagy arczul csapják, az nem gyakorolhatott volna reá szörnyűbb hatást.

Viruló arczái elhalványodtak, s könnybe lábbadt szemekkel tekintett a fiatal leányra.

A gróf tekintete fián nyugodott, s igen jól észrevette szavai hatását. Sorenzára a gr. szavai inkább kellemes, mint kellemetlen hatást tettek, s ő mosolyogva nyujtott kezét Arthur-nak. —

„Nos, Arthur, hát nem fogsz egy barátságos szót szólani Sorenzához?” kérde őt a gróf.

A leghevesebb fájdalom érzetével ragadta meg Arthur a felé nyujtott kezét, de nem volt képes arra, hogy egy szót ellebbentsen ajkairól.

A gróf Toll asszonyhoz fordult, s elkezdett beszélni Sorenza leczkéiről, s arról, hogy a grófné Sorenzát a nyáron át a házhöz akarja venni, s a szép időszakot D— Königshofban fogják tölteni.

Toll asszony egyszerű válaszokat adott, s a mint a gróf Sorenza rajzolatait megtekintette, a két ur távozott.

Arthur egy szót sem szólott, hanem halványan, hallgatagon ült egy ablak előtt. Egész kinézése oly benső fájdalomra mutatott, melyet csak erőszakos erőfeszítéssel tudott visszatartani, mert az könyekben akart kitörni.

6. Magas irodalmi státuszban (1868-1883)

Az 1867-es év még egy változást hozott, pontosabban előkészített, a svéd irodalom fogadtatásának magyarországi történetében. Ebben az évben, február 5-én hirdetett ugyanis a Kisfaludy-Társaság pályázatot két kategóriában: kerestetett egyrészt egy esszé a novella elméletéről, másrészt pedig „műfordítás, melynek eredetije az újabb irodalom valamely elbeszélő költeménye, akár egész, akár nagyobb műnek része, s legalább 300 sornyi.”⁷³ A pályázatokat természetesen jeligével kellett benyújtani, a határidő az év legutolsó napja volt. Ezen utóbbi kategóriába öt pályamű érkezett; ezek közül az egyik volt a következő munka:

A Frithiof-monda. Irta Tegnér Esaiás. Svéd eredetiből. Jeligéje:

„Had we never loved so kindly,
Had we never loved so blindly,
Never met or never parted,
We had neer been brokenhearted. Burns.”⁷⁴

Az eredményhirdetést a február 5-i ülésre ígerte közleményében Greguss Ágost titkár, a bejelentés azonban már az egy héttel korábbi ülésen megtörtént:

A második jutalomkérdés, melynek tárgya „Egy szabadon választható költői műnek fordítása” volt: még szerencsésebb eredményt mutat föl. Az I-ső számú pályamű, Tegnér Ézsaiás svéd költő „Frithofs-sage” című nagy költői beszélyének fordítása, a bírálói vélemény szerint oly jeles munka, hogy irodalmunkra nézve valódi nyereségnek tekinthető. A jutalom tehát ennek fog kiadatni. A még ezen kívül beérkezett 4 mű között a második számú: Moore „Lalla-Roukh”-jának fordítása, szintén oly csinos és szabatos, hogy a jutalom, a bírálók szerint, ennek is ki lenne adható, ha jelesebb versenytársa kétségbevonhatatlanul felül nem múlná. A többi három között is csak egy van olyan: Frankl német költő „Főpap” című költeményének fordítása, mely határozottan gyengének s bírálatot nem érdemlőnek mondható.⁷⁵

A győztes pályamunkát a fiatal lelkész és költő, Győry Vilmos jegyezte, akinek a karrierje innentől fogva meredeken ívelt felfelé. Győryt ugyanezen az ülésen választották be a Kisfaludy-Társaságba, s a szép szavaknak és dicséretnek egy

⁷³ PESTI NAPLÓ, 1868-01-09, 5311. szám, [oldalszám nélkül]

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ BUDAPESTI KÖZLÖNY, 1868-01-31, 25. szám, p. 290.

héttel később sem volt vége. A pályázat eredményének kihirdetését ezekkel a szavakkal írják le:

II. Kivántatott egy költői műfordítás. A beérkezett fordítások közül bírálók a 20 darab arany jutalmat az 1-ső számúnak, a svéd „Fritzhof mondának” ítelték, mint a mely nem csak választásánál, hanem kitűnő áttételénél fogva is irodalmunkra nézve valódi nyeresemény; a Kisfaludy-Társaság föl is kéri a fordítót, hogy munkáját a társulat kiadványai közé engedje fölvetetni. Bírálók a 2-dik számú pályázatot is („Lalla-Roukh”) megemlítésre s dicséretre méltatták. A nagygyűlésen „Fritzhof mondának” jeligés levele fölbontatván, a jutalmat nyert műfordítás szerzőjéül Győry Vilmos tűnt ki. Mi pedig szívünkben üdvözljük derék beszélyírónkat a műfordítás terén, hol eddig csak néhány kísérlettel lépett föl; üdvözljük annyiaval inkább, mert műve, a bírálók ítélete szerint, nemcsak a jutalomra teszi érdemessé, hanem egyszersmind az irodalom első rangú műfordítói közé emeli őt.⁷⁶

Hogy Győry győzelmének mekkora szerepe volt abban, hogy felvették a Kisfaludy-Társaságba, nem derül ki. Ugyan a január 31-én nyilvánosságra hozott jegyzőkönyvből világosan kiolvasható, hogy az első napirendi pont a három új tag megválasztása volt, az azért látható, hogy Győryre már idejekorán felfigyeltek, következésképpen tudhatták, hogy foglal kozik a svéd irodalommal, ilyen módon pedig sejtették az új tagok beszavazásának idején, hogy a győztes pályázat is az ő nevéhez köthető. Győry fordítása a magyarországi műfordítás szempontjából is mérföldkőnek tekinthető. Ahogy azt Stagnelius egyik költeményének 1828-as, illetve Runeberg költeményeinek 1854-es fordításánál láthattuk, a fordítók a tartalomnak adták az elsőbbséget a formával szemben; Győry azonban belátta, hogy e kettő nem elválasztható egymástól. Sőt mi több: nem csupán belátta, de képes is volt arra, hogy az eredeti mondanivalót a forma megtartásával ültesse át magyarra. Nem csoda hát, hogy a bírálók felfigyeltek fordítására, és a beígért 20 arany mellett figyelmükkel is elhalmozták a fiatal fordítót.

Győry karrierjével párhuzamosan ugyanakkor Esaias Tegnér magyarországi ismertsége is nőtt. Bár a svéd költő a fordítás sikerének idején már bő két évtizede nem volt az élők sorában, a magyar olvasók körében csak most kezdett igazi népszerűsége szert tenni. Győry maga ezért a népszerűsítésért megtett mindent azon túl is, hogy lefordította a FRITHIOFOT: onnantól fogva, hogy beválasztották a Társaságba, előadásokat tartott Tegnéréről és más svéd költőkről.⁷⁷

⁷⁶ BUDAPESTI KÖZLÖNY, 1868-02-06, 30. szám, p. 351.

⁷⁷ Többek között: BUDAPESTI KÖZLÖNY, 1868-10-02, 226. szám, p. 2901.; PESTI NAPLÓ, 1868-10-04, 5532. szám, [oldalszám nélkül]; FŐVÁROSI LAPOK, 1879-02-26, 47. szám, p. 226.; BUDAPESTI HIRLAP, 1884-02-10, 40. szám, p. 5.

újabb műveket fordított tőlük,⁷⁸ és amint elérkezettnek látta az időt, kötetet is adott ki válogatott műveiből, saját fordításában.⁷⁹

Tegnér irodalmi jelentősége nem volt ismeretlen a magyar irodalomértők előtt; mint ahogy korántsem Győry volt az első, aki megpróbálkozott a FRITHIOF lefordításával, ahogy azt korábban Fábíán és Sárosy esetében is láthattuk. Pár héttel az eredményhirdetés előtt a FŐVÁROSI LAPOKban egy Szász Gerő nevű költő műveit értékeli a következő szavakkal:

Van egy más hibája is: a gondatlan technika! Ez tulajdonképeni achilles sarka. Alig van egy költeménye, hol az eszmék szabályos lábakon gördülnek tova. Pedig az a művészi tökély alphája, hogy eszme és technika szorosan ölelkezzenek, mint légkörével a föld, mint oszlopával a folyondár. Hugo Viktor vagy Tegnérek elég nagy lángelmék, de azért tisztelik a formát, s ellene sohasem vétnek. Külforma nélkül nincs költői hatás.⁸⁰

Tegnér nagyságát tehát már a Győry-féle fordítás előtt elismerik; anélkül azonban, hogy különösen sok figyelmet szentelnének neki a gyengébbekkel való összevetés hálás műfaján kívül. Alighanem azonban a fordítás minőségének növekedése szoros összefüggésben volt Tegnérek géniusának és jelentőségének felismerésében is: a fordítás sikere után ugyanis egyre-másra jelennek meg a FRITHIOFRÓL szóló összefoglalók és recenziók a különféle lapokban,⁸¹ továbbá az óészaki költészet iránt is megnövekszik az érdeklődés Tegnérek hatására⁸² – tehát nem csupán Győry növeli Tegnérek népszerűségét a Kisfaludy-Társaság ülésein elmondott tudományos-ismeretterjesztő előadásával.

Tegnér népszerűségének emelkedése egyszersmind a svéd irodalmat is magas státuszba emelte. Lehetek akármilyen népszerűek és akármilyen jó szándékúak a regényírók, ebben a korban mégsem a regény az, amely a legcsiszoltabb ízlésűek tetszését kivívhatta, egy eposz sokkal jobb esélyekkel indulhatott; kivált ha ez az eposz olyan nemzeti mű, amelyet maguk a magyarok is szívesen írtak volna. Amint láttuk, a svéd irodalom eddig is megbecsült helyet foglalt el a magyar kulturális körökben, Tegnérek érkezésével azonban mindenképpen történik egy minőségi változás; egy olyan változás, amelyet Flygare-Carlén és Schwartz előkészíthettek ugyan, de beteljesíteni azzal a műfajjal, amelyben alkottak, aligha tudták.

A Tegnérek-láz egyik legelső következménye egy, a FŐVÁROSI LAPOKban megjelent írás volt AZ ÚJABBKORI SVÉD IRODALOMRÓL címmel. A cikket R. Ilona jegyezte, s e szavakkal vezette be:

⁷⁸ Többek között: AXEL. TEGNÉREK ÉZSAIÁS KÖLTŐI ELBESZÉLÉSE. (SVÉD EREDETIBŐL). GYŐRY VILMOS TÓL. In: BUDAPESTI SZEMLE. 1869. 13. kötet, 43-44. szám, p. 413-436; FŐVÁROSI LAPOK, 1874-03-04, 51. szám, p. 221.; AKADÉMIAI ALMANACH 1875: A TAGOK MUNKÁITAI 1874, p. 336-337. – Győry nevéhez Runeberg- és Tegnérek fordítások fűződnek

⁷⁹ SVÉD KÖLTŐKBŐL. Budapest: Franklin-Társulat, 1882., 392 p.

⁸⁰ FŐVÁROSI LAPOK, 1868-01-11, 8. szám, p. 31.

⁸¹ Például egy ötrészes ismertetés a FŐVÁROSI LAPOKban 1868. február 18. és 22. között

⁸² AZ ÉJSZAKAI ÓSKÖLTÉSZETRŐL, TEKINTETTEL A FRITHIOF-MONDÁRA. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1868-08-19, 190. szám, p. 758.

Nem lesz tán érdektelen, a nem régiben ismertetett Frithiof-monda leírása után, mintegy eszméláncolatnál fogva, egy futó pillantást vetni az újabbskori svéd nemzeti irodalom érdekesb mozzanataira, megismervén egyszersmind annak legelső teremtmőjét s jelesebb bajnokait.

A 18-dik század vége felé s a 19-dik elején, mint mindenütt, úgy Svédországban is, nagy haladások történtek az irodalom terén. Sőt bizvást elmondhatjuk, hogy a valódi nemzeti irodalmi élet Svédországban is csak nem rég emelkedett eredeti önállóságának magaslatára, kibontakozván egészen az idegen elemek befolyása alól. Mert ezelőtt a svéd irodalmat is német és francia ízlés uralta váltakozva; sőt az egyetem is III. Gusztáv alapítványa – kizárólagosan francia ízlés szerint volt berendezve s egészen ennek befolyása alatt állt.⁸³

R. Ilona tehát már rögtön a legelején világossá teszi, hogy a FRITHIOF által teremtetett érdeklődés ösztönözte arra, hogy röviden bemutassa, miképpen állnak a dolgok a svéd irodalom háza táján. Egyfajta irodalomtörténeti összefoglalást kíván adni, bemutatni azt, miként jutott el a svéd műveltség abba az állapotba, amelyben a cikk írásának idején immáron szerencsésen található volt. Egyetlen előfeltétele volt ennek a fejlődésnek: jelesül az, hogy a svédek megtalálják a saját hangjukat, hogy lerázzák magukról az idegen hatások igáját. Az, hogy ennek a fejlődésnek a nagy Tegnér a csúcspontja, nem volt kérdéses: a cikkben nem csupán ő kapta a legnagyobb teret – a teljes szöveg körülbelül egynyolcad részét szentelték „a világhírű Tegnér Ezsaia püspök” méltatásának, míg a többi megemlített író legfeljebb egy-két mondatot érdemelt –, de a róla szóló szöveg gyakorlatilag a cikk mértani közepén kapott helyet, a többi – úgyszintén kétségtelenül jelentős – író gyűrűjében.

Annak ellenére ugyanakkor, hogy R. Ilona mindenkit biztosított arról, hogy a svédek mostanra megtalálták a saját hangjukat, és nem senyednek idegen ízlés béklyójától, nem tudta megállni, hogy ne hasonlítsa őket külföldi nagy nevekhez: ekképpen lett értékelésében Almqvist a svédek Heinéje, Carl Fredrik Dahlgren pedig Béranger svéd megfelelője. A svéd irodalom szerinte önálló ugyan, de külföldön még meglehetősen ismeretlen, éppen ezért nagy segítség lehet a magyar olvasónak, ha nemzetközileg ismert nevekhez kötik az egyébként számukra a nyelvi problémák miatt is elérhetetlen svéd írókat.

Kevésbé előkelő helyre, a cikk legvégére került a svéd regényirodalom legfontosabb alakjainak felsorolása. A regényírók sorának említése már Almqvisttal megkezdődik néhány bekezdéssel korábban, akiről R. Ilona megállapítja: „nemcsak lyrikus, hanem egyszersmind kitűnő regényíró, sőt még egy jó drámával is gazdagította az újabbskori svéd irodalmat”. Később azonban bővebben is szót ejt a regényírókról: szép sorjában megemlíti Cederborgh, Livijn, Gumälius és Crusenstolpe nevét, inkább a felsorolás érzetét keltve az olvasóban, semmint a valódi irodalomtörténeti jelentőségükről való meggyőződést.

⁸³ FÓVÁROSI LAPOK, 1868-03-21, 68. szám, p. 271. A cikkből idézett összes passzus ezen az oldalon található.

Az írók, akik ekkorra már oly nagy sikert arattak a külföld mellett Magyarországon is, a cikk utolsó két bekezdésében kaptak helyet. Mivel az összefoglalás szerzője maga is nő, különösen érdekes lehetett számára ezen írók munkássága, és valóban, a női regényírókkal pontosan akkora terjedelemben foglalkozik, mint a férfiakkal:

A családi tűzhely idyll-jeit Bremer Frederika honosította meg a svéd regényirodalomban. Ő a köznapi élet mozzanatait akarta festeni, s ez neki tökéletesen sikerült. Utána Flygare-Carlén Emilia lépett ki az irodalom küzdterére, vegyes tartalmú regényeivel, melyekben ugyan több a költői ér és leleményesség, mint Bremer Frederikánál, de a jellemrajzok szabatos színezésében emezt meg sem közelíti.

Knorring báróné, valamint Berger Sarolta is sokat fáradoztak a svéd regény irodalom terjesztésének előmozdításában s tökélyesítésében, s megjelenésökkel még a külföldön is föltűnést okoztak.

Érdekes módon maga R. Ilona is szembeállítja egymással Flygare-Carlént és Bremert: ami a fantáziát illeti, Flygare-Carlénak adja az elsőséget, szerinte Bremer viszont a jellembrázolásban jeleskedik. Mindez kevésbé magyarázza meg Bremer magyarországi jelentéktelenségét; a „családi tűzhely idyll-je” nem zárna ki senkit automatikusan az érdekes regényírók sorából, főként akkor, ha jellemrajzok festésében jártas. Ezen beszámoló alapján úgy tűnik, mintha irodalmiság tekintetében Flygare-Carlén alulmaradna Bremerrel szemben – ám azt, hogy olyan világhíresek volnának, mint „Ezsaías Tegnér püspök”, egyik íróknél sem említi, holott irodalmi világhírükben ekkorra már senki sem kétkelhetett.

A cikk végére kerül Sophie von Knorring és Charlotta Berger, ami már csak azért is érdekes, mert az ő műveikből nem készült különösebben sok fordítás, és népszerűségük meg sem közelíti az előző két író népszerűségét. Különös választás tehát von Knorringot és Bergert említeni és kihagyni Marie Sophie Schwartzot: az ő nemzetközi karrierje ekkor még valóban nem idősebb néhány évesnél, viszont egyértelműen jelentősebb – és Magyarországon is bizonyítottan olvasottabb, mint von Knorring vagy Berger. Von Knorring megemlézése talán érthetőbb: tőle 1838 és 1847 között német nyelvterületen tíz kötet látott napvilágot, azt követően azonban semmi,⁸⁴ Charlotta Berger viszont svédül sem írt sok regényt,⁸⁵ abból a kevésből pedig egyetlen német fordítás sem készült,⁸⁶

⁸⁴ Legalábbis a Suecana extranea tanúsága szerint: <http://libris.kb.se/hitlist?q=db%3Asuec+sophie+v on+knorring+spr%C3%A5k%3Ager&r=&f=suec&t=v&s=rc&g=&m=10> (utolsó lekérdezés: 2017-07-20)

⁸⁵ A Svéd Királyi Könyvtár szerint mindössze négy regény köthető a nevéhez: http://www.kb.se/samlingarna/Regina/?id=42827&func=find-b&find_code=WRD&local_base=PAC01&request=charlotta%2Bberger&x=0&y=0 (utolsó lekérdezés: 2017-07-20)

⁸⁶ Szintén a Suecana extranea tanúsága szerint: <http://libris.kb.se/hitlist?d=libris&q=db%3Asuec+c harlotta+berger+spr%C3%A5k%3Ager&f=simp&spell=true&hist=true&p=1> (utolsó lekérdezés: 2017-07-20)

mint ahogy angol, francia, olasz vagy spanyol fordítás sem, de még dánra és norvégára sem ültették át műveit. Jelenléte ebben az összefoglaló cikkben tehát irodalmi teljesítményével semmiképpen sem magyarázható, legfeljebb társadalmi állásával: Berger grófnői mivoltában alighanem érdekesebb személyiségnek tűnt, mint a törvénytelen gyermek Marie Sophie Schwartz. Ez a Bergerrel egy bekezdésben említett Sophie von Knorring jelenlétét is megmagyarázza, hiszen ő a bárónői rangot tudhatta magáénak, bár az ő esetében, mint láttuk, valóban elismertebb irodalmi tevékenységről lehet beszélni, mint Berger esetében – még akkor is, ha ez a teljesítmény csak egy évtizedre korlátozódott és a cikk írásának idejére meglehetősen el is avult már.

Felmerülhet a kérdés, hogy R. Ilona honnan szerezhette értesüléseit a svéd irodalomról. Magában a cikkben nem említ semmiféle forrást, csupán egyszer utal arra, hogy milyen közvetítői voltak, méghozzá éppen a regényíróknál:

Ezt követték Livijn humoros elbeszélései, különös föltűnést okozván köztük a „Spander Dame,” [sic] melyet a német olvasó közönséggel „Pique-Dame” cím alatt [sic] Fouqué ismertetett és kedveltetett meg.

A svéd irodalom német – vagy bármilyen más – nyelvű fordítóiról sehol máshol nem emlékezik meg; az, hogy Livijn és Fouqué viszonylatában mégis megteszi, nagyobb érdeklődésre és némi tájékozottságra utal; ami akár még azt is jelentheti, hogy maga R. Ilona is olvasta a kérdéses művet német fordításban.

Annyi mindenesetre nyilvánvaló, hogy Tegnér és az ő FRITHIOFJA jelentősen hozzájárult nem csupán a svéd irodalom iránti magyarországi érdeklődés felditéséhez, de a svéd irodalom magasabb státuszba sorolásához is. És amikor a Kisfaludy-Társaság égisze alatt, Emich Gusztáv gondozásában az év második felében könyvalakban is megjelent Győry fordítása,⁸⁷ azzal nem csupán a fordító, hanem a svéd irodalom elismertsége is nőtt.

1868 tehát leginkább Tegnér és Győry jegyében telt: a Kisfaludy-Társaság ülésein – amint erről már szó volt – gyakran esett szó svéd költőkről. A következő év elején egy újabb svéd író neve került be a köztudatba, egyelőre azonban nem mint író, hanem mint egyházi ember. A PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAPOK ugyanis ekképp írt 1869 januárjában:

Svédországból. Ugyátszik az egész protestáns világban megindul a küzdelem a régi orthodoxia és szabadelvű theologia közt. A svédországi zsinat több évi szünetelés óta a mult december hóban ült össze először. Egész működését nagy figyelemmel kísérte a közönség, de legkiválóbb figyelmet ébresztett Rydberg Victor azon indítványja, hogy a papi esküformában a symbolikus könyveket rendeljék a biblia alá, s ne tegyék ezzel egy színvonalra, mint eddig volt. Ez indítványt a zsinat elvetette, de

⁸⁷ Tegnér Ezsaiás: A FRITHIOF-MONDA. Pest: Emich, 1868., 176 p.

A FRITHIOF-MONDA.

TEGNÉR EZSAIÁSTÓL.

SVÉD EREDETIBŐL FORDÍTOTTA

GYÖRY VILMOS.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÁLTAL JUTALMAZOTT MŰFORDÍTÁS.

KIADJA A KISFALUDY-TÁRSASÁG.

PEST.

NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV MAGY. AKADEMIAI NYOMDÁSZNÁL.

1868.

Pártolói írlletmény 1867-re.

A FRITHIOF-MONDA első magyar nyelvű kiadása Györy Vilmos díjnyertes fordításában

az opsalai egyetem tanárai és tanulói az indítványozó tisztetésére dísz-
ebédet rendeztek, mely által öt formaszerint elismerték a szabadelvű
egyházi párt vezérének.⁸⁸

A rövid hírnek, illetve benne Rydberg megemlékezésének két szempontból van jelentősége. Az egyik maga Rydberg személye: az újsághír közlésének pillanatában erről a magyar olvasóközönség mit sem tudhatott, de Rydbergnek a későbbiekben fontos szerepe lett a magyar irodalom svédországi jelenléte szempontjából, ebben a hírben pedig már egyfajta kedvező képet kaphatunk róla. A másik szempont a hír újságírói kommentálása. A rövid közlemény ekként folytatódik, illetve zárul:

Mig a régi tisztos svéd universitás a theologia és egyházi gyakorlat előhaladása iránt eként fogékonynak mutatkozott, ifjabb testvére a christianiai theologiai kar nem rég az ellenpárt érdekében buzgólkodott. Ugyanis egy Ingier nevű tehetséges fiatal papjelölt, ki próbaprédikációjában magát Grundtvigianusnak (egy dán nemzeti keresztyén felekezet) nyilvánította, a vizsgán megbuktatott. Az esemény egész Norvégiában nagy feltűnést okozott, s ugylátszik első kiindulási pontja lesz az egyházi mozgalomnak. Máskor ilyen két eseményről tudomást sem vesz a közönség, de most a levegőben van valami a külföldön, mi a legcsekélyebb dogmatikai kérdés szikrájától is lángra gyul. – Boldog magyarok, – minket eféle nem bánt, mi csak politizálunk, pipa szónál döntjük az ország dolgait, s fantazirozunk ki minden nap egy országmentő tervet.⁸⁹

A szöveg hangja nem kissé ironikus: boldogok vagyunk mi magyarok, akik nagyokat mondunk, de nem teszünk semmi érdemlegeset. A képzeletünkkel nincsen semmi baj, a szándékainkkal sem, ám ami a valódi, érdemleges vitát és cselekedeteket illeti, messze elmaradunk a külföldtől, akiknek igazán nem kell sok, hogy bele vessék magukat egy vitába. Az, hogy ez a kritika a nagy politikai változások után alig egy évvel következzen, kissé meglepő: a hír közlője alighanem úgy érezte, hogy hiába volt az a politikai eredmény, amit a kiegyezés hozott, a magyarok hozzáállását nem különösebben tudta megváltoztatni; és azok, akiknek lehetne némi szavuk az események alakításában, nem tesznek mást, mint egy pipa mellett ötlönek ki fellengzős terveket.

A svéd irodalom iránt támadt hirtelen lelkesedés ugyanakkor nem jelentette annak alapos megismerését. Ugyanezen évben, január végén a következő jegyzet jelent meg a BUDAPESTI KÖZLÖNYben:

A „budapesti szemle” új folyamának XL., vagyis 1868 ik évi folyamának X. füzetje megjelent. Épen oly választékos tartalmú, mint az előbbi füzetek

⁸⁸ PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAPOK, 12. évf., 1869-01-17, 3. szám, p. 90.

⁸⁹ Ibid.

s a becsesnél becsesebb monographiák egész halmazával találkozunk ebben is – írva kitűnő szaktudósok által. Győry Vilmos három svéd költőről (Franzen, Tegner és Runeberg) értekezik és sikerült fordításban dalokat mutat be ezen oly érdekes, de nálunk ismeretlen irodalomból.⁹⁰

Amellett, hogy Győry itt is elkönnyelhetett magának egy dicséretet – amelyhez ekkorra, fordítói győzelmének kihirdetése után egy évvel, már igencsak hozzászokhatott –, figyelemreméltó megjegyzést olvashatunk a svéd irodalom egészéről: „érdekes, de nálunk ismeretlen”. Győry fordítói munkáját tehát egyértelműen kultúráközvetítő tevékenységnek fogták fel, amelyben Győry mindenkinek jó szolgálatot tett azzal, hogy a magyar olvasóközönség számára is elérhetővé tette ennek az ismeretlen irodalomnak a kincseit.

Ennek az érdeklődésnek egy meglepő bizonyítékát kapjuk alig egy hónappal később. Az irodalmi irányultságú FŐVÁROSI LAPOK az alábbiakat közölte rövid hírei között:

A svéd irodalom egy nevezetes képviselőjét veszítette el Kiellmann-Göranssonban; 1811-ben született s Upsalában halt meg e hó 10-dikén.⁹¹

Hogy Julius Axel Kiellman-Göranson halála Svédországban valóban hírértékkel bírt, nem kétséges; az azonban annál meglepőbb, hogy a magyarok érdemesnek tartották ezt a közlésre. A legfőképpen népszerű műfajokban alkotó Kiellman-Göranson soha nem jutott túl messzire hazája határain túl; Magyarországra pedig vélhetően sosem jutott el.⁹² Ez a rövid hír tulajdonképpen nem csupán annak a bizonyítéka, hogy a svéd irodalom iránt valóban megnövekedett az érdeklődés, de annak is, hogy ezt az érdeklődést igyekeztek a lehető legtöbb módon kielégíteni: hol Győry tartott előadást a Kisfaludy-Társaságban legkedvesebb költőiről, hol pedig a svéd irodalmat érintő fontos eseményekről szóló hírt közöltek valamelyik lapban. Maga Kiellman-Göranson nem keltette fel az érdeklődést, hiszen a továbbiakban sem jelent meg tőle semmi: úgy tekintettek rá, mint a svéd irodalom egy szerzőjére, márpedig a magyar közönséget akkor a svéd irodalom egésze érdekelte, szóljon bármiről az újsághír.

Ahogy az már kiderült, Győry és Tegner uralták a magyar sajtóban a svéd irodalomról szóló híreket; illetve más költők, akiket Győry előadásai és fordításai révén bevezetett. Megjelent például egy Franzén-vers fordítása,⁹³ egy

⁹⁰ BUDAPESTI KOZLONY, 1869-01-28, 22. szám, p. 270.

⁹¹ FŐVÁROSI LAPOK, 1869-02-27, 47. szám, p. 188.

⁹² Petrik Géza: MAGYARORSZÁG BIBLIOGRAPHIÁJA 1712-1860 című összeállítása ugyan az ő neve alatt közöl egy német nyelvű művet (Kiellman-Göranson, Julius Axel: VERLOREN UND GEWONNEN : DIE REISE UM DEN VIERWALDSTÄDTERSEE. Pest u. Wien: C. A. Hartleben, [s.a.]), ez azonban nem az ő műve, hanem az Emanuel St Hermidad néven is alkotó dán író, Valdemar Adolph Thistedé.

⁹³ Győry Vilmos: A FALUSI ÉLET. (FRANZEN UTÁN SVÉDBŐL). In: VASÁRNAPI ÚJSÁG, 1869-01-31, 5. szám, p. 58. Ahogy egy lábjegyzetben megjegyzik: „E költeményt Győry Vilmosnak a Kisfaludy-társaság múlt évi szeptember 30-ki ülésében tartott székfoglaló értekezéséből közöljük. – Szerk.”

vers Runebergtől,⁹⁴ ami pedig a Kisfaludy-Társaságot illeti, áprilisban Tegnér AXELJÉT hallgatták meg a fordító tolmácsolásában.⁹⁵

A Társaság ülése után a lapok is megemlékeztek a felolvasásról, és arról is, amit Győry maga mondott a bevezetőben.⁹⁶ Mivel a hallgatóság emlékezetében még élénken élt a FRITHIOF csengő szépsége, az AXELLEL igen kritikusan bántak; arra azonban figyeltek, hogy a Győry által bevezetésképpen elmondott svéd kritikát is közöljék lapjuk olvasóival, amikor a FŐVÁROSI LAPOK megemlékezett az eseményről:

Ezúttal Gyulai Pál olvasta föl Győry Vilmos egy újabb műfordítását: a svéd Tegnér Ézsaiás „Axel” című költői beszélyét. Nem oly rendkívül szép ugyan, mint a „Frithiof-monda,” de azért nagyon szép. Tele van a költészet friss képeivel a története is érdekes. [...]

E művet Atterbom – Tegnér kortársa s irodalmi ellenfele – nem kedvezőleg bírálta. Meséjét valószínűtlennek, nyelvét hol dagályosnak, hol alantjárónak mondá. De elismeri ő is, hogy utósó harmada szép, ment a keresettségtől, bensőségteljes s elégiái hangú, melyre nézve pedig kétkedtek, hogy Tegnér bardháróján van-e e válfaj (elégia) számára is egy húr.” Malmström, a kitűnő svéd irodalomtörténész, igaztalannak tartja Atterbom szigorát, magát „Axelt” pedig „igazi költői képzelem szép, naiv, bárha némileg vakmerő szüleményének.” – Igen jól sikerült fordításával mindenesetre nyert irodalmunk, s az a „Budapesti Szemlé”-ben fog megjelenni. Egy töredéket mi is közlünk belőle.⁹⁷

Hasonlóképpen adott hírt a BUDAPESTI KÖZLÖNY is:

Az april 28 án tartott havi ülésben Gyulai Pál olvasta föl Győry Vilmostól Tegnér Ezsaiás svéd költő „Axel” czimű költői beszélyének fordítását.

Axel mind kiterjedésre, mind hírnév tekintetében második helyen álló költői beszélye Tegnérnek, a „Frithiof monda” nagynevű költőjének. Azonban irodalmi becs tekintetében mindenesetre messze mögötte áll a Frithiof mondának. A két mű mind alapeszme, mind compositio, és conceptio tekintetében teljesen különbözik egymástól. A Frithiof monda egészen naiv, majdnem a népiességig; Axel föllengző, emelkedett, néha még a dagályosság határain túl is. S mégis amaz elsőnek meséje sokkal szövevényesebb, lehet mondani, két fordulóponttal, kétszer végződő cselekménnyel bír; emez utóbbi egészen egyszerű, alig van egyáltalán cselekménye is.

⁹⁴ FŐVÁROSI LAPOK, 1869-03-24, 68. szám, p. 269.

⁹⁵ FŐVÁROSI LAPOK, 1869-04-30, 98. szám, p. 391.

⁹⁶ AXEL. TEGNÉR ÉZSAIÁS KÖLTŐI ELBESZÉLÉSE. (SVÉD EREDETIBŐL). GYŐRY VILMOSTÓL. In: BUDAPESTI SZEMLE. 1869. 13. kötet, 43-44. szám, p. 412-413.

⁹⁷ FŐVÁROSI LAPOK, 1869-04-30, 98. szám, p. 391.

Két ifjú szív, akik szeretik egymást, aztán elválnak, s aztán meghalnak. A bátor ifjú harczba megy; a szerető leány követi őt férfiruhában, s csak a harcztéren találkoznak, midőn a leány már halálosan meg van sebezve.

A svéd kritika sokat bajlódott művel. Leírásainak szépségeit mindnyájan elismerve, részleteinek egy nem csekély részét dagályosnak, bombasztikusnak, keresettnak, mesterkéltnek mondták.

S valóban a mesterkéltség nem alap nélküli vád Axel irányában. Sőt a Frithiof monda sem mondható ettől teljesen mentesnek. Tegnér nagy gondnal, sok tanulmánynyal, minden művén rendesen tömérdek csiszolgatással dolgozott, s az alkotó kéz mesterkedésének nyomait nem tudta oly művészi ügyességgel láthatatlanná tenni, mint Goethe, az egybeillesztésnek, s a kisimitásnak óriásmestere.

Azonban Tegnérnél sem találunk soha oly mesterkéltséget, mely szemet szúrva sértene. S maga Axel, bár dagályos, s bár egyes hiányai is vannak, irodalmunknak mindenesetre nyereségére fog válni, Győri szép, csengő fordítása szerint.⁹⁸

Világosan látható, hogy az AXEL nem bővölte el a közönséget annyira, mint a FRITHIOF, amelyért egy évvel korábban valósággal bolondultak. Tegnért azonban továbbra is túlzottan tisztelték ahhoz, hogy igazán rosszat mondjanak róla. Ugyanez áll Győryre, a magyar fordítóirodalom üdvöskéjére: külön dicséretet kapott a „szép, csengő fordításért”, és akárcsak a FRITHIOF esetében, az AXEL-nek is nagy jövőt jósoltak a magyar irodalom életében. Ami a FRITHIOFOT illeti, nem volt különösebb túlzás ez a jóslat, hiszen a század folyamán Győry fordítása több kiadást is megért nyomtatott formában, az AXEL azonban teljes terjedelmében csak a BUDAPESTI SZEMLEBEN talált otthonra.⁹⁹

Azonban nem csupán Győry foglalkozott Tegnérrel. A szerkesztő és kritikus Szana Tamás 1869-ben jelentette meg NAGY SZELLEMEK című népszerűsítő művét, melynek megjelenéséről ekképp tudósítottak:

(Szana Tamás) „Nagy szellemek” czim alatt kiadott munkája megjelent. Életrajzi és széptani ismertetés van benne hat idegen költőről, s ezek: Leopardi olasz költő, a szabadságnak sokat szenvedett bajnoka; Poe Edgar amerikai költő, a híres „Holló” szerzője; Burns a földmives skót költő; Tegnér a svéd Frithiof-monda szerzője, s Heine és Lenau. Mindegyiktől mutatványok vannak közölve. Aigner Lajos adta ki, s a könyvnyomdai részvénytársaságnak becsületére válik a szép kiállítás. Ára 1 frt 50 kr.¹⁰⁰

Nehéz megítélni, hogy Szana valójában mennyire ismerte Tegnért; bizonyos források mindenesetre arra látszanak utalni, hogy információi a svéd költőről in-

⁹⁸ BUDAPESTI KOZLONY, 1869-04-30, 98. szám, p. 1290.

⁹⁹ AXEL. TEGNÉR ÉSZIAIS KÖLTŐI ELBESZÉLÉSE. (SVÉD EREDETIBŐL). GYŐRY VILMOSTÓL. IN: BUDAPESTI SZEMLE. 1869. 13. kötet, 43-44. szám, p. 413-436.

¹⁰⁰ TÁRHÁZ. IRODALOM ÉS MŰVÉSZET. IN: VASÁRNAPI UJSÁG, 1869-08-29, 35. szám, Melléklet; p. 481.

kább másod- mint első kézből származtak.¹⁰¹ Tegnér mindazonáltal mégis olyan társaságba került, melynek tagjai még ma is ismertek – közülük valójában Tegnér az egyetlen, aki felett, legalábbis az általános műveltséget illetően, elrepült a magyarországi idő. Az a tény azonban, hogy Tegnért egyenértékűnek gondolta Szana Tamás és gondolták az olvasók a fent említett öt másik íróval, feltétlenül mellette szól, s a mai emberben óhatatlanul is felmerül a kérdés, hogy miért tűnt el a feledés homályába az a svéd költő, akinek kitűnő fordítója révén olyan nagy jövőt jósoltak a XIX. század közepén. Mindenesetre az 1869-es évben tulajdonképpen csak Győry nevétől és fordításaitól volt hangos a sajtó; és többnyire Tegnér neve fémjelezte a svéd irodalmat. Ami a könyvkiadást illeti, ott a két népszerű írónőtól egy-egy regény jelent meg: Flygare-Carléntól a NE VÍGY MINKET A KISÉRTÉSBE Bús vitéz (azaz Matkovich Pál) fordításában, Marie Sophie Schwartztól pedig a PÉNZ ÉS NÉV Beniczky Irma fordításában, a Családi Kör kiadónál.

A következő évtől kezdve láthatóan elkezdett színesedni a magyarra fordított svéd irodalmi paletta. Rögtön az év elején Wetterbergh egy novelláját közölte a VASÁRNAPI UJSÁG, két részletben, EGY KISVÁROSI FORRADALOM címmel. Bár Wetterberghtől egy rövid prózai mű, a KÉT GYÜRŰ már megjelent könyvformában csaknem két évtizeddel korábban, az újság szerkesztője alighanem úgy érezhette, hogy némi bővebb információ segítene az olvasóközönségnek, ezért lábjegyzetben a következőt tüntették fel Wetterbergh (egyébként Vetterberg-ként írt) neve alatt:

Jeles és kedvelt svéd író, ki „Ádám bácsi” álnév alatt, kivált a középrend életéből elmés és élethű regényeket és beszélvényeket ír. Szerk.¹⁰²

A „jeles és kedvelt svéd író” akkor immár második művével jelent meg Magyarországon. Maga a novella, miként a címe is mutatja, egy kisvárosi forradalomról szól, ám meglehetősen ironikus módon: a népfelkelés kiváltó oka egy a kocsmában árult rossz pálinka, ami annyira felhergeli az embereket, hogy szabályos, tettelegesséig fajuló felkelésbe torkollik az elégedetlenkedés. Svédországban sem múlt el nyomtalanul az 1848-as európai forradalmak éve, de mégiscsak sokkal nyugalmasabban éltek, mint például a magyarok – Wetter-

¹⁰¹ Ebben a tekintetben egy hét évvel későbbi Szana-könyv, A KÉT KISFALUDY kritikája szolgálhat támpontul. A kritikát jegyző „p. t.” ugyanis senkit és semmit nem kímélve esik neki a szerzőnek, mondván: „Már ötödik kötet munkája a szerzőnek, melyben irodalomtörténeti és esztétikai kérdésekkel foglalkozik a nélkül, hogy lényegében valami haladást tapasztalhatnánk írói pályáján. Sem történelmi kutatások, sem elődeinél mélyebben járó tekintet, sem a fölvetett alakok szerencsésebb jellemzése, vagy költeményeik értékesebb elemzése nem található e könyvben, a mi lételet valóban igazolná. Sem egyik, sem másik Kisfaludyt nem volt szükség Toldy után elolvasni, hogy e két cikk elkészülhessen, de aztán nem is jobbak, mint a szerzőnek NAGY SZEL-LEMEK cím alatt külföldi költőkről kiadott értekezései, olyan külföldi költőkről, kik közül négyet (Leopardi, Poe Edgar, Burns Róbert és Tegnér) alkalmasint csak híre után ismer.” In: BUDAPESTI SZEMLE. 1876. II. kötet, 21. szám, p. 195.

¹⁰² VASÁRNAPI UJSÁG, 1870-01-16, 3. szám, p. 30.

bergh valóban ironizálhatott a forradalom témájával. A kérdés csupán az, hogy mit jelent az, hogy ez a novella azután megjelenik magyar fordításban is: bő két évtized telt el a szabadságharc leverése óta, és közben sikerült nyélbe ütni egy kiegyezést is az ellenséggel. 1870-re a magyarok már valóban túltették magukat a törtéteken, és képesek maguk is tréfálkozni saját forradalmukon? Éppen ezt a novellát lefordítani és publikálni mindenképpen öniróniáról árulkodó cselekedet volt a VASÁRNAPI UJSÁG részéről.

Áprilisban azután a FŐVÁROSI LAPOK sikeresen kombinálta Tegnér iránti rajongását és Marie Sophie Schwartz iránti érdeklődését. Ekkor jelent meg ugyanis az íróő ÉZSAIÁS című novellája, hat részben.¹⁰³ Marie Sophie Schwartz egyébként is több novellát írt jeles svéd írókról, de a Tegnérről szóló volt az egyetlen, amit érdekesnek ítélték a magyar olvasók számára.

Győry Vilmos a lapok tanúsága szerint egészen fellelkesítette az irodalom hazai híveit. 1870. augusztusában az is hírértékkel bírt, hogy ismét műfordításon dolgozik:

Győry Vilmos, irodalmunk ez épp oly buzgó, mint tehetséges munkása, ismét két nevezetes műfordításon dolgozik. Egyik a Calderon „El principe constante”-je (az állhatatos fejedelem), melyet Greguss Gyula kezdett el fordítani, s most Győry Vilmos folytatja és végezi be. [...] A másik műfordítás Runeberg, a híres svéd költő „Nadeschdá” ja, mely kedves idyll: egy rableány története Katalin cárné korából. Mind a két műfordításból alkalmunk lesz közelébb szép epizódokat közleni, miután Győry [sic] Vilmos – lapunk tartalmának érdekességére – több ilyen volt szíves hozzánk küldeni.¹⁰⁴

A FŐVÁROSI LAPOK 1870-es 184. ill. 194. számában meg is jelent a két részlet a NADESCHDÁból. Runeberg már bő másfél évtizeddel korábban felkeltette a magyar kritikusok figyelmét, akkor azonban még híján voltak kompetens fordítóknak; Győry érkezésével azonban ez a probléma megoldódni látszott, és végre megkezdődhetett Runeberg magyarországi megismertetése is. Az, hogy Győry következő, Tegnér utáni fordítása éppen a NADESCHDA lett, Runeberg irodalomtörténeti jelentőségét húzta alá.

Az 1871-es év már a svéd irodalom magas szintű kultúráként történő besorolásának megerősödését hozta. Hasonlóan a megelőző évhez, 1871-ben is számos olyan hirdetés jelent meg a különféle folyóiratokban, amelyek a FRITHIOF MONDÁT reklámozták;¹⁰⁵ ez azt is jelentette, hogy Tegnér művének létezéséről és fontosságáról az is tudomást szerzett, aki nem követte nagyon figyelmesen a kulturális híreket.

¹⁰³ FŐVÁROSI LAPOK, 1870-04-13 és 1870-04-20 között, 77-82. szám

¹⁰⁴ FŐVÁROSI LAPOK, 1870-08-20, 182. szám, p. 786.

¹⁰⁵ Csak néhány példát említve a számos lehetségesből: FŐVÁROSI LAPOK, 1871-03-19, 65. szám, p. 300; BUDAPESTI KOZLONY, 1871-07-23, 167. szám, p. 3808; BUDAPESTI KOZLONY, 1871-11-08, 256. szám, p. 5628.

A svéd nyelvű kultúra jelentőségét húzza alá az a tény is, hogy akár egy és ugyanazon lapszámban, egy és ugyanazon oldalon, a *Fővárosi hírek* című rovatban két különböző bejegyzésben is találkozhatunk svéd nyelven alkotó szerzőkkel.¹⁰⁶ Az első említés apropója az a tény, hogy március havának legutolsó lapszáma egyúttal az első negyedév lezárását is jelentette, és az újság ezen a napon ízelítőt adott közre a következő negyedév tartalmából. Ebben a bejegyzésben került megemlítésre az egyre népszerűbb és egyre megbecsültebb szerzővé előlépő Schwartz:

Mai számunk zárja be az év első negyedét. Holnap újat kezdünk a régi buzgalommal, melynek célja: e napi közlöny érdekcsinálására szépirodalmunk legjobb erőit csoportosítani, s változatos olvasmányok által tartani fenn azt a meleg részvétet, mely évről-évre folyvást nagyobb mértékben nyilvánul a „Fővárosi Lapok” iránt. Az új negyedét is jeles szépirodalmi művekkel nyithatjuk meg, minők a Szigligeti költői beszélye: „Szép Szabóné,” s a b. Horváth Miklós eredeti regénye: „A kik sorsunkat vezérlik,” a külföldi művek közül Schwartz Mária egyik legvonzóbb svéd elbeszélése: „A fátol rejtelve.”¹⁰⁷

Schwartz tehát a „szépirodalmunk legjobb erői” közé tartozik ekkor, 1871-ben. Nincs rosszabb helyzetben az a néhány, svéd nyelven alkotó finnországi író sem, akik ugyanezen az oldalon, a Kisfaludy-Társaság üléséről szóló beszámolóban kerültek megemlítésre; még akkor sem, ha az említés apropója nem saját irodalmi géniuszuk, hanem Elias Lönnrot:

Hunfalvy Pál részletet olvasott föl sajtó alatt levő északi utazásából. Lönnrotnál, a finnek e kitűnő írójánál tett látogatását részletezte, sok érdekes vonással. Lönnrot egy szegény falusi szabó fia volt, ki saját erejével küzdte föl magát. Kisebb diákkorában a mi gabonát a hivektől összekért, azzal folytatá tanulását. Később egy gyógyszerárba szegődött, hol egy orvos véletlenül fölismeré képességeit s kölcsönt adott neki, hogy az aboi egyetembe mehessen. 1822-ben lépett az egyetembe, egyszerre Snellmannal és Runeberggel, kik a finn irodalom nevezetességei lettek, s ha őket őrtűzhöz hasonlítjuk: Runeberg képezi annak melegét, Snellman annak világát, Lönnrot pedig a fát, mely a tüzet élesztí.¹⁰⁸

A tartalmi előzetesben jelzett Schwartz-elbeszélést aztán már néhány nap múlva el is kezdték közölni: A FÁTYOL REJTELME április 4. és 18. között, tizenkét részletben jelent meg a lapban. Schwartz az év második felében is népszerűnek bizonyult a FŐVÁROSI LAPOK szerkesztőinek körében: decemberben A KARÁCSONYI AJÁNDÉK című elbeszélését tették közzé hat részben.

¹⁰⁶ FŐVÁROSI LAPOK, 1871-03-31, 74. szám, p. 337.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

A Svédország és a svédek iránti lelkesedés egy másik konkrét kifejeződése volt György Endre tárcája, A SVÉD PARTOKON.¹⁰⁹ Már a cikk – pontosabban az újság meghatározása szerinti műfaja „Eredeti levél” – bevezetése is érdekes: összeveti ugyanis a Svéd-Norvég Birodalmat az Osztrák-Magyar Monarchiával.

A nagy svéd területet, mely Norvégiával együtt majd háromezer négyszög mértfölddel múlja fölül a magyar és osztrák birodalomét, amaz állam-vasút hálózata metszi keresztül, mely a malmói partoktól Stockholmon át Upsaláig, Hasselforson át Christianiáig, s Falköpingen át Göreborgig nyújtja szárnyait, míg Ystadot Helsingborggal, Uddevallát Borassal, Oscarhamnot Ekesjövel, s végül Uttersberget Norával magánvasút köti össze, s közel 300 mértföldnyi hosszában az egész Svéd- és Norvégország majd minden nevezetesebb helységét érinti.¹¹⁰

Az összehasonlítás persze csak közvetett és érintőleges, ám mégsem minden jelentőség nélkül való: felhívja ugyanis a figyelmet a két régió hasonlóságára, arra, hogy mindkét esetben két ország kötött egymással szövetséget. Az az olvasó, aki valamennyire tisztában van a történelmi tényekkel, sejtheti, hogy Svédország és Norvégia esetében éppúgy nem két egyenrangú fél boldog szövetségéről van szó, mint ahogyan Ausztria és Magyarország esetében sem; márpedig sejthető, hogy a kor embere eléggé tájékozott volt legalább Európa politikai kérdéseiben. Ha pedig végigvisszük a gondolatot és valóban összevetjük a két duális államot, azt kell látnunk, hogy az egyik oldalon a svédek, a másikon az osztrákok az erősebbek. Lelki rokonság, legalábbis ami a hasonló politikai helyzetből adódhat, Magyarország és Norvégia között kellett volna hogy legyen. Ehhez képest a tárca szerzőjének Svédország iránti lelkesedése az, amit lehetetlen nem észrevenni. A lelkes bevezető után ekképpen folytatta:

Malmö majdnem szemközt fekszik a Sund másik oldalán Koppenhágával, de a dán szellemnek a tenger közepén vége van, s ott már föltétlenül a svédek uralkodnak. Szent földje ez az emberiségnek, hol egy Wasa alapított trónt az üldözött szabadság részére, honnan Gusztáv Adolf seregai kerültek ki a lelkiismeret biztosítására, s hol XII. Károly vitézi alakja mellett Oxenstierna Axél bölcsesége, Tegnér Ezsaiás lantja, s Ludovici bölcsesége szólalt meg. Egyetlen eszményképem ifjúságomban az összes világtörténelemben XII. Károly, a svédek harcoló csillaga, Narwa hőse, Bender vakmerő férfja s Fridrichsall áldozata volt. Mert a mesés ragyogás elcsábítja az ifjakat, a diadalmas hadvezér borostyánja beköti a hidegen ítélő bölcsesség szemeit, de az ember, mint ilyen, meghódítja az embert. S XII. Károlyban egyik sem volt oly tökéletes, mint az ember. A Nanva [sic] ostrománál jégben álló, Benderben verekedő, Magyarországot átlovagló,

¹⁰⁹ FÓVÁROSI LAPOK, 1871-09-22, 217. szám, p. 994-995.

¹¹⁰ Ibid., p. 994.

soha bort nem ivó, soha nem nevető király kétségtelen megkapó alakja a világtörténetnek.¹¹¹

Hogy XII. Károly alakját miért teszi vonzóvá az a tény, hogy soha nem ivott bort, de még csak nem is nevetett, nehezen megmagyarázható, az azonban kivüláglik e sorokból, hogy a tárca írója emberfeletti nagyságot látott benne.

A már az első bekezdésben körvonalazott svéd-magyar összevetés a későbbiekben is megjelenik. A cikknek nagyjából a közepén olvashatók ezek a sorok:

Lund alig két mértföld távolságra fekszik Malmőtől. Közben nincs falu, azon egyszerű okból, mert Svédországban nincs falu. A házak, melyeknek szétzilált, szétszórt helyzete oly élénken emlékeztet a mi tanyai gazdálkodásunkra az áldott Hortobágy körül, zöld vetés közt, fák árnyékában össze-vissza fekszenek. Ilyenkor már a gazda egyszerűen kinyitja az ólajtót, s a háza körül tartott legelőn gyönyörködik marháiban. Learatott gabonájából gyönyörű kazalok állják házát körül, melynek piros-cserepes födeléről csak úgy mosolyog le a szorgalom és megelégedettség. Különben is épp e vidéket tartják Svédország éléskamarájának, s gazdaságát tekintve, nem is ok nélkül.¹¹²

György Endre tehát hasonlóságot látott a két ország között, ami minden bizonnyal elősegítette, hogy az olvasó kedvező képet alakíthasson ki a svédekről. Az kétségtelen, hogy földrajzi tekintetben valóban több hasonlóság van Svédország és Magyarország között, mint Norvégia és Magyarország között; ez utóbbi esetben inkább csak a politikai alárendeltség a közös. Érdekes tény mindezek ellenére, hogy a tárca írója a politikai, nyelvi vagy történelmi helyett a földrajzi hasonlóságot kereste és találta azt meg a svédekben sokkal inkább, mint például a dánokban vagy a finnekben – vagy esetleg az izlandiakban.

A nagy kedvenc természetesen ebből a levélből sem maradhatott ki:

Ez épület [a lundi egyetem kollégiuma] előtt van a Tegnér szobra. A „Frithiof-monda” koszorús szerzője itt tanárkodott, s a pár évvel ezelőtt emelt szobron már nem volt szükséges megjelölni nevét. Ismeri őt itt mindenki, épp úgy, vagy még jobban, mint nálunk Petőfit. Svéd tanulók, kiknek említém, hogy a „Frithiof-monda” már le van fordítva magyarra is, fölhozták, hogy Petőfi fordítását szintén tervezik svéd nyelvre. A fordító nevét azonban nem tudták megmondani.¹¹³

Ez a kis megjegyzés már előrevetít egy, a svéd irodalom szempontjából sem jelentéktelen eseményt: Petőfi verseinek svédre fordítását.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid., p. 995.

A Győry és fordításai iránti lelkesedés a továbbiakban sem lankadt; október végén a FŐVÁROSI LAPOK című folyóirat Fővárosi hírek című rovatában a következő hír jelent meg:

Győry Vilmos t. munkatársunk nem csak Cervantes „Don Quijotte”-ját (melyből egy költeményt közelébb fogunk közleni) fordítja a Kisfaludy-Társaság számára, hanem a svéd költőkből is egy egész nagy anthológiát, mely húsz nyomtatott ivre fog terjedni. Már lefordítvák: Runeberg-től „Nadesda” (öt iv), „A perroni sír” (két iv), „A felhők testvére” (féliv), kisebb költemények (féliv); Tegnér-től „Axel” (másfél iv), kisebb költemények (féliv). Ezekhez fogja még fordítani Runeberg „Julquellen” című kedves idilljét s Tegnér „Nattvarsbarnen” című nagyobb költeményét. Az egész készen fog lenni márciusig, s azontúl a Shakspeare-sonettek ráeső részéhez fog. Valódi méhszorgalom. Ezek mellett lapunk számára is ír most egy elbeszélést.¹¹⁴

Győry „méhszorgalmát” tehát láthatóan elismerte a magyar kulturális élet; ami persze azt is jelentette, hogy az általa közvetített irodalmi művek iránt is fokozott érdeklődést mutattak.

Az 1872-es év Tegnér fogadtatása szempontjából nem hozott változást. A lapok továbbra is reklámozták a művet,¹¹⁵ és a vele kapcsolatos hírek is helyet kaptak a lapokban; többek között például akkor, amikor Bernard Hopffer operájáról, a FRITHJOFról írtak, melynek szövegét Emil Hopffer készítette „Tegnér fenéges éposza nyomán”.¹¹⁶

Az érdeklődés Győry másik pártfogoltja, Franzén iránt is felébredt; A FŐVÁROSI LAPOK 1872-es, egyik júniusi számában ugyanis a szerkesztői üzenetek között ez volt olvasható:

F. A. A Franzén-ről szóló ismertetés a „Budapesti Szemle” utósó évi folyamában jelent meg. Lapunk csak rövid kivonatot közölt belőle.¹¹⁷

Akármi is lehetett. „F. A.” kérdése, egyvalami ismét megmutatkozik: az olvasóknak igényük volt a svéd írókról szóló információkra.

Június végén a Kisfaludy-Társaság megtartotta nyári utolsó ülését, melyen a második felolvasás

a Győry Vilmos legújabb műfordítása volt: Tegnér „Urvacsorai növendékek” (Nattwardsbarnen) című egy házas idyllje, mely nem oly költői ugyan, mint a „Frithiof-monda,” s tárgyát a protosztáns egyház szokásos konfir-

¹¹⁴ FŐVÁROSI LAPOK, 1871-10-27, 247. szám, p. 1127.

¹¹⁵ Vö. pl. FŐVÁROSI LAPOK, 1872-01-14, 10. szám, p. 44.

¹¹⁶ FŐVÁROSI LAPOK, 1872-04-25, 94. szám, p. 407.

¹¹⁷ FŐVÁROSI LAPOK, 1872-06-09, 130. szám, p. 567.

mációjának leírása képezi; de mesteri rajzok és szép részletek vannak benne, s a fordítás – hexameterekben – jelesen sikerült. Székács József olvasta föl, s e műfordítás is a mi lapunkban fog megjelenni.¹¹⁸

Tegnér tehát képtelen volt szabadulni önnön művétől: mindent, amit írt, a FRITHIOFhoz fognak viszonyítani. Ami a magyar olvasóközönséget illeti, szerencséje volt: ha ez a műve nem is oly ragyogó, mint a mestermű, legalább Győry fordításában lehetett gyönyörködni. Az ígéreteknek megfelelően az ÚRVACSORAI NÖVENDEKEK egy részlete egy hónappal később meg is jelent a lapban.¹¹⁹ A szorgalmas Győryről augusztus elején az a hír járta, hogy ismét fordít,¹²⁰ s munkájának gyümölcse, Runeberg KARÁCSONY-EST című költeményének részlete, bő három héttel később meg is jelenhetett a lap hasábjain.¹²¹ A svéd irodalom szempontjából az 1872-es év eseményeinek csúcspontja végül az lett, hogy Tegnérről FRITHIOFJÁT már díszkötésben is meg lehetett vásárolni: darabját 1 forint 80 koronáért kínálta az Athenaeum.¹²² Néhány év alatt tehát a svéd Esaias Tegnérről az egyik legelismertebb külföldi költővé nőtt ki magát Magyarországon.

Az 1873-as év különösebben jelentős eseményeket vagy változásokat a svéd irodalom tekintetében nem hozott. Marie Sophie Schwartz szempontjából fontos év volt ez, ugyanis ekkor jelent meg első ízben tollából az EGY NEMES EMBER LEÁNYA, valamint két külön fordításban a BÖRD OCH BILDNING című regénye. A kétféle magyar cím a két fordításból adódott: SZÜLETÉS ÉS MŰVELTSÉG, amelyet Bacsó Ferenc fordított és Telegdinél jelent meg (és amely a következő évben egy új kiadást is megért), valamint a Farkas Antal által fordított és Király János által publikált SZÜLETÉS ÉS KÉPZETTSÉG. Ezen kívül még A MOSTOHA-LEÁNY című elbeszélése, amely egy évvel korábban az ÚJ REGÉLŐ című „Regény- és beszélytárban” jelent meg, ebben az évben önálló kötetben is napvilágot láthatott, Heckenast Gusztáv gondozásában.¹²³ Emilie Flygare-Carlénnek egy regény jutott erre az évre: a KÉT ERKÉLY-SZOBÁCSKA című, amely Julia fordításában jutott el az olvasóközönséghez. Wetterbergh pedig az ATHENAEUMBAN jelent meg A NÉGY LEVELÜ LÓHER című művével, tíz részben, október 2. és december 4. között.

Már korábban is előfordult, hogy a magyar értelmiségiek a svéd oktatást dicsérték; valami efféle történt Maszlaghy Ferenc beszámolójában is, amely a LEVELEK A BÉCSI VILÁGKIÁLLÍTÁSRÓL gyűjtőcímet kapta. Ennek negyedik részében ír a

¹¹⁸ FŐVÁROSI LAPOK, 1872-06-27, 145. szám, p. 631.

¹¹⁹ FŐVÁROSI LAPOK, 1872-07-28, 171. szám, p. 739.

¹²⁰ „Győry Vilmos jelenleg Runeberg svéd költő »Julquällen« című három-énekes költői elbeszélését fordítja a Kisfaludy-Társaság számára, mely tőle egy kötetnyi »Svéd költeményfüzért« fog kiadni. Tanúlja továbbá a portugál nyelvet, hogy ez irodalom kitűnőbb termékeit is átültethesse.” In: FŐVÁROSI LAPOK, 1872-08-02, 175. szám, p. 759.

¹²¹ FŐVÁROSI LAPOK, 1872-08-25, 193. szám, p. 839.

¹²² Vö. pl.: FŐVÁROSI LAPOK, 1872-12-15, 288. szám, p. 1260., vagy FŐVÁROSI LAPOK, 1872-12-19, 291. szám, p. 1273.

¹²³ VÁSÁRNAPI UJSÁG, 1873-02-16, 7. szám, p. 87.; VÁSÁRNAPI UJSÁG, 1873-03-23, 12. szám, p. 147.; VÁSÁRNAPI UJSÁG, 1873-05-18, 20. szám, p. 243.

Marie Sophie Schwartz SZÜLETÉS ÉS MŰVELTSÉG című regényének címlapja

Svédország és Norvégia által közösen berendezett teremről; bár elsősorban ezúttal is inkább Svédországról van szó, méghozzá igen hosszan. A passzus első szakasza így hangzik:

Svéd és Norvégiának egy oldal csarnok fele jutott, pedig Oroszország után az első birodalom nagyságra nézve Európában. A régi normannok utódjai, e kiválóan halász s vadász nép iparában egészen különbözik Európa többi népeitől. Alig néhány évtizede, hogy az európai culturstátusok példáján indulva a modern haladás zászlaja alá állott, s azóta óriás léptekkel nyomul előre. Kiállított tárgyai az agyag-, fa-, ércziparnemekben még tova állanak a műveltebb dél e nembéli productumaitól, de más tekintetben egész világtól elragadta a pálmát. A svéd osztály átellenében van egy izlésteljes, csinos, kis faház, egy svéd iskola. Nem tudom ugyan, váljon Dekarliában minden iskola ily módon van e felszerelve, de ha csak néhány van is, az nagy előny. Csinosabb, czéljának megfelelőbb közléptanodát képzelni sem lehet. A padok, illetőleg kicsiny, magános íróasztalkák, a katedra, a táblák, egy nyomásra leereszthető s felhengeríthető térképek, számoló gépek, természettani s rajzi gyűjtemények, a könyvtár, gyermekfegyverek katonai gyakorlatra oly bámulatos ügyességgel készítvék, hogy a sokat magasztalt amerikai iskolák felszerelése egészen elvesznek mellettük. Valóságos kápolnája a műzsáknak, tenyészháza a tudományoknak, melyben öröm lehet tanítani. Az osztrákok is bemutatnak egy népiskolát, künn, a parasztházak csoportjában, csakhogy abban nem mutattak meg egyebet, mint azt, minőnek kellene lenni a népiskoláknak, mert a valóságban nem ilyenek. A svédeket e legfontosabb dologban egy nemzet sem multa felül.¹²⁴

Természetesen Maszlaghy nem hagyhatta ki az alkalmat, hogy Tegnérről is értekezzen:

„Du Erde, die Du jedes Jahr, Mit Blumen schmückst dein grünes Haar, Zeig mir die schönsten, sie zu pflücken, – Um Frithjofs Stirn damit zu schmücken.” E szavakkal ki adtam utolsó kártyámat. A művelt svéd előtt Tegnérrel beszélni, annyit tesz mint tüzet gyújtani alája. Az ifjú hölgy az idézett verset rögtön elmondá svéd nyelven s mint a napsugárra megnyílt rózsa szétárasztja finom illatát, megszólalt beszédes ajka és én bámulattal hallgatám. Hány magyar honleány ismeri ily alaposan, ily mély értelemmel hazai irodalmunk örökbecsű műveit? A Frithjofmonda pedig nem oly eposz, melyhez nem kellene commentár. A svéd hölgy, amint búcsúzaskor megtudám, az öreg úr leánya, úgy ismerte annak mythosi alakjait, mintha a stockholmi egyetem tanára lett volna.¹²⁵

¹²⁴ In: Zádori János (szerk.): MAGYAR SION 1873. (ÚJ MAGYAR SION 4. évfolyam), p. 772-773.

¹²⁵ Ibid., p. 777.

A magyar és a svéd műveltség összehasonlításában Svédország nem először viszi el a pálmát: a magyarok láthatóan felnéznek a svédek népművelő mozgalmaira és általános műveltségére, akárhonnan is szerezték az ezzel kapcsolatos értesüléseiket.

Ez év szeptemberében a FŐVÁROSI LAPOK a finnekről írt, s természetesen szóba kerültek a svéd nyelven alkotó írók is:

E két párt [a svédekkel való újraegyesülést támogató ill. a finn nemzeti] szellemi törekvéseiben is verseng egymással, úgy a tudomány, mint a szépirodalom terén, azonban a svéd irányzat hasonlíthatatlanul gyümölcsözőbb s termékeik becsértéke is jelentékenyebb. Ez irányzat élén áll a nagytehetségű és hírnű költő Runeberg János Lajos, a borgái gimnázium igazgatótanára ki 1804-ben született. Első költeményei 1830-ban láttak világot s első nagybbszerű költeménye »A perrhoi sír« 1831-ben a svéd akadémiától jutalomdíjat vívott ki. Mint a »Fänrik Stals Sägner« (Stahl zászlótartó elbeszélései) írója, Runeberg, úgy Finn mint Svédországban e költeménye által a legnépszerűbb és legünnepeltebb költővé vált. Mint lírai költő is kitűnő nevet érdemelt ki Runeberg, ahonnan élénken merül föl ama kérdés: vajjon nem e ő az, ki Tegnér után vagy mellett a legjelesebb svéd költőül tekinthető. »Kung Fjalar«-ja északi skaldirályban írott hős-éposz, mely a »Frithjof-mondá«-val méltólag állja ki a versenyt.

Runebergnek öt kötetre terjedő összes műve 1851-65-ben Svédországban, majd 1861-65-ben Helsingforsban is megjelent. Dán- és Svéd-országoztól a legnagyobb kitüntetést nyerte e költő, míg az orosz cár 1000 rubelnyi évi nyugdíjat rendelt számára.

Finnországnak ifjabb írói és költői közt is elismerést érdemlő tehetségek válnak ki, kik közül különösebb figyelmet keltettek: Stembäck Topelius, és Cygnäus.

A két előbb említett lírai lantja által, az utóbbi pedig történelmi, szépirodalmi művei által szerzett magának érdemeket.¹²⁶

A svéd irodalom és kultúra mindazonáltal Tegnérén túl is érdeklődésre tarthatott számot. Októberben August Blanche és Jenny Lind első találkozásáról közöltek rövid hírt; az eseményt Blanche szavaival tolmácsolva.¹²⁷

1874-ben tovább folytatódott azoknak a szárnyalása, akik már azt megelőző években is a közönség kedvencei voltak. Kisebb-nagyobb hírek jelentek meg a különböző folyóiratokban; Runeberg például a vándormadarak vándorlásának lehetséges okáról közölt egy elméletet.¹²⁸

Erik Gustaf Geijer viszont azok közé tartozott, akik ebben az évben mutatkoztak be Magyarországon. Ahogy láthattuk, addig leginkább történetíróként

¹²⁶ FŐVÁROSI LAPOK, 1873-09-13, 210. szám, p. 913.

¹²⁷ FŐVÁROSI LAPOK, 1873-10-03, 227. szám, p. 988.

¹²⁸ VASÁRNAPI UJSÁG, 1874-11-01, 44. szám, p. 696.

tartották számon nálunk, és inkább csak ilyen munkái kapcsán emlegették őt a magyar lapok. Költészetének közvetítője ki más is lehetett volna, mint a „méhszorgalmú” Győry Vilmos: az ő fordításában közölte a FÖVÁROSI LAPOK AZ ERDEI TÜNDÉR-ARA című verset,¹²⁹ ahogyan ezt az újságban kommentálták is:

Mai számunk költeményét Győry Vilmos t. munkatársunk a következő sorok kíséretében küldé be : »Tudtommal Geijertől nem jelent még meg magyarul eddigelé semmi; pedig méltó, hogy közönségünk is megismerje. Erik Gusztáv Geijer 1783 január 12-dikén született, s az upsalai egyetemen a történelem tanárává lett; egyszersmind Svédország legkitűnőbb történetírója. Költői munkássága aránylag kevés számú, de valódi bel-értékkel bíró darabokra szorítkozik, melyek a költő nevét igen népszerűvé tették egész Skandináviában. Egyik legfőbb érdeme, hogy hazája gazdag népköltési termékeit ő gyűjtötte össze s adta ki Afzeliussal. A népköltés saját költészetére is a legüdvösebb befolyást gyakorolta, s hogy mily szépen el tudta lesni amannak legnevezetesebb s legjellemzőbb vonásait, arról – úgy hiszem, még a fordítás gyalogsága mellett is eléggé tanúskodik az itt küldött költemény. Geijer 1847 ápril 13-dikán halt meg, s összes műveinek diszes és teljes kiadása ép most van sajtó alatt.«¹³⁰

Győry tehát nem csupán fordított, de az irodalom történetét is igyekezett megismertetni a lap olvasóival; mindent megtett azért, hogy jeles svéd költőket a költészetükön keresztül is megismerjenek itthon – még akkor is, ha éppen Geijer esetében ez nem járt különösebb – Tegnéréhez még véletlenül sem mérhető – sikerrel. Időközben azonban az újságírók is igyekeztek fenntartani az olvasókban a svéd irodalom iránti érdeklődést: a legfontosabb szerzőkről Győry előadásain túl is megemlékeztek. Az egyik ilyen Runeberg volt, akinek hetvenedik születésnapjáról az ATHENAEUM közölt egy rövid hírt:

Helsingforsban Runeberg, a finn-költőkirály 70-ik születésnapja közelebb egész országos ünnepként tartatott meg, melyben a bothni tengeröblön túl lakó finnek is élénk részt vettek. Az ország különböző részeiből küldöttségek érkeztek Borgo-ba, a költő mostani tartózkodási helyére, hogy az ünnepelt férfiúnak, szerencse kívánásukkal együtt hódolatukat is bemutassák. Számtalan sürgöny, köztük csak Svédországból 17; fejezte ki az általános szeretetet és tiszteletet a nagy érdemű férfiú iránt, ki annak idején a svéd költői irodalomban az első helyet foglalta el. Alig van színházzal bíró város, köztük Stockholm és Helsingfors, mely elmulasztotta volna a nap ünnepélyességét, Runeberg valamelyik drámai munkájának előadásával megkoronázni.¹³¹

¹²⁹ FÖVÁROSI LAPOK, 1874-03-04, 51. szám, p. 221.

¹³⁰ Ibid., p. 223.

¹³¹ ATHENAEUM, 1874-04-02, 14. szám, p. 890.

Runeberg a Kisfaludy-Társaság ülésein is jelen volt, legalábbis lélekben: NADESDA című művének egy részletét – ki más, mint – Győry fordította, s az került felolvasásra a júniusi ülésen.¹³² Amikor a következő év elején a Társaság az előző év felolvasásait felsorolta, természetesen Runeberg is megemlítésre került; megemlítésre került ugyanakkor egy olyan, magasabb körökből származó kritika is, amely a Kisfaludy-Társaságot csupán önképző körként minősítette. Greguss Ágostot, a titkárt, felettebb felingerelte ez a kritika; ingerültsége pedig ékes-szólásra készítette:

[...] úgy hiszem, tartoztam e nyilatkozattal, midőn épen arról az esztendőről teszem jelentésemet, amely esztendő szolgáltatott alkalmat némely hangos úri embernek ama kedvencz kicsinylése ismételtetésére, hogy a Kisfaludy-társaság »önképző-kör,« Az önképző körök, mint tudjuk, a fiatalság gyakorló iskolái, a fiataloknak pedig, még a legtehetségesebbeknek is, főgyengéje az éretlenség lévén, az önképzőkör nevébe burkolt vád kétségen kívül az éretlenség vádjá; ennél fogva tehát egy Horác és Tibull, egy Goethe és Runeberg átültetése a magyar irodalomba éretlenség; román és szerb költemények, különösen népköltemények lefordítása éretlenség; egy Mikes Kelemen, egy Kisfaludy Sándor ismeretlen kéziratának megismertetése éretlenség; hazai költők monographiái, művészeti és aesthetikai tanulmányok, drámai újdonságok, akár prózai, akár verses beszély-irodalmunknak, akár lantos költészetünknek gyarapítása: mind éretlenség! És önök, nagytekintetű gyülekezet, kik évi közülésünket ez idén is megtisztelték becses jelenlétükkel, most szemtől-szembe láthatják azokat az éretlen fiatal embereket, kik a Kisfaludy-társaság nevét bitorló önképző-körnek munkásai.¹³³

Horatius, Tibullus és Goethe társaságába került tehát Runeberg; egy kis irodalom képviselőjétől ez igazán szemrevaló teljesítmény. A következő években több versét is közölték a lapok – természetesen kivétel nélkül Győry fordításában –, és a Kisfaludy-Társaság ülésein is elhangzott néhány ezek közül.¹³⁴

Azonban a svéd irodalom nem csupán a Kisfaludy-Társaság tagjai számára tűnt fontosnak és jelentősnek, hanem a szélesebb nyilvánosság érdeklődését is felkeltette, ilyen módon tehát a mindennapi kulturális élet részévé vált. Amikor

¹³² BUDAPESTI KÖZLÖNY, 1874-06-26, 144. szám, p. 1162.; FŐVÁROSI LAPOK, 1874-06-26, 144. szám, p. 631.; ATHENAEUM, 1874-07-02, 27. szám, p. 1724.

¹³³ BUDAPESTI KÖZLÖNY, 1875-02-11, 33. szám, p. 892.

¹³⁴ A SZERELEM. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1876-07-26, 169. szám, p. 791.; OJAN PAAVO. In: VASÁRNAPI UJSÁG, 1877-03-04, 9. szám, p. 131.; AZ ELSŐ CSÖK. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1877-02-18, 39. szám, p. 195.; TUSKE-RÓZSA. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1877-03-02, 49. szám, p. 243.; A CSODA-MADÁR. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1877-03-25, 69. szám, p. 335.; A SZEGÉNY LEÁNY VIGASZTALÓI. In: VASÁRNAPI UJSÁG, 1877-10-14, 41. szám, p. 642. A felolvasások között volt a KARÁCSONY-EST (VÖ. VASÁRNAPI UJSÁG, 1876-12-31, 53. szám, p. 848.), valamint a TALÁLKOZÁS, melynek Győry kivételesen csupán felolvasója volt, a fordítást ugyanis Pálóczi Lipót készítette (VÖ. FŐVÁROSI LAPOK, 1877-04-26, 95. szám, p. 464.).

1875 nyarán a FŐVÁROSI LAPOK rövid külföldi híreket közölt, akkor a román fejedelem elleni összeesküvés és a dél-franciaországi heves esőzésekről szóló hírek közé beférközött a nagy Ézsaiás is:

Tegnér Ézsaiás, a Frithjof monda genialis költőjének hátrahagyott munkái közelébb jelenek meg Stockholmban három kötetben.¹³⁵

Tegnér nevezetes eposzával láthatólag beverekedte magát a magyar irodalmi köztudatba. De hozzájárult ahhoz is, hogy a svéd népköltészet iránt is újból megélnéküljön az érdeklődés; ennek egyik első jele volt a FIGYELŐben a DÖMÖTÖR JÁNOS URFI című balladáról megjelent bemutatás, melyben több más balladával való párhuzamra világít rá Abafi Lajos, a cikk szerzője.¹³⁶ A számos magyar, román, skót, német, angol vagy spanyol rokon mellett összesen négy svéd balladát is sikerül találnia a családfán: az egyik a MALMSTEN ÚR ÁLMA című, melyet Geijer és Afzelius gyűjtéséből ismerhet a közönség, a NILS HERCEG (Arwidsson gyűjtéséből), a PALLESON PÉTER (Arwidsson), valamint egy negyedik, melynek címét nem említi, csupán arra utal, hogy tréfás balladáról van szó, és szintén Arwidsson gyűjtötte. Ezek mellett egy dán, valamint egy EDDA-beli párhuzamot vázol még fel. A továbbiakban említ ezeken kívül két balladát, melynek svéd és dán verzióban is közli a címét (HERR PEDER OCH LITEN KERSTIN, valamint FALKVARD LAGERMANSON). Összesen tehát hat svéd balladát sikerült Abafinak találnia, miközben dán oldalról csupán hármat – ami pedig, ahogy azt korábban Erdélyi János esetében láthattuk, semmiképpen nem felel meg a dán és a svéd balladaköltészet között fennálló mennyiségi különbségnek. Könnyen lehet, hogy éppen ennek a tárgyalt balladának valóban több svéd rokona van, mint amennyi dán, de az is ugyanolyan könnyen elképzelhető, hogy Abafi volt az, aki gyakrabban lapozgatta Geijerék és Arwidsson, mint a dán Nyerup kötetét. A svéd népköltészet iránti érdeklődés a későbbiekben is kifejeződést nyert: a következő évtizedben népdalok és balladák jelentek meg magyar fordításban.¹³⁷ Abafinak ráadásul nem is ez volt az egyetlen balladahasonlítása: egy 1878-as cikkében is talált dán és svéd párhuzamot a HERO ÉS LEANDER mellé,¹³⁸ amiképpen egy 1885-ös tanulmányában a SZÉP ÖRZSÉBET két svéd és egy dán rokonát találta meg.¹³⁹

Tekintettel arra, milyen gyakori szereplője volt Runeberg a lapok hasábjainak, a legkevésbé sem meglepő, hogy haláláról is bőbeszédű megemlékezésben adtak hírt:

¹³⁵ FŐVÁROSI LAPOK, 1875-06-25, 143. szám, p. 648.

¹³⁶ Abafi Lajos: „DÖMÖTÖR JÁNOS URFI” CÍMŰ BALLADÁRÓL. In: FIGYELŐ 1., 1876., p. 29-37.

¹³⁷ A PRÓBA. SVÉD BALLADA. Ford. Győry Vilmos. In: BUDAPESTI SZEMLE, Budapest, 1886., 110. szám, p. 291-293.; DALEKARLIA. SVÉD NÉPDAL. Ford. Fludorovics Zsigmond. In: EGYETEMES FILOLÓGIAI KOZLÓNY, ELSŐ PÓTKÖTETEK, 1889., p. 360.; A MAGAS ÉSZAK. SVÉD NÉPDAL. Ford. Fludorovics Zsigmond. In: EGYETEMES FILOLÓGIAI KOZLÓNY, ELSŐ PÓTKÖTETEK, 1889., p. 432.; DAL GOTTLANDBÓL. SVÉD NÉPDAL. Ford. Fludorovics Zsigmond. In: EGYETEMES FILOLÓGIAI KOZLÓNY, ELSŐ PÓTKÖTETEK, 1889., p. 432.

¹³⁸ Abafi Lajos: HERO ÉS LEANDER. In: FIGYELŐ 3., 1878, p. 88.

¹³⁹ Abafi Lajos: SZÉP ÖRZSÉBET. In: FIGYELŐ 18., 1885, p. 31.

Runeberg. A skandináv költészet Runeberg Lajos finn költő halálával jelentékeny veszteséget szenvedett. Költeményei közül, melyekből Győry Vilmos sokat megismertetett olvasóinkkal is, a legnevezetesebb: »Färik Stals Sägner«, egy románc-cyklus, mely a harcot Finnországban s körülé, az oroszok és svédek közt festi. E kis könyv tömérdek kiadást ért, s úgy Finn- mint Svédországban valóságos katekizmussá vált. Az elhunyt költő temetése, mely valóságos nemzeti gyász jellegét ölté, Borgaaban ment végbe. Az ország minden részéből jelentek meg e gyászünnepélyre; a boltok, iskolák s üzletek be voltak zárva. A két svéd egyetem gyászünnepet rendezett, az országgyűlés pedig részvétiratot intézett az özvegyhez. A kopenhágai diákok is gyászbogót tűztek ki tanintézetükön.¹⁴⁰

A legkevésbé sem meglepő, hogy ezt követően újra megsokasodtak a Runeberg-költemények a lapban¹⁴¹ – valamint más kiadványokban is¹⁴² –, és még évekkel később is közölték műveit, természetesen Győry fordításában.¹⁴³ Szintén a FŐVÁROSI LAPOKban egy hosszabb lélegzetű méltatás is megjelent néhány hónappal később.¹⁴⁴ Mindezek mellett felolvasásokon is csodálhatták művészetét,¹⁴⁵ valamint természetesen a Kisfaludy-Társaság ülésein lélekből jelen volt ezt követően is a holt költő.¹⁴⁶

A bejáratott régi szerzők mellett ugyanakkor újak – vagy viszonylagosan újak – is feltűntek a láthatáron. A Kisfaludy-Társaság 1877. április 25-é, már említett ülésén¹⁴⁷ több svéd szerző költeménye is helyet kapott: Runeberg és Tegnér mellett Johan David Valerius (1776-1852) SZERETLEK TÉGED című költeményét is meghallgathatták az érdeklődők. A vers, amelyet Pálóczi Lipót fordításában olvasott fel Győry, nem jelentette Valerius számára egy magyarországi posztumusz karrier kezdetét: amennyire a források alapján látni lehet, többször nem is emlegették őt. Fekete Soma 1842-es, svéd irodalomról szóló összefoglalásában (azaz fordításában) ugyan Valerius is szerepel egy néhány soros méltatás erejéig, ennél többször azonban nem talált utat a magyar köztudatba.

Egy másik régi-új név a prózai művek sorát gyarapította. Ahogy láthatuk, Wetterbergh volt az első svéd, aki a Flygare-Carlén magyarországi feltű-

¹⁴⁰ FŐVÁROSI LAPOK, 1877-05-19, 114. szám, p. 558.

¹⁴¹ EGYETLEN PERC. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1877-05-20, 115. szám, p. 558.; ÉLET ÉS HALÁL. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1877-06-10, 131. szám, p. 638.; SERENAD. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1877-07-18, 162. szám, p. 782.; A TIZENHÉT ÉVES. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1877-10-21, 241. szám, p. 1152.

¹⁴² Például a HUNYADI-ALBUMBAN, VÖ. FŐVÁROSI LAPOK, 1878-03-23, 69. szám, p. 887., valamint a HAVI SZEMLEBEN, VÖ. FŐVÁROSI LAPOK, 1878-11-14, 262. szám, p. 1269.

¹⁴³ SZERENCSEJELEK; A HAJNALCSILLAG; A RÉM. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1880-08-01, 175. szám, p. 871.

¹⁴⁴ F. A.: RÚNEBERGRŐL. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1877-10-21, 241. szám, p. 1154-1155.

¹⁴⁵ FŐVÁROSI LAPOK, 1880-11-13, 261. szám, p. 1293.

¹⁴⁶ VÖ. FŐVÁROSI LAPOK, 1878-09-22, 218. szám, p. 1057. ill. VASÁRNAPI UJSÁG, 1878-09-29, 39. szám, p. 624.

¹⁴⁷ Ld. 134-es lábjegyzetet.

nését követő, hosszabb, szabadságharccal terhelt kényszerszünet után megjelenhetett a könyvpiacra magyar nyelven KÉT GYÜRŰ című regényével, 1852-ben; további műveire azonban két évtizedet kellett várni. 1873-ban A NÉGY LEVELŰ LÓHER folytatásokban már napvilágot látott az Athenaeum hasábjain, „Cs. Z. A.” fordításában, négy évvel később azonban szükségesnek érezték egy új fordítás elkészítését, vagy egyszerűen feledésbe merült, hogy ezt a művet egyszer már lefordították: A NÉGYLEVELŰ LÓHERE 1877. július 10-én kezdett folytatásokban megjelenni a Fővárosi Lapokban, három hét múlva pedig, augusztus 2-án a 21. résszel be is fejeződött közlése. A fordító nevét nem tüntették fel.

A mai, médiával és kommunikációval sűrűn átszőtt világban minden valamirevaló sikerregénynek hamar elkészítik a filmfeldolgozását is. Az, ami egy műfajban elnyerte a közönség tetszését, potenciális kasszasiker egy másik műfajban is; sőt, manapság a közönség tekinti saját maga ellen való merényletnek, ha kedvenc regényének képernyőre vagy mozivásznonra való adaptálását egyetlen filmvállalat sem vállalja magára. Maga az igény, hogy kedves alkotásukat a lehető legtöbb formátumban átélhessék, a XIX. századi emberben is megvolt. Tegnér FRITHIOF-ja már önmagában is feldolgozás volt; ám amikor a német Heinrich Hofmann 1874-ben az eredeti óizlandi sagát alapul véve szimfóniát írt belőle, a magyar közönség a műben elsősorban Tegnér költeményének megzenésítését látta:

A Frithiof sinfonia.

(Szerző Hofmann Henrik.)

Tegnér Ezsaiás, a lángeszű svéd költő bűvös világába maga a költő sem vezet biztosabban, mint Hofmann H, a zeneművészet e fölönt apostola. Az északi költészet mesés világa nem az öröm jeleneteit festi, hanem a hold fényétől sápadt felhőket, a ködös halmokon remegve száguldó dámvadat, a sziklacsúcsra ülő vészmadár jó kiáltásait, a szél süvöltésében az elhunyt elődök lelkeinek siró hangjait. Ilyen az északi költészet, ilyen Tegnér »Frithiof«-ja is. Olyan megrendítően festi e szerelmi történetet: a bátor Frithiof s a bájos Ingeborg sok szenvedése oly megragadó s oly jól esik, midőn a költő e végtelen sivárság közepette, végre mégis célhoz érni engedi e két eszményi lényt; de midőn Ingeborg menyasszonyöltözetben megjelen, – megszűnik a dal: észak költőjének nincs a boldogság festésére hangja. De hová ragadott el tárgyam; kezdjük elöl!¹⁴⁸

Tegnér jelenlétét erősítette az a tény is, hogy a cikk éppen a nagy költő születésnapján, november 13-án jelent meg a lapban. Bár az átlagember ennek az egybeesésnek valószínűleg nem volt tudatában, a szimfóniáról szóló kritikát mindenképpen áthatotta Esaiás Tegnér szelleme. Az pedig, hogy a magyar művelt olvasók viszont tisztában voltak a költő születésének pontos dátumával, néhány évvel később be is bizonyosodott.

¹⁴⁸ Harrach József: A FRITHIOF SINFONIA. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1877-11-13, 259. szám, p. 1240-1241.

Bár Harrach József cikke nem utalt arra, hogy milyen előadáson látta-hallotta az említett szimfóniát, néhány nappal később kiderült, hogy a bemutató valójában kedvcsináló volt egy másnapi hangversenyhez, melyen Mozart, Berlioz és mások művein kívül Hofmann FRITHIOF-ját is eljátszották:

Most még a hangverseny utósó s legnagyobb számáról kell szólnunk, Hoffmann Henrik (e berlini fiatal zeneköltő) »Frithjof simfonia«-járól, melyet egy zeneíró munkatársunk, ki most a zenekarban is játszott, részletesen ismertetett lapunk keddi számában. Hogy e zenemű értékét teljesen méltányolhassuk: ahhoz a Tegnér »Frithjof«-jának ismerete kell. Hogy gondolatainak eredetisége előtt is meghajoljunk: ahhoz meg az kel-lene, hogy Wagner Rikárdot ne ismerjük. Mert Hofmann oly buzgó apos-tol, ki örömet ismétli a mester egy-egy zeneigéjét. Kétségkívül nem szükségből, mert magának is van erős képzelete, hangszínező eredeti-sége, erélyes, nagyot merő szelleme s a hangszerelésben már is hatalmas készsége; hanem hódolatból, mely mellett azonban már is kiérezhető az erő sajátossága is. Az északi költészet borongó, gyakran zord szelleme erősen van színezve az egész hosszú művön át. A gondolat, melyet olykor az elégen túl ismétél, mindig csinosan emelkedik ki nála.¹⁴⁹

A szimfónia tehát a hangverseny utolsó száma volt, jelezvén ezzel is annak ki-vételes jelentőségét. És akármelyik mű lebegett is Heinrich Hofmann szeme előtt, amikor megalkotta darabját, a magyar közönség szemében csakis Tegnér FRITHIOF-ja lehetett az előkép.

1878-ban éppen egy évtizede volt annak, hogy Győry Vilmos megnyerte a Kisfaludy-Társaság fordítói pályázatát, és – visszatekintve erre a tíz esztendőre – látható, hogy Győry gyakorlatilag egymaga emelte a magas színvonalú irodalmak közé a svédet. Ezt a magasságot húzta alá Latkóczy Mihály rövid írása az EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNYben, amelyben egy svéd és egy antik író egy-egy művének párhuzamára világított rá, forrásul éppen Győry tíz évvel korábbi székfoglalóját használva:

Tibullus a magas éjszakon. A Kisfaludy-Társaság évlapjaiban (Uj foly. IV., p. 583.) megjelent Győry Vilmos székfoglalója, melynek czime »Három (svéd) költő.« Ezeknek egyikétől, Franzéntől, gyönyörű költeményt közöl Győry remek fordításban, »Falusi élet« címmel. Ezen költemény Tibullus legelső elégiájának utánzása. Az egész eszmemenet egybevágásának megfigye-lését az olvasóra bízván, a következőket emeljük ki.¹⁵⁰

Maga Győry nem emlegette Tibullust székfoglalójában; a hasonlat tehát teljes egészében Latkóczyé. Az igazán érdekes azonban mégiscsak az, hogy miért

¹⁴⁹ FŐVÁROSI LAPOK, 1877-II-16, 262. szám, p. 1256.

¹⁵⁰ Latkóczy Mihály: TIBULLUS A MAGAS ÉJSZAKON. IN: EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, 1878., II. évf., p. 195-196.

kellett egy évtized ahhoz, hogy feltűnjön valakinek a hasonlóság. Egy lehetséges magyarázat a korhangulat: a svéd irodalom Győry működésének tíz éve alatt olyan magas státuszba emelkedett, amelyben már az antik költőkkel való összehasonlítás sem tűnt elképzelhetetlennek. Három évvel korábban Runeberg került hasonlóan illusztris társaságba,¹⁵¹ de a nagy székfoglaló még tíz évvel elhangzása után is képes volt inspirálni. A legkevésbé sem meglepő, hogy mindkét, magas rangra emelt svéd szerzőt Győry fordította és népszerűsítette a Társaság ülésein: sem fordítói, sem kultúráközvetítői érdemeit nem lehet túlbecsülni. Akkor, amikor Győry befutott a FRITHIOF fordításával és az olvasóközönségben felébredt az érdeklődés a svéd költészet iránt, még azért hasonlították a svéd irodalom egyes szereplőit ismert német illetve francia írókhoz, hogy a magyar közönség képes legyen ilyen ismeretlen neveket elhelyezni; de 1878-ban sem Runeberg, sem Franzén nem volt már ismeretlen név: az ő összevetésük a világirodalom nagyjaival a kanonizálódás biztos jelének tekinthető.

Időközben Tegnér AXELJE is kapott egy új esélyt. Győry már 1869-ben felolvasta fordítását a Kisfaludy-Társaság ülésén, a reakciókból pedig kiviláglott, hogy a svéd kritikusokhoz hasonlóan a magyarok is úgy vélték, hogy a műremek FRITHIOF mellett az AXEL láthatatlanságba süllyed,¹⁵² ám tíz esztendővel később „A kereskedő ifjak társulata helyiségében hétfőn este Győry Vilmos nagy tetszés mellett mutatta be Tegnér »Axel« című költői beszélyét saját kitűnő fordításában.”¹⁵³ Több szó nem esik erről a felolvasásról, ám az említés és a felolvasás ténye mind Tegnér, mind Győry kanonikus státuszát emelte, valamint tovább erősítette a svéd irodalom elismertségét is Magyarországon.

Ugyanezen év tavaszán a NATTVARDSBARNEN című vers jelent meg Tegnértől a HAVI SZEMLE-ben, Győry fordításában. A FŐVÁROSI LAPOK nem elégedett meg azzal, hogy a mű megjelenésének tényét bejelentse, hanem szükségesnek érezte azt is, hogy értékelést adjon a műről és ezzel együtt Tegnér munkásságáról:

A „Havi Szemle” májusi füzetét Tegnér egyik legszebb idyllje: a »Nattvardsbarnen« (az úrvacsorai növendékek) nyitja meg Győry Vilmos fordításában. Tegnér e művét annyiival érdekesebb volt átültetni irodalmunkba, mert költője ebben több svéd íróval, például Runeberggel ellentétben, kik az idyllt igazi alakjából kivetkőztetve, sok cselekvény belevegítése által egész költői elbeszéléssé teszik, – sokkal tisztábban megtartja e műfaj jellegét, mellőzve a bonyolítást, s csak mély vallásos ihlettséggel rajzolt képben adja a protestáns egyháznak konfirmáció név alatt ismert szertartását.¹⁵⁴

Akárcsak az AXEL esetében, az ÚRVACSORAI NÖVENDÉKEK is évekkel korábbi gyümölcse volt Győry méhszorgalmának.¹⁵⁵ És akárcsak az AXEL esetében, az évekkel

¹⁵¹ Ld. a 133-as lábjegyzetet ill. a hozzá tartozó idézetet.

¹⁵² Ld. a 97-es és 98-as lábjegyzeteket ill. a hozzájuk tartozó idézeteket.

¹⁵³ FŐVÁROSI LAPOK, 1879-02-26, 47. szám, p. 226.

¹⁵⁴ FŐVÁROSI LAPOK, 1879-05-08, 106. szám, p. 519.

¹⁵⁵ Ld. a 118-as lábjegyzetet és a hozzá tartozó idézetet.

később elővett ÚRVACSORAI NÖVENDEKEK is inkább csak meghatott elismerést vált ki a magyar kritikusból, semmint dorgálást azért, mert ez a mű nem a nagy FRITHIOF: úgy tűnik, Tegnér mostanra már kilépett saját árnyékából, melyet a ragyogó eposz vetett, és Esaias Tegnér püspök immáron nem csupán a FRITHIOF költője, hanem olyan lángelme, akinek a nevéhez számtalan remekmű fűződik.

Axel Gustaf Virgin azon szerzők közé tartozik, akik magyarországi ismertségüket kizárólag annak köszönhetik, hogy érdeklődést mutattak Magyarország ügyei iránt, és ezt az érdeklődést egy költeményben is kifejezték. Győry Vilmos ezúttal is kultúráközvetítői szerepet töltött be a két ország között; ő volt az uyanis, aki

egy svéd költő: dr. Virgin Axel Gusztáv »Szényi« című, a magyar szabadságharcból merített, új verses regényének egy díszpéldányát mutatá be, melyet a Christianiában lakó költő a társaság könyvtára számára küldött. Gyulai Pál fölkérte Győryt, hogy e svéd művet valamelyik ülésen ismertetni szíveskedjék.¹⁵⁶

Az ismertetésre csaknem egy teljes esztendőtt kellett várni. A terjedelmes – csaknem tíz oldalt kitevő – ismertetés első szakasza magáról Virginról, illetve a svéd-magyar kapcsolatokról szól:

Az előttünk fekvő műnek szerzőjében, Virgin Axel Gusztáv úrban, a magyar nemzet oly lelkes jó barátját van alkalmunk felismerni, a milyent a művelt külföldön mennél többet óhajtának épen ott oly sokszor félreismert hazánknak.

Azonban az a meleg rokon-érzés, mely Virgin úr művében irántunk nyilatkozik, igen örömdetes bár, de nem szerfölött meglepő; nem meglepő annyiban, a mennyiben minden érintkezés Észak-Európa e művelt népének irodalmi férfaiával, újabban meg újabban arról győzhetett meg bennünket, hogy a svédek kiválólag és a legjobb indulattal érdeklődnek irántunk s irodalmunk iránt. E nemes érdeklődést kiváltképen szabadságharcunk kelté föl bennök, s Palóczy Lipót irótársunk csak nem régiben is három olyan ihlett svéd költeményt mutatott be jeles fordításában, melyek mind amaz időkből valók, s minden sorukban a legmelegebb rokonérzés nyilatkozik.¹⁵⁷

Az a közösség, amelyet – legalábbis az eddigi újságcikkek alapján – a magyarok látszottak érezni a svédekkel szemben, a jelek szerint kölcsönös. Az ismertetés része volt Virgin egyik önálló költeménye is, A CSILLAGOK A PATAKBAN; ez a FŐVÁROSI

¹⁵⁶ FŐVÁROSI LAPOK, 1879-10-30, 250. szám, p. 1202.

¹⁵⁷ A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÉVLAPJAI, Új Folyam 16. (1880-1881). IRODALMI MUNKÁLATOK: GYÖRY VILMOS: VIRGIN SZÉNYIJÉNEK ISMERTETÉSE, p. 183-184., illetve FŐVÁROSI LAPOK, 1880-07-04, 151. szám, p. 758.

LAPOKBAN a SZÉNYI bemutatásától függetlenül, a címlapon kapott helyet, ilyen módon is tisztelegve a magyarok iránt oly meleg érzéseket tápláló költő előtt.¹⁵⁸

A svéd szerzőket mindezidáig többé-kevésbé önállóan, skandináv társaiktól függetlenül mutatták be és ítélték meg a magyar lapok; mostanra azonban, ahogy a modern áttörés eszméi és írói egyre ismertebbekké válnak Skandinávián kívül is, egyre világosabbá válik, hogy új fejezet van készülóban a svéd irodalom magyarországi fogadtatásának történetében is. 1879. decemberében a norvég Bjørnsonról szóló bemutatását kezdi ezekkel a szavakkal az újságíró:

Bjørnson. A skandináv népek írói nem ismeretlenek a magyar közönség előtt. Tegnér »Frithióf-mondá«-ját nálunk is nagyra becsülik; Andersen meséiben sokan gyönyörködnek s Flygare Carlen Emilia regényei közül is több le van fordítva. Runeberget is megkedveltetik a Győry Vilmos fordításai. Bjørnson pedig néhány beszélye és a nemzeti színházban »Csőd«-jének gyakori előadása által vált ismeretessé. Most, hogy legújabb drámája is: a »Leonarda« a játékrend darabja lett: nem érdektelen tán személyéről is beszélni, annyiival inkább, mert személyes látogatása is kilátásban áll.¹⁵⁹

Mire tehát a skandináviai modern áttörés első hullámai megérkeznek Magyarországra, a skandináv irodalom ismertségének tekintetében a magyar közönség semmiféle áttörésre nem szorul: Andersen, Tegnér, Runeberg és Flygare-Carlén is jó ismerősei a magyar olvasóknak. Ebből a felsorolásból természetesen nem maradhatott ki a „méhszorgalmú” kultúraközvetítő, Győry sem: az írás szerzője maga is tökéletesen tisztában van azzal, hogy éppen neki oroszlánrésze volt abban, hogy a skandináv – és azon belül a svéd – irodalom oly ismert és kedvelt lett a magyar olvasók körében.

Ezekben az években a svéd irodalom inkább a lapok hasábjain, költemények és rövid bemutatások formájában jutott el az olvasóközönséghez, semmint könyvformátumban megjelent nagyepikai művek alakjában; Az ÖREG UR VÉDENCZEI című Flygare-Carlén-regény 1876-os megjelenése után egy évtizedet kellett várni, hogy újabb svéd regény jelenjen meg magyar fordításban a könyvpiacra. A hiátus egyik oka természetesen a folyóiratokban rejlő lehetőségek egyre nagyobb kihasználása volt; azt nem lehetett várni, hogy rögtön egy olyan népszerű szerzőre találjanak, mint Flygare-Carlén vagy Schwartz, viszont a lapok hasábjain ki lehetett próbálni néhány ígéretesnek tűnő író. A kipróbált szerzők egyike August Blanche volt, aki A VÖRÖS HÁZ LAKÓJA című művével került be a FŐVÁROSI LAPOKBA.¹⁶⁰ Blanche persze nem lehetett teljesen ismeretlen a

¹⁵⁸ FŐVÁROSI LAPOK, 1880-07-04, 151. szám, p. 757.

¹⁵⁹ FŐVÁROSI LAPOK, 1879-12-14, 287. szám, p. 1384.

¹⁶⁰ FŐVÁROSI LAPOK, 1880-10-22 és 1880-10-27 között, 243-247. szám

magyar olvasóközönségnek, 1856-ban ugyanis a német fordítás alapján folyóiratban megjelentek részletek A DANDERYDI KÁNTOR ÉLMÉNYEIBŐL; persze kétséges, hogy erre az olvasóközönség mennyire emlékezett két és fél évtized távlatából. 1882-ben azután újabb Blanche-novella jelent meg, ezúttal A DANDERYDI PITYPANG.¹⁶¹ Egy másik ilyen szerző volt E. (feltehetőleg Edvard) Bäckström, akitől A VERSENYTÁRSÁK című novellát fordította le egy ismeretlen fordító.¹⁶² Hogy miért éppen az ő művét találták megjelenésre méltónak, nem derült ki; az ő esetében azonban a novella megjelenése nem jelentette újabb művek magyarországi publikálását: E. Bäckström 1881. decemberét követően visszaszüllödött az ismeretlenségbe.

Győry Vilmos a FRITHIOF-fal aratott sikerét követő bő évtized alatt számos svéd költő versét ültette át magyarra. Mindez a sok költemény 1882-re érett antológiává, melynek megjelenéséről a következőképpen szóltak:

A Kisfaludy-társaság kiadványaiból két újabb kötet került ki sajtó alól, mint a társulat könyvkiadó vállalata aláíróinak illetménye. Egyik a Bánóczi József »Kisfaludy Károly és munkái« című művének első kötete, mely négyszáz lapra terjed. Fő érdeme, hogy a Kisfaludy Károlyra vonatkozó adatok teljesebben vannak benne összegyűjtve, mint akár a Toldy művében is. A másik kötet »Svéd költőkből« címmel becses anthológiát nyújt az észak e nagy műveltségű nemzetének költészetéből, Győry Vilmos fordításában. Győry Vilmos a legjelesebb svéd költők műveiből válogatott s Franzén, Tegnér, Runeberg, Böttiger, Topelius Károly és Oszkár király, Öman sat. költeményeiből közöl dalokat és elbeszélő költeményeket, művészi fordításban. A kötet becsét nagyon emeli, hogy jeles műfordítónk mindama svéd költőknek, kiknek műveit bemutatja, egyúttal életrajzát is közli s költői egyéniségükkel, munkáikkal megismertet.¹⁶³

Valamivel kritikusabb hangot ütött meg a VASÁRNAPI ÚJSÁG recenzense, mondván:

Győry Vilmos „Svéd költőkből” című anthológiája sem egészen ment a túlságos terjedelem hibájától [akárcsak az előtte ismertetett KISFALUDY Bánóczitól]; legalább arra az egy költőre nézve, kit derék műfordítónk kiváló előszeretettel látszik kedvelni, mivel a 390 lapra terjedő kötetből 210 lapot szentel neki, tehát az egész kötetnek felénél jóval többet; adván tőle nyolcz költői beszélyt s harczmincznyolcz kisebb költeményt, ezek közt húszat az idyll és epigramm czimű csoportból; köztök bizony csekély értékűt is nem egyet. Pl. mindjárt elől, az »Első csók« értéktelen s a »Lányka évszakai« merőben hamis. Az idyll- és epigramm-csoportból, hogy többet ne említsünk, a II., III., VI., X. stb. bizvást elmaradhattak volna. Kérdés: »Nadesda« is, a költői beszélyek leghosszabbika s bi-

¹⁶¹ FŐVÁROSI LAPOK, 1882-05-20 és 1882-05-21, 115-116. szám

¹⁶² FŐVÁROSI LAPOK, 1881-12-15 és 1881-12-20 között, 285-289. szám

¹⁶³ FŐVÁROSI LAPOK, 1882-04-18, 88. szám, p. 559.

SVÉD KÖLTŐKBŐL.

A SVÉD KÖLTŐKBŐL című antológia címlapja

FORDÍTOTTA

GYÖRY VILMOS.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1882.

A SVÉD KÖLTŐKBŐL című antológia címlapja

zony leghosszadalmasbika, megérdemelte e a ráfordított nagy munkát? Runeberghez képest Franzén és Tegnér (mindkettő jelesb költő nála) meglehetősen mostoha bánásban részesültek; kivált Tegnér, kinek s Fritjofjának köszöni a derék fordító első igazi nagy sikerét mint műfordító; s kinek Resignatiója és Axelje e kötetének is kétségkívül legszebb darabjai. Beskov és Virgin csak egy-egy, Böttiger és II. Oszkár két-két darabban vannak képviselve csak.¹⁶⁴

A recenzius ezt követően már jóval engedékenyebb hangon megjegyzi, hogy a fordítótól nem lehet elvitatni a választás jogát; végül pedig összefoglalásképpen meleg szavakkal ajánlja megvételre a kötetet:

Gyűjteménye így a mint van, igen becses; s becsét emelik a minden egyes költő bemutatására szolgáló csinos és elég részletes életrajzok, melyekkel a fordításokat bevezeti; kétszeresen szükségesek nálunk, hol a svéd irodalom majdnem egészen ismeretlen; a mit tudunk róla, mind Győrynek köszönjük s nem kis érdeme, hogy ily távoli s csak kevesünknek hozzáfárlható – ha nem is elsőrendű, mindenesetre sok becseset is tartalmazó – irodalom kulcsait ő adta kezünkbe.¹⁶⁵

A recenzió szerint tehát Győry volt az, aki a svéd irodalomhoz vezette el a magyar olvasót. Érdekes ugyanakkor, hogy miért nevezte a bemutatás szerzője a svéd irodalmat még mindig „majdnem egészen ismeretlennek”: annak ellenére, hogy periférikus irodalomról van szó, meglepően sok prózai és lírai mű jelent már meg addigra, nem is beszélve a Svédországról szóló bemutató cikkek tucatjáról. Elképzeltető, hogy a recenzius inkább a svéd nyelv ismeretlenségére utalt: ebben az időben Győryn kívül valóban hiány volt svéd nyelvtudással rendelkező fordítóból.

1882. novemberében nagy eseményre készülhettek az irodalomkedvelők: a FRITHIOF lángeszű költője születésének századik évfordulóját ünnepelték. Már a nagy nap előestéjén, november 12-én megjelent egy verse, A TÁVOLLEVŐHÖZ, a FŐVÁROSI LAPOK aznapi számának legelső oldalán – valószínűleg szükségtelen mondani, hogy a fordítást Győry jegyezte –, s a költemény utolsó versszaka rendkívül időszerű módon ekképp hangzott:

Ma születés-napod. Oh jer szívemre, jer!
Oh üdvösség-levé! Ma ép húsz éve kelt ez!
Ma még elzárt irás; de egy év múljon el:
S arámból hitvesem, – szívemnek üdve telt lesz!¹⁶⁶

¹⁶⁴ VASÁRNAPI UJSÁG, 1882-04-30, 18. szám, p. 283.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ FŐVÁROSI LAPOK, 1882-11-12, 260. szám, p. 1617.

A hön szeretett Tegnér születésének centenáriuma tehát méltó ünnepléssel kezdődött: a költőt saját művével köszöntötte fel magyar fordítója. Ugyanezen lapszámban volt továbbá olvasható egy csaknem háromnegyed újságoldalt kitevő, méltató megemlékezés, szintén Győry tollából.¹⁶⁷ Néhány nappal később a születésnap bécsi megünnepléséről számolt be ugyanezen lap, megjegyezve:

Egyik kirakatban, s ez nem csekély vívmány, Tegnér képmásai mellett még a mű magyar kiadását is láthatni, melyet tudvalevőleg Győry Vilmos jeles fordításában adott ki a Kisfaludy-társaság.¹⁶⁸

Győry kultúraközvetítői jelentőségére talán ennél több bizonyíték nem is kell: az, hogy magyar nyelvű fordítását Bécsben, a nagy költő képmása mellett látta viszont a lap tudósítója, arra utal, hogy a fordítás szinte egyenrangúvá vált az eredeti költeménnyel, s a magyar nyelvű FRITHIOF is egyfajta kultikus rangra emelkedett.

A VASÁRNAPI ÚJSÁG is megemlékezett Tegnér születésének évfordulójáról: egyrészt a költő RESIGNATIO című versének közlésével Győry fordításában,¹⁶⁹ másrészt pedig azzal, hogy csaknem egy teljes oldalt szentelt Tegnér élettörténetének, irodalomtörténeti nagyságának és tőle magyarul megjelent művek felsorolásának.¹⁷⁰ A megemlékezés egyébként a SVÉD KÖLTŐK című antológiában található, Győry tollából származó rövid életrajz részleges átvétele; tartalmilag ráadásul egyfajta lírai, romantizáló kódön keresztül mutatta be a költőóriást. Példaként álljon itt a fiatal Tegnér szellem- és jellemformáló éveiről szóló leírás:

Myhrman háza, Svéczia egyik legregényesebb pontján, két oly tulajdonnal ékeskedett, melyek a leendő nagy költő fejlődésére a legnagyobb befolyással voltak: egyik egy elég gazdag könyvtár, másik egy igen szép leányka. Tegnér, maga is alig lépve át még a gyermek és ifjúkor határát, lángoló szíve teljes melegével szerette meg mindkettőt. A könyvtárban kivált Homér – a költők atyja – voná magára figyelmét, melyet hiányos nyelvismeretei daczára egy év alatt háromszor olvasott át s megtanult rajta görögül. A leány pedig szende, ábrándos, érzelmes teremtes, együtt növekedve a fiatal költővel, szíveik oly teljesen s az egész életre válhatatlanul egybeforrottak, hogy Myhrman Anna később Tegnér neje lőn.¹⁷¹

Nem lehetett azonban teljes e jeles ünnep anélkül, hogy a svédországi megemlékezésekről ne ejtettek volna szót. Ahogy a FŐVÁROSI LAPOK egyik, november végi számából kitűnt, a lap „egy barátja svéd lapokból érdekes adatokat állított

¹⁶⁷ Ibid., p. 1618–1619.

¹⁶⁸ S–d. J.: BECSI LEVÉL. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1882–II–18, 265. szám, p. 1651.

¹⁶⁹ VASÁRNAPI ÚJSÁG, 1882–II–12, 46. szám, p. 726.

¹⁷⁰ Ibid., p. 733.

¹⁷¹ Ibid.

össze az ünnepélyekről.”¹⁷² Az ünnepi műsor részletes bemutatása nem csupán kötelező gyakorlat, amelyet az újságírónak feltétlenül le kell tudnia ahhoz, hogy beszámoljon Tegnér svédországi megünnepléséről, hanem ráadásul inspirációként is szolgálhat a magyar olvasónak:

Mily célszerű ünneplés! Hasonló alkalmakkor mily szép csoportozatokat lehetne nálunk is összeállítani Vörösmarty és Arany műveiből!¹⁷³

A svéd–magyar kulturális kapcsolatok pedig a hír befejező részének tanúsága szerint éltek és virultak:

Megemlítjük egyszersmind, hogy a külföld Tegnér-ünnepléséről szólván, a svéd lapok, például a »Nya dagligt Allehanda«, első helyen: »Kisfaludy, Petőfi és Arany hazájának« megemlékezéséről, a magyar lapoknak közleményeiről szól meleg elismeréssel. Viszonozzuk e figyelmet mi is annak fölemlítésével, hogy egy tartalmas svéd képes folyóirat, a »Svenska Familj Journallen« október havi számában a Petőfi szobra leleplezése alkalmából Petőfi sikerült arcképét közli, s mellette a nagy lyrikusnak, »A tizenkilencedik század költői« című költeményét, kitűnő fordításban, Schöldstörn [sic] Birger jeles tollából.¹⁷⁴

¹⁷² FŐVÁROSI LAPOK, 1882–II-29, 274. szám, p. 1712.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

7. A skandináv áttörés (1884-1900)

A XIX. század második felére a telegráfhálózat egyre jobban kiépült, ami az olvasók kultúrafogyasztását és olvasási szokásait is megváltoztatta. A hírek sokkal nagyobb számban és sokkal gyorsabban tudtak megtenni jóval hosszabb utat, az olvasóknak pedig ennek következtében arra is egyre nagyobb igényük támadt, hogy híreket halljanak kedves íróikról.

Az a korszak, amely a svéd irodalomban az 1870-es évek végén vette kezdetét, a 80-as évek első néhány évében különösebb visszhang nélkül maradt Magyarországon. Az 1884-es esztendő az, amely változást hozott ebben a tekintetben: ugyan Győry továbbra is előadásokat és felolvasásokat tartott kedves Tegnérjéből, melyet ráadásul „vidám vacsora és kedélyes táncmulatság” követett,¹⁷⁵ ahogy tavaszodni kezdett, August Strindberg nevét is egyre inkább elkezdte felkapni a magyar sajtó. Az első említést saját személyének köszönhetette, a BUDAPESTI HÍRLAP tanúsága szerint ugyanis ő maga is várható volt az említéshez képest öt nappal később, a húsz nyelvű felolvasások estéjére, melyen hazája irodalmáról kellett beszélnie saját nyelvén.¹⁷⁶ Magáról az estéről azonban nem közölt hírt a lap.

Két hónappal később Strindberg már egy irodalmi műve révén került a hírek közé:

Svédországban nagy feltűnést és valóságos izgalmat okoz egy kötet, melyet Strindberg Ágost svéd költő adott ki »Dikter på [sic] vers och prosa« címmel. A föltűnést a költeményekben nyilatkozó rendkívüli tehetség okozza, az izgalmat és szörnyűködést pedig a költő leplezetlen nihilista-terrorista iránya. Mindent dicsőít, a mi a jelen társadalom fölforgatására céloz s még a dinamitra is irt dicsőítő verset.¹⁷⁷

A FŐVÁROSI LAPOK nem csatlakozott a szörnyűködéshez: nem közölte egyetlen költeményét sem, amely megerősíthette vagy cáfolhatta volna Strindberg tehetségét, vagy leplezetlen nihilista-terrorista beállítottságát, csupán közzétette a hírt. Az olvasóban ezzel azt az érzést keltette, hogy a Strindberg nevű író, legyen bár akármilyen tehetségű, érdekes egyéniségnek ígérkezik. Márpedig az érdekes és színes egyéniség nem csupán a XXI. század kultúrafogyasztója számára jó ajánlólevél: az újságolvasók a XIX. században is éppoly örömmel olvasták a színes híreket.

Strindberg nem is okozott csalódást – novemberben ismét cikkezhett róla a lap:

¹⁷⁵ BUDAPESTI HÍRLAP, 1884-02-10, 40. szám, p. 5.

¹⁷⁶ BUDAPESTI HÍRLAP, 1884-03-21, 80. szám, p. 2.

¹⁷⁷ FŐVÁROSI LAPOK, 1884-05-25, 123. szám, p. 810.

Vádolt író. A svéd fővárosban sőt az egész országban legnépszerűbb ember most Strindberg Ágost író, ki társadalmi regényeivel nagy feltűnést keltett. Legújabb regényében, a »Giftar« [sic] címűben, melyben a házasság életét veszi boncoló kése alá, nagyon élesen nyilatkozott az úrvacsora szertartásáról. E miatt a rendőrség megtiltotta a könyv árulását, de azért a közönség elkapkodta az utolsó példányig. Magát az író a vallás kigúnyolása miatt vád alá helyezték. Strindberg akkor Párisban tartózkodott s a mint hírére vette az ellene emelt vádnak, sietett Stockholmba, ahol lelkesedéssel fogadták. Másnap egy színművét adták elő, melyben csípős megjegyzések vannak egyes intézmények ellen. A színház szorongásig megtelt díszes közönséggel, mely a költőt zajos ovációkban részesítette. A vádlottak padján Strindberg felolvasta az általa szerkesztett védbeszédet, melyben visszautasítja az istenkáromlás és a vallás kigúnyolásának vádját s azt bizonyítgatta, hogy csak eltérő nézetekeket nyilvánított néhány theologiai kérdéssről, de általános keresztyén elveket nem sértett. A közvádoló hat heti halasztást kért, mert a közvélemény a vádlott részén volt, de az utóbbinak felszólalására a törvényszék csak egy hetet engedett.¹⁷⁸

Akármilyen felháborodást keltett is Strindberg a műveivel, a bőbeszédű hír nem mulasztja el közölni azt sem, hogy a nép a vádlott író oldalára állt a kérdésben. A lap olvasói még továbbra sem olvashattak semmit magyar nyelven a feltűnést keltő íróról, a kedvező svéd fogadtatás ugyanakkor mindenképpen jó irányba befolyásolhatta a magyar közönség ítéletét is. Az pedig, hogy bő két héttel később a lap egy rövid hírben a vádlott Strindberg felmentéséről tájékoztathatta olvasóit, tovább erősíthette a közönség hitét az író ártatlanságában.¹⁷⁹

A hírek gyors áramlásának lehetősége nem csupán a fiatal és feltörekvő írókat segítette karrierjük elindulásában, de hasznosnak bizonyult a régi, bevált írók iránti érdeklődés fenntartásában is. Emilie Flygare-Carlén négy évtizede volt már jelen a magyar könyvpiacon, 1884 nyarán pedig arról adott hírt a FŐVÁROSI LAPOK, hogy „az ismert svéd író, nem rég ülte meg Stockholmban hetvennyolczadik születése napját; az agg író még mindig teljes szellemi és testi erőnek örvend.”¹⁸⁰ Talán nem tűnik kifejezetten informatívnak ez a híradás – nem sokban különbözik ugyanakkor azoktól a hírektől, amelyekkel a XXI. századi embert látja el a sajtó.

Tekintetbe véve, hogy milyen szolgálatokat tett a svéd irodalomnak, igazán nem túlzás azt állítani, hogy amikor Győry Vilmos 1885. áprilisában, 47 esztendő

¹⁷⁸ FŐVÁROSI LAPOK, 1884-11-05, 260. szám, p. 1681-1682.

¹⁷⁹ FŐVÁROSI LAPOK, 1884-11-21, 274. szám, p. 1770.

¹⁸⁰ FŐVÁROSI LAPOK, 1884-08-24, 198. szám, p. 1289.

korában meghalt, komoly veszteség érte nem csupán a magyar olvasóközönséget, de a svéd irodalmat is. Halálának hírére minden valamirevaló lapban jelent meg róla megemlékezés, melyek nem mulasztották el kiemelni, milyen fontos, központi szerepe volt a svéd irodalom magyarországi megismertetésében.¹⁸¹

Ezzel a ténnyel egyébként maguk a svédek is tisztában voltak. 1885. decemberében a FŐVÁROSI LAPOK Radnai Rezső EGY SVÉD KÖLTŐ GYÖRY VILMOSRÓL című írását közölte, amely nem csupán a címben említett megemlékezésről számolt be, de a svéd-magyar kulturális kapcsolatok természetéről is elárult egyet-mást:

Alig van Európában nemzet, melynek rokonszenve hozzánk, magyarokhoz, őszintébb volna, mint a svédeké. Nem kutatom e körülmény távolabb fekvő benső okait, melyek talán e két nemzet történeti múltjában, politikai törekvéseiben, a vallási és társadalmi küzdelmek azonos céljaiban vagy a néppsychologia rokon vonásaiban rejlenek; csak a ténnyt említem, melyet leginkább irodalmi adatok bizonyítanak.

Igy például már Runeberg János a híres költő műfordításai között találunk igen sikerült átültetéseket Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Sándor műveiből; majd a szabadságharc idejében általános érdeklődéssel követik küzdelmünket s a költők igaz lelkesedéssel örökítik meg forradalmunk egyes mozzanatait.

[...]

S ha már most a svéd nemzetnek irántunk oly gyakran és sokféle módon nyilvánított rokonszenvével szemben azt kérdezzük magunktól, mit tetünk mi viszonzásul, a felelet nem lesz kielégítő.

Politikai és tudományos tekintetben alig törődünk e néppel, nyelvét nem tanuljuk, irodalma felé sem fordul kellőleg a közérdeklődés és költészetünk egész történetében egyetlenegy írónk van, ki irodalmunkat a svéd remekeknek eredetiből eszközölt műfordításaival gazdagította.

Győry Vilmos volt ez az író; ő végezte az áttörés munkáját, de egyszersmind oly eredményeket ért el, mintha nemzedékek előmunkálatait meszeri sikerrel tetőzte volna be.

Egy irodalom fejlettségi fokát nemcsak a saját nemzeti nyelven alkotott munkák műértéke szabja meg, hanem a gazdagságnak ama tág köre is, melyet világirodalmi művek átültetésében fölmutatni képes.

És e téren Győry Vilmos magának elévülhetetlen érdemeket szerzett, mert mind a spanyol és portugál, mind pedig főleg a svéd irodalomból nagyban gazdagította a mienket.

[...]

Emelte mind e művekkel irodalmunk színvonalát, forrást nyújtott a költőknek új irányok választására és újabb elemek merítésére, szélesbíté az irodalomtörténész látkörét, művelte az aesthetikus izlését, becses olvas-

¹⁸¹ Pl.: BUDAPESTI HÍRLAP, 1885-04-15, 103. szám, p. 3; VASÁRNAPI UJSÁG, 1885-04-19, 16. szám, p. 249-250.; Radnai Rezső: A HOLT KÖLTŐ NYARALÓJA. In: BUDAPESTI HÍRLAP, 1885-07-12, 189. szám, p. 1-4.

mányt nyújtott a közönségnek és egy nemzet kötelességét teljesítette és háláját róta le egy más nemzet iránt, mikor erejéhez mérten figyelemmel kísérte a svédek minden életmozzanatát, és költészetük sok remekét jeles fordításokban terjesztette el köztünk magyarok között. Mert mint maga mondja: »Csekély fáradságomnak az lenne legdrágább jutalma, ha örömmel végzett munkám oly szerencsés lehetne, a magyar olvasóközönség vonzalmát még szorosabbá fűzni azon nemes és művelt néphez, mely irántunk még a távolban is oly gyakran tanúsított részvéte és meleg érdeklődése által, a mi szeretetünket és tiszteletünket is teljes mértékben megérdemli.«

S György Vilmosnak e szeretetét és tiszteletét valamint irodalmi munkásságának a svéd költészet ismertetésére irányult törekvéseit méltányolni tudta az északi nép, s valljuk be, jobban méltányolni, mint saját nemzete, mert míg ez halála után alig nyolc hónappal már-már feledni kezdi és munkáinak kiadása iránt nem mutat áldozatkész érdeklődést: addig a svédek most is hálás szívvel áldoznak emlékezetének és elsőrangú költők fájó szívvel siratják halálát, igaz lelkesedéssel hirdetik dicsőségét.¹⁸²

Az első, ami az olvasó szemébe ötlik, az a cikk szerzőjének rokonszenve Svédország és a svédek iránt, mely rokonszenvről olyan hangon beszél, hogy hihetőnek tűnik, hogy általános véleményt fogalmaz meg. Ő maga sem érti a jelenség mélyebb okát, azt tudja csupán, hogy e két nép között valami megmagyarázhatatlan rokonság tapasztalható. Amikor pedig azt mondja, hogy a svédeknek a magyarok iránti meleg érdeklődését mi magunk jóformán semmivel sem viszonyoztuk, a túlzó önvád ismét csak rokonszenv meglétét, a viszonyozni akarás erős érzését sejteti. Túlzó azért, mert a svéd irodalom és történelem iránti érdeklődésnek a megelőző hat évtizedben számos jelét adták az irodalmárok, fordítók és olvasók, Győrytől függetlenül is. A FRITHIOF lefordításának Győry előtt Fábián Gábor és Sárosy Gyula is nekiveselkedett – s ha munkájukat nem is fejezték be, már maga a gondolat, hogy megpróbálják a művet magyarra átültetni, valódi érdeklődésre vall. Flygare-Carlén és Schwartz regényei mellett számos, Magyarországon jóval kisebb népszerűsége szert tett, de mégiscsak publikált prózaíró művével ismerkedhetett meg a magyar olvasóközönség, Almqvist szótárkísérletét példaként állították a magyar szótárírók elé. Nem egy cikk jelent meg a svédek országáról és népéről, királyaik és államférfijaik nem voltak ismeretlenek a művelt réteg tagjai előtt. Ebből a szempontból jogosan jegyzi meg Radnai, hogy Győry „oly eredményeket ért el, mintha nemzedékek előmunkálatait mesteri sikerrel tetőzte volna be”. Volt tehát előzménye Győry munkásságának, nem érkezett a semmiből: fordítóként szerencsésen ötvözte a költői tehetséget, nyelvérzékét a „méhszorgalommal”, a

¹⁸² FŐVÁROSI LAPOK, 1885-12-29, 322. szám, p. 2165.

svédek iránti érdeklődését ugyanakkor hosszú évtizedek filológusainak munkája formálta.

Várható ugyanakkor ez az önvád azért, mert nem ez az első eset, amikor a magyar értelmiségi a svédvel veti össze magát, és úgy érzi, alulmarad. A svéd műveltségéről és kultúrához való hozzáállásáról már több alkalommal is dicsérőleg nyilatkoztak a magyar lapok hasábjain. Egy tekintetben ráadásul jogos is az önvád, mégpedig abban, hogy „nyelvét nem tanuljuk”: Győry valóban az első, aki költői tehetségét a svéd nyelv ismeretével volt képes kombinálni. És most, hogy a kortárs Radnai kénytelen megállapítani, hogy Győryt nyolc hónappal halála után szinte el is felejtették, még jogosabbnak tűnik fel a magyar kultúrát érintő vádja. Győry azt érdemelné, hogy munkáit összegyűjtve jelentessék meg, az ehhez szükséges akarat azonban hiányzott, miközben a svédok a legkevésbé sem felejtették el jötevőjüket, és versekkel adóztak emléke előtt. Az, hogy Győry emléke ilyen röviddel halála után a feledés homályába merült, természetesen annak is betudható, hogy periferikus irodalmakkal foglalkozott: szakterületei, a svéd, a spanyol és a portugál irodalom, nem mérhették magukat a „nagy” irodalmakhoz és azoknak az olvasóközönségre gyakorolt hatásához.

A modern áttörés szerzőinek színrelépésével azonban a svéd irodalom helyzete is megváltozott: innentől fogva a skandináv irodalmat elkezdtek egységként kezelni. A könyvtáros Hellebrant Árpád 1886-ban állította össze első igazi bibliográfiáját a megelőző esztendőről. A MAGYAR PHILOLOGIAI IRODALOM 1885-BEN című összeállítás nyelvterületek szerint csoportosítja és közli az előző esztendő magyar folyóirataiban megjelent műveket. A IX-es számmal jelölt szakasz a germán nyelveké: ebben az első a német, a második a skandináv, a harmadik pedig az angol filológiáé. A skandináv szakasz két tételt tartalmaz, egy óészaki és egy norvég művet.¹⁸³ A következő években néha zavart okozott a skandináv egység milyenségének kérdése: az 1886-os évről szóló összeállítás „skandináv” helyett a „svéd” címet viselte, egyébként joggal, hiszen az összeállítás három svéd népdal fordításának bibliográfiai adatait tartalmazta;¹⁸⁴ Brandes művének ismertetése¹⁸⁵ azonban a német művek közé került. Még nagyobb zavar látszott az 1887-es lista összeállításakor: ekkor ugyanis „svéd” címszó alá került – hat darab svéd mű mellett – egy norvég tárgyú értekezés, valamint egy skót ballada bibliográfiai leírása is; miközben egy óészaki a német művek közé került.¹⁸⁶

A skandináv összetartozást erősítette egy recenzió, amely Georg Brandes MODERNE GEISTER. LITERARISCHE BILDNISSE AUS DEM NEUNZEHNTEN JAHRHUNDERT című munkájáról jelent meg Erdélyi Károly tollából az EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNYben.¹⁸⁷

¹⁸³ Hellebrant Árpád: A MAGYAR PHILOLOGIAI IRODALOM 1885-BEN. In: EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, 1886, X. évf., p. 640.

¹⁸⁴ Hellebrant Árpád: A MAGY. PHILOLOG. IRODALOM 1886-BAN. In: EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, 1887, XI. évf., p. 689.

¹⁸⁵ Ld. a 187-es lábjegyzetet.

¹⁸⁶ Hellebrant Árpád: A MAGYAR PHILOLOGIAI IRODALOM 1887-BEN. In: EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, 1888, XII. évf., p. 634.

¹⁸⁷ EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, 1886., X. évf., III. KÜLFÖLDI IRODALOM, p. 676-677.

Erdélyi megállapítja: „Legjobban sikerültek nézetem szerint a Tegnér, Andersen, Björnson és Paludan-Müllerről szóló részek, lévén ezek dán és skandináv férfiak, a miért Brandes természetesen leginkább vonzódott hozzájuk.”¹⁸⁸ Brandes vonzódása a „sajátjaihoz” tehát nem jelent mást, mint a skandinávokhoz való vonzódást: amint Brandes nevét és jelentőségét elkezdte megtanulni a magyar közönség, ráébredt a „skandinávság” különleges jellegére is.

Ugyanez a közösség vehető észre a PAEDAGOGIAI ENCYCLOPAEDIA külföldi irodalmáról szóló rövid áttekintéseiben, szintén 1886-ból: ebben a dán, a norvég és a svéd irodalom egy blokkban, egymás után kapott helyet, sőt a norvég és a svéd irodalom ráadásul egyetlen bekezdésbe is szorult.¹⁸⁹ A svéd-norvég bekezdésbeli uniónak alighanem a két ország között fennálló politikai unió volt az oka; ez azonban nem magyarázza meg kielégítően az aránybeli különbségeket. Amíg ugyanis a dán és a svéd egy-egy egyharmad oldalt kitevő szakaszt kapott, ráadásul mindkettő esetében valamikor a XV-XVI. századdal kezdődött a bemutatás, addig a norvég irodalom ismertetése egyetlen mondatra és Björnson nevének megemlítésére korlátozódott. A skandináv kulturális unió tehát megszületett már a magyar olvasók fejében, tartalommal azonban még nem minden esetben sikerült megtölteni.

Tegnér, amellet, hogy FRITHJÓF-ját néhány éve már díszkötésben árulták,¹⁹⁰ más módon is hatott az irodalmi érdeklődésre – amint az a GUNNLAUGS SAGA ORMSTUNGU német nyelvű kiadásáról írt recenzió bevezetéséből is kiolvasható:

Az ó-skandináv verség-«Sagá»-k közül Tegnér költői kidolgozása folytán a «Fridthjófsaga» a legismeretesebb, és ezen költemény népszerűsége az alapjául szolgáló «Saga» iránt is keltett általános érdeklődést. E monda külön kiadások, valamint fordítások által szélesebb körökben is ismeretes lévén, ebből szoktuk meríteni nézeteinket az ó-skandináv sagák lényegéről.

Ez azonban nem helyes. Mind leírása, mind tartalma arra enged következtetni, hogy nem gyökerezik a régi pogány korban; e saga a XIII. vagy XIV. századból származik, mikor a déli népek meséi és ízlése már átalakították az ó-skandináv mesék régi jellemét. Az első hely ezen kis sagák közt, mind alakjára mind tartalmára nézve, nem a FRIDTHJÓFSAGÁT, hanem a GUNNLAUGS-SAGÁT illeti meg. És mivel ennek nyelvezete könnyű, kiváltképpen alkalmas az ó-skandináv nyelv és irodalomba való bevezetésre.¹⁹¹

¹⁸⁸ PAEDAGOGIAI ENCYCLOPAEDIA, 1886., IRODALOM, p. 430-431.

¹⁸⁹ Vö. pl. FŐVÁROSI LAPOK, 1884-12-12, 292. szám, p. 1886.; FŐVÁROSI LAPOK, 1886-12-08, 339. szám, p. 2485.

¹⁹¹ Dr. Schullerus Adolf: GUNNLAUGSSAGA ORMSTUNGU. MIT EINLEITUNG UND GLOSSAR HERAUSGEGEBEN VON E. MOGK. HALLE, M. NIEMEYER 1886, ÁRA 1 MÁRKA 60. (ALTNORDISCHE TEXTBIBLIOTHEK NR. 1.) IN: EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, 1887, XI. évf., IV. KÜLFÖLDI IRODALOM, p. 621.

Tegnér eposzát tehát – közel két évtizeddel első magyarországi megjelenése után – már nem önmagában álló költői műként értékelték, hanem egy olyan fel dolgozásnak tekintették, amely hiteles forrásként nem állja meg a helyét.

1887. júliusában az a hír jelent meg a lapokban a Népszínház következő évadát illetően, hogy az „operette-személyzet megkezdte Suppé „Bellman”-jának tanulását, mely az első újdonság lesz.”¹⁹² Néhány héttel később arról értesülhettek az olvasók, hogy „a zenep próbák már annyira előre haladtak, hogy a jövő héten megkezdik a színpadi próbákat”,¹⁹³ szeptember elejére pedig már főpróbát ígértek.¹⁹⁴ Eddig a pontig a közönség nem tudott meg többet róla, mint hogy az operett „a bécsi közönségnek nagyon tetszett”,¹⁹⁵ ráadásul a tervezettnél hosszabb várakozásra kényszerültek, ugyanis a bemutatót betegség miatt el kellett halasztani néhány nappal.¹⁹⁶ Ám egyszer minden várakozásnak vége, s a BELLMANT a rövid késés után végre valóban bemutathatták az érdeklődő közönségnek. Két nappal később megérkeztek az első kritikák, amelyek közül a BUDAPESTI HIRLAPÉ ekképpen kezdődött:

„Bellmann.”

Ezt a címet viseli a népszínház első nagy operettújdonsága, mely ma este került színre. Bécs [sic] termék, Suppé mestertől való, kinek oly sok élvezet [sic] órát köszönhet a mi közönségünk is, főképp annak tánc kedvelő része.

Bécsben a sajtó egekig magasztalta ez operettet, de a közönségben nem volt annyi lokális patriotizmus, hogy műsoron tartotta volna.

A darab a hűvös Svédországba vezet bennünket, ami ebben a forró szeptemberben láthatólag jól esett az izzadó közönségnek. A szövegírók, West és Held a francia és orosz párt vetélkedését vették alapul s ebből szőtték meséjük vékony szálait.¹⁹⁷

A recenzius ezt követően elmeséli a történet részleteit, amely szerint az oroszgyűlölő Ulla grófné háborút akar indíttatni az oroszok ellen, Bellman pedig, aki „különben költő és zeneszerző s Elvegaard héringkereskedő leányának vőlegénye”,¹⁹⁸ a segítségére siet, amikor az bajba kerül. A történet felvázolása után a recenzius ekképp foglalja össze véleményét:

A szerzők meglehetősen exotikus országot választottak, hogy szabadabban csaponghassanak s történeti háttérrel is igyekeztek érdekesebbé tenni

¹⁹² FŐVÁROSI LAPOK, 1887-07-29, 207. szám, p. 1523.; ill. BUDAPESTI HIRLAP, 1887-07-30, 209. szám, p. 4.

¹⁹³ FŐVÁROSI LAPOK, 1887-08-19, 227. szám, p. 1672.

¹⁹⁴ BUDAPESTI HIRLAP, 1887-08-31, 239. szám, p. 3.

¹⁹⁵ FŐVÁROSI LAPOK, 1887-08-30, 237. szám, p. 1745.

¹⁹⁶ BUDAPESTI HIRLAP, 1887-09-04, 243. szám, p. 3.

¹⁹⁷ BUDAPESTI HIRLAP, 1887-09-08, 247. szám, p. 3.

¹⁹⁸ Ibid.

a cselekményt. De ez nem sikerült. Se Bellmann, se Ulla sorsa iránt nem érdeklődünk s általában az egész darabban nincs semmi drámaiság, mely figyelmünket lekötné. Maradnak a mulatságos részek, melyek legalább megnevettetik a közönséget.¹⁹⁹

Azt, hogy ennek a történetnek lehet némi kapcsolata a valósággal is, nem említi a recenzens, és elég valószínű, hogy mindezzel a magyar közönség sem volt tisztában. Fekete Soma 1842-ben megjelent fordítás-cikke Bellmant jelentős költőként tünteti fel és ennek megfelelően viszonylag terjedelmesen foglalkozik vele, ugyanakkor előrevetíti és meg is magyarázza, miért nem válhatott ismertté a neve külföldön is:

Bellmann Mihál Károly, egészen eredeti 's nemzeti költész. [...] Hogy egészen megértse őt az ember svédnek kell lennie 's ismernie Stockholm' környékét, mivel valamennyi dalában a' stockholmi nép lép föl III. Gusztáv alatt. [...] Ebből következik egyszersmind, hogy Bellmann Svéczián kívül sohasem fog ismertetni 's lehetlen lefordítani műveit. Ez legjobb bizonyítványa eredetiségének 's önállású talentumának.²⁰⁰

Így tehát nem meglepő, hogy a századvégi közönség számára sem volt ismerős a költő neve, s a BUDAPESTI HÍRLAP recenziójának szerzője sem adott ennél több információt az operett hőségének történelmi előképéről.

Bőbeszédűbb volt ugyanakkor a FŐVÁROSI LAPOK kritikusa, legalábbis ami a valósággal való párhuzam feltárását illeti:

„Bellmann.”

(Suppé operette-je.)

A népszínház a szünet óta nem igen boldogul újdonságaival. Tegnap már a negyedik félsikert (fejezzük ki magunkat enyhén), félig telt ház előtt adott première-t láttuk.

Suppé kifogyhatatlannak látszó zeneszerzői ere, meglepőleg több évi szünetet tartott, míg végre »Bellman«-nal előállott. »Boccacio«, egyik legnagyobb sikere után, a florenci költő zenei illusztrálását a svéd költőé váltá fel. A genialis Bellmann (Horvát Arnold), kit honfitársai »svéd Anakreon«-nak nevezték, ép egy gazdag kereskedő leányával (Ligeti Irma) készül kézfogót tartani, midőn Ulla grófnő (Margó Célia), a királyi kegyencnő, üldözve az ellenpárttól, hozzá menekül. Minden félreértés dacára, mely ebből keletkezik, Bellmann megvédelmezi és Ulla grófnőt átveteti az ellenséges táboron, hol menyasszonya s annak szülői is vannak. A királyi kastélyban kettős jutalom vár rá: kinevezése királyi magántitkárrá és a gyanú elosztatása után, menyasszonyának elnyerése.²⁰¹

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Fekete Soma: SVÉD IRODALOM. In: Luczenbacher János (szerk.): TUDOMÁNYTÁR 1842. ÉRTEKEZÉSEK, II. köt., 3. füz., p. 183.

²⁰¹ FŐVÁROSI LAPOK, 1887-09-08, 246. szám, p. 1814.

Ez a kritika tehát már összekapcsolta a fikciót és a valóságot, legalább annyiban, hogy utalt rá, hogy a történetbeli Bellman valós személy volt. Ráadásul ismét illusztris társaságba került egy svéd író, ezúttal a vakszerencse következményeként: az akkor kétségtelenül népszerű Suppé Boccaccio után a svéd Bellmant tartotta érdemesnek a zenei feldolgozásra, egymás mellé helyezve ezzel a közönség tudatában a két szerzőt.

Szintén kerülőúton jutott el a magyar közönséghez egy másik svéd író, Viktor Rydberg. Korábban egy egyházi hír kapcsán találkozhattunk már a nevével,²⁰² ezúttal azonban íróként áll előttünk – bár ő sem saját műveivel érdemelt említést a lapok hasábjain, miként Bellman sem, hanem egy előszóval:

Petőfi a svédekéknél. Birger Schöldström, svéd író, a ki külföldön egyik legbuzgóbb ismertetője a magyar irodalomnak s a kit ép emez érdemeért néhány év előtt a Petőfi-társaság is tiszteletbeli tagjává választott, tanulmányt bocsátott közre Petőfiről. Schöldström teljesen elsajátította nyelvünket s könyvében nemcsak az önállóan megjelent magyar tanulmányok adatait, hanem a hírlapok és folyóiratok közleményeit is mind felhasználta, kimerítő rajzát nyújtva a nagy költő életének s az egykorú irodalmi és politikai viszonyoknak. A kötetben közel ötven költemény fordítását kapja a svéd olvasó, részben magától Schöldströmtől, részben kiváló svéd íróktól, mint a milyenek Öman Viktor, Fölmer, Kraemer Sarolta s az ujabban gyakran emlegetett Olaf Rubensson. A tanulmányhoz Svédország legnagyobb élő írója: Rydberg Viktor irt előszót.²⁰³

A magyar közönség meghálálta Rydberg előszavát: a rákövetkező évben a Petőfi-társaság tiszteletbeli tagjává választották,²⁰⁴ és természetesen nem mulasztották el azt sem közölni, hogy azt Rydberg hosszabb levélben köszönte meg.²⁰⁵ A kötet pedig a későbbiekben is érdeklődés tárgya maradt: a kolozsvári PETŐFI-MUZEUM című folyóirat foglalkozott benne negyedik számában,²⁰⁶ valamint egy bőbeszédű recenzió is megjelent róla.²⁰⁷

Ahogy tehát múltak az évek, és egyre gyorsult a hírek áramlása, úgy kerül egyre több svéd szerző a magyarok látóterébe. II. Oszkár király Bellmanhoz és Rydberghez hasonlóan azon költők közé tartozott, akik magyarországi is-

²⁰² Ld. a 88-as lábjegyzetet és a hozzá tartozó idézetet.

²⁰³ VASÁRNAPI ÚJSÁG, 1888-07-22, 30. szám, p. 500-501.; ld. továbbá: FŐVÁROSI LAPOK, 1888-07-19, 199. szám, p. 1459., valamint BUDAPESTI HÍRLAP, 1888-07-19, 199. szám, p. 3.

²⁰⁴ BUDAPESTI HÍRLAP, 1889-03-18, 77. szám, p. 3.; FŐVÁROSI LAPOK, 1889-03-18, 76. szám, p. 559.; PESTI HÍRLAP, 1889-03-18, 77. szám, p. 3.; VASÁRNAPI ÚJSÁG, 1889-03-24, 12. szám, p. 196.

²⁰⁵ BUDAPESTI HÍRLAP, 1890-03-17, 75. szám, p. 4.

²⁰⁶ FŐVÁROSI LAPOK, 1889-07-03, 179. szám, p. 1327.

²⁰⁷ -rd-r-: HARPOSLAG OCH SVÄRDSKLING. EN SANNSAGA, BERÄTTAD AF BIRGER SCHÖLDSTRÖM. JEMTE ET URVAL AF EGEN OCH ANDRAS PETŐFI-ÖFVERSÄTTNINGAR. MED FÖRORD AF VIKTOR RYDBERG. SAMT PETŐFIS PORTRÄT. — STOCKHOLM, ALBERT BONNIER. — 123 L. In: BUDAPESTI SZEMLE, 1889, 58. kötet, 150. szám, p. 471-475.

mertségüket nem feltétlenül – vagy nem kizárólag – költői munkásságuknak köszönheték: Oszkár esetében a politikai ismertség hozott költői ismertséget, és a PESTI HÍRLAPban meg is jelent néhány, személyéről kedvező képet festő írás. Először egy KOPENHÁGA FELÉ című írásban bukkant fel a neve, amely Vilmos császár északi utazását tárgyalta – legalábbis látszólag, a cikk ugyanis kevésbé szólt a császárról, sokkal inkább az úticéljaként szolgáló országokról és azok uralkodóiról. A bevezetést követő bekezdésben ez olvasható:

Peterhoftól Stockholm felé siet, az egykor oly hatalmas svédek fővárosába. Van-e vajjon e látogatásának politikai oldala is, nehéz megítélni. Svédország ma már nem nagy hatalom. A balti tengeren túli tartományokat Oroszország vette el s Norvégországgal való perszonális uniója sok belső bajt okoz neki. Örül, ha az európai zűrzavaroktól távol tarthatja magát s belső boldogulásának szentelheti minden igyekezetét. Királyai poetikusan hangolt szép szellemek, a kik a művészeteket ápolják s előszeretettel hódolnak Apollónak. – Maga Oszkár király verseket ír, a miért – figulus figulum odit – Björnsterne-Björnson haragszik is reá s királyokhoz és költőkirályokhoz egyáltalában nem illő polémiát folytat ellene.²⁰⁸

„Királyai poetikusan hangolt szép szellemek”: ennél nagyobb dicséretet nemigen kaphat egy ország, ennél szebb képet nem festhet senki a műveltségéről. Ahol a társadalmi arisztokrácia egyszersmind a műveltség arisztokráciája is, az az ország gazdag ország: ha politikailag nem is számít már nagyhatalomnak, a lényeg úgysem ez, hanem a szellemi nagyhatalom. Ugyanez a lap néhány nappal később egy tárcával jutalmazta meg a „költő-fejedelmet”.²⁰⁹

Ernst Ahlgren, azaz Victoria Benediktsson nem volt ilyen szerencsés: ő ugyanis csupán halála után, éppen öngyilkosságának hírével tudott bekerülni a magyar irodalmi köztudatba.²¹⁰ A PESTI HÍRLAP ráadásul azzal tisztelgett a Magyarországon egyébként ismeretlen író előtt, hogy következő számában közölte JEPPA című novellájának fordítását, továbbá annak érdekében, hogy a lap esetlegesen tanácstalan olvasói el tudják helyezni irodalmi térképükön Ahlgren Ernőt, lábjegyzetben a következőket közölték róla:

Attól az írónőtől való, a kinek öngyilkosságát múlt számunkban már jelentettük. Benediktson Viktória (írói nevén Ahlgren Ernő) egy regényt, számos elbeszélést és tárcát írt, melyek mind nem mindennapi tehetséget árulnak el. Színdarabjai is, egy „Finale” című színmű és két egyfelvonásos, jelentékeny sikert arattak a színpadon. Szerk.²¹¹

²⁰⁸ n.n.: KOPENHÁGA FELÉ. In: PESTI HÍRLAP, 1888-07-25, 205. szám, p. 1.

²⁰⁹ P.: KÖLTŐ-FEJEDELEM ÉS KATONA-FEJEDELEM. In: PESTI HÍRLAP, 1888-07-30, 210. szám, p. 1-3.

²¹⁰ PESTI HÍRLAP, 1888-07-31, 211. szám, p. 6.; illetve egy rövid hírben a FŐVÁROSI LAPOK, 1888-08-01, 212. szám, p. 1559.

²¹¹ PESTI HÍRLAP, 1888-08-01, 212. szám, p. 3-4.

Akármennyire is nem mindennapi volt az a tehetség, melytől Benedicstsson megfosztotta az olvasóközönséget, nem eredményezett további érdeklődést: híre Magyarországon a halálhírrrel együtt feledésbe merült.

Az, hogy az olvasóközönség szívesen fogadta még az efféle híreket is, aligha lehet kétséges. A sajtóban megjelent közlések számából arra következtethetünk, hogy a svéd irodalom és kultúra különleges helyet foglalt el érdeklődésükben, és régi kedvenceikről éppolyan szívesen olvastak, mint az újakról – vagy pedig, bizonyos szélsőséges esetekben, olyanokról, akik különféle okok miatt sosem voltak a kedvenceik. Ez utóbbira láthatunk példát a PESTI HÍRLAP 1888. egyik szeptemberi számában, amelyben Fredrika Bremer, a magyarra sosem fordított, ám külföldön igen nagy népszerűségnek örvendő író nő szavait idézve írtak arról, miként került az Oszkár név a svéd királyi házba.²¹² A régi kedvenceket Emilie Flygare-Carlén képviselte, akiről novemberben közölték, hogy nem sokkal korábban ötvenéves írói jubileumát ünnepelte, első regénye ugyanis 1838. november 10-én jelent meg.²¹³ A feltörekvő fiatal nemzedék képviselője pedig Strindberg volt, akiről a „Művészeti rövid hírek” között írták meg, hogy „Kopenhágában északi kísérletező színpadot szándékozik felállítani, a melyen főleg a jelenben játszó darabokat fog előadni.”²¹⁴

Strindberg színházalapítását őszinte érdeklődéssel figyelhette a magyar sajtó, amikor ugyanis az első előadásra került volna a sor, több lap is hírt adott az esemény (a JÚLIA KISASSZONY tervezett előadásának) megíiusulásáról.²¹⁵ A FŐVÁROSI LAPOK ráadásul értő iróniával kommentálta az esetet:

„Szabad színház.” Strindberg svéd író, párisi mintára, »szabad színház«-at alapított Kopenhágában. Leplezetlen naturalista irányú darabokat szándékozik azon előadni. Csakhogy az első előadást nem tarthatták meg, mert a cenzúra nem engedte Strindbergnek naturalista durvaságtól hemzsegő darabját előadni. A szabad színházban sem szabad minden.²¹⁶

A fiatal svéd irodalom egy másik új szerzője Ola Hansson volt, aki az év elején egy novellával mutatkozott be a magyar közönségnek: a MEDDŐ VIRÁG az újonnan indult, ÉLET című folyóiratban jelent meg.²¹⁷ A lap munkatársainak tettségét különösen elnyerhette az író, az augusztusi számban ugyanis KIZÁRVA című elbeszélését is közölték.²¹⁸ 1893-ban Ola Hansson kötetben – pontosabban egy kötet egy részében – is bemutatkozhatott: a MAGYAR DEKAMERON második

²¹² PESTI HÍRLAP, 1888-09-05, 246. szám, p. 7.

²¹³ FŐVÁROSI LAPOK, 1888-11-23, 324. szám, p. 2383.

²¹⁴ PESTI HÍRLAP, 1888-12-02, 333. szám, p. 5.

²¹⁵ FŐVÁROSI LAPOK, 1889-03-12, 70. szám, p. 515.; illetve PESTI HÍRLAP, 1889-03-14, 73. szám, p. 6.

²¹⁶ FŐVÁROSI LAPOK, ibid.

²¹⁷ Vö. BUDAPESTI HÍRLAP, 1891-01-28, 28. szám, p. 4. Ugyanebben a folyóiratban Brandes tollából jelent meg a LENGYELORSZÁG ROMANTIKUS IRODALMÁBÓL című értekezés.

²¹⁸ Vö. NÉPSZAVA, 1891-09-25, 39. szám, p. 7.

sorozatának hetedik füzetébe került bele a SENSITIVA AMOROSA egyik darabjával.²¹⁹ Származását azonban nem minden esetben sikerült pontosan kikutatni: a PESTI HÍRLAP októberi számának egyik tárcájában norvégnak titulálta a képzelt levelet egyébként Gablérý Heddaként szignáló tárcaszerző, Kricshaber Riza:

A hálószoba csupa hangulat, merő eszményiség. Ezt a termet Ola Hansson, a kényes érzékű, finom idegzetű norvég, az „új szerelem”, az „agy szerelmének” fölfedezője, az erotika megvetője, a túl finomult idegrezgések diszkrét kárpitosa áttetsző vértelenségével idealizálta. Az ottománt „á la Ola” tengeri sás, az ágyak helyét tengerszéli kavicsréteg diszkrétan markirozza. A hálóterem szétfolyó, elmosódott formái és színeivel megfelel céljának, a mennyiben minden részletében a divatosan érző, komplikált szervezetű, kimerült agy impotens hangulatát tükrözi.²²⁰

Tekintve, hogy a tárcában Strindberg és Ibsen nevét is megemlíti a szerző – sőt Ibsen a tárcáiról alter egójának nevében is visszaköszön –, ez az írás a skandináv irodalom mint önálló fogalmi egység kialakulását sugallja.

1878-ban Latkóczy Mihály Tibullus és Franzén költészeti rokonságáról közölt egy rövidebb elemzést,²²¹ 1891-ben Várkonyi Endre már kevesebbrel is beírta: A „Párhuzamos idézetek” című rovatban nemes egyszerűséggel közölte Catullus 50. carmenjének utolsó másfél sorát, mellérakta Tegnér FRITHIOFjának egy részletét, minden további értelmezést pedig az olvasóra bízott:

Catull. L. 19-XX.:

« Nemesis – –

Est vemens dea : lædere hanc caveto».

Tegnér «A Frithiof monda» (ford. Győry Vilmos):

«Nem ismered isteni Frejt:

Fel ne idézd, ovakodj, haragát».²²²

Hogy a két idézet egybevág, ahhoz kétség sem férhet; de az is minden vitán felül áll, hogy maga Tegnér hízelgőnek tartotta volna, hogy egy nagy ókori költővel való szellemi rokonságára mutatnak rá. Az összevetésből ugyanakkor a teljes svéd irodalom került ki győztesen: hiszen a legnagyobbakhoz csak a legnagyobbakat érdemes mérni, Tegnér pedig, halála után csaknem fél évszázaddal, a legnagyobbakkal került egy magasságba, s így lépett ezáltal a svéd irodalom is egy újabbat felfelé a ranglétrán.

²¹⁹ Vö. FŐVÁROSI LAPOK, 1893-05-04, 122. szám, p. 1047.

²²⁰ Kricshaber Riza: A FIN DE SIÈCLE MAGASLATÁN. In: PESTI HÍRLAP, 1891-10-03, 271. szám, p. 18. Ola Hansson néhány évvel később egy, norvég irodalomról szóló összeállításba került be (FŐVÁROSI LAPOK, 1894-07-28, 207. szám, p. 1777.)

²²¹ Ld. a 150-es lábjegyzetet és a hozzá tartozó idézetet.

²²² EGYETEMES FILOLÓGIAI KÖZLÖNY, 1891., XV. évf., p. 730.

Ugyanennek az évnek a végén a FRITHIOF díszkiadása is megjelent, amiről a PESTI HÍRLAP a következőképpen adott hírt:

(A Frithiof-monda.) Tegnér ez általánosan ismert fölséges műve az Atheneum kiadásában fényes kiállításban jelent meg. A díszkötésű nagy mű, a szerző arcképével, valamint Ekwall Kanut tizenkét fénynyomatu rajzával van ellátva és szép karácsonyi ajándékot képez. A fordítás Győry Vilmosé, a mi azt jelenti, hogy kifogástalan. A Frithiof-monda az idei díszkiadású művek között első helyet foglal el.²²³

A díszkiadású, illusztrációkkal is ellátott könyv megjelentetésével Tegnér nagysága előtt éppúgy tisztelegtek, mint a pár évvel korábban elhunyt fordító, Győry emléke előtt. A svéd Knut Ekwall illusztrációi még jobban aláhúzzák a kiadvány fontosságát és elismerő jellegét. Nem is beszélve arról, hogy a nagyrabecsült szerző személye is hozzájárul a kötet fennkölt megjelenéséhez, hiszen „a költő, Esaias Tegnér, arcképe, nemes vonású s előkelő szellemről tanúskodó arc, díszíti a kötetet.”²²⁴ Ráadásul éppen karácsony előtt megjelentetni a könyvet mindenképpen tudatos gazdasági döntés volt: a hír megfogalmazója maga is kiemelte, hogy tökéletes karácsonyi ajándék lehet bárkinek: hiszen olyan korról van szó, amelyben az embereket még nem árasztották el minden irányból a képek, ami tehát volt, azt meg kellett becsülni. Tegnér FRITHIOF-jában pedig ilyen módon minden korosztály gyönyörködhetett – azzal a nem elhanyagolható feltétellel, hogy megengedhette magának a kötet megvásárlását. A svéd irodalom ennek révén exkluzív magasságokba érkezett; hiszen a könyv ára mindenképpen kizárta az alsóbb rétegeket: 12 forintjába került a vásárlónak.²²⁵ A „pompás kötésben” kiadott kötet a következő évek karácsonyi ajándékkötetei közé is bekerült.²²⁶

²²³ PESTI HÍRLAP, 1891-12-15, 344. szám, p. 5.

²²⁴ BUDAPESTI HÍRLAP, 1891-12-18, 347. szám, p. 10.

²²⁵ Vö. VÁSÁRNAPI ÚJSÁG, 1891-12-20, 51. szám, p. 850. Az ár csillagászati mértékét talán az példázza legjobban, hogy ugyanebben a hírben még két másik, „szép kiadású” ill. „díszesen kötött” könyvet kínálnak megvételre; mindkettő ára 3-3 forint, és már az sem volt olcsónak tekinthető: az ábrákkal ellátott, és/vagy igényesen (ám mindenféle hívság nélkül) kötött könyvek 1-2 forint körül mozogtak.

²²⁶ A „Karácsonyi könyvpiazz” címmel ellátott hirdetési oldalon: ld. PESTI NAPLÓ, 1893-12-15, 351. szám, p. 15.; PESTI NAPLÓ, 1893-12-19, 355. szám, p. 15.; PESTI NAPLÓ, 1893-12-24, 360. szám; valamint 1894-ben „A legértékesebb Karácsonyi ajándék a Könyv”, ld.: BUDAPESTI HÍRLAP, 1894-12-15, 346. szám, p. 20.; FŐVÁROSI LAPOK, 1894-12-16, 347. szám, p. 3001.; BUDAPESTI HÍRLAP, 1894-12-19, 350. szám, p. 17.; valamint ugyanezzel a szöveggel ld.: FŐVÁROSI LAPOK, 1895-12-14, 343. szám, p. 3275.; FŐVÁROSI LAPOK, 1895-12-15, 344. szám, p. 3286.; FŐVÁROSI LAPOK, 1895-12-18, 347. szám, p. 3315.; FŐVÁROSI LAPOK, 1895-12-22, 351. szám, p. 3372.; FŐVÁROSI LAPOK, 1895-12-23, 352. szám, p. 3380.; valamint „Karácsonyi! A könyvvásárló közönség szíves figyelmébe”, ld.: BUDAPESTI HÍRLAP, 1897-12-07, 339. szám, [p. 23.]; BUDAPESTI HÍRLAP, 1897-12-12, 344. szám, p. 30. Az ára mindvégig 12 forint maradt.

A FRITHIOF díszkiadásának borítója

Emellett természetesen Emilie Flygare-Carlén életét és munkásságát töretlen figyelemmel kísérték az író agg napjaiban is; hírt adtak látásának aggasztó romlásáról és sikeres szemműtétéről,²²⁷ valamint egyik születésnapjáról is, még-hozzá ekképpen:

(Flygare-Carlén Emilia,) kinek számtalan regénye sok ezer példányban terjedt el nálunk is, mint Stockholmból jelentik, a napokban ülte meg nyolcvanötödik születésnapját. Marlittja volt ő nagyanyáinknak, de az unokák is elolvashatják műveit.²²⁸

A hírből nem derült ki világosan, hogy miként kell értékelni Flygare-Carlén munkásságát: mindenkinek szóló, könnyen érthető regényeket írt, vagy olyan időtállóak a művei, hogy a következő generációk is örömeiket lelhetik benne. Annyi azonban egyértelműen látszik, hogy Flygare-Carlén különleges helyet foglal el az olvasók szívében: olyan ember ő, akiről szívesen olvasnak, s nem csupán regényeit forgatják szeretettel.

Ilyen előzmények után a legkevésbé sem meglepő, hogy Flygare-Carlén 1892-ben bekövetkezett haláláról a magyar sajtó gyakorlatilag azonnal értesítette olvasóközönségét:

Flygare Carlen író, mint egy stockholmi távirat jelenti, ma éjjel meghalt. Művei közül néhány magyar nyelven is megjelent. Legismertebb ezek közül „Edith története” című.²²⁹

Hogy Flygare-Carlén munkásságát nem méltatták a halálhír közlésekor, nem annyira meglepő: a szerkesztő alighanem fontosabbnak tartotta azt, hogy a hír még beférjen az újságba, mint azt, hogy ékes szavakkal és méltatással búcsúztassa a népszerű írónőt. Az ugyanakkor sokkal meglepőbb – és talán szintén a túlzott gyorsaságnak és az ebből következő hanyagságnak tudható be –, hogy Flygare-Carlén legismertebb művének az EDITH TÖRTÉNETE címűt nevezik meg. Ilyen című könyv Flygare-Carlén tollából ugyanis nem jelent meg Magyarországon: a regény, amelyre az újságíró utalhatott, minden bizonnyal a SZESZÉLYES HÖLGY, melynek középpontjában Edith Sternfelt áll, és amely 1862-ben jelent meg magyarul a Hartleben kiadásában. Hogy ez a mű valóban Flygare-Carlén legismertebb műve lett volna a XIX. századi Magyarországon, nem megállapítható; annyi azonban bizonyos – már csak e címbeli zavar miatt is –, hogy az újság nagyobb hangsúlyt fektetett a gyors híradásra, mint a pontos-ságra.

Bő két héttel később az olvasók arról is tudomást szerezhettek, hogy mi volt az író végakarata:

²²⁷ PESTI HÍRLAP, 1890-09-25, 264. szám, p. 7.

²²⁸ PESTI HÍRLAP, 1891-08-26, 233. szám, p. 7.

²²⁹ PESTI HÍRLAP, 1892-02-06, 37. szám, p. 6.

(Flygare-Carlén asszony végrendelete.) A Stockholmban nemrég elhalt regényíró, Flygare-Carlén asszony egész vagyonát jótékonycélokra hagyta. Az upsalai egyetemnek 10,000 koronát hagyott, ugyanannyit szegény tanulók számára, 10,000 korona osztandó szét évenként a hagyományozó szülőhelyén a szegény halászok közt. 20,000 koronát hagyott a skarai gimnázium számára stb. Végül egy nagyon értékes karperecet hagyott Strömstad városnak oly föltétel mellett, hogy mindig a város tulajdonában maradjon s csak akkor adassék el, ha a város rá lesz szorulva.²³⁰

A hír, amely az utolsó virtuális találkozást jelenti Flygare-Carlén és olvasóközönsége között, elsősorban mögöttes tartalma miatt jelentős. Ahogy már korábban szó volt róla, a két, Magyarországon is népszerű svéd regényíró közül Flygare-Carlén nagyobb mértékben képviselte a kalandot és regényes érzelmeket, Marie Sophie Schwartz érdeklődése pedig a szegények és elnyomottak felé irányult. E végrendelet azonban, melynek tartalmát a PESTI HÍRLAP gondosan ismertette, bebizonyította a magyar olvasóközönségnek, hogy Flygare-Carlénban is együttérző szív dobogott. A svédek szolidaritására a világ a XX. század folyamán számos példát láthatott, ám a köztudatban ennél régebb óta élhet a meggyőződés, hogy a svédek „a világ élő lelkiismerete”: Schwartz művei és Flygare-Carlén utolsó kívánsága bebizonyíthatta az olvasónak, hogy a svédek szolidáris, a gyengéket felkaroló nemzet.

Strindberg mindeközben persze nem annyira a szolidaritásával került a hírek közé. A JÚLIA KISASSZONY legelső előadását a cenzor ugyan megghiúsította az újonnan alapított koppenhágai színházban,²³¹ máshol viszont sikert hozott a szerzőnek:

(„Szabad színpad”) Berlinben a „Frei Bühne” [sic] nevet viselő irodalmi egyesület színre hozta a svéd Strindberg Ágost „Júlia grófnő” című drámáját. Az egyetlen hosszú felvonást ketté osztotta, de mit sem akart enyhíteni a szabadszájú darabon, mely kíméletlenül boncolja a grófnő érzéki szerelmét inasa iránt s késő, de annál keserűbb megbánását. Az előadást Schleuther [sic] Pál dr. tartalmas fejtegetése előzte meg: Strindberg mély gondolkozást s társadalmi darabjainak irányát tárgyalta.²³²

Mindenképpen Strindberg dicséretére válik tehát, legalábbis amiképpen ez a hír interpretálja az eseményeket, hogy darabját a berlini színpadon változtatás nélkül elő lehetett adni, sőt maga Paul Schlenther volt az, aki nem csupán je-

²³⁰ PESTI HÍRLAP, 1892-02-24, 55. szám, p. 6.

²³¹ Ld. a 213-as és 214-es lábjegyzetet, valamint az utóbbihoz tartozó idézetet.

²³² PESTI HÍRLAP, 1892-04-14, 105. szám, p. 4.

lenlétével, de értő kritikájával is emelte a bemutató fényét és a darab magas irodalmi színvonalát. A következő évi párizsi bemutatóról is érkezett hír:

(Julia kisasszony.) Strindberg Ágost érdekes színművét Párisban is előadták. Csak a „szabad színház” mert vállalkozni az előadására. A dráma hőse egy úri leány, kit elcsábít atyjának inasa és aztán öngyilkossá lesz. Casanove fordította franciára.²³³

A párizsi bemutató olyan hatással volt a kortársakra, hogy egy héttel később a PESTI NAPLÓ egyharmad újságoldalt szentelt a JÚLIA KISASSZONYNAK és szerzőjének, e szavakkal kezdve írását:

„Mademoiselle Julie”

– Strindberg tragédiája. Színrekerült Párisban, jan. 23-án. –

A párizsi közönség egy svéd drámaíró fedezett fel, a kit sok tekintetben Ibsen felé helyez. Múlt vasárnap január 16-án adták először a Theatre Libre színpadán Mademoiselle Julie-t, a Stockholmban már híres Strindberg August legújabb socialista, naturalista és fisiologikus tragédiáját.

Páris egyik, elsőrendű kritikusa Paul Ginisty, a XIX. Siecle és a République Francaise című lapokban a híres svéd író életéről, jelleméről és törekvéseiről hiteles adatokat közöl, miután, nemrég a helyszínén tanulmányozta a skandináv irodalmi mozgalmakat.

Strindberg valóban érdekes alak, ő saját hazájában egész sereg előítélet ellen szállt síkra s élete nyugalmát is feláldozta eszméinek. Rendíthetetlen a meggyőződése és az irodalomban az igazságot szomjazza. Pedig az igazat, jól tudjuk, itt sem tanácsos mindig megmondani, különösen nem a protestáns országokban. Például báró Gondremark és több más svéd író, Párisban egész párizsi írókká lettek: de mint svéd írók, svéd nyelven írott műveikben roppant tisztelettel beszélnek a hivatalos morálról. Strindberg pedig éppen ezen hivatalos morál ellen harcol.

Ez a küzdelem anyagilag is tönkre tette. Őszinteségét a hivatalos körök botrányosnak hirdették és őt kenyerétől is megfosztották.

Őszinte, bátor fellépését, jelenleg félig száműzetésben bűnhödi meg, mert folytonos üldöztetése elől kénytelen volt Berlinbe menekülni, bár hazájában is már mint remete élt, közel Stockholmhoz, egy eldugott szigeten.

Strindberg ma 43 éves, homloka magas, szemei nagyok, élénkek, tekintete nyugtalan és olykor különösen szúrós; modora szelíd, de azért mindig érzi az ember, hogy egy ideges és roppant aktív természetű, abszolúte nem chablon-emberrel van dolga. Strindberg mindenféle „genre”-t megpróbált; történelmet, kritikát, regényt és drámát.

²³³ PESTI HÍRLAP, 1893-01-20, 20. szám, p. 6.

Mint elsőrendű író, először 1879-ben tűnt fel, midőn A veres szoba című regénye megjelent.

[...]

Különös, hogy ez a geniális író, ki az élettől eddig ismeretlen árnyalokat lesett el, – mindig egyedül él és félig vadember. Mielőtt kénytelen volt Berlin környékébe költözködni, egy szigeten élt, honnét csak ritkán jött pár órára Stockholmba. A szigeten senkit sem fogadott, hanem éjjel-nappal szünetlenül munkájának élt.²³⁴

Bár a cikk szerzője elsősorban a JÚLIA KISASSZONYRÓL akart írni, a bevezetést igen bő lére eresztette, így írásának felében Strindberg jellemével és műveinek ismertetésével foglalkozott. Nagyságának bizonyítására ismét egy, a korban jeles kritikus, Paul Ginisty ítéletét hozta fel; aki ráadásul a „skandináv irodalmi mozgalmakat” is tanulmányozta: Strindberg nagysága tehát egy új irodalmi-kulturális fogalom, a skandináv irodalom értelmezési területéhez kapcsolódva jelenik meg. A cikkben Strindberg az áldozat szerepében tűnik fel, egy olyan áldozat szerepében, aki megpróbáltatásait ugyan konoksága miatt csupán magának köszönheti, mégis tiszteletreméltó – hiszen nemes célja volt, az igazság feltárása.

Strindberg lelkének nemességét külseje is bizonyítja, amelyet a cikk szerzője megkapó részletességgel ír le: megjelenése nem hibátlan, hiszen „tekintete nyugtalan és olykor különösen szúrós”, ráadásul érezhető, hogy „ideges és roppant aktív természetű” ember; modorának szelídsége ugyanakkor finomít ezen az összképen; az pedig, hogy Strindberg szüntelenül harcol és küzd az igazság érdekében, érthetővé is teszi természetének a nyugtalanságból fakadó kisebb hiányosságait.

A cikk irodalomtörténeti passzusai sem szolgálnak mást, mint Strindberg kiválóságának hangsúlyozását. „Elsőrendű íróként” 1879-ben tűnt fel, írja B. M., azaz csaknem másfél évtizeddel korábban. Másfél évtized egy irodalmi pályafutás életében nagy idő; Strindberg tehát, sugallja a cikkíró, nem csupán hirtelen fellobbanásból lett harcos tollforgató, és nem csupán betegesen kakaskodó jelleme miatt került olyan helyzetbe, hogy a svéd kulturális élet ellenségesebb tagjai kivetették őt köreikből, így kényszerülve miattuk száműzetésbe és remeteéletre. Strindberg magányos, ám tiszteletreméltó harca olyan régóta tart már, hogy küzdelme az egészen biztosan tiszteletre méltó szándékokban és állhatatos jellemében gyökerezhet csupán.

Ezekben a napokban szinte csak Strindbergről szóltak a hírek: a következő napon ugyanis újabb bemutatójának híre érte el a magyar újságolvasókat:

(Strindberg) egy megrázó darabját, a „Hitelezőket” adták tegnap berlini a Rezidenz-színházban. A bemutató nagy hatást ért el. A szerző, ki jelenleg Berinben [sic] él, nem ment el az előadásra.²³⁵

²³⁴ B. M.: „MADEMOISELLE JULIE”. In: PESTI NAPLÓ, 1893-01-27, 32. szám, p. 2.

²³⁵ PESTI HIRLAP, 1893-01-28, 28. szám, p. 7.

Júniusban arról közöltek rövid hírt, hogy „Strindberg Ágost DIE GEHEIMNISSE DER GILDE címen új drámát nyújtott be a bécsi Burgszínházhoz”,²³⁶ szeptember elején pedig a következőkről értesülhettek az olvasók:

(Konfiskált regény.) Berlinből telegrafálják nekünk: Ma jelent meg egy itteni kiadónál Strindberg híres naturalista író legújabb „Die Beichte eines Thoren” című regénye. Az új regény terjesztését alig pár órára megjelelése után a berlini államügyészség betiltotta. A konfiskálás híre nagy felzúdulást kelt, mert a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, hogy Berlinben német kiadónál megjelent regényt konfiskálnak.²³⁷

Amiképpen a korábbi alkalmakkor, a hír közlöje ezúttal sem ítélkezett Strindberg felett. Az elkobzás körülményeiről csak annyit tudunk meg, hogy ritka jelenség és ennek következtében feltűnést keltett; ez azonban, a hírverés természetéből fakadóan, inkább kedvező a reklámozott termékre nézve – a PESTI HÍRLAP munkatársa pedig nem írt semmit, ami bármilyen módon Strindberg ellen szólna. Ugyanezen lap november közepén jelentette berlini tudósítója tájékoztatására hivatkozva, hogy „A Strindberg drámáiról ellen folyamatba tett vizsgálót befejezték és legközelebb megtartják ügyében a tárgyalást”,²³⁸ másnap pedig arról adtak hírt, hogy Strindberg darabjához hasonlóan egy másik naturalista író, Karl Bleibtreu egy darabját is betiltotta a berlini cenzúra.²³⁹ Strindberg tehát nem volt egyedül: nem egy magányos farkas, vagy főleg egy magányos őrült küzdött a világ ellen, hanem egy egész csapat értelmiségi érezte meg az új fuvallatokat. Hogy ebből a szellemi birkózásból ki kerül majd ki győztesen, annak tekintetében az újság nem foglalt állást; ez azonban a száműzetésben élő, sok honfitársa által is megvetett Strindberg számára mindenképpen kedvező ítélet.

Nem minden esetben némították el persze magukban a kritikus hangot az újságírók. Strindberg LEKA MED ELDEN című új darabjának berlini bemutatójáról a FŐVÁROSI LAPOK közölt néhány nappal később egy értékeléssel megspékelt ismertetést:

A nagy nőgyűlölő darabja. Strindberg Ágostnak, e hölgyvilág esküdt ellenségének új »vigjátéka«, melynek címe Das Spiel mit dem Feuer (Játék a tűzzel) a berlini Lessing-színházban került bemutatóra. Epés humor fészkelődik a dialógban és a nők nagy elégtételt érezhetnek a premiére eredménye fölött. A költő feltárja a nők által – valóság-e vagy képzelődés? – megsebzett szívét és vádat vádra halmoz.

Csodálatos, hogy fanatizmusa miként eszeli ki egy és ugyanannak az alapthémának új variánsait. A régi egyetlen motívum: a két nem harca

²³⁶ FŐVÁROSI LAPOK, 1893-06-18, 166. szám, p. 1325.

²³⁷ PESTI HÍRLAP, 1893-09-07, 247. szám, p. 5.

²³⁸ PESTI HÍRLAP, 1893-11-15, 316. szám, p. 9.

²³⁹ PESTI HÍRLAP, 1893-11-16, 317. szám, p. 5.

a család szűk keretében. A férfi ezúttal festő, férfiatlan férfiú. A nőben fölös mértékben pezseg a vér. [...] A hisztérikus komédia goromba keserűsége természetesen nem volt mindenkinek inyére. A családos érzelműek teljes megbotránkozással pisszegtek, nem tűrve azt, hogy a nőt, kire a ház méltósága van bízva, sárba hurcolják. És a pisszegők győztek.²⁴⁰

Strindberg első alkalommal lépett nőgyűlölőként az újságolvasók elé – és hiába érzékelhető számos változás a századvég társadalmában, a nőgyűlölet aligha tartozik azon jelenségek közé, melyeket elnézéssel szemlélt volna a közönség. És ennek az ellenérzésnek nem csupán ott helyben adott hangot a berlini színházközönség, de a magyar lap ráadásul még hírt is ad róla: a pisszegők győzedelmeskedtek a forradalmian új eszmékkel szemben.

A Strindberghez való nem mindig semleges hozzáállás is valamikor ekkortól eredeztethető. 1894-ben ugyanis Hermann Sudermann német író egyik drámájának bemutatójáról közölt lelkes hangú tárcát a PESTI HÍRLAP. A tárca bevezetőjében örömet fejezi ki afölött, hogy a német drámairodalom oly hosszú idő után végre virágzásnak indult, s e virágzásban nevezett Sudermann-nak nagy szerepe van; majd ekképpen folytatja:

Ez az új irány tudvalevőleg a verizmust irta zászlójára. Halomra dönti a romantika bástyafalait, még pedig a pusztá igazság fegyverével. Az elavult fogalmakat olyanoknak mutatja be, aminők valóban, nem pedig a hogy ifjúkori befolyásokkal szaturált képzeletünkben élnek. A veristáknak egy része azonban abba a hibába esett, hogy nem csak az elavult fogalmakat ütötte agyon, hanem a saját költői fantáziáját is. Annýira mentek a tárgyhuség iránti rajongásukban, hogy nem rajzolnak és nem festenek, hanem már csak fotografálnak. Ilyen a svéd Strindberg és a német Hauptmann iskolája, a kik nem mernek költők lenni, bár lehetnének tehetségük-nél fogva, mivel szent meggyőződésük, hogy az életben nincs költészet. De nem ilyenek Ibsen és legkiválóbb tanítványa, Sudermann, a ki még felül fogja múlni mesterét, mivelhogy merészebb nála és költőnek is kiválóbb.²⁴¹

Természetesen nem a recenzius Tábori hibája, hogy az irodalomtörténet egyetlen pontban sem igazolta várakozásait: Sudermann sem Hauptmann, sem Ibsent nem múlta felül. Nem váratlan továbbá az sem, hogy Strindberget kritikával illette, hiszen Strindberg igazán megtett mindent azért, hogy felhergessen közönséget s kritikust egyaránt. Ami viszont igazán érdekes, az az, hogy Tábori hangot mert adni negatív véleménynek – magyar lapban ezidőtájt ritka madár volt a Strindberg-kritika.

A korabeli közvélemény ugyanis minden konfiskálás, cenzúra és pisszegés ellenére is tudatában volt annak, hogy Strindberg tevékenysége a korszakalko-

²⁴⁰ FÓVÁROSI LAPOK, 1893-12-08, 339. szám, p. 2798-2799.

²⁴¹ Tábori Róbert: OTTHON. In: PESTI HÍRLAP, 1894-04-07, 97. szám, p. 2.

tók közé tartozik: Lyka Károly már a naturalista dráma „legkiválóbb képviselőjeként” emlegette A LEGÚJABB MŰVÉSZETI TÖREKVÉSEK című értekezésében.²⁴² Az író, aki 1884-ben egy botrányával került a magyar lapok hasábjaira, mostanra már nem csupán felforgatói minőségében állt a magyar olvasók előtt, hanem elsőrangú íróként, aki az igazságért való küzdelemnek szentelte életét. Fontos megjegyezni, hogy eddig a pontig a magyar közönség magyarul nem találkozhatott Strindberg műveivel: németül a XIX. század utolsó éveiben többször is megjelent Budapesten, magyar nyelvű kiadására azonban a XX. században került csupán sor.²⁴³

Időközben folytatódott az újabb svéd szerzők kipróbálása. Alfred Hedenstierna művei ebben az évben több alkalommal is megjelentek: először a VASÁRNAPI UJSÁG két számában tűnt fel egy-egy novellával,²⁴⁴ melyek közül az elsőt ráadásul lelkes szavakkal harangozta be a két fordító szavainak idézésével a lap:

«Viharon, hófúvason át» czimmel lapunk mai számában egy svéd elbeszélést közlünk dr. Baján Miksa fordításában, a ki azt a következő sorok kíséretében küldte be lapunknak:

«... A klasszikus jelzővel nagyon visszaélnék manapság, és nagyon eltérnek egymástól, az a felett való nézetek, hogy mit értsünk e szó alatt. De ha az érdemli meg a klasszikus nevet, a mi egyszerű, mesterkéletlen, természetesen igaz, a mi, mint a felkelő nap, elragadtatással tölt el mindenkit és a mi csak nyer a megisméltés által, – úgy ez elbeszélésekre teljes érvényében ráillik e büszke jelző ... mert valóságos gyöngyök, – de színpompájuk százsoros, és maradandó értékűek.» Hedenstierna Alfréd «Allerlei Leute» czim alatt német fordításban megjelent, a svéd népiéletből vett elbeszéléseinek kötetét, a fent írt sorokkal ajánlja a nagyközönség figyelmébe Dreydorff G. – Én nem tehetek ehhez többet. Itt küldök két-darabot ez elbeszélésekből. (Egyiket mai számunkban, másikat legközelebb közöljük. Szerk.) – Olvasó közönségünk bizonyára egy véleményen lesz az említettem előszó kitűnő tollú írójával – Dr. Baján Miksa.»²⁴⁵

²⁴² Lyka Károly: A LEGÚJABB MŰVÉSZETI TÖREKVÉSEK I. In: Pauer Imre (szerk.): ATHENAEUM, 1893., 2. kötet, 2. szám, p. 249. Lyka ugyan norvégnak nevezi Strindberget, efféle tévedések azonban, miként Ola Hansson esetében is láttuk, bőséggel előfordultak.

²⁴³ DAS ROTHE ZIMMER. SCHILDERUNGEN AUS DEM KÜNSTLER- UND SCHRIFTSTELLERLEBEN. Budapest: Grimm Gustav, 1889.; továbbá DIE VERHEIRATHETEN. ZWÖLF EHEGESCHICHTEN. Budapest: Grimm Gustav, 1889.; illetve a későbbiekben: DIE BEICHTE EINES THOREN. Budapest: Grill, 1894 és 1896. Magyarul az 1904-es THALIA ESTEK második köteteként jelent meg Az APA, Moly Tamás fordításában; illetve a HÁZASSÁGI TÖRTÉNETEK (Budapest: Vass, 1905).

²⁴⁴ VIHARON, HÓFÚVASON ÁT. Ford. dr. Baján Miksa. In: VASÁRNAPI UJSÁG, 1893-02-26, 9. szám, p. 139-142.; AZ ÖREG MAMA. Ford. dr. Baján Miksa. In: VASÁRNAPI UJSÁG, 1893-03-05, 10. szám, p. 154-155.

²⁴⁵ VASÁRNAPI UJSÁG, 1893-02-26, 9. szám, p. 147.

Később a BUDAPESTI SZEMLE egyik számában jelent meg három novellája,²⁴⁶ amelyekről a kor szokása szerint több lap is hírt adott; a FŐVÁROSI LAPOK még rövid kritikát is közölt a megjelent művekről. A Hedenstierna műveiről szóló értékelés éppen egy, a FŐVÁROSI LAPOK recenziése szerint kevésbé sikerült Berczik Árpád-elbeszélés után következett:

E tekintetben épen jókor került tőzsomszédságába annak a három képnek, melyet Baján Miksa fordított Hedenstjerna Alfréd után; Képek a svéd életből, ez a címök. Egy vaskereskedő, a ki kiviszi, a mit akar, de időre van szüksége; egy mama, a ki nagymamává lesz, egy segédlelkész, a ki rendületlenül teljesíti kötelességét. Egyszerű alakok, de meg vannak teremtve, élénk állanak s érezzük lehelletöket, lábuk dobbanását: jellemző a történetök, jellemző a beszédjük.²⁴⁷

Az a közönség, amely élvezettel olvasta Flygare-Carlén regényeit, amely érdeklődéssel olvasta a Strindberggről szóló híreket és amely lelkesedett Ola Hansson a lélek minden rezdülését leíró prózájáért, valami egészen mást, egyszerűséget és természetességet kap Hedenstiernától – de úgy tűnik, hogy ez senkit sem zavart; mintha minden szerző, aki Svédországból érkezett és magyar nyelven kiadásra került, automatikusan kedvező elbírálás alá esett volna. Ebben a tekintetben egészen biztosan oroszlánrészről vállalt a fordító, Baján Miksa, aki Győry Vilmoshoz hasonlóan kultúraközvetítői szerepet igyekezett betölteni: a beküldött fordításokat kommentálta, a művek értékét a rendelkezésére álló módon és eszközökkel emelni igyekezett. Az év végén ráadásul a MAGYAR DEKAMERON XX. füzetébe is bekerülhetett egy novellával,²⁴⁸ a következő évben pedig külön kötetben is megjelent az Olcsó Könyvtár sorozatán belül.²⁴⁹ Az 1894-es év végén pedig a PROTESTÁNS ÚJ KÉPES NAPTÁRBA került be A LELKÉSZ KARÁCSONYI VENDÉGE című elbeszélésével,²⁵⁰ Hedenstierna, az egyszerű, mesterkéletlen stílus képviselője, tehát alig két év leforgása alatt az olvasók és kritikusok kedvence lett: műveit bármilyen irányultságú kiadványba szívesen bevették; sőt az évszázad utolsó éveiben még a PESTI NAPLÓ tárcarovatában is szerepelt.²⁵¹

Suppé BELLMANJA ugyan – mint láttuk – nem arathatott kirobbanó, tartós sikert, maga Bellman mégis eljutott az iskolákba: a MAGYAR ARION II. részébe került be a KATONA-TEMETÉS című éneke (egy másik svéd, [Otto] Lindblad egy dalának társaságában). A kiadványt a következő szavakkal hirdették:

²⁴⁶ STRÖMBOM PETI SZERELMI TÖRTÉNETE; MIKOR MÁLIN ASSZONY NAGYMAMÁVÁ LETT; A KÖTELESSÉG ÚTJA. Fordította: Baján Miksa. BUDAPESTI SZEMLE, 1893, 74. kötet, 198. szám, p. 435-454.

²⁴⁷ FŐVÁROSI LAPOK, 1893-06-01, 149. szám, p. 1182.

²⁴⁸ Vö. FŐVÁROSI LAPOK, 1893-11-03, 304. szám, p. 2498.

²⁴⁹ Vö. VÁSÁRNAPI ÚJSÁG, 1894-03-11, 10. szám, p. 159.

²⁵⁰ Vö. VÁSÁRNAPI ÚJSÁG, 1894-11-25, 47. szám, p. 792.; illetve PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAPOK, 1894-11-29, 37. évf., 48. szám, p. 765.

²⁵¹ MIÉRT NEM MERTE? In: PESTI NAPLÓ, 1898-04-26, 115. szám, p. 1-2.

Van szerencsénk a Tekintetes Igazgatóságoknak és szaktanároknak tisztelettel jelteni, hogy a Harrach-féle Magyar Arion II ik része, partitúra és szólamkiadás, még október hóban meg fog jelenni. A t. énektanároknak a partitúrából egy tiszteletpéldánnyal azonnal fogunk szolgálni. Az I. rész a nm. vall. és közokt. Ministeriumnak 11.106 sz. alatt 1893. jun. 10-én kelt rendeletével polgári- és kereskedelmi középiskolák, tanító- és tanítónőképezdek, valamint gimnáziumok és reáliskolák használatára engedélyezett. Az I. rész már is általános kedveltségnek örvend s hiszszük, hogy az új kötet is ki fogja érdemelni a t. szaktanárok szíves figyelmét.²⁵²

A kiadvány dalainak felét magyar népdalok illetve magyar szerzők művei foglalják el; a másik felébe került tehát – Mozart, Händel és más, ma már kevésbé ismert szerzők mellett – Bellman és Lindblad műve.

1894-ben volt kilenc éve annak, hogy Győry Vilmos elhunyt; a nem teljesen kerek évfordulóról pedig Szász Károly emlékezett meg az Akadémia február 26-i ülésén. Beszédében természetesen szót ejtett Győry munkásságának svéd oldaláról, ekképpen értékelve Győry és Tegnér közös jelentőségét:

E téren először, a Kisfaludy-Társaság egy pályázatán, mely nagyobb műfordítást kívánt, lépett föl Tegnér svéd költő s vexiói püspök Fritjof-mondájának fordításával. A messzi észak egészséges és bájos költészetét ő vezette be először irodalmunkba, sőt ismertette meg először, mert míg a nagy nyugati irodalmak nyelveit azelőtt is olvasták műveltebbjeink, a svédet alig valaki nálunk. Győry választása Tegnér költeményében nem csak oly műre esett, mely bármely irodalomnak díszére szolgálhat, de szerencsés volt azért is, mert új, addig ismeretlen ágat oltott költészetünkbe s így valódi hódítást tett távoli, nekünk még felfedezetlen partokon. De szerencsés választásánál még többet ért, a mint feladatát megoldotta. A lyrai-epikus hangot szerencsésen eltalálta; a minden szakaszban változó épen nem könnyű formákat annyi izléssel, mint virtuozitással kezelte s oly könnyűséggel egyszersmind, mintha eredetileg adta. Bírái tartózkodás nélküli dicsérettel szoltak fordításáról s olvasók és kritika nem kevesebb elragadtatással adtak igazat bírálói-nak. A Kisfaludy-Társaság legközelebbi évi közgyűlésén sietett őt tagjául választani (1868). Győry egyszerre, akkor már lendületet nyert műfordításunknak magasb színvonalán tisztes helyet foglalt el. S ezt utóbbi műfordításával is meg tudta tartani. Maga is érezte, hogy itt találta meg valódi hivatása terét s attól kezdve ahhoz hű is maradt. Először annak az irodalomnak sietett háláját lefizetni, melyet ő hódított meg nekünk először, mely neki s általa nekünk annyi gyönyört szerzett. Mert Győryben

²⁵² HIVATALOS KÖZLÖNY, 1893-11-01, 21. szám, [p. 11.]; illetve HIVATALOS KÖZLÖNY, 1893-12-01, 23. szám, [p. 12.]

meg volt az a nemes vonás, hogy a miben örömet talált, azt másokkal is kívánta megosztani s viszont örömét találta a mások örömeiben. Így a Fritjof-mondát, melyet jeles német fordításokban ismert meg s figyelme ez és egyéb német fordítások által a svéd költői irodalomra fordult, azt eredeti forrásából akarta élvezni s megtanult érette svédül.²⁵³

Radnai Rezső 1885-ös kritikája, vagy talán még inkább félelme, amely szerint Győryt máris elkezdtek elfeledni a kortársak, nem bizonyult teljesen megalapozottnak: kilenc évvel a halála után Szász Károly az Akadémia ülésén mondott meleg hangú megemlékezést a fordító-kultúráközvetítőről. Győry munkásságát abban a kontextusban helyezte el, amelyben leginkább számot tarthatott kortársai figyelmére és megbecsülésére: az ismeretlen svéd irodalom első igazi értékeként említette. Szász szavaiból azt lehet még kiolvasni, hogy a Győry által bevezetett svéd irodalom akkorra már többé-kevésbé részét képezte a magyar értelmiségi mindennapjainak: Győry munkája tehát nem volt hiábavaló.

1894 az az esztendő is, amikor az olvasóközönség kénytelen volt búcsút venni második kedvenc regényírójától, Marie Sophie Schwartztól. Mivel Schwartz utolsó éveit irodalmi szempontból csendben töltötte, halálának híre alighanem lassabban indult el Svédországból, mint a mindvégig újabb műveket író Flygare-Carlén halálhírének esetében. Ennek következtében pedig lassabban is érkezett meg Magyarországra: csupán másfél héttel később tudták a lapok közölni a hírt. A BUDAPESTI HÍRLAP mindössze röviden, táviratilag értesítette olvasóit,²⁵⁴ a két másik lap ugyanakkor kisebbfajta értékelést is adott munkásságáról:

– Schwarcz Mária Zsófia. A svéd családi regény egyik megalapítója, Schwarcz Mária Zsófia, mint Stockholmból írják, hetvenötéztendőskorában hirtelen meghalt. A svéd író regényei révén nagy népszerűsége tett szert és két évtizeddel ezelőtt Európa olvasónői a Schwarcz Mária hőseinek és hősnőinek sorsán sirták el szentimentális könyveiket. De ezek a regények nemcsak ezért a hatásukért nevezetesesek, mert van azokban józan tendencia, jellemző erő és elég ügyes meseszövés. A nemes ember és polgárosszony, valamint A munka nemesíti a férfit című regényeiben a munkásosztályok egyenjogosítása és a munka tisztelete és becsülete érdekében száll síkra. Ezeket a regényeket magyarra is lefordították. Munkái között az érdekesebbek ezek: A kacér asszony, A lét és nemlét, A nemes ember leánya, Schwarcz Mária zsánerét Németországban, Marlitt asszony művelte sikerrel.²⁵⁵

A VASÁRNAPI UJSÁG pedig ekképpen méltatta:

²⁵³ Szász Károly: GYŐRY VILMOS EMLÉKEZETE. In: Szily Kálmán (szerk.): AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ, V. köt., 3. füz., 1894-03-15, p. 125-126.

²⁵⁴ BUDAPESTI HÍRLAP, 1894-05-18, 136. szám, p. 10.

²⁵⁵ PESTI NAPLÓ, 1894-05-18, 136. szám, p. 9.

Schwarz Mária Zsófia, jeles svéd regényíró, kinek több regényét és elbeszélését magyar nyelvre is lefordították, 75 éves korában meghalt, Stockholmban. Két évtized előtt szívesen olvasták családi regényeit, melyek ügyes meséjökkel, jellemzésökkel s az elbeszélő hang erejével hatottak. Marlitt, a németek népszerű írója, az ő hatása alatt fejlődött. «A nemes ember és polgárasszony», valamint «A munka nemesíti a férfit» című regényeiben a munkásosztályok egyenjogósítása és a munka tisztelete és becsülete érdekében száll síkra.²⁵⁶

Mindkét megemlékezés kiemelte, hogy Schwartz családi regényeket írt – ez nem feltétlenül emeli őt az igényes irodalom magas szintjére, főként amiatt nem, hogy – amiképpen azt a PESTI NAPLÓ írta – regényei szentimentálisak és Marlitt műveivel hozhatók rokonságba. Dicsérőbb hangot ütött meg ugyanakkor az az értékelés, hogy Schwartz a munkásosztály érdekeiért és a munka nagyobb megbecsüléséért száll síkra. Az arisztokrácia hatalmának legdicsőségesebb napjaiban a munka mint olyan nem volt sem előkelő, sem magasztos; a XIX. század végére azonban a munkásosztály előretörésével megváltoztak az erőviszonyok, és az arisztokratikus rétegek ugyan továbbra is lenézték a fizikai munkát végzőket, mégis felerősödött azoknak a hangja, akik kizárólag így voltak képesek biztosítani maguknak a kenyérrelvalót. Schwartz támogatása tehát mindenképpen jól jött annak a rétegnek, amely mostanra már az eddigieknél nagyobb sikerrel tudta hallatni a hangját, és maga is egyre inkább fogyasztója és művelője lett az irodalomnak.

Rejtélyesebb ugyanakkor a PESTI NAPLÓnak azon megjegyzése, mely szerint lefordították volna magyarra A NEMES EMBER ÉS POLGÁRASSZONY valamint A MUNKA NEMESITI A FÉRFIT című regényeit is. Ha ez valóban így van, úgy ez a tény minden fellelhető bibliográfia számára rejtve volt eddig; valószínűbb azonban, hogy a hír szerzője – csupán annyira lévén jártas Schwartz műveiben, amennyire a Flygare-Carlén haláláról tudósító újságíró a PESTI HÍRLAPnál az író leghíresebb művének címével kapcsolatban – összekeverte ezeket a regényeket más, hasonló című Schwartz-regényekkel, mint például A NEMES LEÁNYA vagy A MUNKA GYERMEKEI. Lehetséges az is, hogy A NEMES EMBER ÉS POLGÁRASSZONY a svédül MANNEN AF BÖRD OCH KVINNAN AF FOLKET című regényre utal; ez Magyarországon valóban megjelent, ám nem magyar, csupán német fordításban, DER MANN VON GEBURT UND DAS WEIB AUS DEM VOLKE címmel, Ruzicska kiadásában, évszám nélkül.

Az év végén megjelent Schwartz A SÓGORNŐK című regénye, amelyről a BUDAPESTI HÍRLAP távirati stílusban beszámolt „Irodalom és művészet” című rovatában,²⁵⁷ egy debreceni lap azonban jóval bőbeszédűbben és ékesszólóbban kínálta megvételre a könyvet:

– „A sógornők” regény, írta Schvarcz M. Zsófia, fordította Koltai Virgil. Ily czim alatt kaptunk egy diszes kötetet, mely a híres svéd írónek, a kit

²⁵⁶ VASÁRNAPI ÚJSÁG, 1894-05-27, 21. szám, p. 357.

²⁵⁷ BUDAPESTI HÍRLAP, 1894-12-19, 350. szám, p. 9.

joggal állithatunk Márlitt mellé, Die Vermahlten oder die Schwägerinnen című regénye pompás magyar fordítása s Eisler G. kiadásában jelent meg. Eisler a magyar olvasóközönségnek nagy szolgálatot tesz Schvarcz regényeinek magyar nyelven való kiadása által s különösen úgy e most kiadott Sógornők, mint a néhány hó előtt megjelent Özveggy és gyermekei a családi regények oly remek példányai, a minőket irodalmunkban hiába keresünk. A sógornőkben az egymást szerető szívek érdekes harcza folyik le, a melyben azok megtisztulva végre teljesen egybeforrnak. Erős indulatok állanak egymással szemben, a melyeknek a küzdelme folyton lekötve tartja az olvasó figyelmét. A mai mindenféle ismással telt' az érzékiségben tüntetőleg gyönyörködő s a mistikált affektáló regényírás tavában Schvarcz regényeiből a hamisítatlan természetesség üde szellője száll felénk, mely felfrissíti az unott kedélyt is. Ezért legmelegebben ajánljuk olvasóink figyelmébe Schvarcz M. Szófiának regényét a melyek közül magyarul most már kettőt birunk. A közelgő karácsonyi ünnepekre a legkedvesebb ajándéknak szolgálnak különösen szép kiállítású könyv. A 18 ivre terjedő diszes műnek ára csak füzve 1 frt, vagy diszkötésben 1 frt 80 kr. Megrendelhető Eisler G. könyvkereskedésében (Budapest, Andrássy-ut 31. szám, valamint minden hazai könyvkereskedőnél).²⁵⁸

Reklám és recenzió között néha manapság is nehéz meghúzni a határvonalat, így volt ez már a XIX. században is. Ez a recenzáló hirdetés bizonyos pillanatokban úgy hat a mai olvasóra, mintha vitamin vagy energiatartalék hirdetését olvasná: unott, az affektált regényekbe belefáradt olvasó kedélyét pillanatok alatt felfrissítik Schwartz regényei, érdemes tehát megvásárolni őket – különösen karácsonyi ajándéknak kitűnőek. Ebből tehát kevés valódi információt lehet szerezni Schwartz magyarországi fogadtatásáról, különösen azért, mert a hirdetés írója mintha nem lenne tudatában annak, hogy már 1867 óta jelentek meg tőle regények magyarul: „a melyek közül magyarul most már kettőt birunk”. Az azonban kétségteljesen, hogy díszkiadás csak fontos szerzőknek járt, márpedig A SÓGORNŐK című regényt kétféle kötésben is megvásárolhatták az érdeklődők.

Strindberg nemzetközi karrierjében fontos változás állt be ebben az évben: a Théâtre Libre bezárta kapuit. A PESTI HÍRLAP ekképpen írt az eseményről:

(A Théâtre-Libre vége.) Párisból jelentik, hogy Antoine, a Théâtre-Libre alapítója megelégtelt már a küzdelmet a közönség közönye ellen és beadta a kulcsot, vagyis helyesebben mondva, becsukta a színházat. A Théâtre-Libre, mely a berlini „Freie Bühne” mintájára csupán olyan darabokat adott elő, melyeket más színpadon nem ... mertek előadni; eleinte fényes üzleteket csinált. Itt kerültek színre Hauptmann Gerhardt, Strindberg és más vezisták [sic] darabjai. De az a nyers realizmus, mely

²⁵⁸ DEBRECZEN-NAGYVÁRADI ÉRTESÍTŐ, 1894-12-23, 52. szám, p. 3.

e színművekben napirenden volt, nem felelt meg sokáig a párisiak ízlésének, akik szeretik ugyan a pikantériát, de idegenkednek „a megnyuzott” iránytól s így Antoine ur csakhamar megunta a költséges és hasznot nem hajtó színházat. Egy és más jó oldala mégis volt ennek a színháznak, amennyiben néhány igazán kiváló tehetség, amely azóta más és tisztességesebb téren érvényesült, itt tette meg első szárnypróbálgatásait.²⁵⁹

Megemlékezett az esetről a FŐVÁROSI LAPOK is:

A Theatre Libre megbukott. Tegnap – mint a Figaró-ban olvassuk – az a hír terjedt el Párisban, hogy a Theatre Libre-t végleg bezárják. A hír valóban bizonyult. Antoine ur, a Theatre Libre igazgatója, eredeti ember s megvan a többi eredeti ember felett az a megbecsülhetetlen előnye, hogy az eredetisége őszinte. Avagy nem volt-e eredeti ötlet egy olyan színház megnyitása, a melynek az a programja, hogy más színházakból kiszorult darabokat előadja, tekintet nélkül illemre, erkölcsre és közönségre? [...] Antoine ur neve sokáig volt a párisi családok réme. Az asszonyok csak legyezők mögött beszéltek róla. De ennek a mérges virágnak kábító illata volt. A művészek igen különböző véleménynyel voltak iránta és igazuk is volt, mert, különösen kezdetben, némely darab túlságos brutalitása alól is kivillogott az igazi művészet szikrája. És ebben rejlik Antoine érdeme, tiszteletreméltó őszinteségétől eltekintve. Megközelíthetővé tett sok oly művet, a melyet senki sem ismert és felfedezett olyan írókat, a kiktől a közönség soha sem hallott. Bármit is mondanak és tegyenek, az az intézet, a mely az ismeretlenség homályából olyan neveket, mint Jullien, de Cérard, de Brioux, de Rzevuski, de Salandry, d’Ancey, d’Hennique, de Descaves, de Porto-Riche teremteni tudott, a mely felfedezte Ibsen-t, Strindberg-et, Björnson-t és a mely olyan művészeket hozott felszínre, mint Mayer, Grand, Lerand, Mmes France, Nau, Henriot, Meuris, az az intézet a művészet apostola volt s rengeteg bűnei mellett figyelemreméltó eredményekre is hivatkozhatott.²⁶⁰

Két héttel később a FŐVÁROSI LAPOK-nak ismét közlendője volt Strindbergről:

A francia szabad színpadok. A párisi Oeuvre szerencsésebb, mint az Antoine Théâtre Libre-je. Most Strindberg Hitelezői-vel jelentékeny sikere volt, míg ugyane szerzőnek Julia kisasszony-át tavaly Antoine ur színházában visszautasították. A darabban uralkodó szenvedélyesség megtette hatását a francia nézőnél, ami pedig az előadókat illeti, a legjobb két erőt:

²⁵⁹ PESTI HÍRLAP, 1894-06-10, 161. szám, p. 7.

²⁶⁰ FŐVÁROSI LAPOK, 1894-06-12, 161. szám, p. 1389.

Rameau-t és Dorsy kisasszonyt az Odéon szolgáltatta, melynek kapui a bemutató napján be voltak zárva.²⁶¹

Hiába húzták ki tehát a színpadot Strindberg lába alól, darabjait más színházak örömmel átvállalták és sikerre vitték – Strindberg erősebb, mint a cenzúra vagy a „közönség közönye”, jelentősége és tehetsége mellett minden gátló tényező eltölpül. Sőt a botrányok nem is mindig órá sújtottak le: júliusban hírt adtak róla, hogy a HITELEZŐKET a L'Oeuvre előadásán „adták nagy sikerrel. Ezt ezt a drámát nem zavarta meg semmi, de bezzeg megzavarták Henri de Regnier drámai költeményét”.²⁶² Strindberg darabjának előadása egyszerűen csak siker – olyan irodalomtörténeti pillanat ez, amelyben közölni kell a nagy szerzőről valami hírt, bármennyire érintőleges és tartalom nélküli is legyen az.

Sőt, diadala akkor olyannyira tartósnak látszott, hogy a korábbi botrányok és kritikák csupán kisiklásnak tűntek:

A párisi Nouveautés-színházban az Oeuvre társulata bemutatta Strindberg Père-jét. A háromfelvonásos színmű nagy és osztatlan sikert aratott. Ez az első győzelem, mely a skandináviai irodalomnak osztályrészül jutott a francia fővárosban.²⁶³

Hogy az olvasók érdeklődéssel olvastak bármit a színes jellemmel megáldott Strindberg-ről, nem lehet kérdés. A FŐVÁROSI LAPOK a következő év elején közölt egy hírt egy berlini könyvkereskedésről, melynek „nagyon érdekes és nagyon különös könyvecskéje van. Vörös a fedele és egy csomó autogramm a tartalma. Híres írók és művészek írták meg benne, hogy mit esznek és isznak legjobb étvágygyal.”²⁶⁴ Megtudhatjuk belőle, hogy a ma már kevésbé ismert írók vagy zongoraművészek mit szeretnek enni, megtudjuk továbbá azt, hogy „Strindberg, a nőgyűlölő, héringet”²⁶⁵ fogyaszt örömmel. Ennél nagyságrendekkel komolyabb eseményről adott hírt a PESTI NAPLÓ egy héttel később:

– Bepörölt regény. Strindberg Ágostnak, a nagynevű svéd írónak egy regényét, mely német fordításban Die Beichte eines Thoren címmel jelent meg, a berlini államügyészség elkoboztatta, magát az írókat és dr. Kämpf Vilmos fordítót pedig, erkölcstelen nyomtatvány közzététele miatt, bepörölte. A büntető eljárást azonban dr. Grelling Rikárd védő indítványára megszüntették, „mivel a regény a maga egészében komoly, jelentős irodalmi munka, amely semmi erkölcstelen célra nem törekszik.” Az államügyészség főlegbezzett s a kamarabíróság elrendelte a tárgyalás

²⁶¹ FŐVÁROSI LAPOK, 1894-06-27, 176. szám, p. 1518.

²⁶² PESTI HIRLAP, 1894-07-08, 189. szám, p. 18.

²⁶³ FŐVÁROSI LAPOK, 1894-12-18, 349. szám, p. 3014.

²⁶⁴ FŐVÁROSI LAPOK, 1895-01-07, 7. szám, p. 79.

²⁶⁵ Ibid.

megtartását. Az első tárgyaláson Strindberg, aki Párisban lakik, nem jelent meg s most, a január 5-iki második tárgyaláson is csak Kämpf, a fordító, és dr. Grelling, Strindberg védője, jelent meg. A védő arra kérte a bíróságot, hogy mentse föl Strindberget a megjelenés alól; Strindberg különben is aligha fog megjelenni; könyvét francia nyelven írta, maga svéd alattvaló, és semmi oka nincs arra, hogy egy porosz bíróság előtt megjelenjen.

Strindberg könyve – mondá továbbá a védő – eredetileg nem a nyilvánosságnak volt szánva s csak az író halála után lett volna közzéteendő. Csak amikor az író elvált neje nem szűnt meg őt folytonos támadásaival üldözni és családi viszonyaikat a nyilvánosság elé hurcolni, akkor határozta el magát Strindberg a könyv közzétételére. A regény egy jellemtelen, a bűn minden nemében, fetrengő és fokról-fokra sülyedő asszonynak az életét festi, aki magával sodor a saját vesztébe egy férfit, aki őt korábban tisztelte s azután lassankint becsülésre méltatlannak ismer-te föl, de elszakadni tőle nem tud.

A bíróság elhatározta, hogy Strindberget fölmenti a megjelenés kötele-zettsége alól, a másik vádlott, dr. Kämpf pedig kijelentette, hogy Strind-berggel, az íróval és emberrel való ismeretsége alapján teljesen kizárt-nak tartja, hogy erkölcstelen munkát lett volna szándékában írni. Erre a bíróság elhatározta, hogy kihallgattatja Strindbergnek Stockholmban lakó öccsét, Strindberg [sic] Oszkár kereskedőt, hogy felvilágosítást nyerjen a regény keletkezésének története felől.²⁶⁶

A DIE BEICHTE EINES THOREN német fordításban ekkorra már eljutott a magyar közönséghez,²⁶⁷ az érdeklődőket tehát semmi sem akadályozhatta meg, hogy egy, a svédnél hozzáférhetőbb nyelven el is olvassák a nem először botrányba került regényt. A PESTI NAPLÓ tudósítása ugyanakkor a regénytől függetlenül is érzékelhetően állást foglal: a berlini államügyészség túllépte hatáskörét. A bíróság ráadásul első fokon nem is talált semmi büntethetőt, és csak az ügyészség fellebbezése nyomán kezdték meg a tárgyalást. Strindberg meg-jelenésétől is el tudtak tekinteni némi huzavona után, ráadásul az írónak két védője is lett: Richard Grelling jogi védelme mellett a másik vádlott, a fordító Kämpf emberi támogatását is élvezte. A magyar olvasó e hír alapján nem lá-tott mást, mint hogy az íróval rútul elbántak – illetve láthatta azt is, hogy a regény mint műfaj, amelynek olvasása hosszú éveken keresztül inkább léha, sőt erkölcsromboló tevékenységnek számított, mostanra komoly társadalmi tényező lett.

S ha valamelyik hevesebb, könnyen ítélkező olvasó mégis elítélte volna Strindberget, amiért az nem jelent meg a tárgyaláson, az újabb másfél héttel később kénytelen volt revideálni kedvezőtlen véleményét. Ugyanez a lap ugyanis

²⁶⁶ PESTI NAPLÓ, 1895-01-15, 15. szám, p. 2.

²⁶⁷ Ld. a 243-as lábjegyzetet.

a hónap végén arról adott hírt, hogy Strindberg, „akinek berlini sajtóügyét épp legutóbb említettük”, kórházban van; s az esetről szabályos interjút is közöl, amelyet az íróval egy látogatója készített.²⁶⁸ Az olvasó megtudhatta belőle, hogy Strindberg néhány nappal korábban a folytonos kémiai kísérletei miatt szorult kórházi ápolásra, az orvos szerint azonban hamarosan meg is gyógyul. A rögtönzött riportból az is kiderült, hogy Strindberg sokkal inkább kémikusnak érzi magát, mint írónak, majd rövid önéletrajzot is közölt, valamint terveit arra vonatkozólag, hogy kórházból való kijutása után a természettudománynak szenteli magát. A botrányos író tehát komoly tudósként jelent meg, aki minden körülmények között igényt tarthatott a közönség figyelmére; és a kórházi tartózkodás utólag többé-kevésbé igazolhatja azt is, miért nem jelent meg a berlini tárgyaláson.

Az érdeklődés pedig nem lankadt: márciusban a FŐVÁROSI LAPOK is beszámolt arról, hogy „az ismert író és – nőgyűlölő” súlyos beteg, s „[m]intha sanyaru viszonyok közt él, adományokat gyűjtenek számára.”²⁶⁹ Hogy ennek a betegségről szóló hírnek és a korábbi kórházi tartózkodásnak volt-e bármi köze egymáshoz, nem derül ki a szűkszavú tudósításból; az azonban kiolvasható belőle, hogy a nép rokonszenvet mutatott az író iránt – máskülönben nem rendeztek volna neki gyűjtéseket. Az ÚJ IDŐK 1895. áprilisában az író szobrászművészi énjéről emlékezett meg,²⁷⁰ egy néhány héttel későbbi számában pedig egy olvasói kérdésre reagálva írta „A szerkesztő üzenetei” című rovatában a következőket:

B. I., Zsolna. Strindberg nem tartozik a hívők közé, de azért nagy súlyt fektet az imára. Lélektanilag így okolja az ima szükséges voltát: Ha valakitől szivességet kérek és ő megtagadja, le vagyok sújtva, de ha nem mond se igent, se nemet, a velem született optimizmus reményt kelt bennem. A reménnyel megjön a bátorság és ennek nyomában a tetterő, úgy hogy végre a saját erőmből kiküzdöm azt, a miért imádkoztam. Ezért jó az imádság. Egy materialista-írótól ez elég szép indoklás.²⁷¹

A XIX. század utolsó éveiben az Istenben való hit még nem lehetett mellékes kérdés; éppen ezért lehet tehát fontos a zsolnai olvasó számára (ha pontos kérdését nem is ismerjük), hogy Strindberg milyen viszonyban áll a vallással. Fontos lehet azért is, mert az írók a kommunikáció lehetőségeinek bővülése és az információ áramlásának felgyorsulása miatt közelebb kerülnek olvasóközönségükhöz – vagy a potenciális olvasókhöz –, márpedig irodalmi példaképet az olvasó hajlamos ott keresni, ahol emberi példaképet is talál. Strindberg megítélése szempontjából lehet központi kérdés, hogy miként viszonyul az

²⁶⁸ PESTI NAPLÓ, 1895-01-26, 26. szám, p. 5.

²⁶⁹ FŐVÁROSI LAPOK, 1895-03-16, 75. szám, p. 851.

²⁷⁰ A VÉLETLENSÉG A MŰVÉSZETBEN. In: ÚJ IDŐK, 1895-04-07, I. évf., 16. szám, p. 300.

²⁷¹ ÚJ IDŐK, 1895-06-23, I. évf., 27. szám, p. 512.

József nádor bókja. Most jelent meg a LÓNYAY-család története című munka, melyben a szerző, DOBY Antal, gondosan összegyűjtött minden érdekes adatot ez ősrégi magyar család életéből. A könyvben el van mondva a többi közt az is, hogy a harmincas években József főherceg, Magyarország nádora látogatást tett a Lónyay-család beregmegyei birtokán. Az üdvözlő szónoklat elmondásával Beregmegye leg híresebb szónoka, FÜZESÉRY Gábor volt megbízva, a ki, hogy az előre készülő beszéd ne nélkülözze a megérkezés napjával összefüggésben álló vonatkozásokat, egész sereg örömteljes emlékeztető szerdai napot illesztett bele. Megegett azonban, hogy a nádor szerda helyett csütörtökön érkezett meg, de ez a körülmény nem hozta zavarba a szónoklót, mert ő azért híven mondta el szerdákkal spékelt beszédét. Mire a főherceg mosolyogva szólt a ház úrnőjéhez:

— A szónok a sok szerdával csütörtököt mondott ugyan, de ilyen kedves körben nem csoda, ha a napokat elfelejtik.

A véletlenség a művészetben. Strindberg, a kiváló svéd író szalonjában sokan bámulnak egy bizarr gyermekszobrot, a melyet maga az író csinált. Ő ugyan nem ért a szobrászathoz, de foglalkozik mindennel és így a szobrászattal is. Egy napon kedve kerekedett ahhoz, hogy megpróbál egy antik koldusszobrot utánozni. Agyagot hozott és napokig, hetekig vesződött a szobor megkésztésével. Végre, hogy a munka nem sikerült, mérgében rácsapott a szobor fejére. Mi történt? Az, hogy a fej meggömbölyödött, a merev vonások mosolygókká váltak; a nyak belement a vállakba s a lábak megvastagodtak. Egy bizarr gyermekszoborrá vált az alkotása csupa véletlenségből, a mint ezt maga őszintén elbeszéli.

Még ez évnegyedben elkészül JÓKAI nagy regénye is, a melyet az *Új Idők* számára most ír.

Regényszámba megy, ámbár minden részében önálló és aktuális *A Rózer-család ebédjei*.

A szerkesztő, mint eddig, ezután is csaknem minden héten ír elbeszélést, társadalmi képet, apróságot, képmagyarázatot és a mi ezenkívül a szerkesztő munkakörébe tartozik. Ebben segítségére vannak belső dolgozótársai: MIKSZÁTH Kálmán és BRÓDY Sándor.

Felhívjuk a figyelmet legközelebbi husvétii számunkra, a mely a szokottnál nagyobb terjedelemben, színes nyomásban jelenik meg. Tartalmából megemlíjtük a következő közleményeket. Elbeszélések: Mikszáthtól, Herczeg Ferentől, Bródy Sándortól. *A Rózer család első ebédje* stb.

Az *Új Idők* előfizetési ára évnegyedre 2 frt, a mely az *Új Idők* kiadóhivatalába küldendő (Andrássy-ut 10).

Hilda. Valamennyit. — K. K. Magyar. Római katolikus. A vőlegénye bizonyára megbocsátja, de a törvény nem ismer tréfát ebben a tekintetben. Rózerék nem haragszanak azért, a mi róluk van írva, sőt hizeleg nekik. — B. J., *Szeged*. Nagyon is nehézkes a stílusa. Inkább vezércikknek való napilapba. — *Tűzpróba*. Őszintén szólva, nem üti meg a mi mértékünket. Folyékony stílus még nem elég arra, hogy az *Új Idők* írója legyen valaki. Ehhez még sok egyéb kell, a mi nincs meg ebben az elbeszélésben. — *A születés*. Nem olyan rossz, hogy nem akadna benne dicsérni való, de nem is olyan jó, hogy közölni lehetne. Úgy látszik,

imához. Hogy Strindberg melyik ételt preferálja, a morál szempontjából a legkevésbé sem központi kérdés: az csupán egy érdekesség, akárcsak szobrászművészi énjének megnyilatkozásai, amelyek közlésének csupán az a célja, hogy kielégítse az olvasók kíváncsiságát, és ezáltal közelebb is hozza a parnasszus magaslatain üldögélő óriásokat a közönséghez.

Augusztusban Strindberg újabb morális jöponthozatokat szerezhetett a közönségnél. A BUDAPESTI HÍRLAP közölte ugyanis egy párbeszédét, melyet a francia íróval, Henri Becque-vel folytatott és amely a GIL BLAS nevű párizsi folyóiratban jelent meg. A párbeszéd a házasság témaköréről folyt – mely terület kétségtelenül Strindberg hazai pályájának számított –, és a svéd író döbbenetét fejezte ki afölött, mennyire erkölcstelenek a franciák: nem csupán túrik, de támogatják is a házasságtörést. Becque szabados francia módjára nem érti Strindberg ellenvetéseit, s a párbeszéd végén Strindberg már a svéd viszonyokat ecseteli: a válás intézménye megold minden esetleges problémát; mert a háromszemélyes házasságot a maguk részéről el sem tudják képzelni. „Borzasztó féltékeny emberek lehettek!”, replikázik megvetően Becque, mire Strindberg erkölcsi fölényének biztos tudatában e szavakkal vág vissza: „Féltékenyek és becsületesek.”²⁷² Még a legtöbb botrányt magáénak tudható Strindberg is magasabb erkölcsi szinten gondolkodik tehát, mint egy francia tollnok, így hát a svédek tiszteletreméltó becsületesége nem lehet kérdéses egyetlen olvasó előtt sem. Visszaköszön ebben a dialógusban és főként Strindberg hozzáállásában Jakab István 1835-ös cikke,²⁷³ amelyben a svédek legfőképpen erkölcsi tartásuk jellemzi, aminek önnön sikerüket köszönhetik: több mint fél évszázad telt el azóta, de a magyar közvélemény szemében a svédek jöttányit sem változtak.

Más kérdés persze, hogy maguk a nők miként vélekedtek arról a Strindberg-ről, akinek ekkorra szinte epozsi jelzőjévé vált a „nőgyűlölő”. Mivel olyan toll még mindig ritkán akadt a kezükbe, amellyel újságcikket lehetett volna írni, nem állapítható meg teljes bizonyossággal, melyik oldalon álltak; egy női tárcaíró azonban a PESTI HÍRLAP hasábjain dühös kirohanást intézett Nietzsche, Strindberg, majd írásának egy későbbi részében Tolsztoj ellen, mondván:

Nietzsche azt mondja, hogy a nő semmi más, mint „egy édes gonosztevő” és úgy kell vele bánni, mint a szelídített bestiával, hol cukrot nyújtván neki, hol korbácsot éreztetvén vele. Strindberg pedig mindezt ujjongva hagyja helybe. „Bravo Nitzsche!” – kiáltja és kiegészíti azzal, hogy az emancipációra törekvő asszony még a legszelídebb alakjában is olyan szörnyeteg, a ki még a fájánál is rosszabb.

És ami a legkülönösebb: e két meghibbant agyvelejű bolondnak a férfiak körében roppant sok a hive. A férfiak egész tömege bölcs férfiaknak tartja ezeket és figyelembe sem veszik, hogy az egyik apostol: Nietzsche,

²⁷² BUDAPESTI HÍRLAP, 1895-08-03, 209. szám, p. 12.

²⁷³ Ld. a 17-es lábjegyzethez tartozó idézetet.

a tébolydában van, a hová már el kellett volna őt zárni, még mielőtt dühöngeni kezdett.²⁷⁴

A nőkérdés aktualitása sok cikknek adott témát férfi újságírók tollából is: és ilyenkor többnyire persze előkerült Strindberg neve is.²⁷⁵ A svéd író tehát szakértőnek számított, és ha máshol nem, legalább az olvasóközönség hímnemű felénél kedvező fogadtatásban is részesült.

Ismert volt a magyar közönség előtt Ibsennel való szembenállása is. Pekár Gyula, a PESTI NAPLÓ munkatársa Ibsennel való találkozását és a vele folytatott beszélgetését írta le tárcájában. Az interjú során maga Ibsen hozta fel Strindberget:

– [...] Az ember szabad lény, de legkiváltabb mi norvégek vagyunk szabadok. Lássá, a svédek nem szabadok! Nézze ezt a komor arcú embert itt a képen, ez a híres, vagyis hírhedt Strindberg, akinek a darabját, az Apá-t, ha jól tudom, Párisban is játszották. Lássá, nekem, a norvégnek, kell neki itt, úgyszólván ellenséges földön, minálunk kiadót keresni, mert Svédországban nem kap. Lássá, ez szabad és tehetséges ember, szeretem őt, de meghasonlott hazájával s ennél fogva maga-magával. Nemcsak nem próféta a hazájában, de ott már határozottan bolondnak tartják...²⁷⁶

Pekár pedig Ibsen szavaira reagálva idézi fel a múltat:

Visszagondoltam a Strindberg párisi darabjára az Apá-ra. S eszembe jutott a tárgya, amely röviden az, hogy soha egy férfi se lehet egészen biztos a felől, hogy a gyermeke igazán az övé-e. A színdarabban a gyermek nevelése felett perlekedő, gyűlölködő házastársak vitája közben, a szfinx-lelkű kegyetlen skandináv asszony mesteri gunynyal veti oda férjének a darab pointe-jét, mondván: „és hogy tudod, hogy igazán a te gyermeked-e? Én tudom, hogy az enyém”... a régi „mater semper certa est” elv ez. De a gondolat monomániává nő a szerencsétlen ember lelkében, amelybe utóbb bele is örlül. Egyike a legmerészebb daraboknak, mely még a blazirt párisi közönséget is megdöbbenettette az Oeuvre színházban.²⁷⁷

Pekár Gyula figyelmét nem kerülte el Ibsen szarkasztikus megjegyzése, s olvasói számára meg is örökítette, ám visszaemlékezésével elvette Ibsen minden

²⁷⁴ Janka: TOLSZTOI EVANGÉLIOMA ÉS A NŐK. In: PESTI HÍRLAP, 1895-10-18, 286. szám, p. 1.

²⁷⁵ Pl.: PESTI NAPLÓ, 1896-07-19, 197. szám, p. 5.; PESTI NAPLÓ, 1896-09-26, 265. szám, p. 13.; Szabados Sándor: A NŐ A MAI IRODALOMBAN. In: BUDAPESTI HÍRLAP, 1896-11-01, 301. szám, p. 2.; Szerkesztői üzenetek, in: PESTI NAPLÓ, 1896-12-07, 337. szám, p. 6.; Szilágyi Géza: ANGAL VAGY ÖRDÖG? In: PESTI NAPLÓ, 1897-04-16, 106. szám, p. 1.

²⁷⁶ Pekár Gyula: A KORONÁTLAN WIKING-KIRÁLYNÁL. In: PESTI NAPLÓ, 1895-10-20, 288. szám, p. 3.

²⁷⁷ Ibid., p. 3-4.

gúnyának élet, s Strindberg bolondsága helyett művészetének erejére helyezte a hangsúlyt.

1895 őszén a magyar irodalmat is veszteség érte, amikor Viktor Rydberg, a Petőfi-társaság tiszteleti tagja, elhunyt. A hírről a napilapok is tudósítottak: a FŐVÁROSI LAPOK egy hosszú hírrel, a PESTI NAPLÓ pedig egy egész tárcával emlékezett meg a magyar irodalom barátjának haláláról,²⁷⁸ és természetesen a Petőfi-társaság ülésén is megtették a bejelentést.²⁷⁹ A következő esztendő elején tartott évértékelő díszülésen is megemlékeztek róla.²⁸⁰ Akármilyen fontos szerepet töltött is be Rydberg szépirodalmi tevékenységével Svédországban, magyarul nem jelentek meg művei, hírnevét kizárólag a magyar irodalom iránti érdeklődésének köszönhetette.

Az új szerzők megismertetése és piaci kipróbálása is folytatódott. 1894 végén Gustaf af Geijerstam LENA ANYÓ FIA című elbeszélése jelent meg folytatásokban a FŐVÁROSI LAPOK hasábjain,²⁸¹ a Magyar Irodalmi Rt. pedig Mathilda Malling Az ELSŐ KONZUL REGÉNYE című művét jelentette meg Szalai Emil fordításában 1895-ben. A regényt folyóiratban is publikálták folytatásokban,²⁸² illetve később több kiadást is megért könyvalakban is.²⁸³ Akárcsak Marie Sophie Schwartz SZÜLETÉS ÉS MŰVELTSÉG című regénye bő húsz évvel korábban – amely Az ELSŐ KONZUL REGÉNYÉHEZ hasonlóan két különböző fordításban is megjelent –, Malling műve is francia helyszínt, fontos történelmi eseményt és rangos szereplőt ábrázol. Schwartz regényének bevezető része a francia forradalom eseményei és nevei körül forog, Mallingé pedig Napóleon egy fiktív szerelmi történetét írja le – és amint a kiadások számosságából is látszik –, Malling történetének sikere nem maradt el Schwartz regényének népszerűsége mögött. Hogy minek volt köszönhető ez a kedvező fogadtatás, nehéz megmondani: hiába játszódik a regény Napóleon korában és Napóleon körül, hiába talált figyelemfelkeltő történelmi környezetet mondanivalójának, a történet mégsem ér fel a két nagy előd legsikeresebb műveihez. Mallingból hiányzott Flygare-Carlén regényes képzelete és Schwartz szociális érzékenysége: a tragédiáért, melybe hősnője sodródik, nem társadalmi igazságtalanságok okolhatók, hanem inkább a hősnő megfontolatlansága. Mivel más művét nem fordították magyarra, elképzelhető, hogy Az ELSŐ KONZUL REGÉNYÉNEK sikere abban gyökerezhetett csupán, hogy a regényt svéd nő írta: Flygare-Carlén és Schwartz halála után igény mutatkozott

²⁷⁸ FŐVÁROSI LAPOK, 1895-10-03, 271. szám, p. 2443.; illetve Szana Tamás: RYDBERG ÉS PETŐFI. In: PESTI NAPLÓ, 1895-10-08, 276. szám, p. 1-2.

²⁷⁹ Vö.: FŐVÁROSI LAPOK, 1895-10-14, 282. szám, p. 2579.; PESTI HIRLAP, 1895-10-14, 282. szám, p. 4.

²⁸⁰ BUDAPESTI HIRLAP, 1896-01-07, 6. szám, p. 8.

²⁸¹ FŐVÁROSI LAPOK, 1894-12-08 és 1894-12-13 között, 339-344. szám

²⁸² Uj Idők, 1907-09-29 és 1907-12-22 között, 40-52. szám

²⁸³ A Singer és Wolfner Szász Zsomborné Uj Időkben megjelent fordítását 1908-ban, 1912-ben, 1919-ben és 1921-ben is kiadta.

a következő női irodalmi exportcikkre Svédországból, Malling pedig, legalábbis ezekben az években, éppen megfelelőnek tűnt.

Ezt a szerepet azonban végül Selma Lagerlöf töltötte be, még ha első megjelenésekor ennek senki sem lehetett tudatában: „Kabos Ede gondosan megszerkesztett” folyóiratában, a KRÓNIKÁS ötödik számában jelent meg egy „bájos novellával”.²⁸⁴ Lagerlöf kezdetben csupán lassanként lopakodott be az olvasók tudatába: 1898-ban arról adtak hírt, hogy többedmagával cikkel járult hozzá az Ibsen 70. születésnapjára készült albumhoz;²⁸⁵ a század utolsó előtti évében azonban a MAGYAR SIONban megjelent egy háromoldalas recenzió az ANTIKRISZTUS CSODÁINAK német fordításáról, melyet a recenzens Pethő dr. a következő szavakkal indított:

A skandináv írók jelenleg a divat s az izlés vezércsillagai. Utalok Björnsonra és Ibsenre, kik hírnevesebbek s hozzájuk sorozom Selma Lagerlöf írónőt, ki már »Gösta Berlingssaga« című regényével nagy port vert föl Svédországban. Ez idő szerint egy könyvet irt »Antikrists Mirakler«, az Antikrisztus csodái címmel. Hatalmas képzelet és alakító képesség jellemzik.²⁸⁶

A recenzens háromoldalas könyvismertetése minden pontban dicsérőleg szólt Lagerlöfről, nem csoda hát, hogy néhány éven belül, már az új évszázad első évtizedében elkezdődött műveinek magyar nyelven történő kiadása is.

A svédek egy másik kedvence is feltűnt magyar fordításban még a XIX. században: a PESTI HIRLAPban Hjalmar Söderberg AZ ÁRNYÉK című novellája jelent meg.²⁸⁷ Azonban Strindbergtől, Hanssontól vagy Lagerlöftől eltérően nem tudta igazán meghódítani a századforduló magyar olvasóközönségét.

Arra, hogy Svédország és a svédek régóta érdekelték a magyar közönséget, már Jakab István 1835-ös cikke is utalt, mely szerzője szándékai szerint az északi országok erkölcsi viszonyait tárgyalta, nagy részben azonban mégis inkább a svédekről szóló dicshimnusz lett belőle.²⁸⁸ 1898-ban újabb tanulmány jelent meg: ezúttal valóban teljes mértékben a svédekről, Kondor Alfréd tollából.²⁸⁹ Az a lelkesedés azonban, amely hatvanhárom évvel korábban jellemzte Jakab írását, ezt a harmincöt oldalas tanulmányt is áthatja, ahogy az a bevezető sorokból is látszik:

A sajtó tavalyi congressusa engem is Stockholmba vezetett. Itt és Svédország egyéb vidékein egy nagy műveltségű, életerős népet és egy-

²⁸⁴ Vö.: PESTI NAPLÓ, 1897-07-23, 204. szám, p. 8.

²⁸⁵ Lagerlöf cikkének címe: IBSEN ÉS A NŐK. Vö.: BUDAPESTI HIRLAP, 1898-03-03, 62. szám, p. 9.

²⁸⁶ Pethő dr.: DIE WUNDER DER ANTICHRISTS, VON SELMA LAGERLÖF. AUS DEM SCHWEDISCHEN VON ERNST BRAUSEWETTER. KIRCHHEIM, MAINZ. In: Kereszty Viktor – Prohászka Ottokár (szerk): MAGYAR SION 1899., p. 932.

²⁸⁷ PESTI HIRLAP, 1899-02-23, 54. szám, p. 16.

²⁸⁸ Ld. a 16-os és 17-es lábjegyzetet, valamint a hozzájuk tartozó idézeteket.

²⁸⁹ Kondor Alfréd: SVÉDORSZÁGRÓL. In: BUDAPESTI SZEMLE, 1898., 93. köt., 254. szám, p. 251-285.

Die Wunder der Antichrists. von Selma Lagerlöf. Aus dem schwedischen von Ernst Brausewetter. Kirchheim, Mainz.

A skandináv írók jelenleg a divat s az izlés vezércsillagai. Utalok Björnsonra és Ibsenre, kik hirnevesebbek s hozzájuk sorozom Selma Lagerlöf írónőt, ki már »Gösta Berlingssaga« című regényével nagy port vert föl Svédországban. Ez idő szerint egy könyvet írt »Antikrists Mirakler«, az Antikrisztus csodái címmel. Hatalmas képzelet és alakító képesség jellemzik.

A könyv megértésére meg kell említenünk, hogy Lagerlöf a kereszténységnek s a szocializmusnak egymáshoz való viszonyát fejtegeti symbolikus előadásban. Irányzata a szocializmus ellen indul ki, de igen méltányosan és tapintatosan. A szocializmus enyhíteni akarja az emberiség szenvedéseit, biztatja, bátorítja az elnyomottakat, jogokat követel számukra s kilátásba helyezi a földi boldogságot. Csak is ez utolsó jellegénél fogva képez új evangéliumot. A régi evangélium az örök boldogságra utal, az új evangélium a földi boldogságot hirdeti; az Krisztusé, ez az Antikrisztusé. Az Antikrisztianizmus csak az exkluzivitásba áll. Lehet, szabad, méltányos, jogos földi boldogságot keresni, de lehetséges-e az a szocializmus receptje szerint? Úgy, hogy lemondjunk a földi boldogságért az égről, — az anyagi, ideiglenes lét kielégítéseért az örök vágyról, bizonyára lehetetlen. De épp ebben a kizárólagosságban rejlik a szocializmusnak ujsága. Ha nem fogjuk föl e kizárólagosságban, vagyis ha a szocializmust csak egy áramnak tekintjük az emberi törekvések tág térképén, akkor jogosultságát senki sem tagadja; de ha a materiális élet kielégítése képezi az emberiség célját, s a tömegeket ebbe az irányba belehelyezik, akkor a tömeguralom tönkre is fogja tenni a finom, szellemi kulturát; a test elfojtja a lelket.

A könyv vezér-gondolatát az írónő szicíliai tartózkodása nyújtotta, vagy mint mondják, még azelőtt Luca Signorellinek freskói az orvietói székesegyházban, melyek az »Antikrisztus csodáit« szemléltetik meg. E képeken az Anti-

némely oly intézményt ismertem meg, mely vágyat ébresztett bennem, minthogy ott tartózkodásom a viszonyok alapos megismerésére rövid volt, e népet és hazáját behatóbb tanulmány tárgyává tenni. Birger Schöldströmnek, Petőfi svéd fordítójának, Altschul budapesti svéd consulnak, a stockholmi osztrák-magyar főconsulnak és különösen Axel Ramm úrnak, Göteborg város főellenőrének szívességéből bő alkalmam nyílt Svédország társadalmi és gazdasági szervezetének megismerésére.

Svédország több tekintetben irigylésre méltó. Már az magában boldogság, hogy nincs nemzetiségi kérdése, nem is lehet, mert a lakosság összességének kilenczvenkilencz és fél százaléka svéd; de vallási kérdés sincs, mert az állam vallását, a lutheranizmust vallja pár ezer ember kivételével, az összes lakosság. Svédországnak – egyetlen kivétellel – nincs államadóssága, az adóteher csekély és évről évre csökkentik, lakossága általánosságban a legműveltebb, koldust, tolvajt alig ismer, a tisztaság és egészség szempontjából pedig a világ egy állama sem vetekedhetik vele.²⁹⁰

Az „irigylésre méltó” Svédország: Kondor cikkében nem egy olyan állítás olvasható, amelyek felett nem múlt el az idő, amely akár egy mai hasonló témájú tanulmányban is szerepelhetne. Kiemeli a svédek becsületességét, illetve könyörületességét, hogy miként ápolják szegényeiket, hogy általános műveltségük magas, a sajtószabadság korlátlan – nem könnyű elhinni, hogy a szegénység kérdésével és a kivándorlás végtelennek tűnő problémájával küzdő századvegi Svédország valóban ilyen mértékben az ígéret földje lett volna, mint ahogy azt Kondor beállítja. De bizonyos dolgok ezek szerint nem változnak, akár XIX. századot írunk, akár XXI.-et.

A század utolsó két évében megint megsokasodtak a Strindberggről szóló hírek. 1899 januárjában arról írtak, hogy Lundban van, és tiltakozik az ellen, hogy megünnepeljék ötvenedik születésnapját,²⁹¹ méghozzá olyan mértékben, hogy még évjáradékot sem fogadott el:

– (Önérzetes költő.) A svéd parlament Svédország legkiválóbb írójának, Strindberg Ágostnak, ötvenedik születésnapjára nagyobb évjáradékot szavazott meg. Strindberg azonban ezt a »nemzeti ajándékot« nem fogadta el.

– Nem akarok – úgymond – sem udvari költő, sem népköltő lenni. Nem fogadhatok el ajándékot azoktól, akiket szeretnék kiűzni a parlamentből, mert visszaélnék a hatalmukkal.²⁹²

²⁹⁰ Ibid., p. 251.

²⁹¹ PESTI HÍRLAP, 1899-01-08, 8. szám, p. 7.

²⁹² PESTI HÍRLAP, 1899-02-08, 39. szám, p. 9.

Márciusban Strindberg lányáról szóltak a hírek, aki apja tiltása ellenére színésznő lett, és helsinki fellépésén óriási sikert is aratott.²⁹³ Áprilisban először egy novellát közöltek Strindberg tollából,²⁹⁴ majd azt hozták az olvasók tudomására, hogy Strindberg Greta, az író leánya cáfolta, hogy apja ellenezte volna az ő színésznői karrierjét.²⁹⁵ A lap olvasói ezt követően jó pár hónapig kénytelenek voltak kibírni Strindberggről szóló tudósítások nélkül; egészen novemberig, amikor is megtudhatták, hogy Lundból Stockholmba költözött, „hogymaga vezesse az új történelmi drámáinak próbáit. E darabok a *FOLKUNGER REGE*, *WASA GUSZTÁV* és *XIV. ERIK*.”²⁹⁶ A *XIV. ERIK* stockholmi bemutatójáról decemberben már jöttek is a hírek: a darab „szenzációs sikert aratott.”²⁹⁷

²⁹³ PESTI HÍRLAP, 1899-03-12, 71. szám, p. 6.

²⁹⁴ ROMEO ÉS JULIA. In: PESTI HÍRLAP, 1899-04-19, 108. szám, p. 16.

²⁹⁵ PESTI HÍRLAP, 1899-04-27, 116. szám, p. 7.

²⁹⁶ PESTI HÍRLAP, 1899-11-14, 316. szám, p. 7.

²⁹⁷ PESTI HÍRLAP, 1899-12-06, 338. szám, p. 7.

8. Svéd írók és művek magyar szépirodalmi művekben

A svéd szerzők műveinek fordítása, a lefordított művek megjelentetése, a recenziók és kritikák írása mellett a svéd irodalom befogadásának egy sajátos kifejeződési formája a szépirodalmi művekben való említés. Bevett irodalmi fogás, hogy egy szerző más írók regényalakjait illetve műveit használja fel vagy jeleníti meg: a svéd íróknak a magyar szépirodalomba történő bevonulásával is szélesebb értelemben vett fogadtatásról van szó. Nem csupán azokért a mondatokért sorolható ez a jelenség az irodalom recepciójához, amelyeket a kérdéses művekben írnak a svéd szerzőkről, hanem azért is, mert maga a kontextus is figyelemreméltó, amelyben az említések előfordulnak.

Amint láttuk, Emilie Flygare-Carlén a XIX. század második felének jelentős, sokat publikált szerzője volt. Műveit kötetben és folyóiratokban is kiadták, és minden kétséget kizáróan benne volt a kulturális köztudatban. Bár sok tekintetben tipikus „női szerző” volt, olyan témákkal, melyek elsősorban a női érzelmekre kívántak hatni, művei mégsem nélkülöztek bizonyos szellemi igényességet, amellyel még az erkölcsi célzat is a nevelőnői intelmek fölé emelte regényeinek irodalmi értékét. A magyarul elsőként publikált mű, A SZIGET RÓZSÁJA című ráadásul az összes közül a legkevésbé „tipikusan női”: korra, nemre és felekezetre való tekintet nélkül bárki talál benne magának kedvére valót. Ez a regény minden bizonnyal nagy hatással volt a művelt olvasóközönségre is. Az akkoriban még pályájának elején álló Kemény Zsigmond első, nyomtatásban megjelent regényében, a GYULAI PÁL címűben (1847) az író ki is érdemelt egy megemlékezést:

Egyébiránt fölmagasztalt műveltségünk régóta hasonlít Flygare-Carlén Izabellájához, ahhoz a bűbájos néemberhez, kinek tündéri termete, legszebb gesztenye fűrtjei és olvadékony kék szemei voltak, de arcán sápadtság, márványhomlokán aggály, vitor szeszélyei közt mélézat élt, és selyempilláin néha titkos könnyek égtek. – Izabella soha el nem fogadhatta és viszonzozhatta volna egy lelkes ifjú hő szerelmét; mert keblén terjedett az iszonyú s kevesektől sejtett nyavalya, a rák-kór. S miért is vegyitené ő a szív-éden ömledézeseihez egy kínos sorvadás undorító szagát?²⁹⁸

Egy svéd író megemlézése egy magyar regényben nem utalhat másra, mint az illető író ismertségére és talán jelentőségére. Az összehasonlítás ráadásul kedvező színben tünteti fel Flygare-Carlént, ha azt a bizonyos „fölmagasztalt

²⁹⁸ Kemény Zsigmond: GYULAI PÁL. I. KÖTET. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1967., p. 142. (3. fejezet)

míveltséget" nem is dicséri: még Izabella nem minden igény nélkül megrajzolt, ám mégis inkább a sablonos felé hajló figurája is felmagasztosul kissé, amikor valaki megfelelőnek ítéli meg ahhoz, hogy saját művében megemlítsse. Izabella felidézése árulkodik továbbá arról, hogy a művelt magyar réteg valóban olvasta Flygare-Carlén németül megjelent műveit, Izabella létezéséről Kemény ugyanis más forrásokból aligha szerezhetett tudomást.²⁹⁹

Következő megemlítése is egy regényhez fűződik: Beöthy László ugyan nem tartozik ahhoz az irodalmi elithez, amelynek tagjai kiérdemelték, hogy az utókor a legnagyobbak között tartsa számon nevüket; saját korában azonban kedvelt és korán bekövetkezett halálához képest termékeny szerző volt. GOLDBACH & COMP. FÜSZERKERESKEDÉSE „A KÉK MACSKÁHOZ” című regénye posztumusz, 1858-ban jelent meg és magán viseli a kiforratlanság megannyi jelét; megjelenik benne mindazonáltal egy, a kortársak számára minden bizonnyal régi svéd ismerős. A hetedik fejezetben járunk, és a két ifjú Goldbach, Betti és Lajos Pestre mennek, s utazás közben összeakadnak egy Báró de Manx nevű emberrel, aki beszédbe elegyedik a fiatalokkal, mi több, valósággal dől belőle a szó:

– Pest nagy város. Ámbár Milánóhoz képest csak falu, – de mégis nehéz valakit feltalálnunk benne, kinek nem tudjuk hollétét. – Tehát semmi adresse?... Bah; egész regény! Ismerik önök Paul de Kockot?

– Oh nem!

– Avagy Dumast?

– Azt sem!

– Walter Scottot?

– Oh nem!

– S kedves barátomat, Balzacot?

– Nem, nem!

– Birchpfeifer Saroltát?

– Az istenért, azt sem!

– Avagy Hahn-Hahn Idát? ki minden regényét út közben írja.

– Azt sem!

– Bulwert?... Intim barátom. Nagyon iszsza a groggot. Figyelmeztetém őt, hogy a pálinka megárt neki, – de nem hajt a jó tanácsra. – Avagy ismerik önök Flygare Carlént? Szende nő. Taval egy tuczat harisnyát készített nekem – meglepetésül. Szentimentális kissé, – hanem jó asztalt tart. Regényei unalmasak. – Általában én nem igen szeretem a regényeket olvasni – – inkább magam játszom el, sem hogy olvassam! – – S nem ismerik Sand Georgeot? A regényirodalom fiatal arslánnőjét? (Azon időben még valóban fiatal vala).³⁰⁰

²⁹⁹ Izabella a FIDEIKOMMISSSET című regény egyik női főszereplője. Das FIDEIKOMMISS néven 1844-ben jelent meg németül a Grimma kiadónál, Hans Wachenhusen fordításában, tehát a GYULAI PÁL írásának idején elég friss volt.

³⁰⁰ Beöthy László: GOLDBACH & COMP. FÜSZERKERESKEDÉSE „A KÉK MACSKÁHOZ”. Budapest: Franklin-Társulat, 1908., p. 145. (VII. fejezet: BÁRÓ DE MANX)

Kevéssé meglepő módon Báró de Manxról kiderül, hogy csaló, ez azonban a tényen nem változtat: Flygare-Carlén Dumas, Scott és Balzac társaságába került. Maga Beöthy nem feltétlenül lehetett nagy véleménnyel műveiről: „szende nőnek” írja le, azaz az ő interpretációjában Flygare-Carlén az az írónő, aki az anya archetípusát testesíti meg, aki harisnyakötéshez ért igazán, meg persze nőként arra is figyelmet fordít, hogy „jó asztalt” tartson, amihez ráadásul a regényei eladásából befolyt pénz miatt még az anyagi lehetőségei is adottak.

Női író nő olvasónak való – ezt látszik mondani Beöthy, és nem új gondolat ez: a XIX. század folyamán sok példát láthattunk ennek bizonyítására. Efféle példát szolgáltatott már létezésével a HÖLGYFUTÁR című lap, amely, mint nevéből is látszik, elsősorban a hölgyeket tekintette olvasóközönségének. Ez a tény, valamint az, hogy a svédek ekkorra jelentős kulturális befolyást tudhattak magukénak, lehetett az oka annak, hogy egyrészt magyar szerzők svéd tárgyú műveket publikáltak a lapban,³⁰¹ másrészt pedig, és ez a mi szempontunkból lényegesebb, svéd irodalmat csempészték bele a műveikbe. Hogy pontosan mi a helyzet A SVÉDEK SAPHÓJA címmel megjelent, életképnek keresztelt műfajú írással,³⁰² nehéz megállapítani. Sehol nem szerepel egyértelműen, hogy szerzőről vagy fordítóról van-e szó, csupán ennyi áll a mű végén: „Közli: Tóth Fer.” Nem állapítható meg, hogy a műnek lehet-e svéd előképe, de – témája és stílusa alapján ítélve – elképzelhető, hogy Marie Sophie Schwartz a szerző³⁰³, hiszen ő valóban írt rövidebb epikai műveket különféle svéd írókról, ahogy azt az ÉZSAIÁS című elbeszélés esetében is láthattuk. Mivel azonban Hans Hanner igen részletes Schwartz-bibliográfiája³⁰⁴ nem tartalmaz Nordenflychtről szóló novellát, a rejtély továbbra is megoldatlan: A SVÉDEK SAPHÓJA éppúgy lehet fordítás, mint magyar szerző eredeti műve.

Az írás mindenesetre már a címével elárulja, hogy a svéd irodalomról van benne szó, méghozzá hízelgő kontextusba helyezve: Szapphónak minősítetteti nem tartozik a legmegvetendőbb dolgok közé, akármilyen legyen az elnevezés valódi oka. Az elbeszélés, illetve életkép, főhőse egy Hedvig nevű fiatal lány – azaz Hedvig Charlotta Nordenflycht, bár teljes nevén nem nevezik soha –, aki csodálatos költőnévé érik, és verseivel ejti ámulatba híres olvasóit: Gyllenborg és Creutz grófokat, valamint Dalint.³⁰⁵ Hogy az elbeszélésben felbukkanó neveknek mennyi közülük van a valósághoz, az ebből az írásból a korabeli magyar olvasó

³⁰¹ Ilyen volt Kolozs Lajos: DAGOBERT, VAGY HÁZASSÁG ÉS SZERELEM című története, melyet öt részletben, 1864-09-04 és 1864-09-18 között jelentettek meg.

³⁰² HÖLGYFUTÁR, 1861-02-19, 22. szám, p. 172-173.

³⁰³ A Sällskapet för 1700-talsstudier elnökének, Kenneth Nybergnek tájékoztatása szerint: „Det svar jag fått på din fråga från ett par mycket initierade litteraturvetare (Anna Cullhed och Ann Öhrberg) är att »det låter som det kan vara Schwarz«, men de har ingen mer definitiv eller specifik information om detta; dvs. det är ett antagande snarare än ett konstaterande.” (Levél kelte: 2017-11-13)

³⁰⁴ Gunlög Kolbe (2014) könyvének függelékében, p. 207-234.

³⁰⁵ Creutz „Erentz” néven szerepel a szövegben. Mivel Gyllenborg és Dalin neve is helyesen jelenik meg, Erentz minden bizonnyal nem szándékos névmódosítás, hanem egy véletlen elírás. Hogy a tévedést a nyomdász követte-e el, avagy Tóth Fer., nyitott kérdés marad.

TÁRCA.

A SVÉDEK SAPHÓJA.

— Életkép. —

Az ellentét talákoznak! — A stockholmi hajógyár egy igénytelen házikójának ablak-mélyedésénél mélyez egy kis lány, gyermek-éveinek dacára már is mint menyasszonyi jelölt, — ki lelkének gondolataival bibelődve, ábrándosan tekintett az előtte zajló hullámokra; s látta az ártól körülölyt szajkákat tova lebegni, ... a főlésre vergődő csillókat, ... a habok fölé gyúlt csillámló táljékat, ... amott az égen a párázástól nehezült fellegök kőszáló foszlányait. Valami sajátos érzet, nevezetesen fájdalom regett át a lányka szívére. Kedélyes jókedvűt megkapott, tan ki akart szünni, hogy magát reményeivel, fájdalomával együtt átadja a viharos életnek, — de vágya őt csakhamar visszavezet gondolataival, ábrándjaival a zajtalan magányba. Önkenyetenül zendültek meg keblében jövődni dalainak hangjai, de haszlatlan törekvés ajkaira szavakat keresni! — ezek helyett a szembe gyűlt könyvescseppek tolnácsolák szíve érzeit.

E pillanatban egy szegény beteg törődött sohajjal hangzottak föl. — A lány atyja volt ez, ki a halál végútszáiban egyetlen gyermeket szült a magához.

Az engedelmis gyermek a beteg mellé állt. Gyöngéd fehér kezecskéi melegíték az atya merev, fonyadt kezét, ki bágyadt hangon mondá: „Hedvigem! a halál nem sokára clárból körödből; egyedül, szegényesen hagyják itt. Ez egy gondolat nehezíti végórámat. Minden támasz, minden segély nélkül nem tudlak, nem akarlak itt hagyni, ő teljesít kívánságomat, — hogy nyugodtan mulhassak ki.”

Hedvig megszörzött atyjának merev kezét, s mondá riánáskodólag:

— Voltam-e valaha engedetlen? Nem dolgoztam, fáradoztam-e erőmből mérve jó anyám halála óta? Nem voltam-e évenként képest állandólag olg erő? Ne félt engemet? Ne foglalkoztál a halál eszméjével. Te még élsz, ... és az ég meghallgatja forró eszékléseimet, ... hogy téged e föld görögnyeiről még nem szólít magához. — S habár ez fájdalomra megtörténnek is, ő nem fog engem elhagyni; én tudok és fogok dolgozni.

A beteg fájdalmasan esőálta fejét.

— Te ámitod önmagadnak. Eddig a világ előtted, — most könyvednek, majd végvidnak élv, — a legszebb színen tün föl; kedzelm elízte a valót. De vedd saját életmet intő példaképül. Nem röpöktem-e én is képzelmem szárnyain a legmerészebb képek után? Nem reméltem-e a szerencsét sebes mentében utolérni őt, hol ő már többé nem volt lelhető? — Merész találmányaim után reméltem, hogy gazdaggá leszek; — elvégre is mindenkiől elhagyatva, félreértetve, sőt mi több, gúnyoltatva, a legsanyarúbb nyomorba taszítottam. Nem bízzál oly igen szellemed eszéklésny képeiben; te egy lengő nádszál vagy, a legkisebb szél is ketté törhet. Nyujtsd oda annak kezdet, ki nekod támaszul akar szolgálni. Mintegy tisztelőremélőt férfi neje, nem lész egyedül, elhagyatott, — s én édesőrmem zárom le örök álomra szememet.

A lány megrezsent.

— Atyám! — mondá — hogy beszélhetsz ilyet? Ki tud, ... ki akar engemet, még mint gyermeket nőül kérni?

Már találozokot számodra egy jóra való fér, — nyugt a beteg.

— Hogyan atyám? Jelenleg, midőn a te betegségödre gondolok, mostápláljak én ilyes

gondolatot lelkemben? Most tűzek myrthus lombokat hajfürtem közé, midőn attól félek, hogy tégedet elvesztelek.

A beteg fölegyenesedett ágyából; átölelte gyermekét s mondá:

— Nem akard tövissel rakott helyzetemet rózsákkal ékesíteni? Meghalok békén, nyugodtan, ha tégedet biztosítva látalak az élet veszélyeitől, szükségéitől, s mentve a nyomortól. — Hedvig! ne hagj hiába eszedeknem; nyujtsd kezdet a férnek, ki már téged tölem nőül kért. Engedj nyugodtan meghalnom.

— Ki az? kérdé a lányka. Az atya pillanatig késett a felelettel; aztán pedig válaszolt:

— Ő egy derék, becsületes, vagyonos ember; ne néz korára, természetére, inkább tekintsd magaviselődöt és szívet.

S a lány halkán, alig észrevehetőleg ismétlé:

— Ki az?

E pillanatban megnyílt az ajtó. Egy negyven éven felüli, kicsiny, tekintély nélküli férfi lépett be. A beteg a belépőt azonnal megismerte; s örömmel kiáltá: „Istenhozzott barátom!” — és aztán lányához fordulva susogá:

A lány meghajolt atyja kérelmére és reszketően nyujtá jobbát az előtte álló férnek. Az atya nyugodtan halt meg.

Évek multak el. — Louise Ulrike, Frigyesnek testvére, volt Svédország királynéja. A művészet és tudomány nagyon pártfogója. — Dalin Olof hangzatos hárfáját az udvarban. A későbbi király III. Gusztáv hallgatói dalait; miatt Svédország titkosan misztikus szavakat sügött a királyné felébe. Az ifjú Gyllenborg gróf az ablaknál támaszkodék s csak föl fölül hallgatta a költeményeket: tekintetét barátjára, Erutuz Fülöp grófra veté, ki nemrég mint kövvet tért föl vissza Spanyolországból, s a királyiál mély beszélgetésben volt. — Az utasítások elmondása után a király elment; Erutuz gróf pedig Gyllenborghoz fordult, s nyájás, mosolygó arccal szólítá meg őt. „Hogy van Gyllenborg? Mint hallom Dalin „Argus” folyóiratát még mindig szerkeszti; hanem annak gyöngye oldalai még nem tünnek szembe; költeménye, melyet mostan énekel, meglehetősen unalmas. — s ha a svédek szabadsága nem jobb, mint költeménye, úgy hat egy költeményem nem érdemel.” Bizonyára, — mosolygott Gyllenborg, — nem Atis avagy Camilla pástordalai azok.

— Hízog! kiáltá Erutuz; emyre magasztalod költeményeidet. Azonban hagyjuk ezt. Mit költöttél?

— Ent! Semmit! — Haem egy kúncset fedeztem föl. Egy drága követ leltem, melynek fénye mindnyájunkat el fog homályosítani, — mondá Gyllenborg egész tiszte, miközben egy csomó iratot vett elő. E pillanatban a királyné a két barátok közeledett.

— Nos? — kérdé, az ifjú Gyllenborg kezében a papírdarabot megpillanva. Gróf úr, mi je van? Bizonytalan miszájának ismét egy új szemlényre. A mai nap általános költői ünnepe. Dalin bevégzte játékát. Jöjjen ön, közölje velünk a mi je van.

— Fölseg! — mosolygott Gyllenborg, a misza nem engem áldott meg kedvezményével; hanem a mit találtam, azt nem fogom a világ elől elrejtjen. Svédhonban egy költőnő támadt, minő még eddig nem volt. Vételen-ségből bukkantam költeményeire.

— Ön engem kíváncsira tesz, mondá a

trón uróje. S Gyllenborg nem vonakodott tovább. A királyné által kijelölt helyet elfoglalá, s a hallgatók körülé egész körk képezének. Elkezdett olvasni. Az elolvasott dalok rövidék és csinosak valának, meglel érzelm s költői szellemről átlengve. Ilyenek mindaddig ez udvarnál nem divatoznak, mert itt a fesszes franciámodor volt honos. A hallgatók el voltak bájálva. A kíváncsiságtól megszállott királyné kérdé:

— Gyllenborg, ki e költőné? S honnan vette ön e dalokat?

— A véletlen juttatá kezeimbe, — válaszolt a gróf. — Utólján az „Arany horgony”-ban voltam, egyik költeményemhez adatokat gyűjtendő. Itt „Az emberi nyomor” című dalt, mely első a most fölolvastottak közt, hallám énekelni néhány vigkedől fiatal ember által. Megnyerte lelkésemet. S én még egyszer elnékeltem magannak a szép dalt. Kevés idő múlva tudakozódtam a fiatal emberektől, vajlon nem tudnak-e több ilyen dalt? S végre néhány kupa bor fizetése fejében kaptam tőlük pár levélkét, melyen e költemények valának. — S mint tudhatta meg ön, hogy egy költőné szerzé e dalokat? — kérdé a királyné. — Az ifjú, ki nekem e füzetkét adá, a költőnő gyermekkorában látta és ismerte.

— Tehát kiseda ő?

— Egy tükre jutott gépész lánya, ki új találmányaita feltette csekély vagyonát, el-szegényedett. Halálórágyán kényeztető lányát a férjhezmenetle, egy vagyonos emberhez, így híven őt nyomortól s egyéb bajtól menthenethi. A lány ígérgeté adá, s aztán az apa meghalt. Szerencséjére meghalt nemokora völégénye is; így a végzet megszabadította fogadásának kétégebecsésétől és fájdalomaitól.

— S aztán? — kérdé folytatónál a királyné, a mint észrevette, hogy a gróf elhallgatott.

— Többet sajátjékem a kérdezett ifju sem tudott. Nemokora völégénye halála után egy lelkeséhez ment nőül, ki szintén rövid ideig él házassága után. Most a költőné, — mint mondják — Lidlingén él.

— A szigeten?

— Ott, — felelé Gyllenborg, — határozott szándékom holnap átevezni. Nekem ismerem kell a jeles költőnőt, ki a sors anyi küzdelmein ment keresztül, s mégis magányában a hitű fának árnyaiban oly fenséges dalokat terem.

— Megteendi ezt ön, — mondá a királyné.

Erutuz és Dalin pedig szölkák: „mi hozzácsatlakozunk.” S egy történt. Másnap mindhármán áteveztek Lidlingébe, Stockholmnak ama kis szigetére, mely kevés földmívelőtől volt népesítve. Gyönyörű tiszta nap volt. Lány-ha szél fodrozá föl a tenger hajjait. A költők partra szálltak. Egy gyermek elvezető őket a dahoknó lakába. A misza fölkenjét nem tel-tök bonn; mindazonáltal beléptek szobájába, s itt mindjárt elhagyatva találtak. A látogatók megjelvére hagyták el a házikót; s a part mentében verék útjokat. Ott egy magas szik-lacstuson szétzilalt hajjál, sötét bünatában el-merülten ült a költőné. Nem is vette észre a közeledőket, s merengően bámult a zajló hullámokra, mig ajkain a legszebb dalok hang-zottak. A költők fessül érdekkel hallgatózók, minden hang mely megilletéssel tölté be keblüket. Végre a dal elnémultával köz-lebe értek, s a szesre a költőné meg-fordult, — s tekintetét az ifjú szög Gyllenborg grófra veté. Megrázkódott, s zavarodva süté le szemeit; — arca fölhevült egy pillanatra, hogy ismét annál halványabb lehessen.

Némán, elfogultan vezetó hajlékába ven-

számára nem derülhetett ki. Annyit olvashattak ki belőle csupán biztosan, hogy ezen elbeszélés szerint élt valamikor a messzi Svédországban egy fiatal lány, aki fájdalmát érzékeny hangú költeményekbe öntötte, s akit azután nagy, befolyásos urak csodáltak; tökéletes történet volt ez a folyóirat célközönségének.

Máskülönből leginkább a század vége volt az, amikor megsokasodtak az irodalmi utalások. 1891-ben Tegnér leghíresebb műve került Herczeg Ferenc ÁLOM című novellájának középpontjába. Trondheimben, különleges helyszínen játszódik a történet; ott találkozik egymással a két főszereplő, egy hercegnő és egy doktor:

Ha más helyen, más időben találkoznak, alkalmasint tudomást sem vesznek egymásról, a fantasztikus magány azonban csakhamar összehozta őket.

Megismerkedtek egymással, megtetszettek egymásnak. A hercegnő úgy találta, hogy a doktor érdekes ember. Az oltárromboló, tróndóngató fiatal óriás merész szatírája kéjes borzongással járta át feudális idegeit. Az első ember, a kinek társasága azt a szédítő ingert gyakorolta reá, mintha mély szakadás partján sétálna...

Mikor már a barátság egy neme fejlődött ki köztük, a doktor egy nap azt kérdezte a szép asszonytól:

– Herczegnő, szokott olvasni?

– Hébe-korba.

– Ismerné véletlenül Tegnér Ézsaiás Frithiof-mondáját?

– Hogy mondta? Ézsaiás? Borzasztó név!

– Pedig nem rossz könyv, itt el lehet olvasni. Az ember nem élhet örökké véres rostbeaffel, néha megkívánja a norvég paraszt árpakenyerét is. Ha elolvassa, megérti e titokzatos vidék jellemét,

Felkeltette az asszony kíváncsiságát, olvasni kezdték a könyvet. Naponként kiültek a tengerszem partjára, a doktor olvasta, a szép asszony hallgatta. A komor táj pompás háttéréül szolgált a naiv skald-éneknek. A tengerszem volt a Lulea-tava, melynek méhében Egir király leányai éneklék nászdalukat, ha pedig csillogó tollu vércse szállott a fenyes fölött, reáfogták, hogy az Freya, ki szárnyra kelt, hogy kedvesét nyomozza.

A hercegnő csodálatosan beleélte magát az éjszaki mondakör világába. Növekedő érdeklődéssel hallgatta, mint fejlődik a szőke Ingeborg szívében a daczos viking iránti szerelem, s mikor egyszerre, éjszaki fény lángoló glóriájától övezve, eléje lépett Frithiof alakja, ki paraszt, létére a királyi rózsaszál után nyújtotta ki merész kezét, dobogó szívvel tapasztalta, hogy a kemény bondfi – a doktor vonásait viseli.³⁰⁶

Művelt férfi és nemes hölgy: ilyen olvasókat érdemel Tegnér mondája – legyen akármilyen borzasztó is a hercegnő érzékeny füle számára a szerző keresztnéve.

³⁰⁶ Herczeg Ferenc: ÁLOM. In: Kiss József (ed.): A HÉT. TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI KOZLÓNY. 1891-05-17, 20. szám, p. 311.

Marie Sophie Schwartz nem volt annyira szerencsés, mint Tegnér, vagy akár Flygare-Carlén. Műveiről a fellelhető kritika kedvezően nyilatkozott, az olvasóközönség pedig szívesen olvasta őket; amikor azonban irodalmi feldolgozásra került a sor, inkább csak lekicsinylően tudtak róla nyilatkozni. Az egyik első ilyen említés a PESTI NAPLÓ egyik tárcájában történt, melyet Szabóné Nogáll Janka jegyzett, s amely egy ábrándos lelkű fiatal lány történetét írja le, aki, nem lévén olyan előnyös külseje, mint két másik lánytestvérének, nem engedheti meg magának, hogy ábrándos vágyainak szabad folyást engedjen. Schwartz egyetlen bekezdésben szerepel:

Mi többiek közösen foglalkoztunk irodalommal, zenével. Havonként hatvan krajcárért minden hónapban bepillantottunk a világirodalomba Schwartz Máriától Kossovitz Rezsőig. S minden vasárnap eljártunk Miska bácsinak a Sevillai borbély-t, mely azonban sokszor Gerolsteini nagyhercegnő volt.³⁰⁷

A „világirodalomba” való bepillantás akár még hízogó is lehetne Schwartzra nézve, az azonban már kevésbé, hogy hatvan krajcár volt csupán a bepillantás ára. Ahogy maga a tárcáíró is megjegyzi valamivel később: „hatvankrajcáros romantika”,³⁰⁸ ami a tizenkét forintos FRITHIOF-díszkiadások világában kétség-telenül széles néprétegek számára elérhető, de éppen ezért legkevésbé sem exkluzív irodalmi élvezetet jelenthetett.

Ha Szabóné Nogáll Janka megjegyzése némi jóindulattal semlegesnek is volt tekinthető, a legkevésbé sem volt az egy öt évvel később megjelent írásban. A Kisfaludy-Társaság nem engedett nőket a tagjai közé, és ezt az álláspontjukat 1898-ban egy határozattal is megerősítették. A nők körében általános volt a vélekedés, mely szerint a férfiak nem tartják őket kellően jónak; és bár Herczeg Ferenc határozottan kijelentette, hogy éppen az ő saját érdekükben nem engedik be őket a Társaságba, annak levegője ugyanis „nem nőnek való”, és ékes szavakkal bizonygatta, hogy a tagokat kizárólag lovagiaságuk készítette arra, hogy továbbra se engedjenek senkit vad soraikba a gyengébb nem képviselői közül,³⁰⁹ alighanem számosan voltak olyanok is, akik Herczegtől eltérően igenis láttak minőségi különbséget férfi és női író között. Ennek egyik konkrét megnyilatkozása volt az az „egyfelvonásos”, amelyet A HÉT című folyóirat egy tréfás kedvű munkatársa vetett papírra, arról, hogy mi történne, „ha a Kisfaludy társaságnak nőtagjai volnának.”³¹⁰ A jelenet szereplői: „a magyar Gyp” (azaz a Gyp álnéven alkotó francia Sibylle Riqueti de Mirabeau magyar verziója), „a magyar Georg Sand” és „a magyar Schwarz Mária”. A jelenet Gyp és George Sand beszél-

³⁰⁷ Szabóné-Nogáll Janka: BÜCHNER. IN: PESTI NAPLÓ, 1893-02-16, 52. szám, p. 2.

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Herczeg Ferenc: A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÉS A NŐK. VÁLASZ EGY LEVÉLRE. IN: ÚJ IDŐK, 1898-11-06, 45. szám, p. 413-414.

³¹⁰ [Sz.]: NŐK A KISFALUDY TÁRSASÁGBAN. IN: KISS JÓZSEF (szerk.): A HÉT. POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE. 1898-10-30, 44. szám, p. 703-704.

getésével kezdődik, akik Schwartz érkezésére várva leginkább csak pletykálnak, majd befut Schwartz is:

A magyar Schwarz Mária (debreczeni dialektusban beszél): Itt vagyok, lelkem. Tetszik tudni egy kis dolgom volt. Nem kaptam pergamentet.

A magyar Gyp: Kegyed pergamentre ír?

A magyar Schwarz Mária: Takarékoság céljából. Kérem, ezt a beföttes üvegekre is használhatom.

A magyar Gyp: Milyen jó gazdasszony!

A magyar Schwarz Mária: Első sorban az! Garayt én éppúgy becsülöm, mint a Garay-teret, ahol a legjobb almát árulják. Akarnak valami ujat hallani?

A két másik: Igen, igen!

A magyar Schwarz Mária: Nos hát a magyar Serao Matild válik! Képzeljék válik az urától!

A két másik: Beszéljen! beszéljen!

A magyar Schwarz Mária: Hát a dolog így történt...

Gyulai Pál, elnök: Következik a magyar Schwarz Mária Zsófia felolvasása A velencei kalmár fordításáról.

A magyar Schwarz Mária: Jesszus! máris! Isten önökkel (a pódiumra megy.)³¹¹

Gyp és Sand természetesen inkább csevegnek tovább, Schwartz pedig megkezdí a felolvasást. De nem jut benne messzire:

Egyszerre beront a

Zsuzsi cseléd (és felszalad a pódiumra.) Naccsága! naccsága! Tessék hazajönni, a Gyurika nagyon sir. Itt a szoptatás ideje!

A magyar Schwarz Mária: Szent isten! Megyek! (odahagyja a pódiumot és hazaszalad.)³¹²

Ezt követően Gyp és George Sand elájulnak – hogy pontosan miért, az nem derül ki –, de Gyulai Pál ígéretére, mely szerint vesz mindegyiknek egy-egy új kalapot, természetesen azonnal visszanyerik egészségüket.

Amellett, hogy a jelenet szerzője nem rejtette véka alá véleményét a három írónőről, hiszen Schwartz is „jó gazdasszony” – sőt, „első sorban az” –, igyekezett finomítani is a kritikán, s egyfajta utóiratban sietett leszögezni, hogy „A talentumnak nincsen neme és teljesen mindegy, hogy szoknyában jár-e, vagy redingotban.”³¹³ Kritikája ettől függetlenül maró, és Schwartz nem kis mértékben részesül belőle.

³¹¹ Ibid., p. 703.

³¹² Ibid., p. 703–704.

³¹³ Ibid., p. 704.

Nem sokat segített Schwartz egy nőtársának, Harmath Lujzának egy novellája sem, melyben a következő olvasható:

A német nevelőnő ezalatt a Maros partján álmodozott, vagy olvasta Schwartz Máriának valamely szentimentális munkáját. Felőle tehettek a gyermekek, a mit akartak.³¹⁴

Tekintve, hogy Schwartz nevét nem csupán lefordították a korabeli szokásoknak megfelelően, de ráadásul meglehetősen változatosan is írták, korántsem biztos, hogy Schwartz Mária valóban a svéd Marie Sophie Schwartzot jelenti. Ám ha igen, úgy könnyen elképzelhető az is, hogy Harmath Lujza nem mélyedt el túlzottan Schwartz műveiben: a szentimentális érzések kétségtelen jelenléte mellett ugyanis azokban mindig sokkal hangsúlyosabb szerepet kap a társadalmi aspektus.

Ugyanebben az évben Cholnoky Viktor Pelárgus álnéven jelentetett meg egy rövid novellát EUTIM SZERELME címmel a Pesti Naplóban. Ebben szerepel a következő bekezdés:

Ellenben Ofélia egész könnyen megtömhette volna az állatkerti struccot is, olyan hatalmas termetű volt. Ennélfogva Kebluskáné őt fogta a gazdasszonyi pályára, Artemiziának pedig a parádés szerepet osztotta ki. Ő fogadta a vendégeket, ő tanult zongorázni, ő olvasgatta Marlitt és Schwarz Zsófia regényeit.³¹⁵

Az írás évekkel később EUTIM SZENVEDÉSEI címmel, némiképp más tartalommal ismét megjelent:

Ismertem Eutim háziasszonyát s a két leányát is: Artemiziát és Oféliát. Artemizia kicsiny, jelentéktelen termetű volt, őt az anyja háziasan nevelte, gazdaasszonynak. Ellenben Ofélia magas termetű és imponáló megjelenésű volt. Ő kapta tehát a parádés szerepet. Ő fogadta a vendégeket, ő tanult zongorázni, ő olvasta Marlitt és Schwarz Zsófia regényeit.³¹⁶

Bár a tartalom és ekképpen a mondanivaló bizonyos szempontból változott, az üzenete a legkevésbé sem módosult: kétféle nő létezik csupán: a hasznos és a szép. Eutim mindkét verzióban Oféliát veszi feleségül és mindkétszer pórul jár, Schwartz regényeinek olvasása Cholnoky szerint nem jelent tehát automatikusan boldogtalan házasságot, de nem is kifejezetten imponáló, hiszen aki Marlitt és Schwartz regényeit olvassa, az parádés lehet ugyan, de hasznos semmiképpen.

³¹⁴ Harmath Lujza: SZÉTTÉPETT FELHŐK. In: FŐVÁROSI LAPOK, 1901-03-03, 9. szám, p. 132.

³¹⁵ PESTI NAPLÓ, 1901-08-24, 232. szám, p. 8.

³¹⁶ TOLNAI VILÁGLAPJA, 1917-10-25, 43. szám, p. 14.

9. Svéd írók utóélete az 1900-as évek első évtizedeiben

Látva, hogy milyen népszerűek voltak bizonyos svéd szerzők Magyarországon a XIX. században, felmerül a kérdés, milyen sorsuk volt a XX. században – meddig ragyogott a csillaguk, meddig élvezték a közönség szeretetét?

Kevés írónak adatik meg, hogy halála után is képes legyen a köztudatban maradni, hogy a közönség továbbra is olvassa műveit. A két népszerű írónőnek is feledés lett az osztályrésze: az olvasók kerestek maguknak új kedvenceket, és nem voltak hűségeselek a régiekhez.

Emilie Flygare-Carlén ebben a tekintetben kifejezetten balszerencsés volt, hírneve vele együtt halt. Jóval több regényt írt, mint amennyi magyarul megjelent, tehát halála után mi sem lett volna egyszerűbb, mint az írónőre emlékezve kiadni még egyet-kettőt, ám úgy tűnik, egyetlen kiadó sem vélte úgy, hogy ebből számottevő bevételei származnának. Az újságok hírei közül is eltűnt a neve: az utolsó, amit az olvasók megtudhattak róla, végrendeletének tartalma volt. Ezt követően azonban nem írtak róla semmit, semmiféle megemlékezést, semmilyen hírt a családjáról: Flygare-Carlén nem volt többé érdekes, majdhogynem teljes feledésbe merült. Évtizedekkel később Harsányi Zsolt svédországi tartózkodásakor használta fel egy cikkéhez Flygare-Carlén egyik regényének címét, és meg is emlékezett benne az írónőről:

Ett köpmanshus i skärgården
Irta: Harsányi Zsolt

Lilla-Varholmen, július vége.

A svéd Beniczky-nét Flygare-Carlén Emiliának hívják. Van egy regénye, amely a múlt században a legolvasottabb svéd könyv volt. Címe: »Ett köpmanshus i skärgården«, vagyis »Kereskedő ház a szigeti kertben.« Égszínkéék romantikájú történet ez a tisztességes svéd kereskedő leányáról, aki a zordon és titokzatos kalózba szerelmes. Nincsen bakfis Svédországban, aki ezt a regényt ne olvasta volna. Színhelye egy kicsi sziget az ország nyugati partvidékén Göta megyében, neve Lilla Varholmen.

Pár napja ezen a szigeten lakom.³¹⁷

„Svéd Beniczky-nének” lenni nem kifejezetten nagy dicsőség, és az sem dicséret, hogy minden svéd bakfis olvasta a kérdéses regényt. Harsányi előadásában Flygare-Carlén egy letűnt kor letűnt írónője, amely állítást csupán az kérdőjelez meg, hogy ő maga eleveníti fel e letűnt író egy regényét – sőt

³¹⁷ PESTI NAPLÓ, 1925-08-02, 172. szám, p. 12.

mi több, saját cikkéhez is tőle kölcsönzi a címet. Az írás további részében pedig olyan hangulatos képet fest Lilla Varholmen látnivalóiról, hogy az olvasó már nem is csodálkozik annyira, hogy Flygare-Carlén egy „égszínké” romantikájú történetet” kerekített a sziget köré.

Irodalmi emlékezet tekintetében valamivel szerencsésebb volt Marie Sophie Schwartz. Mint láttuk, halálának évében jelent meg A SÓGORNÓK, ráadásul díszkötésben, sőt 1903-ban, tehát kilenc évvel Schwartz halála után, a Rózsa kiadásában megjelent A SZERELEM MINDIG GYŐZ című elbeszélése is. Érdeklődés mindenképpen volt, műveit ugyanis ezekben az években is keresték – erre utalnak legalábbis a különböző folyóiratokban megjelent hirdetések.³¹⁸ Schwartzhoz tehát hűségesebb volt a közönsége, mint Flygare-Carlénhoz. Hogy ennek milyen okai lehettek, nehéz megállapítani; de egy lehetséges magyarázat, hogy Schwartz szolidaritását személyesebbnek és ennek következtében különlegesebbnek élték meg az olvasók, míg Flygare-Carlén érzelmi kalandregényei felett az egyre erősödő feminista mozgalmak miatt is gyorsabban múlt az idő.

Ebből a szempontból érdekes lehet, hogy mi volt a helyzet a harmadik svéd írónővel, Fredrika Bremerrel. Láthattuk, hogy az ő művei nem keltettek akkora érdeklődést, és ezért nem is fordították le őket magyarra, bár a lapok hasábjain neve olykor mégis feltűnt. Mindez a századforduló után sem változott: Bremer témái és regényei továbbra sem keltettek különösebb érdeklődést, a közönség azonban tisztában volt külföldi népszerűségével. Minden bizonnyal ennek volt köszönhető, hogy néha még a XX. század elején is felbukkant egy-két említés erejéig a folyóiratokban. Sőt 1916-ban a TOLNAI VILÁGLAPJA című újság Híres asszonyok nevű rovatában dr. Ferenczy József egészségdalos írásban foglalkozik vele. Jellemző módon azonban a cikk inkább szól a svédekről, mint Bremerről magáról, különösen a bevezetésben:

Az északi népek között egyik legrokonszenvesebb nemzet a svéd nemzet. Germán faj, szívós, komoly törekvésű, magas kultúrával bíró nemzet. Irodalma, művészete elismert tekintélyű, zenéje bájos, elandalító. Nyelve elferdített német nyelv, amelyről még az idegenek is azt vallják, hogy zenei dallamossága, hangzatossága minden más északi nép nyelvét felülmúlja. Népe szorgalmas, munkás, rendkívül takarékos, ahol a legtrikább jelenség a pazarlás. Férfi népsége vitéz katona, bátor hajós, feltűnően merész utazó, aki a legfárasztóbb, kalandos utazásoktól sem riad vissza. Sok ismeretlen földrész felkutatását köszönhetjük svéd utazóknak, kik a művelt nemzetek földrajzi ismereteit előbbre vitték.³¹⁹

Mondanivalóját tekintve ez a néhány mondat nem sokban különbözik az 1835-ös vagy 1898-as tanulmányokban leírtaktól. Egy efféle bevezetést követően

³¹⁸ Például a CORVINÁBAN, Id.: 1908-05-10, 13. szám, p. 76.; 1911-11-20, 32. szám, p. 206.; 1912-04-10, 10. szám, p. 68.

³¹⁹ dr. Ferenczy József: BREMER FRIDERIKA. In: TOLNAI VILÁGLAPJA, 1916-05-11, 19. szám, p. 20.

32. oldal

SZÍNHÁZI HÉT

1. szám

NÉPOPERA

Tengerész-Kató

Háromfelvonásos operett. Irta: Buchbinder Bernát. Fordította: Mérei Adolf. Zenéjét szerzte: Jarno György. A zenekart vezényli: Feszler Géza.

Személyek:

Steinfeld lovag, ellentengernagy	Mátrai Ernő
Váci Róbert, tengerészkapitány	Horthy Sándor
Kopp Gyula, sorhajóhadnagy	Fehér Arthur
Radák Lajos báró, sorhajóászlós	Németh Gyula
Dr. Kazár Sándor, főorvos	Ujvári Lajos
Kádass Tamás, korm.	Bihar Sándor
Szepe, a Váci legénye	Pázmán Ferenc
Sághi, matróz	Gyárfás Dénes
Temessi báró	Pajor Ödön
Kató, a Kádass leánya,	
Temessigazdasszonya	Szoer Ilona
Lujza, a kapitány felesége	Bendiner Heddy
Teréz, Temessi leánya	Hajnal Hajnalka

Színház után

a New-York-kávéházba megyünk

Carmen.

Opera 4 felvonásban.

Zenéjét szerzte: GEORGES BIZET.

Személyek:

Carmen	Lydia Lipkovska
Micaela	Lovsinszky
Frasquita	Sebők Ilona
Mercedes	Serák Márta
Don José tizedes	Kertész
Escamillo bikaviador	Baklanoff
Zuniga hadnagy	Bihar Sándor
Moralés	Róna Dezső
Remandado	Pázmán Ferenc
Dancairo	Németh Gyula

Csak egyszer, csak egyetlen egyszer kóstolja meg a szántói savanyuvizet!

Traviata.

(A tévedt nő)

Négy felvonásos opera. Irta: Flave. Zenéjét szerzte: Giuseppe Verdi. A zenekart vezényli: Reiner Frigyes.

Szereplők:

Violetta Valery	Lipkovska
Flora Bervoix	Bazilidesz Mária
Anina	Hikisch Kató
Alfréd Germont	Maikl György
George Germont,	
Alfréd atyja	Gábor Arnold
Gaston, vicomte de Letorieres	Hajagos Károly
Duphol báró	Róna Dezső
D'Obigny márk	Bihar Sándor
Grenvil orvos	Mátrai Ernő
Joseph, Violetta inasa	Salamon József
Flóra inasa	Száki Ernő

Legelőkelőbb mozgókép-be mutató helyiség!

OLYMPIA VII., Erzsébet-körút 26. sz.

(TELEFON 115-71)

Előadások hétköznapiakon délután 5 órától, vasár- és ünnepnapokon 3 órától éjfélig:

Szombaton, 1913 január hó 4-én és vasárnap:

VIGYÁZZ A NŐRE!

Francia bohózat 3 felv. Irta Georges Feydeau. Ezenkívül több eredeti vígjáték, táj- és sportkép lesz bemutatva.

Hétfő, 1913 január hó 6-tól bezárólag szerdái, január hó 8-ig:

Kálvinista vértanú

Tragédia 2 felvonásban. Irta H. Balzac.

Ezt követi:

MAX LINDNER-SLÁGER:

AZ ELVESZTETT CZIM

Bohózat, Irta: MAX LINDNER.

A főszerepben a szerző.

Csütörtök, 1913 január 9-én és pénteken:

AZ ÉLET TAVASZÁN

Érdekesítő dráma három felvonásban, Irta August Blanche. A Pathé Frères-gyár felvétele.

HELYÁRAK: Páholýüles K. 1.20. Fenttartott hely 80 fill. Szállýe 60 fill. Zártszék 40 fill. Gyermekek az árak felét fizetik. Méreáékelt áru bérletfizetek a pénztárnál kaphatók.

Előadások hétköznapiakon délután 5 órától, vasár- és ünnepnapon 3 órától éjfélig.

A Blanche regényéből készült film hirdetése

meglepetésként hat, hogy olyan szerzőről közölnek egészoldalas írást – közepén arcképpel –, akinek magyarul nem jelent meg műve. Úgy tűnik tehát, hogy *Híres asszonyok* ide vagy oda, e rovat témája és legfőbb szereplője sokkal inkább Svédország és a svédek, semmint egy olyan író-nő-tagja ennek a népnek, aki a megelőző évtizedekben megmérettetett ugyan a magyarországi olvasóközönség előtt német nyelven, de egy magyar fordításhoz nem találtatott kellően súlyosnak.

A többi, viszonylagos sikert elért prózaírók közül Wetterbergh, a Flygare-Carlén utáni első, magyarul megjelent epikai mű szerzője, újra felbukkant ugyan a század végén, a XX. századra azonban teljesen eltűnt a köztudatból. August Blanche is hasonló sorsra jutott, egyetlen, ám nem jelentéktelen esettől eltekintve. Blanche 1848-as, *FÖRSTA ÄLSKARINNAN* című regényéből 1912-ben a francia Paul Garbagni rendezésében készült film *AZ ÉLET TAVASZÁN* címmel. Ezt a filmet a magyar mozikban is vetítették, ahogyan a *SZÍNHÁZI HÉT*ben is olvasható volt, mint „Érdekesítő dráma három felvonásban”.³²⁰ A hirdetésben Blanche neve is megjelent, aki ekkoriban még minden bizonnyal része volt a kulturális köztudatnak; a film bemutathatóságát tehát Blanche neve garantálhatta.

A Győry Vilmos által felfedezett és propagált szerzők közül Tegnérnek jutott a legnagyobb siker a XIX. század folyamán. Már maga ez a népszerűség is meglepő, legalábbis tekintettel arra, hogy nem feltétlenül magától értetődő az a tény, hogy egy nemzeti romantikus svéd eposz eredeti megjelenése után több évtizeddel eljusson Magyarországra és ott zajos sikert arasson; még meglepőbb azonban, hogy a Tegnér iránti lelkesedés és elfogultság még közvetítőjét, Győryt is jócskán túlélte. A FRITHIOF karrierjének minden bizonnyal csúcspontja volt az 1891-ben megjelent díszkiadás, az ugyanis mind árban, mind kivitelében felülmúlhatatlan volt, csillaga pedig csak lassan áldozott le: még a XX. században is bőven akadtak írások a különféle lapokban és folyóiratokban, amelyek Tegnért emlegették.³²¹ A FRITHIOF-MONDA az új évszázad folyamán két alkalommal jelent még meg: 1905-ben és 1908-ban a Lampel gondozásában, a kétkötetetes NIBELUNG-ÉNEK második kötetében. Hozzá hasonlóan Runeberg is sokáig a köztudatban maradt még,³²² bár az ő esetében nem volt olyan kézzelfogható manifesztációja az emlékezetnek, mint Tegnér esetében a FRITHIOF: elbeszélő költeményét, a HANNAT, jónéhány évtizeddel később, csak 1985-ben adták ki.

A század végén a skandináv hullámmal megjelent új szerzők élete meglehetősen változatosan alakult. Strindberg és Lagerlöf az a két szerző, akik tartós

³²⁰ SZÍNHÁZI HÉT, 1913, 1. szám, p. 32.

³²¹ Pl.: Kégl Sándor: KÜLFÖLDI IRODALOM: JESPERSEN OTTO: GROWTH AND STRUCTURE OF THE ENGLISH LANGUAGE. In: EGYETEMES FILOLOGIAI KOZLONY, 1907., XXXI. évf., p. 529, amelyben „a nagy svéd költő, Tegnér, ismeretes versét” emlegetik, amelyben az angol nyelvről is szót ejt (azaz a SPRÅKEN címűt); BAKSAY SÁNDOR MEGHALT. In: PESTI NAPLÓ, 1915-06-19, 169. szám, p. 10., melyben az elhunytat Tegnérhez hasonlítják; Galamb Sándor: ARANY JÁNOS. In: HUSZADIK SZÁZAD, 1917, 1. szám, p. 97., 106.

³²² Pl.: Erdélyi Károly: RNEBERG. In: BUDAPESTI HÍRLAP, 1904-09-13, 253. szám, p. 2-4.; ZIDÉN HADNAGY. Ford.: Bán Aladár. In: BUDAPESTI HÍRLAP, 1912-04-07, 84. szám, p. 68.; Leffler Béla: A SZÓZAT HATÁSA RNEBERG «VÁRT LAND» CÍMŰ KÖLTEMÉNYÉRE. In: Pintér Jenő (szerk.): IRODALOMTÖRTÉNET, 1918. 7. évf., p. 218-221.

S dalolgot a királyleány.

Tegnér.

171. lap.

Illusztráció a FRITHIOF-MONDA 1908-as kiadásából

népszerűséget tudhattak magukénak; mindkettejükről elmondható, hogy igazából a XX. század hozta el számukra a sikert és az ismertséget. Ugyanez elmondható Gustaf af Geijerstamról, aki az előző század végén debütált már a folyóiratok hasábjain,³²³ az új században pedig egyre-másra jelentek meg kötetben is a művei.³²⁴ Azonban Strindbergtől és Lagerlöftől eltérően Geijerstam neve kevésbé őrződött meg az utókor számára.

Akármilyen lelkesedéssel is fogadták az érzékeny lelkiületű Ola Hanssont a XIX. század utolsó évtizedében, ezt a lelkesedést nem sikerült tartós népszerűségre váltania. 1925-ben bekövetkezett haláláig leginkább csak kellemetlen ügyeivel sikerült a lapok hasábjain helyet szorítania magának: 1905. áprilisában azt adták hírül, hogy felesége, Laura Marholm az örültekházába került,³²⁵ augusztusban pedig arról jelent meg tudósítás, hogy a családot kiutasították Bajorországból.³²⁶ A Hansson iránti irodalmi érdeklődés visszaesése talán annak tudható be, hogy az ő műveiben a fin de siècle tipikus hangulatát érezték megfogalmazódni, az új évszázad beköszöntével azonban új hangulatokra támadt igény. A skandináv újdonságokra ezekben az években továbbra is éhes magyar olvasóközönség talán úgy érezte, hogy Ola Hansson művei felett eljárt az idő.

Hanssontól eltérően Alfred Hedenstierna neve nem került be a hírekbe, cserébe viszont több műve is megjelent folyóiratban vagy kötetben.³²⁷ Úgy tűnik tehát, hogy Hedenstierna hétköznapi, nemritkán humoros történeteit szívesen olvasta a századforduló olvasóközönsége.

Ahogy láttuk, Hjalmar Söderberg 1899-ben debütált magyarul Az ÁRNYÉK című elbeszélésével. Számottevő érdeklődés nem ébredt iránta, bár néhány írása megjelent a XX. század első évtizedeiben is. Recepciótörténeti szempontból legérdekesebb az ÚJ IDŐK című lapban megjelent két novellája, A BUNDA és az EGY CSÉSZE TEA, melyek elé a fordító, Szász Zsomborné írt egyfajta előszót:

Valamikor, régen, asszonyok dolgában fordultam svéd írókhoz, véleményüket kértem; mind feleltek, csak egy nem, az kikacagott a Svenska Dagbladetben. De úgy, hogy én is vele kacagtam. Hjalmar Söderberg volt. Azóta megismertem s most én kacagok, akarom mondani, mulatok sokat könyvein, könyveivel. Svédország első humoristája, a Dickens fajtájából, akinek humora alatt, egy-egy kacagtató történetben néha nagy tragikum van. Két rövid kis dolgát közöljük itt.³²⁸

³²³ Ld. a 281-es lábjegyzetet.

³²⁴ Pl.: AZ ÖCSIKE : EGY HÁZASSÁG TÖRTÉNETE ; AZ ÖRÖK REJTÉLY : KÉT REGÉNY. Budapest: Athenaeum, 1912.; AZ ASSZONYHATALOM. Budapest: Genius, 1912.; A HÁZASSÁG KOMÉDIÁJA. Budapest: Fővárosi Kiadó, 1921. stb.

³²⁵ BUDAPESTI HIRLAP, 1905-04-14, 104. szám, p. 10.

³²⁶ NÉPSZAVA, 1905-08-26, 164. szám, p. 6.; PESTI NAPLÓ, 1905-08-26, 235. szám, p. 10.

³²⁷ A PESTI NAPLÓban például 1909. tavaszán három novellája is megjelent: EGY SZÁZKORONÁS ÉLETÉBŐL (1909-03-24); MEGBÁNÁS (1909-04-01); KÖLTÖZKÖDÉS (1909-04-18); a JÓNSSON ÚR EMLÉKEI (Budapest: Béta, 1924) és A MINDENNAPI KENYÉRÉRT (Budapest: Singer és Wolfner, 1925) pedig kötetben jelent meg.

³²⁸ ÚJ IDŐK, 1907-02-10, 13. évf., 7. szám, p. 161.

Hogy mennyire találó Söderberget humoristának nevezni és Dickenshez hasonlítani, kétséges; Szász Zsomborné ezen tévedése ugyanakkor magyarázatot adhat arra, miért nem ébredt a magyar olvasóközönségben olyan érdeklődés Söderberg iránt, mint Strindberg, Geijerstam, Hedenstierna vagy akár Ola Hansson iránt. Az ugyanis világos ebből az előszóból, hogy Szász Zsomborné nem csupán olvasta, de kedvelte is Söderberg műveit, ilyen módon tehát volt egy lehetséges jelentkező műveinek magyar fordítására. A svédül nem tudó kiadók és szerkesztők pedig talán nem érezték magukat teljes mértékben meggyőzve Szász Zsomborné lelkes, ám Söderberg munkásságát kevésbé híven jellemző szavaitól.

Még szűkszavúbb a történelem Karl August Tavaststjerna (1860–1898) finnországi svéd író fogadtatásával kapcsolatban. Egy elbeszélése megjelent 1894-ben Zempléni P. Gyula folyóiratában, a *REGÉNY-SZALONBAN*,³²⁹ és említést tettek róla egy Juhani Ahóról szóló hírből: „Topelius és Tavaststjernas [sic] óta nem termelt erősebb írói talentum az Aho Jánosénál”³³⁰. Úgy tűnik tehát, hogy ismert és elismert írónak számított a magyar olvasók szemében is. Ehhez képest elég sokáig tartott, mire saját kötetet is kapott: Az *ÖBÖL TITKA* 1926-ban a Tolnai kiadásában, a *Tolnai Regénytár* című sorozatban jelent meg.

A XIX. század svéd szerzőinek tehát semmi okuk nem lehetett a panaszra. A magyar olvasóközönség érdeklődéssel fogadta őket: olyan érdeklődéssel, amely nem korlátozódott bizonyos művekre vagy szerzőkre, hanem kiterjedt a svéd irodalomtörténetre, sőt Svédországra és a svéd népre is; később pedig, a skandináv áttörés évtizedeiben, a teljes skandináv régióra. Az olvasott művek ablakot nyitottak egy távoli, a kontinentális Európából nézve periferikus kultúrára, amelyet a magyar befogadók ösztönösen közel éreztek a sajátjukhoz. A svéd kultúra iránti érdeklődés már az 1820–30-as évekből fennmaradt forrásokban érzékelhető, példa erre Fábián Gábor *FRITHIOF*-fordítása, valamint a Svédországról szóló hosszabb-rövidebb ismeretterjesztő cikkek megjelenése, melyek közül kiemelkedik az 1835-ös, *TUDOMÁNYTÁR*ban publikált írás. Ami magát a nyelvet illeti, az érdeklődés ekkor még nem volt számottevő, hiszen Fábián nem volt hajlandó a *FRITHIOF* miatt megtanulni svédül, lehetett az akármilyen nagyszerű alkotás; ám az irodalom, főként német közvetítéssel, egyre nagyobb számban áramlott a magyar folyóiratokba és könyvespolcokra.

A népszerű irodalom képviselői, elsősorban Flygare-Carlén és Schwartz, nem csupán rövidtávú, múló divatot képviseltek, hanem egy teljes trendet képesek voltak meghonosítani. A Schwartzcal egyidejűleg érkező Tegnér népszerűsége, Győry Vilmos kultúraközvetítői tevékenységének hála, biztosította a svéd irodalom státuszának megszilárdulását, valamint a svéd nyelv iránti érdeklődés felélesztését is.

Lehetett azonban recepciótörténeti szempontból akármilyen jelentős esemény a *FRITHIOF* megjelenése, az irodalomtörténeti emlékezet általában még-

³²⁹ FÓVÁROSI LAPOK, 1894-06-08, 157. szám, p. 1353.

³³⁰ PESTI NAPLÓ, 1901-01-12, 12. szám, p. 7.

AZ ÖBÖL TITKA BORÍTÓJA

sem tart számon mást, mint a századvég irodalmi áttörését, azt, amelyben a három skandináv ország írói egyesült erővel hódították meg a nyugati világ irodalomkedelőit. Ez volt az a pillanat, amikor a svéd irodalom egy nagyobb egység, a skandináv irodalom részévé vált. Az irodalmi világban váltás következett tehát, megszületett a skandináv mint irodalomtörténeti fogalom. Jól példázza ezt egy jóval későbbi, 1927-ből származó cikk, amely *A REGÉNY A VILÁGIRODALOMBAN A VILÁGHÁBORU UTÁN* címmel néhány oldalban összefoglalta az angol, amerikai, német, orosz, francia, skandináv, spanyol, valamint az olasz irodalom ilyen irányú eredményeit, és az írás utolsó szakaszában olyan kisebb nemzetek irodalmáról is ejtett pár szót, mint a lengyel, a román, vagy a cseh. Jellemző, hogy az írás a skandináv irodalmakat együtt tárgyalja: rajtuk kívül még a spanyol és olasz irodalmat mutatja be alaposabban Kállay Miklós, a cikk szerzője, azokat azonban nem látja el egyetlen közös etikettel: mindkettőnek megvan a maga neve, spanyol és olasz, legfeljebb a földrajzi és nyelvi közelség terelheti őket mégis egy kalap alá. A skandináv országok nemzeti irodalmait azonban ekképp vezeti be:

A legújabb északi irodalom elvesztette irányító súlyát Európában

Néhány kiemelkedő egyéniség és individualisztikusan széttagolt epigon irodalom – Van-e egységes északi szellem? – A dán, norvég és svéd lélek viszonya egymáshoz és az európai szellemhez

A múlt század végén s a századforduló nagy szellemi átalakulásai idején egész Európában nagy szerepe volt az északi irodalomnak. Az oroszok mellett talán a skandinávok voltak azok, akik a legdöntőbb befolyást gyakorolták a modern nyugat-európai irodalom kialakulására. Ibsen alapította meg a színpad új naturalista technikáját, Björnson nevétől visszhangzott Európa, Strindbergből indult ki az expresszionizmus. A modern regény pszichológusai Jacobsen-től tanultak finom szenzibilitást. Azután tűnt fel Knut Hamsun és Selma Lagerlöf új romantizmusa. Mind a két író egyéniségének lenyűgöző erejével nemcsak az olvasóközönséget hódította meg, hanem főleg Hamsun az írókra is élénk hatással volt.

Tündöklő aranykora volt ez a századforduló s a századfordulót közvetlenül megelőző néhány évtized a skandináv népek irodalmának, amely belső értéke és intenzitása mellett csodálatos külső expanzivitással is dicsekedhetett.

Ez a skandináv lélek azonban csak Európában jelentkezett ilyen egységesen. Egységes skandináv vagy északi szellem tulajdonképpen nincs s a dánok éppen olyan távol állnak lelki berendezésüket tekintve a svédek-től, mint a franciák a németektől.³³¹

³³¹ Kállay Miklós: *A REGÉNY A VILÁGIRODALOMBAN A VILÁGHÁBORU UTÁN*. In: *LITERATURA* 2., 1927., II. szám, p. 429.

A regény a világirodalomban a világháború után

ól: Werner von *Heidenstam* és *Selma*, mindkettő a Nobel-díj nyertese.

denstam finom lírától áthatott, arisztokratikus. Regényeiben a svéd történet mondái és korszaka vonul föl nagyszerű történelmi és megkapó lirizmussal. Legérdekesebb *Hans Alienus* hatalmas történelem-fantobiografikus elemekkel átszőve. Gyönyörű oroszban megírta XII. Károly svéd király-vitézeinek tragikus oroszországi vállalkozása már keveset ír, inkább csak lírai költet, de ma is nemzeti büszkeségük a svéd-akit határtalan hódolat övez.

legnagyobb elbeszélő talentum kétségkívül *agerlöf*. Bámulatos mesésző, akit azonszta, nemes, ideális emelkedettség és raltusművészet jellemez. Első regénye, a stílusban tartott hatalmas elképzelésű *Gösta*

ujabb regénye (*Gullaserna*) a kopenhágai siberek életéről ad megkapó képet. A legkiválóbb tehetség mégis G. K. *Ossiannilsson*, aki *Barbarsgoken* című hatalmas regényében elkecseregett harciassággal fordul a szocializmus materialista, kultúraellenes világnézete ellen.

A legújabb nemzedék legérdekesebb képviselői: *Nordström*, aki 1922-ben megjelent *Fyrskjeppet* című regényében egészen különös szemszögből látja a svéd életet. Nézőpontjának ő maga adta a »totalizmus« nevet s a totalizmus követelése az egyén szociális alárendeltsége és felolvadása az összesség egységében. A legnagyobb modern svéd elbeszélő *Sigfrid Siwertz*. Erdőteljes, intenzív, egészséges, színekben gazdag stílusban ír s társadalmi regényei senkiben sem maradnak a nagy angol regények plasztikája mögött. Legkiválóbb alkotása a *Selams*, amely *Thomas Mann*-ra emlékeztetően mondja el egy kereskedődinasztia lassu bomlását. *Hjalmar Bergmann* paraszttörténeteket ír breugheli grotteszk-séggel. *Per Lagerkvist* expresszionista és regényeiben súlyos társadalmi problémák megoldását keresi. *Ivan Oljelund* kommunista volt s ezért börtönbe került. Börtönét mely vallásos meggyőződéssel hagyta el. *I ny jord* című művében saját lelki válságát írta meg. Következő regényeiben is a hit erejének himnuszait éneklő költői áhitattal. Eppen ellentéte a korán tragikus véget ért *Dan Andersson*, a kétségbeesés és nihilizmus költője. *Andersson* regényeiben kétségbeesetten rángatja a haladók Európá lélekharangját. A legújabb írók közül a legkimagaslóbb tehetség *Agnes von Krusenstjerna*. Legutóbb megjelent regényében (*Tony växer upp*) a svéd nemesség végső dekadenciáját festi élénk színekkel. A svéd irodalom egyik új reménységének tartják. Két igen jó humoristája van a svéd irodalomnak: *Zetterström* és *Frank Heller*.

De általában véve a három skandináv nép megcsökkent teremőereje bizonyos kulturfáradtságra vall. A várakozás ideje ez, várakozás valami keleti vagy nyugati megtermékenyülésre.

Selma Lagerlöf

mindjárt mestermű volt. Azóta egymás sebzébnél-sezbebb novelláit és regényeit, amekül kiemelkednek *Jerusalem*, az *Antikrist*

Kállay írása a svéd regényirodalomról

Ahhoz képest tehát, hogy maga Kállay is elismeri, hogy ezek az irodalmak távol állnak egymástól, mégiscsak együtt tárgyalja őket – szakaszonként elválasztva, de mégiscsak egy főcím alatt. Úgy tűnik, Kállay szerint a befogadó számára mégis többet mond a „skandináv”, mint a dán, norvég vagy svéd külön, önálló egységeként. A bevezetés végén meg is jegyzi:

Ez a három irodalom azonban bizonyos mértékben mégis egységes színben tűnt fel a nyugat előtt, mint északi irodalom azzal, hogy új, más, őszintébb, ősből tipusu, robusztusabb volt a több európai nép irodalmánál. Szerencsés körülmény volt az is, hogy amikor a skandináv irodalmak expanziója dél és nyugat felé megkezdődött, csupa kivételesen nagy tehetséggel büszkélkedhetett. Azóta erős dekadencia állott be a skandináv irodalmakban. A régi nagyok közül még él egy-kettő, de már erősen megöregedett. Az új nemzedék is ígér néhány erőteljes súlyos egyéniséget, de ezeknek a hatása, tekintélye, inspiráló befolyása korántsem olyan jelentős és általános, mint Strindberg korában volt.³³²

Kállay ezzel tehát meg is magyarázza a skandináv irodalmak századfordulós sikerét. Kevésbé meglepő módon nem emlékezik meg a svéd irodalom XIX. századi népszerűségéről, részben talán azért, mert akkor még nem létezett a skandináv irodalom fogalma. Ez a rövidtávú irodalomtörténeti emlékezet nem tudható be másnak, mint annak, hogy a svéd irodalom – akárcsak a dán és a norvég – periferikus irodalomként kerül besorolásra, akármilyen maradandók is egyes alkotások, nem kerülhettek egy vonalba a német, angol vagy francia szerzők műveivel. Kállay cikke viszont azt a vélekedést támasztja alá, hogy a három skandináv irodalom együttes erővel, egy zászló alatt, képes a nagy irodalmak magaslatára emelkedni, képes bekerülni az irodalomtörténetekbe. Amit sok évszázad alatt nem tudtak elérni különféle politikai uniókkal, azt elérték egyfajta kulturális unióval, amely minden bizonnyal előfeltétele volt a skandináv államok XIX. századi gazdasági-társadalmi fellendülésének is.

³³² Ibid., p. 430.

Szépirodalmi művek jegyzéke

— cím: A két királyleány
(népköltészet)
megjelenés: Szépirodalmi Lapok 1853, p. 648.
fordította: Erdélyi János
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült

— cím: A manókirály
(népköltészet)
megjelenés: Szépirodalmi Lapok 1853, p. 188.
fordította: Erdélyi János
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült

— cím: A holt vőlegény
(népköltészet)
megjelenés: Szépirodalmi Lapok 1853, p. 215.
fordította: Erdélyi János
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült

— cím: Helmer lovag : ó svéd ballada
eredeti cím: Herr Helmer
(népköltészet)
megjelenés: Szépirodalmi Figyelő 1861, 17. szám (1861-02-27), p. 269.
fordította: Thaly Kálmán

— cím: A királyi gyermekek
(népköltészet)
megjelenés: Koszorú 1863, I. p. 155.
fordította: Erdélyi János
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült

-
- cím: Svéd költőkből
(költészeti antológia)
kiadás: Franklin-Társulat, Budapest 1882, 392 p., 18 cm.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- cím: A próba. Svéd ballada
(népköltészet)
megjelenés: Budapesti Szemle 1886, 110. szám, p. 291-293.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- cím: Az eladott lány
eredeti cím: Den bortsålda
(népköltészet)
megjelenés: Irodalom 1887, 15. szám
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- cím: A magas észak. Svéd népdal
(népköltészet)
megjelenés: Egyetemes Philologiai Közlöny 1889, p. 432.
fordította: Fludorovics Zsigmond
-
- cím: Dal Gottlandból. Svéd népdal
(népköltészet)
megjelenés: Egyetemes Philologiai Közlöny 1889, p. 432.
fordította: Fludorovics Zsigmond
-
- cím: Dalekarlia. Svéd népdal
(népköltészet)
megjelenés: Egyetemes Philologiai Közlöny 1889, p. 360.
fordította: Fludorovics Zsigmond
-
- szerző: XV. Károly svéd király (1826-1872)
cím: A Kaukazban
(költemény)

megjelenés: Figyelő 1871, 38. szám (1871-10-08), p. 452-453.
fordította: Molnár Antal

— szerző: Angered-Strandberg Hilma
[Angered-Strandberg, Hilma] (1855-1927)
cím: Az új világ
eredeti cím: Den nya världen
(regény)
megjelenés: Pesti Napló 1900, 134-166. szám
(1900-05-17 és 1900-06-19 között)

— szerző: Bäckström E. [Bäckström, Edvard] (1841-1886)
cím: A versenytársak (svéd beszély)
(elbeszélés)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1881, 285-289. szám

— szerző: Ahlgren Ernő [Benedictsson, Victoria] (1850-1888)
cím: Jeppa
eredeti cím: Jeppa
(elbeszélés)
megjelenés: Pesti Hírlap 1888, 212. szám (1888-08-01), p. 3-4.

— szerző: Blanche, August (1811-1868)
cím: Das Mädchen im Stadthofe,
oder: die drei Schicksale : Roman
eredeti cím: Flickan i stadsgården : novell
(regény)
kiadás: Neues belletrist. Lese-Cabinet. 159-163.,
C. A. Hartleben, Pest, Wien und Leipzig 1854, 351 p.
fordította: Wachenhusen, Hans
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
megjegyzés: 2 köt.

— szerző: Blanche Ágoston [Blanche, August] (1811-1868)
cím: A danderydi kántor élményei : svéd beszélyek
eredeti cím: Berättelser efter klockaren i Danderyd
megjelenés: Pesti Napló 1856, 406-407. szám
fordította: Szenvey József
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült

megjegyzés: A fordítás C. F. Schirf német fordítása alapján,
az 'Erlebnisse des Küsters in Danderyd' c. műből készült.

szerző: Blanche Ágost [Blanche, August] (1811-1868)
cím: A vörös ház lakója
(elbeszélés)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1880, 243-247. szám

szerző: Blanche Ágost [Blanche, August] (1811-1868)
cím: A danderydi pitypang
(elbeszélés)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1882, 115-116. szám

szerző: Bremer, Friderike [Bremer, Fredrika] (1801-1865)
cím: England im Herbste 1851 : Skizzen auf einer Reise entworfen
eredeti cím: England om hösten år 1851
(útleírás)
kiadás: Historisches Lese-Cabinet 28., Hartleben,
Pest, Wien, Leipzig 1852, 172 p., 18 cm.
fordította: Wachenhusen, Hans
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Flygare-Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: A sziget rózsája : svéd regény
eredeti cím: Rosen på Tistelön
(regény)
kiadás: Hartleben K. A., Pest 1843, 2 vol., 16 cm.
fordította: Lakner Sándor

szerző: Flygare-Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: A sziget rózsája : svéd regény
eredeti cím: Rosen på Tistelön
(regény)
kiadás: Hartleben K. A., Pest 1844, 2 vol., 16 cm.
fordította: Lakner Sándor
megjegyzés: Kötetadatok: 1. köt.: 268 p.; 2. köt.: 288 p.

szerző: Flygare-Carlén, Emilie (1807-1892)
cím: Ein Gerücht

eredeti cím: Ett rykte
(regény)
kiadás: Belletrist. Lese-Cabinet. 303-306., 310-13., 319-25.,
C. A. Hartleben, Pest u. Leipzig 1850, 2 vol., 17 cm.
fordította: Helms, Heinrich
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
megjegyzés: Kötetadatok: 1. köt.: 171, 151, 256 p.; 2. köt.: 156, 124, 165 p.

szerző: Flygare-Carlén, Emilie (1807-1892)
cím: Eine glückliche Parthie : Novelle
eredeti cím: Ett lyckligt parti!
(regény)
kiadás: Belletrist. Lese-Cabinet. 247., C. A. Hartleben,
Pest u. Leipzig 1852, 140 p., 17 cm.
fordította: Wachenhusen, Hans

szerző: Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: Egy évi házasság
eredeti cím: Ett år
(regény)
kiadás: Ráth M., Pest 1858, 240 p., 18 cm.
fordította: Horányi János

szerző: Flygare-Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: Szeszélyes hölgy
eredeti cím: En nyckfull kvinna
(regény)
kiadás: Hartleben K. A., Pest 1862, 2 vol., 17 cm.
fordította: Székely József
megjegyzés: Regény hat részben, két kötetbe kötve.
Terjedelmi adatok: 1. r.: [4], 143 p.; 2. r.: [2], 144 p.;
3. r.: [2], 146 p.; 4. r.: [2], 155 p.; 5. r.: [2], 150 p.; 6. r.: [2], 184 p.

szerző: Flygare Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: Szerencsés házasság
(regény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1865, 145-166. szám
(1865-07-01 és 1865-07-22 között)
fordította: Dominkovich Mária

szerző: Fligare Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: A regényhősnő
eredeti cím: Romanhjältinnan
(regény)
kiadás: Magyar hölgyek könyvtára 5-6., [s.n.],
Pest 1867, 176, 195 p., 18 cm.
fordította: Bús vitéz [Matkovich Pál]
megjegyzés: két kötet egybekötve

szerző: Flygare-Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: Ne vígy minket a kísértésbe
eredeti cím: Gustaf Lindorm
(regény)
kiadás: Magyar hölgyek könyvtára 22-23., [s.n.],
Pest 1869, 2 vol., 19 cm.
fordította: Bús vitéz [Matkovich Pál]
megjegyzés: két kötet egy darabban

szerző: Flygare-Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: Ne vígy minket a kísértetbe
eredeti cím: Gustaf Lindorm
(regény)
kiadás: [s.n.], Pest 1869, 2 vol., 19 cm.
fordította: Bús vitéz [Matkovich Pál]
megjegyzés: két kötet egy darabban

szerző: Flygaré Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: Két erkély-szobácska : regény két kötetben
eredeti cím: Vindskuporna
(regény)
kiadás: [s.n.], Kolozsvár 1873, 2 vol.
fordította: Julia [Szász Juliánna]
megjegyzés: méret: 16:o

szerző: Flygare-Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
cím: Az öreg ur védencei : regény két kötetben
eredeti cím: Professorn och hans skyddslingar
(regény)
kiadás: [s.n.], Kolozsvár 1876, 2 vol.
fordította: Julia [Szász Juliánna]
megjegyzés: tizenhatodré

-
- szerző: Flygare-Carlén Emilia [Flygare-Carlén, Emilie] (1807-1892)
 cím: A tanár és védencei
 eredeti cím: Professorn och hans skyddslingar
 (regény)
 megjelenés: Zala 1880-1881 (7. évf. 5. száma és 8. évf. 38. száma között)
 fordította: Friedmann Alajos
-
- szerző: Flygare-Carlén, Emilie (1807-1892)
 cím: Der Vormund 1-4.
 eredeti cím: Förmyndaren
 (regény)
 kiadás: Collection Hartleben, Jahrg. 1:4-4:4 ; Belletrist.
 Lese-Cabinet. 401-2.; 405-6 ; 409-13 ; 426-29.,
 C. A. Hartleben, Wien, Pest, Leipzig 1892
 fordította: Wachenhusen, Hans
 fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Franzén, Frans Michael [Franzén, Frans Michael] (1772-1847)
 cím: A falusi élet
 eredeti cím: Landtlifvet
 (költemény)
 megjelenés: Vasárnapi Ujság 1869, 5. szám (1869-01-31), p. 58.
 fordította: Győry Vilmos
 fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Geijer [Geijer, Erik Gustaf] (1783-1847)
 cím: Az erdei tündér-ara
 (Geijer költeménye egy népmonda nyomán.)
 eredeti cím: Skogs-bruden
 (költemény)
 megjelenés: Fővárosi Lapok 1874, 51. szám (1874-03-04), p. 221.
 fordította: Győry Vilmos
 fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Geijerstam, Gustaf af [Geijerstam, Gustaf af] (1858-1909)
 cím: Lena anyó fia
 eredeti cím: Mor Lenas pojke
 (elbeszélés)
 megjelenés: Fővárosi Lapok 1894, 339-344. szám

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Képek a svéd életből: I. Strömbom Peti szerelmi története (elbeszélés)
megjelenés: Budapesti Szemle 1893, 198. szám, p. 435-442.
fordította: Baján Miksa

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Képek a svéd életből: II. Mikor Málin asszony nagymamává lett (elbeszélés)
megjelenés: Budapesti Szemle 1893, 198. szám, p. 443-449.
fordította: Baján Miksa

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Képek a svéd életből: III. A kötelesség útja (elbeszélés)
megjelenés: Budapesti Szemle 1893, 198. szám, p. 449-454.
fordította: Baján Miksa

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Viharon, hófúvason át (elbeszélés)
megjelenés: Vasárnapi Ujság 1893, 9. szám (1893-02-26), p. 139-142.
fordította: Baján, Miksa

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Az öreg mama (elbeszélés)
megjelenés: Vasárnapi Ujság 1893, 10. szám (1893-03-05), p. 154-155.
fordította: Baján Miksa

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Mind férjhez akarnak menni (elbeszélés)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1894, 184. szám (1894-07-05), p. 1579-1580.

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Mindenféle népség : képek a svéd népeletből

eredeti cím: Allehanda folk
(regény)
kiadás: Olcsó Könyvtár 896-897., Franklin-Társulat,
Budapest 1894, 172 p., 15 cm.
fordította: Baján Miksa
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Hedenstierna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Jönsson úr emlékei
eredeti cím: Patron Jönssons memoires
(kisregény)
kiadás: A Magyar Újság regénycsarnoka, Országgyűlési Értesítő,
Budapest 1896, 94 p., 19 cm.
fordította: Szalai Emil

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Jönsson ur emlékei. Svéd regény
eredeti cím: Patron Jönssons memoires
(kisregény)
kiadás: Országgyűlési Értesítő könyvny., Budapest 1898, 94 p.
fordította: Sz. E.

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Miért nem merte?
(elbeszélés)
megjelenés: Pesti Napló 1898, 115. szám (1898-04-26), p. 1-2.

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Kirándulás kettesben
(elbeszélés)
megjelenés: Pesti Napló 1899, 341. szám (1899-12-09), p. 1-2.

szerző: Hedenstjerna Alfréd [Hedenstierna, Alfred] (1852-1906)
cím: Brander mérnök felesége
(elbeszélés)
megjelenés: Pesti Napló 1900, 336. szám (1900-12-07), p. 1-2.

-
- szerző: Hedin, Sven (1865-1952)
cím: Ázsia szívében : tízezer kilométernyi úttalan utazás (útleírás)
kiadás: A Magyar Földrajzi Társaság könyvtára, Lampel, Bp. 1899, 2 vol., 23 cm.
megjegyzés: kötetadatok: 1. köt.: 189 p.; 2. köt.: 240 p. Mt.: Thirring Gusztáv (átd.)
-
- szerző: Klinkovström [Klinkovström, Aksel]
cím: Kétféle becsület (regény)
kiadás: Legjobb könyvek 73-74., Légrády Testvérek, Budapest 1900, 2 vol., 17 cm.
megjegyzés: Kötetadatok: 1. köt.: 159 p.; 2. köt.: 144 p. A szerző talán Klinckowström, Axel (1867-1936)
-
- szerző: Kullgrén Ollga [Kullgren, Olga] (1849-1909)
cím: Excelsior
megjelenés: Gondolat 1887, 1. szám
fordította: Thuró Károly
-
- szerző: Malling, Mathilda [Malling, Matilda] (1864-1942)
cím: Az első konzul regénye : történeti regény
eredeti cím: En roman om Förste Konsuln (regény)
kiadás: A Magyar Újság regénycsarnoka, M. Irod. Rt., Budapest 1895, 206 p., 17 cm.
fordította: Szalai Emil
-
- szerző: Mellin, G. H. [Mellin, Gustaf Henrik] (1803-1876)
cím: Das Volksleben und die Natur des Scandinavischen Nordens (esszé)
kiadás: Leipziger Lesekabinet, Einhorn ; Hartleben, Leipzig ; Pesth 1856, 1 vol., 17 cm.
fordította: Schirf, C. F.
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
megjegyzés: Megj.: 1856-1857. A 2. r. megjelenési helyei és kiadója: Pesth ; Wien ; Leipzig : Hartleben

-
- szerző: Nordenskiöld, Adolf Erik báró
 [Nordenskiöld, Adolf Erik] (1832-1901)
 cím: Ázsia és Európa körülhajózása a Vegán
 eredeti cím: Vegas färd kring Asien och Europa jemte en historisk
 återblick på föregående resor längs
 gamla världens nordkust
 (útleírás)
 kiadás: Utazások könyvtára I., Franklin-Társulat,
 Budapest 1883, 279 p., 21 cm.
 megjegyzés: terjedelem: VIII, 279, [1] p., 2 t. Képekkel és térképpel.
 Mt.:Varga Ottó (átdolg.); Magyar Földrajzi Társaság (szerk.)
-
- szerző: J. O. [Oxenstierna, Johan Thuresson] (1666-1733)
 cím: Külömbféle válogatott elmefuttatások
 eredeti cím: Pensées de monsieur le comte d'Oxenstirn sur divers
 sujets, avec les réflexions morales du même auteur
 kiadás: Patzko ny., Pozsony 1788, 84 p., 20 cm.
 fordította: Illei János
 fordítás: az eredeti francia szöveg alapján készült
-
- szerző: J. O. [Oxenstierna, Johan Thuresson] (1666-1733)
 cím: Külömbféle válogatott elme-futtatások, 1-2 r.
 eredeti cím: Pensées de monsieur le comte d'Oxenstirn sur divers
 sujets, avec les réflexions morales du même auteur
 kiadás: Landerer, Pozsony 1790, 1 db., 17 cm.
 fordította: Illei János
 fordítás: az eredeti francia szöveg alapján készült
-
- szerző: Oxenstirn Gróf [Oxenstierna, Johan Thuresson] (1666-1733)
 cím: Külömbféle tárgyak iránt hat részekben foglalt
 gondolattyainak rövid értelme, tulajdon méltóságáért.
 Első rész.
 eredeti cím: Pensées de monsieur le comte d'Oxenstirn sur divers
 sujets, avec les réflexions morales du même auteur
 kiadás: Tichy János, Nagy-Várad 1816, 8-r. 3 lev., 7-173 l.
 fordította: Sipeki Balás Károly
 fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
 egy német fordítás alapján készült

-
- szerző: Oxenstirn Gróf [Oxenstierna, Johan Thuresson] (1666-1733)
cím: Külömbféle tárgyak iránt hat részekben foglalt gondolattjainak rövid értelme, tulajdon méltóságáért. Második rész.
eredeti cím: Pensées de monsieur le comte d'Oxenstirn sur divers sujets, avec les réflexions morales du même auteur
kiadás: Tichy János, Nagy-Várad 1818, 8-r. 135 és 3 l.
fordította: Sípeki Balás Károly
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem egy német fordítás alapján készült
-
- szerző: Oxenstirn [Oxenstierna, Johan Thuresson] (1666-1733)
cím: Mulatságos gondolatok külömbféle tárgyakról
eredeti cím: Pensées de monsieur le comte d'Oxenstirn sur divers sujets, avec les réflexions morales du même auteur
kiadás: Belnay ny., Posony 1822, 135 p., 17 cm.
fordította: Sípeki Balás Károly
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem egy német fordítás alapján készült
-
- szerző: Ridderstadt, C. F. [Ridderstad, Carl Fredrik] (1807-1886)
cím: Der Fürst : ein historischer Roman
eredeti cím: Fursten (regény)
kiadás: Belletristisches Lese-Cabinet 594-597, 612-615, 571-72, 679-681., C. A. Hartleben, Pest u. Wien 1852, 6 vol.
fordította: Wachenhusen, Hans
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Ridderstad, C. F. [Ridderstad, Carl Fredrik] (1807-1886)
cím: Die schwarze Hand
eredeti cím: Svarta handen (regény)
kiadás: C. A. Hartleben, Pest u. Wien 1852, 5 vol.
fordította: Arndt, C.
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Ridderstadt, C. F. [Ridderstad, Carl Fredrik] (1807-1886)
cím: Vater und Sohn : Roman
eredeti cím: Far och son (regény)

kiadás: Neues belletristisches Lese-Cabinet, 70-78.,
C. A. Hartleben, Pest und Wien 1854, 4 vol.
fordította: Wachenhusen, Hans
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Döbeln tábornok Jutasnál
eredeti cím: Döbeln vid Jutas
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Budapesti Hírlap 1854, 546. szám (1854-10-15), p. 3078-3079.

szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: A gunyhó leánya
eredeti cím: Torpflickan
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Budapesti Hírlap 1854, 542. szám (1854-10-11), p. 3061.

szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: A finnek nemzeti dalai. "Stal zászlótartó elbeszélései."
(Fanrik Stals sagner), költemény Runeberg-től.
Az 1808-ki finn háború epizódjai (részlet)
eredeti cím: Fänrik Ståls sagner
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Budapesti Hírlap 1854, 542. szám (1854-10-11), p. 3060-3061.

szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Sandels
eredeti cím: Sandels
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Budapesti Hírlap 1854, 547. szám (1854-10-17), p. 3060-3061.

szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Sven Dufva
eredeti cím: Sven dufva
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Budapesti Hírlap 1854, 543. szám (1854-10-12), p. 3064.

-
- szerző: [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Karácsony estéje a kunyhóban
eredeti cím: En julkväll i lotskojan
(elbeszélés)
megjelenés: Az ország tükre. Budapesti képes közlöny, 3. évf., 18. szám, 1864-06-21, p. 207-208.
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Svén Dufva
eredeti cím: Sven Dufva
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1868, 228. szám (1868-10-04), p. 909.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: A tanyai lányka
eredeti cím: Torpflickan
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1869, 68. szám (1869-03-24), p. 269.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: A sólyomverseny (Runeberg "Nadeschdájá"-ból)
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1870, 194. szám (1870-09-04), p. 835.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Voldemár látogatása (Runeberg "Nadeschda"-jából)
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1870, 184. szám (1870-08-24), p. 793.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Karácsony-est

eredeti cím: Julqvällen, en dikt i Tre Sångers
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1872, 193. szám (1872-08-25), p. 839.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: A szerelem
eredeti cím: Kärleken
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1876, 169. szám (1876-07-26), p. 791.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: A csoda-madár
eredeti cím: Den sällsynta fågeln
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1877, 69. szám (1877-03-25), p. 335.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Egyetlen perc
eredeti cím: Den enda stunden
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1877, 115. szám (1877-05-20), p. 559.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Élet és halál
eredeti cím: Lif och död
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1877, 131. szám (1877-06-10), p. 639.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Az első csók
eredeti cím: Den första kyssen
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1877, 39. szám (1877-02-18), p. 195.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Ojan Paavo
eredeti cím: Idyll och epigram 27.
(költemény)
megjelenés: Vasárnapi Ujság 1877, 9. szám (1877-03-04), p. 131.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: Serenad
eredeti cím: Serenad
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1877, 162. szám (1877-07-18), p. 783.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: A szegény leány vigasztalói
(költemény)
megjelenés: Vasárnapi Ujság 1877, 41. szám (1877-10-14), p. 642.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
cím: A tizenhét éves
eredeti cím: Den sjuttonåriga
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1877, 241. szám (1877-10-21), p. 1153.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
 cím: Tüske-rózsa
 eredeti cím: Törnet
 (költemény)
 megjelenés: Fővárosi Lapok 1877, 49. szám (1877-03-02), p. 243.
 fordította: Győry Vilmos
 fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
 cím: A hajnalcsillag (Runeberg idylljeiből)
 eredeti cím: Idyll och epigram 20.
 (költemény)
 megjelenés: Fővárosi Lapok 1880, 175. szám (1880-08-01), p. 871.
 fordította: Győry Vilmos
 fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
 cím: A Rém (Runeberg idylljeiből)
 eredeti cím: Idyll och epigram 24.
 (költemény)
 megjelenés: Fővárosi Lapok 1880, 175. szám (1880-08-01), p. 871.
 fordította: Győry Vilmos
 fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Runeberg [Runeberg, Johan Ludvig] (1804-1877)
 cím: Szerencse-jelek (Runeberg idylljeiből)
 eredeti cím: Idyll och epigram 17.
 (költemény)
 megjelenés: Fővárosi Lapok 1880, 175. szám (1880-08-01), p. 871.
 fordította: Győry Vilmos
 fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Säterberg [Säterberg, Herman] (1812-1897)
 cím: A vándormadarak
 (költemény)
 megjelenés: Vasárnapi Ujság 1887, 16. szám (1887-04-17), p. 262.
 fordította: Góbi Imre

-
- szerző: Schwartz, Marie Sophie (1819-1894)
cím: Der Mann von Geburt und das Weib aus dem Volke :
ein Bild aus der Wirklichkeit
eredeti cím: Männen av börd och kvinnan av folket
(regény)
kiadás: Ruzitska A., Budapest [s.a.], 17 cm
fordította: Kretzschmar, August
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
-
- szerző: Schwartz M. S. [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Egy hiú ember neje
eredeti cím: En fåfång mans hustru
(regény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1867
fordította: Dominkovich Mária
-
- szerző: Swarz Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: A házasság élet : svéd beszély
(regény)
kiadás: Khór - Wein Ny., Pest 1867, 2 vol., 20 cm.
fordította: Szegfi Mórné
-
- szerző: Schwarcz Mária [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Pénz és név : regény
eredeti cím: Guld och namn
(regény)
kiadás: Magyar hölgyek könyvtára 19., Családi Kör,
Pest 1869, 508 p., 19 cm.
fordította: Beniczky Irma
-
- szerző: Schwartz Mária [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Ézsaiás
eredeti cím: Esaias
(elbeszélés)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1870, 77-82. szám
(1870-04-13 és 1870-04-20 között)
-
- szerző: Schwartz Mária [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: A fátoly rejtelve
(elbeszélés)

megjelenés: Fővárosi Lapok 1871, 77-88. szám
(1871-04-04 és 1871-04-18 között)

— szerző: Schwarcz Mária Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Házaselet : regényke
(regény)
kiadás: Hollósy, Nagyvárad 1871, 197 p., 18 cm.
fordította: Tasnádi

— szerző: Schwartz M. Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Carron és leányai
eredeti cím: Fabrikör Carron och hans döttrar
(elbeszélés)
megjelenés: Figyelő 1871, 8. szám (1871-02-24), p. 93-95.

— szerző: Schwarz Mária [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: A karácsonyi ajándék
(elbeszélés)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1871, 294-299. szám
(1871-12-23 és 1871-12-31 között)

— szerző: Schwarcz Mária [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: A mostoha-leány : elbeszélés
(regény)
kiadás: Új regélő 1872, 3. évf., 256 p.
fordította: B...y Géza

— szerző: Schwarcz Mária [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: A mostoha-leány : elbeszélés
(regény)
kiadás: Franklin-Társulat, Budapest 1873, 256 p.
fordította: B...y Géza

— szerző: Schwartz Mária Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Egy nemes ember leánya : regény : 1-2. köt.
(regény)
kiadás: Telegdi, Debrecen 1873, 677 p., 17 cm.
fordította: Szabó Antal
megjegyzés: 2 köt.

-
- szerző: Schwartz Mária [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Születés és képzettség
eredeti cím: Börd och bildning
(regény)
kiadás: Király János, Buda-Pest 1873, 4 vol.
fordította: Farkas Antal
-
- szerző: Schwarcz Mária Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Születés és műveltség : svéd regény
eredeti cím: Börd och bildning
(regény)
kiadás: Telegdi, Debrecen 1873, 1 vol., 16 cm.
fordította: Bacsó Ferenc
megjegyzés: két kötet egybekötve (377, 328 p.); kiad. év: 1873-1874
-
- szerző: Schwarz Mária Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: A nemes leánya : regény
eredeti cím: Ädlingens dotter
(regény)
kiadás: Tettey N. és t., Budapest 1874, 515 p.
fordította: Evva Lajos
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem egy német fordítás alapján készült
megjegyzés: 3 köt.
-
- szerző: Schwarz Mária Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Születés és képzettség : regény
eredeti cím: Börd och bildning
(regény)
kiadás: Tettey N. és t., Budapest 1874, 555 p.
fordította: Farkas Antal
megjegyzés: 2 köt.
-
- szerző: Schwartz Mária Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: A munka gyermekei : svéd regény
eredeti cím: Arbetets barn
(regény)
kiadás: A Szegedi Híradó regénytára 3-5., Burger Zsigmond özvegye, Szeged 1875, 3 vol., 18 cm.
fordította: Bendtner József

fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült
megjegyzés: Büchele C. német fordítása után.
Kötetadatok: 113 p.; 117 p.; 117 p.

szerző: Schwartz Mária Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Hellen vagy egy év : regény
eredeti cím: Ellen
(regény)
kiadás: Méhner, Budapest 1886, 224 p., 15 cm
fordította: Árpásy István W.
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült

szerző: Schwarz M. Zsófia [Schwartz, Marie Sophie] (1819-1894)
cím: Az özvegy és gyermekei : regény
eredeti cím: Änkan och hennes barn
(regény)
kiadás: Eisler G., Budapest 1893, 202 p., 19 cm.
fordította: Koltai Virgil
megjegyzés: Fiz. jell.: ill.

szerző: Schwartz Mária Zsófia [Schwartz, Marie Sophie]
cím: A sógornők: regény
(regény)
kiadás: Eisler G., Budapest 1894, 277 p.
fordította: dr. Koltai Virgil

szerző: Söderberg Hjalmar [Söderberg, Hjalmar] (1869-1941)
cím: Az árnyék
eredeti cím: Skuggan
(elbeszélés)
megjelenés: Pesti Hírlap 1899, 54. szám (1899-02-23), p. 16.

szerző: Sparre, Pehr (1790-1871)
cím: Der See-Cadet zur Zeit Gustav III.
eredeti cím: Sjö-kadetten i konung Gustaf III:s tid
(regény)
kiadás: C. A. Hartleben, Pest u. Wien 1851, 4 vol.
fordította: Wachenhusen, Hans

fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
megjegyzés: Kötetadatok: 152 p., 155 p., 138 p., 247 p.

szerző: Stagnelius [Stagnelius, Erik Johan] (1793-1823)
cím: A' vándor madarak
eredeti cím: Flyttfåglarne
(költemény)
megjelenés: Tudományos Gyűjtemény 1828, II. szám, p. 118-120.
fordította: V.
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült

szerző: Wilhelmina [Stålberg, Wilhelmina] (1803-1872)
cím: Die Familie Skytte : historisch-romantisches Gemälde
aus dem Anfang der Regierung Gustav Adolf II.
eredeti cím: Familjen Skytte : historiskt-romantiska taflor från
början af Gustaf II Adolfs regering
(regény)
kiadás: Belletristisches Lese-Cabinet. 534-537.,
C. A. Hartleben, Pest u. Wien 1852, 2 vol.
fordította: Wachenhusen, Hans
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
megjegyzés: Kötetadatok: 141 p., 137 p.

szerző: [Streben]
cím: Egy svéd házasság
(elbeszélés)
megjelenés: Társalkodó 1847, 1-6. szám (1847-01-03 és 1847-01-21 között)
fordította: Garády [Fabó András]

szerző: Strindberg, August [Strindberg, August] (1849-1912)
cím: Das rothe Zimmer. Schilderungen aus dem Künstler-
und Schriftstellerleben
eredeti cím: Röda rummet. Skildringar ur artist- och författarlivet
(regény)
kiadás: Grimm Gustav, Budapest 1889.

szerző: Strindberg, August [Strindberg, August] (1849-1912)
cím: Die Verheiratheten. Zwölf Ehegeschichten

eredeti cím: Giftas
(elbeszélések)
kiadás: Grimm Gustav, Budapest 1889.

— szerző: Strindberg, August [Strindberg, August] (1849-1912)
cím: Die Beichte eines Thoren
eredeti cím: Le plaidoyer d'un fou [En dåres försvarstal]
(regény)
kiadás: Grill, Budapest 1894., 350 p., 18 cm

— szerző: Strindberg, August [Strindberg, August] (1849-1912)
cím: Die Beichte eines Thoren
eredeti cím: Le plaidoyer d'un fou [En dåres försvarstal]
(regény)
kiadás: Grill, Budapest 1896., 350 p., 18 cm

— szerző: Strindberg, August [Strindberg, August] (1849-1912)
cím: Romeo és Julia
eredeti cím: Hallucinationer
(elbeszélés)
megjelenés: Pesti Hírlap 1899, 108. szám (1899-04-19), p. 16.

— szerző: Tegner [Tegnér, Esaiás] (1782-1846)
cím: Drapa Ring királyra
eredeti cím: Rings drapa
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Koszorú: Szépliteraturai Ajándék a' Tudományos
Gyűjteményhez 1828, 8. szám, p. 122-125.
fordította: Fábián Gábor
fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült

— szerző: Tegner [Tegnér, Esaiás] (1782-1846)
cím: Próba fordítás Frithiof nevű svéd eposzból:
Frithiof atyai örökébe lép
eredeti cím: Frithiof tager arf efter sin fader
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Koszorú: Szépliteraturai Ajándék a' Tudományos
Gyűjteményhez 1828, 8. szám, p. 87-94.
fordította: Fábián Gábor

fordítás: nem az eredeti szöveg, hanem
egy német fordítás alapján készült

szerző: Tegnér Ezsaiás [Tegnér, Esaias] (1782-1846)
cím: A Frithiof-monda (részletek)
eredeti cím: Frithiofs saga
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Vasárnapi Ujság 1868, 40. szám (1868-10-04), p. 474-475.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Tegnér, Ezsaiás [Tegnér, Esaias] (1782-1846)
cím: A Frithiof-monda
eredeti cím: Frithiofs saga
(elbeszélő költemény)
kiadás: Emich, Pest 1868, 176 p., 17 cm.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Tegnér [Tegnér, Esaias] (1782-1846)
cím: Tegnér "Axel"-ből (Töredék, svéd eredetiből)
eredeti cím: Axel
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1869, 100. szám (1869-05-02), p. 397.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Tegnér Ésaiás [Tegnér, Esaias] (1782-1846)
cím: Axel
(elbeszélő költemény)
megjelenés: Budapesti Szemle 13., 1869, 43-44. szám, p. 413-437.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Tegnér [Tegnér, Esaias] (1782-1846)
cím: Tegnér "Úrvacsorai növendékei"-ből
(Töredék az agg lelkész beszédéből)
eredeti cím: Nattvardsbarnen
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1872, 171. szám (1872-07-28), p. 739.

fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

— szerző: Tegnér [Tegnér, Esaias] (1782-1846)
cím: Resignatio
eredeti cím: Resignation
(költemény)
megjelenés: Vasárnapi Ujság 1882, 46. szám (1882-11-12), p. 726.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

— szerző: Tegnér [Tegnér, Esaias] (1782-1846)
cím: A távollévőhöz
eredeti cím: Till den frånvarande
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1882, 260. szám (1882-11-12), p. 1617.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

— szerző: Tegnér E. [Tegnér, Esaias] (1782-1846)
cím: Kétség
eredeti cím: Mjeltsjukan
(költemény)
megjelenés: Irodalom 1887, 11. szám
fordította: Radnai Rezső

— szerző: Tegnér, Ezsaiás [Tegnér, Esaias] (1782-1846)
cím: A Frithiof-monda
eredeti cím: Frithiofs saga
(elbeszélő költemény)
kiadás: Athenaeum, Budapest 1891, 123 p., 13 t., 31 cm.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült
illusztrálta: Ekwall, Kanut

— szerző: Virgin Axel Gusztáv [Virgin, Axel Gustaf] (1813-1900)
cím: A csillagok a pataokban
eredeti cím: Stjernorna i källan
(költemény)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1880, 151. szám (1880-07-04), p. 757.

fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Virgin Axel Gusztáv [Virgin, Axel Gustaf] (1813-1900)
cím: A csillagok a patakban
eredeti cím: Stjernorna i källan
(költemény)
megjelenés: A Kisfaludy-Társaság Évlapjai, Új Folyam 16., 1881, p. 185-186.
fordította: Győry Vilmos
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Wetterbergh [Wetterbergh, Carl Anton] (1804-1889)
cím: Két gyűrű : svéd beszély
eredeti cím: De begge ringarne
(regény)
kiadás: Szépirodalmi Könyvtár 10., Deutsch ny.,
Miskolcz 1852, 101 p., 15 cm.
fordította: Szilágyi Gyula

szerző: Onkel, Adam [Wetterbergh, Carl Anton] (1804-1889)
cím: Der hölzerne Löffel : Erzählung
eredeti cím: Träskeden
(regény)
kiadás: Belletrist. Lese-Cabinet. 542-545., C. A. Hartleben,
Pest u. Wien 1852, 2 vol.
fordította: Wachenhusen, Hans
fordítás: az eredeti svéd szövegből készült

szerző: Vetterberg [Wetterbergh, Carl Anton] (1804-1889)
cím: Egy kisvárosi forradalom
(elbeszélés)
megjelenés: Vasárnapi Ujság 1870, 3-4. szám

szerző: Wetterberg [Wetterbergh, Carl Anton] (1804-1889)
cím: A négy levelű lóher
(elbeszélés)
megjelenés: Athenaeum 1873, 40-49. szám
(1873-10-02 és 1873-12-04 között)
fordította: Cs. Z. A.

-
- szerző: Wetterbergh K.A. [Wetterbergh, Carl Anton] (1804-1889)
cím: A négylevelű lóhere
(elbeszélés)
megjelenés: Fővárosi Lapok 1877, 155-175. szám
(1877-07-10 és 1877-08-02 között)

Szerzők életrajzi adatai

Almqvist, Carl Jonas Love (1793-1866)

A XIX. századi svéd irodalom meghatározó alakja. Művei között lírai alkotást éppúgy találunk, mint vitairatot, tankönyvet vagy népszerű regényt, vagy éppen, mint láthattuk, szótárkezdeményt. Dacára sokoldalúságának és produktivitásának, Svédországon kívül nem tett szert komolyabb népszerűsége vagy ismertségre.

Bellman, Carl Michael (1740-1795)

Az 1700-as évek második felének egyéni hangú költője. Bordalai nem csupán saját korában váltak hallatlanul népszerűvé, de a svéd költészetben is hagyományt teremtettek. Művei a mitológia és a hétköznapi élet utánozhatatlan keverékét adják zenei csengésű svéd nyelven – aligha meglepő tehát, hogy neve Skandinávián kívül jóformán ismeretlen. Magyarul egyetlen gyűjtemény látott napvilágot, a FREDMAN EPISZTOLÁI ÉS DALAI Csatlós János válogatásában.

Benedictsson, Victoria (1850-1888)

Az Ernst Ahlgren álnéven publikáló író a skandináv áttörés neves alakja, aki sok kortársához hasonlóan a házasság intézményét is kritikusan vizsgálta, ám inkább mérsékelt, semmint radikális feminista beállítottsággal. Nemzetközi hírnevet paradox módon leginkább öngyilkosságával szerzett. Magyar nyelven önálló könyvben csupán a XX. században jelent meg.

Blanche, August (1811-1868)

Népszerű regények és színdarabok sikeres szerzője egy olyan korban, melyben megnőtt az olvasóközönség, a regény pedig számottevő társadalmi tényezővé vált. Irodalomtörténeti jelentőségre azonban leginkább elbeszéléseivel tett szert – olyan elbeszélésekkel, melyek közül néhány a XIX. század folyamán magyarul is megjelent.

Flygare-Carlén, Emilie (1807-1892)

Svédország egyik legsikeresebb XIX. századi irodalmi exportcikke. Műveiben nagy hangsúlyt fektetett az emberek, a társadalom és a táj inkább valósághű, semmint szentimentális ábrázolására. Néhány regénye alighanem éppen ennek a valósághű ábrázolásnak köszönhetően ma is él Svédországban, még ha irodalomtörténeti jelentőségét kevesen ismerik is el.

Geijer, Erik Gustaf (1783-1847)

A svéd kulturális és szellemi élet meghatározó alakja a XIX. század első évtizedeiben. A fellelhető magyar nyelvű források elsősorban történészként tartják számon, tevékenysége azonban ennél jóval szélesebb skálán mozgott: törté-

nelmi tárgyú munkái mellett volt többek között költő, filozófus és zeneszerző is; Geijer a svéd romantika korának mindmáig megkerülhetetlen személyisége.

Geijerstam, Gustaf af (1858-1909)

Az 1880-as évek elején tűnt fel a svéd irodalomban. Kezdetben a korhangulatnak és a szellemi áramlatoknak megfelelően lélektani irányultságú műveket írt, amelyek később magyarul is megjelentek és népszerűvé váltak. Irodalomtörténeti jelentősége mára elhalványult.

Hansson, Ola (1860-1925)

Geijerstamnál határozottabban és a kortársak számára megbotránkoztatóbb módon fordult a lelki folyamatok irodalmi ábrázolása felé. A kortársak kritikája elől külföldre menekülő Hansson Németországban ismert névvé vált; minden bizonnyal ennek köszönhető magyarországi ismertsége és rövid, de széles körűnek mondható népszerűsége is.

Hedenstierna, Alfred (1852-1906)

A széles néprétegek ízlését kielégíteni kívánó Hedenstierna elsősorban népi tárgyú elbeszéléseket írt. Gyorsan felívelő svédországi karrierjét külföldi, többek között magyarországi népszerűség is követte, irodalomtörténeti jelentősége azonban nem számottevő.

Lagerlöf, Selma (1858-1940)

A svéd irodalom egyik nagy mesélője a XIX. század utolsó évtizedében debütált. Munkássága ennek következtében az új században teljesedett ki igazán, ám már az 1890-es években komoly nemzetközi ismertségre tett szert. Műveinek helyszínéül gyakran választotta a svéd vidéket, témái azonban olyan egyetemesek, hogy azok más népek és más korok olvasói számára is ismerősnek hatnak.

Malling, Mathilda (1864-1942)

Feminizmus, naturalizmus és erotika voltak Mathilda Malling témái írói pályájának első szakaszában, műveit azonban ekkor még Stella Kleve néven írta. A század utolsó évtizedétől fogva azonban érdeklődése inkább a népszerű műfajok felé irányult, és történelmi tárgyú regényeivel széles olvasótábort nyert magának. Irodalomtörténeti jelentőséget inkább Stella Kleve, semmint Mathilda Malling tudhat magáénak.

Nordenflycht, Hedvig Charlotta (1718-1763)

A felvilágosodás korának személyes hangú költőnője. Bár művei nem jelentek meg magyarul, a róla a *HÖLGYFUTÁRBAN* publikált életkép révén mégis megismerhették az újság olvasói. Az írás ráadásul betekintést engedett abba a svéd irodalomtörténetbe, melynek Nordenflycht valóban megkerülhetetlen része.

Oxenstierna, Johan Thuresson (1666-1733)

A kiterjedt és befolyásos Oxenstierna család egyik kevésbé ismert tagja. Irodalomtörténeti jelentőségre franciául írt aforizmáival tett szert.

Runeberg, Johan Ludvig (1804-1877)

A finnek svédül alkotó nemzeti költője nem csupán a finnországi, de a svédországi svéd költészetre is jelentős hatással bírt. Népi és történelmi tárgyú elbeszélő költeményei kétségtelen szerepet játszottak a finn nemzeti összetartozás érzésének megteremtésében. Maga Runeberg a finnországi kultúra központi alakja volt.

Rydberg, Viktor (1828-1895)

Regényíró, költő és tudós; a XIX. század második felének fontos kulturális személyisége Svédországban. Néhány műve – elsősorban regényei – még életében megjelentek németül, ám mindezek ellenére Magyarországon csupán a Petőfi-társaságba való beválasztása révén vált ismertté.

Schwartz, Marie Sophie (1819-1894)

Flygare-Carlén és a magyarul nem publikált Bremer mellett a svéd irodalom legjelentősebb XIX. századi exportcikke. Műveinek fő témái az emberi viszonyok, osztálykülönbségek, a nő társadalomban elfoglalt helye, valamint a társadalmi igazságtalanságok. A három népszerű írónő közül őt sújtotta legnagyobb mértékben a feledés: irodalomtörténeti jelentősége mára elenyésző.

Söderberg, Hjalmar (1869-1941)

A század végén debütáló Söderberg lírai hangú epikus művekkel írta be magát az irodalomtörténetbe. Bár németül és angolul is jelentek meg még életében regényei, igazi népszerűsége mégis csupán hazájában tett szert – ott viszont jelentősre: a svédek mindmáig egyik legolvasottabb szerzője.

Stagnelius, Erik Johan (1793-1823)

Sok szempontból tipikus romantikus költő volt a fiatalon elhunyt Stagnelius: magányos, az irodalmi társaságokon és vitákon kívül álló misztikus volt, életének részleteit pedig két évszázad elteltével is homály fedi. Nem csupán irodalomtörténeti szempontból jelentős, zenei hangú líráját még a mai svéd közönség is szívesen olvassa.

Strindberg, August (1849-1912)

A Magyarországon elsősorban nőgyűlölő drámaíróként ismert Strindberget lehetetlen volna kategorizálni vagy sokoldalúságát egyetlen definícióba tömöríteni. Az irodalomnak szinte minden területén kipróbálta magát, de foglalkozott természettudománnyal, képzőművészettel és zenével is. A svéd irodalomtörténet mindmáig egyik legjelentősebb alakja, bár a magyar köztudatban Ibsen árnyékában kénytelen meghúzódni.

Tavaststjerna, Karl August (1860–1898)

A finnországi svéd nyelvű irodalom századvégi írója nem elhanyagolható hírnévre és jelentőségre tett szert egy olyan korban, amikor hazájában már a finn nyelvű írók játszották a vezető szerepet. Különösebb nemzetközi hírnév nem jutott osztályrészéül, és a svéd irodalomtörténet is hamar elfeledte.

Tegnér, Esaias (1782–1846)

Tegnér püspököt, a FRITHIOF halhatatlan költőjét, elsősorban nemzeti romantikusként és az óészaki sagairodalom életre keltőjeként tartotta számon a XIX. századi magyar kulturális közvélemény, költészete azonban mégis sok szállal kapcsolódik a megelőző korszak műveltségéhez is. Irodalomtörténeti jelentősége a svédek számára megkérdőjelezhetetlen, bár műveit manapság kevésbé olvassák.

Wetterbergh, Carl Anton (1804–1889)

Német nyelvterületen már életében nagy népszerűsége tett szert az Onkel Adam (Ádám bácsi) álnéven alkotó író-újságíró. Minden bizonnyal ez a német ismeretség hozta őt el Magyarországra is, és így jelenhetett meg néhány műve magyar fordításban. A korabeli svéd irodalom fontos alakja volt, irodalomtörténeti jelentősége azonban már elhalványult.

Fordítók életrajzi adatai

Bendtner József (1845-1913)

A Légrádyak nyomdavezetője. Schwartz A MUNKA GYERMEKEI című regényét fordította, a német kiadást alapul véve.

Beniczky Irma (1828-1902)

Író, ifjúsági író, fordító és lapszerkesztő. Nemesi családból származott, ám a szabadságharc után elvesztették vagyonukat. 1858-tól kezdve publikált; az írás mellett fordítással is foglalkozott. Fő témája a nőnevelés, nem meglepő tehát, hogy Schwartz PÉNZ ÉS NÉV című regényét találta fordításra érdemesnek, amely jelentős részben a nő és feleség társadalmi és házi kötelességeiről szól.

Dominkovich Mária (1847 k.-1908)

Író, fordító és telefonkezelő. Földbirtokos családból származott, ám vagyonukat elvesztették, így Dominkovich kénytelen volt saját maga megkeresni kenyerét. Schwartz és Flygare-Carlén regényeit fordította, melyek különféle lapokban jelentek meg.

Erdélyi János (1814-1868)

Író, ügyvéd, az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja. Az 1840-es években ébredt fel érdeklődése a népköltészet iránt. A svéd balladákat német nyelvű fordításokból magyaráította.

Evva Lajos (1851-1912)

Újságíró, fordító és a Népszínház igazgatója. Fordításai elsősorban – színházi munkájának köszönhetően – színművek voltak, ezek mellett fordított le néhány regényt is. A NEMES LEÁNYA című Schwartz-regényt németből ültette magyarra.

Fábián Gábor (1795-1877)

Író és fordító, az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja, a XIX. század irodalmi életének fontos alakja. FRITHIOF-próbafordításait németből készítette.

Fabó András (1810-1874)

Szegény családból származó evangélikus lelkész, az Akadémia levelező tagja. Többek között Garády álnéven írt és fordított.

Győry Vilmos (1838-1885)

Evangélikus lelkész, ifjúsági író, költő és fordító; az Akadémia, a Kisfaludy-Társaság és a Petőfi-társaság tagja. A század legjelesebb fordítói között tartották számon, nem utolsósorban pedig ő az első magyar, aki közvetlenül svédből tudott fordítani. A svéd mellett angol, francia és spanyol irodalmi szövegeket is átültetett magyarra.

Illei János (1725-1794)

Jezsuita tanár, író és fordító. Oxenstierna ELMEFUTTATÁSAIT francia eredetiből fordította.

Koltai Virgil dr. (1857-1907)

Tanár, irodalomtörténész és fordító. Schwartz két regényét (AZ ÖZVEGY ÉS LEÁNYAI, A SÓGORNÓK) ültette át magyarra.

Lakner Sándor (1822-1847)

Hivatalnok, író, költő és fordító. Az első magyarul megjelent svéd regény fordítója.

Matkovich Pál (1836-1887)

Humorista, író, újságíró és fordító. Bús vitéz álnéven jelent meg tollából többek között Flygare-Carlén két regényének (NE VÍGY MINKET A KISÉRTÉSBE, A REGÉNYHÖSNŐ) fordítása.

Palóczy Lipót (1849-?)

Tanár, jogász, hivatalnok, költő és fordító. Több nyelvet beszélt, beutazta többek között Skandináviát is. Svéd nyelvből is fordított költeményeket.

Szabó Antal (1843 k.-1906)

Újságíró, szerkesztő, író és fordító. Többek között az EGY NEMES EMBER LEÁNYA című Schwartz-regényt fordította.

Szász Juliánna (1826-1905)

Julia álnéven fordított regényeket németből, angolból és franciából. Flygare-Carléntől AZ ÖREG UR VÉDENCZEI ÉS a KÉT ERKÉLY-SZOBÁCSKA című regényeket ültette át magyarra.

Szász Zsomborné Brandt Elza (1875-?)

A jogi író és szépirodalmi fordító Szász Zsombor felesége, akivel éveken keresztül Skandináviában élt. Szász Zsombor és felesége már a századforduló fordító-generációjának tagjai, akik eredetiből fordították a skandináv szerzőket.

Szegfi Mórné Kánya Emilia (1828/1830-1905)

Író, fordító és szerkesztő. Schwartz egy regényét magyarította.

Székel József (1825-1895)

Levéltáros, író, költő és fordító, az 1850-60-as évek írói köreinek fontos alakja. Flygare-Carlén SZESZÉLYES HÖLGYÉT fordította magyarra.

Szenvey József (1800-1857)

Író, újságíró és szerkesztő, az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja. Blanche elbeszéléseit németből ültette át magyarra.

Névmutató

A

Abafi Lajos 13, 68
Afzelius, Arvid August 33, 68
Aho, Juhani 133
Almási Balogh Pál 17, 26, 30
Almqvist, Carl Jonas Love 25, 26, 27, 34, 48, 84, 167
Andersen, Hans Christian 74, 86
Angered-Strandberg, Hilma 141
Arany János 79
Arndt, C. 150
Árpásy István W. 159
Arwidsson, Adolf Ivar 68
Atterbom, Per Daniel Amadeus 21, 54

B

B...y Géza 157
Bäckström, Edvard 75, 141
Bacsó Ferenc 62, 158
Baján, Miksa dr. 101, 102, 146, 147
Balzac, Honoré de 120, 121
Bánóczy József 75
Becque, Henri 112
Bellman, Carl Michael 87, 88, 89, 102, 103, 167
Bendtner József 158, 171
Benedictsson, Victoria 90, 91, 141, 167
Beniczky Irma 56, 156, 171
Beöthy László 120, 121
Béranger, Pierre-Jean de 48
Berczik Árpád 102
Berger, Charlotta 49, 50
Beskow, Bernhard von 17, 77
Bjørnson, Bjørnstjerne 74, 86, 90, 107, 135
Blanche, August 38, 65, 74, 75, 130, 141, 142, 167
Bleibtreu, Karl 99
Böttiger, Carl Wilhelm 17, 75, 77
Brandes, Georg Morris Cohen 85, 86, 91

Bremer, Fredrika 18, 24, 30, 35, 36, 38, 40, 42, 49, 91, 128, 142
Burns, Robert 45, 55, 56

C

Calderón, Pedro de la Barca 57
Catullus, Gaius Valerius 92
Cederborgh, Fredrik 48
Cholnoky Viktor 126
Crusenstolpe, Magnus Jacob 48
Cs. Z. A. 70, 164
Cygnaeus, Uno 65

D

Dahlgren, Carl Fredrik 48
Dominkovich Mária 39, 40, 143, 156, 171
Dumas, Alexandre 41, 121

E

Ekwall, Knut 93, 163
Eötvös József 6, 10, 37
Erdélyi János 30, 68, 139, 171
Erdélyi Károly 85
Evva Lajos 42, 158, 171

F

Fábián Gábor 13, 47, 84, 133, 161, 162, 171
Farkas Antal 62, 158
Fekete Soma 19, 69, 88
Fludorovics Zsigmond 68, 140
Flygare-Carlén, Emilie 22, 24, 25, 27, 30, 38, 39, 40, 41, 47, 49, 69, 74, 82, 84, 91, 95,
96, 102, 104, 105, 114, 119, 120, 121, 124, 127, 128, 130, 133, 142, 143, 144, 145, 167
Franzén, Frans Michael 53, 61, 72, 75, 77, 92, 145
Friedmann Alajos 145

G

Garády → Fabó András 28, 160, 171
 Garbagni, Paul 130
 Geijer, Erik Gustaf 15, 17, 65, 66, 68, 145, 167, 168
 Geijerstam, Gustaf af 114, 132, 133, 145, 168
 Ginisty, Paul 97, 98
 Góbi Imre 155
 Goethe, Johann Wolfgang von 55, 67
 Goldsmith, Oliver 41
 Greguss Ágost 45, 67
 Greguss Gyula 57
 Gumælius, Gustaf Wilhelm 48
 György Endre 59, 60
 Győry Vilmos 45, 46, 47, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74,
 75, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 92, 93, 102, 103, 104, 130, 133, 140, 145, 152, 153,
 154, 155, 162, 163, 164, 171
 Gyulai Pál 54, 73, 125

H

Hansson, Ola 91, 92, 101, 102, 115, 132, 133, 168
 Harrach József 70, 71, 103
 Harsányi Zsolt 127
 Hauptmann, Gerhart 100, 106
 Hedenstierna, Alfred 101, 102, 132, 133, 146, 147, 168
 Hedin, Sven 148
 Heine, Heinrich 48
 Hellebrant Árpád 85
 Helms, Heinrich 143
 Herczeg Ferenc 123, 124
 Hofmann, Heinrich 70, 71
 Hopffer, Bernard 61
 Hopffer, Emil 61
 Horányi János 38, 143
 Horatius, Quintus Flaccus 67
 Horváth Miklós 58
 Hugo, Victor 47
 Hunfalvy Pál 58

I

Ibsen, Henrik 92, 97, 100, 107, 113, 115, 135

Illei János 9, 149, 172

J

Jakab István 15, 16, 112, 115

John, Friederieke Henriette Christiane Eugenie 104, 105, 126

Jókai Mór 37

Jósika Miklós 18, 37, 41

Julia → Szász Juliánna 62, 144, 172

K

Kállay Miklós 135, 137

XV. Károly svéd király 140

Kazinczy Ferenc 83

Kemény Zsigmond 119, 120

Kiellman-Göranson, Julius Axel 53

Kisfaludy Sándor 67, 83

Klinckowström, Axel 148

Knorring, Sophie von 49, 50

Koltai Virgil dr. 159, 172

Kondor Alfréd 115, 117

Kossovitz Rezső 124

Kræmer, Charlotta Lovisa von 89

Kretzschmar, August 156

Kullgren, Olga 148

L

Lagerlöf, Selma 115, 130, 132, 135, 168

Lakner Sándor 142, 172

Latkóczy Mihály 71, 92

Lenau, Nikolaus 55

Leopardi, Giacomo 55

Lind, Jenny 65

Lindblad, Otto 102, 103

Livijn, Clas 48, 50

Longfellow, Henry Wadsworth 38

Lönnrot, Elias 58
Lyka Károly 101

M

Malling, Mathilda 114, 115, 148, 168
Marholm, Laura 132
Maszlaghy Ferenc 62, 64
Matkovich Pál 56, 144, 172
Mellin, Gustaf Henrik 17, 148
Mikes Kelemen 67
Mód Károly 17, 30
Molnár Antal 141
Moore, Thomas 45

N

Nietzsche, Friedrich 112
Nordenflycht, Hedvig Charlotta 121, 168
Nordenskiöld, Adolf Erik báró 149
Nyerup, Rasmus 68

O

Öman, Victor Emanuel 75, 89
II. Oszkár svéd király 75, 77, 89, 90
Oxenstierna, Axel 10
Oxenstierna, Johan Thuresson 9, 10, 149, 150, 169

P

Pálóczi Lipót 67, 69, 172
Paludan-Müller, Fredrik 86
Pethő dr. 115
Petőfi Sándor 60, 79, 89, 114, 117
Poe, Edgar Allan 55, 56

R

R. Ilona 47, 48, 49, 50
Radnai Rezső 83, 84, 85, 104, 163
Regnier, Henri de 108
Ridderstad, Carl Fredrik 30, 150, 151
Riqueti de Mirabeau, Sibylle 124, 125
Runeberg, Johan Ludvig 17, 30, 31, 32, 35, 46, 53, 54, 57, 58, 61, 62, 65, 66, 67, 68,
69, 72, 74, 75, 77, 83, 130, 151, 152, 153, 154, 155, 169
Rydberg, Viktor 50, 52, 89, 114, 169

S

Sand, George 120, 124, 125
Sárosy Gyula 13, 47, 84
Sätherberg, Herman 155
Schirf, C. F. 148
Schlenter, Paul 96
Schöldström, Birger 79, 89, 117
Schwartz, Marie Sophie 39, 40, 41, 42, 47, 50, 57, 58, 62, 74, 84, 96, 104, 105, 106,
114, 121, 124, 125, 126, 128, 133, 156, 157, 158, 159, 169
Scott, Walter 121
Sipeki Balás Károly 9, 149, 150
Snellman, Johan Vilhelm 58
Söderberg, Hjalmar 115, 132, 133, 159, 169
Sparre, Pehr 30, 159
Stagnelius, Erik Johan 11, 32, 46, 160, 169
Stålberg, Wilhelmina 30, 160
Stiernhielm, Georg 19
Streben 28, 160
Strindberg, August 81, 82, 91, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 106, 107, 108, 109, 110, 112,
113, 114, 115, 117, 118, 130, 132, 133, 137, 160, 161, 169
Strindberg, Greta 118
Sudermann, Hermann 100
Suppé, Franz von 87, 88, 89, 102
Szabó Antal 157, 172
Szabóné Nogáll Janka 124
Szalai Emil 147
Szana Tamás 55, 56, 114
Szász Gerő 47
Szász Károly 103, 104
Szász Zsomborné 132, 133, 172
Szegfi Mórné 40, 156, 172
Székács József 27, 62

Székely József 143, 172
 Szenvey József 38, 141, 172
 Szilágyi Gyula 164

T

Tasnádi 157
 Tavaststjerna, Karl August 133, 170
 Tegnér, Esaiás 13, 17, 19, 21, 22, 27, 28, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 59,
 60, 61, 62, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 86, 87, 92, 93,
 103, 123, 124, 130, 133, 161, 162, 163, 170
 Thaly Kálmán 139
 Thuró Károly 148
 Tibullus, Albius 67, 71, 92
 Tolsztoj, Lev Nyikolajevics 112
 Topelius, Zacharias 65, 75, 133
 Tóth Fer. 121

V

Valerius, Johan David 69
 Verne, Jules 41
 Virgin, Axel Gustaf 73, 77, 163, 164
 Volkmar, Friedrich 36
 Vörösmarty Mihály 11, 79

W

Wachenhusen, Hans 141, 142, 143, 145, 150, 151, 159, 160, 164
 Wagner, Richard 71
 Wetterbergh, Carl Anton 30, 38, 56, 62, 69, 130, 164, 165, 170

Illusztrációk

12. oldal: Stagnelius versének fordítása a TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNYben
20. oldal: Részlet Fekete Soma áttekintéséből
23. oldal: A' SZIGET' RÓZSÁJA az új könyvek között
29. oldal: Részlet az EGY SVÉD HÁZASSÁG francia fordításából,
a REVUE DE PARIS 1845 májusi számából
43. oldal: Részlet Marie Sophie Schwartz EGY NEMES
EMBER LEÁNYA című regényéből
51. oldal: A FRITHIOF-MONDA első magyar nyelvű kiadása
Győry Vilmos díjnyertes fordításában
63. oldal: Marie Sophie Schwartz SZÜLETÉS ÉS MŰVELTSÉG
című regényének címlapja
76. oldal: A SVÉD KÖLTŐKBŐL című antológia címlapja
94. oldal: A FRITHIOF díszkiadásának borítója
111. oldal: Strindberg és a művészet
116. oldal: Recenzió Lagerlöf művéről
122. oldal: A svédek Saphója
129. oldal: A Blanche regényéből készült film hirdetése
131. oldal: Illusztráció a FRITHIOF-MONDA 1908-as kiadásából
134. oldal: AZ ÖBÖL TITKA borítója
136. oldal: Kállay írása a svéd regényirodalomról